

Käytännöllisen teologian osasto
Helsingin yliopisto
Helsinki

YHDESSÄ LÖYTYY TOIVO

ITSEMURHIEN EHKÄISYN NÄKÖKULMA PALVELEVAN
PUHELIMEN TYÖSSÄ VUOSINA 1965–1995

Helena Ojanperä-Samulin

VÄITÖSKIRJA

Esitetään Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston päärakennuksen salissa 12
lauantaina 4. maaliskuuta 2017 klo 10.

HELSINKI 2017

Esitarkastajat: dosentti Hannu Sorri
dosentti, yliopistonlehtori Johan Bastubacka
Vastaväittäjä: dosentti Hannu Sorri
Kustos: professori Jyrki Knuutila

Kannen kuva: Erik Samulin

ISBN 978-951-51-2953-6 (nid.)
ISBN 978-951-51-2954-3 (PDF)

Unigrafia
Helsinki 2017

Tiivistelmä

Palveleva puhelin perustettiin auttamaan itsemurhavaarassa olevia. Tässä tutkimuksessa selvitin, millä tavalla tämä idea toteutui Palvelevan puhelimen työssä vuosien 1965–1995 aikana ja mitä mahdollisia muutoksia vuosien varrella tapahtui. Oletuksenani oli, että itsemurhien ehkäisyn tavoitteen tulisi näkyä palvelun käytännön järjestelyissä, tiedottamisessa ja mainonnassa, työntekijöiden koulutuksessa sekä annettavan avun sisällössä. Tutkimus toteutettiin pääosin historiallisella menetelmällä. Palvelevan puhelimen toiminnasta syntyneiden dokumenttien avulla selvitin, ketkä palvelua käyttivät ja miten palvelua ohjattiin ja kehitettiin. Tiedotusmateriaalista tutkin, minkälaista apua tarjottiin ja kenelle palvelu suunnattiin. Koulutuksen sisällöstä selvitin, minkälaisiin keskusteluihin palvelussa varauduttiin ja miten työntekijöitä ohjattiin. Periaate- ja koulutusohjelmista analysoin Palvelevan puhelimen antaman avun sisältöä.

Tutkimus osoitti, että Palvelevan puhelimen asiakaskunta muuttui tutkimuskauden aikana. Kun alkuvuosina keskusteluissa olivat useimmin esillä avioliitto- ja alkoholiongelmat, alkoi näiden osuus vähentyä, ja keskeisimmiksi aiheiksi nousivat yksinäisyys, uskonnolliset kysymykset, psyykkiset vaikeudet ja masentuneisuus. Itsemurha-aihetta käsiteltiin koko tutkimuskauden aikana noin viidessä prosentissa puhelinkeskusteluja. Palvelevan puhelimen toimintakäytännöt pyrittiin järjestämään niin, että yhteydenotto olisi helppoa ja apua olisi tarjolla samassa laajuudessa koko maassa. Koulutuksessa itsemurhateema oli pysyvästi mukana niin perus- kuin jatkokoulutusvaiheessakin. Sen sijaan Palvelevan puhelimen tiedotuksessa aihe ei ollut kovin selvästi esillä. Mainontaa kohdistettiin enemmän yksinäisille, ja esillä pidettiin Palvelevan puhelimen tarjoamaa yhteyttä toiseen ihmiseen. Voikin kysyä, eivätkö sellaiset ihmiset löytäneet Palvelevaa puhelinta, jotka olisivat halunneet keskustella itsemurhakysymyksestä.

Palveleva puhelin oli ensimmäinen organisoitu itsemurhien ehkäisymuoto Suomessa. Vaikka aiheesta ei keskusteltu puhelimesta kovin usein, sieltä etsivät apua monet sellaiset ihmiset, joiden vaikea elämäntilanne olisi pitkään jatkuessaan saattanut johtaa itsemurhavaaraan. Joitakin kertoja Palvelevaan puhelimeen soittivat myös akuutissa vaarassa olevat, jolloin Palveleva puhelin auttoi heitä hälyttämällä välitöntä apua.

Abstract

The telephone counselling service *Palveleva puhelin* was founded to help people at risk for suicide. The purpose of this study was to find whether suicide prevention remained the main purpose of *Palveleva puhelin* or if changes took place during the years 1965–1995. The study is based on the assumption that if suicide prevention was a central part of *Palveleva puhelin*'s service, this would have been reflected in the practical arrangements of the service, how information about the service was distributed, how the listeners were trained, and also in the help provided. This study adopts a historical perspective.

I used *Palveleva puhelin*'s documentation to identify who used the service and how the service and practices were developed. I used communication materials to find out the nature of the help offered and to whom the service was directed. The content of the training provided to the listeners was used to find out what sort of topics were expected to arise in the phone calls and how the listeners were trained. The norms of *Palveleva puhelin* and the training programmes and materials provided us with information on the nature of the help that was provided.

The study shows that *Palveleva puhelin*'s customer base changed over the years. During the first years, marriage and alcohol problems were prevalent topics in the conversations. However, in subsequent years, the most central topics included loneliness, religious questions, mental health issues and depression. Suicide came up as a topic in approximately five per cent of the telephone conversations during the period studied. The aim was to organise the practices of *Palveleva puhelin* in a manner that would make it easy for people to phone in and that help would be available throughout the country to a similar extent. Suicide as a topic was permanently present on every level of listener training. However, in the communication and advertisements the topic was not particularly prevalent. Advertisements were directed mainly to people experiencing loneliness, and the opportunity to talk to someone was emphasised. An interesting question is did people who would have wanted to discuss suicide not find *Palveleva puhelin*?

Palveleva puhelin was the first organised form of suicide prevention in Finland. Even though the topic did not come up in the phone calls very often, it is possible that the people who phoned *Palveleva puhelin* for help may later have found themselves at risk for suicide if they had continued to experience the issues they did for a longer period of time and had not sought help. During the period studied, *Palveleva puhelin* also received a number of calls from people in need of urgent care. In these cases, immediate help was sent to the callers.

Alkusanat ja kiitokset

Palvelevan puhelimen ensimmäisessä mainoksessa puhuteltiin yksinäisiä, epätoivoisia ja umpikujassa olevia ihmisiä ja kerrottiin, että puhelimella heillä oli mahdollisuus saada yhteys ihmiseen, joka halusi kuunnella, ymmärtää ja auttaa. Toivon löytäminen on vaikeassa kriisitilanteessa elävälle ratkaisevan tärkeää. Palveleva puhelin tarjoaa mahdollisuuden etsiä toivoa yhdessä toisen ihmisen kanssa. Tässä tutkimuksessa seurasin, millä tavalla tämä näky auttaa äärimmäiseen kriisitilanteeseen, itsemurhavaaraan joutuneita ihmisiä vaikutti Palvelevan puhelimen toiminnassa kolmen ensimmäisen vuosikymmenen aikana.

Aiheeni oli rankka, mutta siitä huolimatta jatko-opintoaikani oli monella tavalla virkistävä kokemus. Haluan kiittää ohjaajaani professori Jyrki Knuutilaa ystävällisestä, rohkaisevasta ja innostavasta suhtautumisesta tutkimustyöhöni. Hän oli aina valmis varaamaan aikaa keskustelutuokiolle, kun sellaista toivoin. Toista ohjaajaani professori Jouko Talosta kiitän asiantuntevasta ja paneutuvasta tuesta pohtiessani tutkimustani erityisesti historiallisesta näkökulmasta. Kiitän käytännöllisen teologian jatkoseminaariryhmää, jonka innostava ja nuorekas ilmapiiri sai minut tuntemaan itsenikin nuoremaksi. Oikeastaan vasta nyt urakan valmistuttua tuntuu siltä, että olen jäämässä eläkkeelle. Ja vielä kiitän esitarkastajia, dosentti Hannu Sorria ja yliopistonlehtori Johan Bastubackaa siitä, että he ottivat ”harrastelijamaisen puuhastelun” tuloksena syntyneen tuotokseni vakavasti.

Minun ei tarvinnut käyttää aikaa ja energiaa apurahojen metsästämiseen, koska kirkon eläkettä nauttivana minulla oli turvattu toimeentulo koko tutkimusajan. Kirkon tutkimuskeskukselta sain kuitenkin pienehkön tutkimuskuluapurahan, jonka turvin voin hankkia kirjallisuutta, maksaa monistus- ja painatuskuluja ja vetäytyä pari viikoksi kirjoittamaan Turun birgittalaisluostarin rauhaan. Tästä kiitokseni!

Kun jatko-opinto-oikeuden saa 65-vuotiaana, ei keskeisimpänä tavoitteena ole tieteellisen uran luominen tai virka yliopistossa. Mielessä ovat enemmänkin menneet vuodet, kaikki niiden aikana koettu ja opittu. Koko työurani ajan Palvelevalla puhelimella oli elämässäni suurempi tai pienempi rooli alkaen vapaaehtoisena päivystäjänä toimimisesta ja päätyen valtakunnallisen koordinoijan työhön. Tähän tutkimukseen halusin koota vuosien varrella syntynyttä tietoa ja kokemusta sellaisessa muodossa, että siitä voisi olla hyötyä Palvelevalle puhelimelle. Haluankin osoittaa kiitokseni koko Palvelevan puhelimen kentälle, niille ihmisille, joita olen tämän työn parissa kohdannut. Heistä mainitsen erikseen vain Jouko Sihvon, Erkki Kokon, Hannu Sorrin ja Maj Tuomelan. Aikoinaan vanha kouluni Seinäjoen Tyttölyseo vakuutti minut siitä, että koulusivistys kuuluu myös tytöille. Erityisesti muistan historian lehtori Antero Tuomelaa, jonka lämmin ja humaani opetus teki historiasta

elävää ja kiinnostavaa. Niitä muutamia ystäviä, jotka hankkeestani tiesivät, kiitän tuesta ja kannustuksesta.

Vielä kiitän jo edesmenneitä vanhempiani, Maria ja Paavo Ojanperää siitä, että he ohjasivat lapsensa lukemaan ja painottivat koulunkäynnin merkitystä. Kiitän myös veljeäni Mattia tarpeellisena sparraajana toimimisesta. Ja lopuksi kiitokset kuuluvat perheelleni, joka joutui sietämään ajatuksiinsa vaipunutta vaimoa ja äitiä. Puolisoani Erikiä, pitkäaikaista valokuvauksen harrastajaa, kiitän lisäksi väitöskirjani kansikuvasta ja tytärtäni Tanjaa, englannin kielen ammattilaista, tutkimuksen lyhennelmän kääntämisestä.

Vantaan Myyrmäessä kynttiläpäivänä 2017

Helena Ojanperä-Samulin

Sisällys

Tiivistelmä	3
Abstract.....	4
Alkusanat ja kiitokset	5
Sisällys	7
1 Johdanto	11
1.1 Muuttuva Suomi	11
1.1.1 Maatalousmaasta kaupungistuneeksi hyvinvointiyhteiskunnaksi	11
1.1.2 Psykiatrisen hoidon ja päihdehuollon muutokset.....	17
1.2 Muuttuva evankelis-luterilainen kirkko.....	26
1.3 Palvelevan puhelimen perustamiseen vaikuttaneet tekijät	30
1.3.1 Ulkomaiset ja kotimaiset esikuvat.....	30
1.3.2 Auttavan puhelimen perustamisen ulkoiset edellytykset	40
1.4 Tutkimustehtävä.....	43
1.4.1 Tutkimuskysymykset, menetelmä ja aineisto	43
1.4.2 Aikaisempi tutkimus	45
2 Itsemurhatilanne Suomessa	48
2.1 Tilastotietoja	48
2.1.1 Itsemurhat koko Suomessa ja Helsingissä	48
2.1.2 Itsemurhat muualla Euroopassa	53
2.2 Itsemurhia koskeva tieto ja käsitykset itsemurhasta	55
2.2.1 Itsemurhatutkimus	55
2.2.2 Käsitykset itsemurhasta ja sen syistä	57
2.3 Itsemurha, uskonto ja kirkko	63
3 Palvelevan puhelimen synty ja toimintatapojen muotoutuminen	70

3.1	Palvelevan puhelimen käynnistyminen.....	70
3.1.1	Hallinnolliset päätökset	70
3.1.2	Toiminnan alkaminen.....	73
3.1.3	Toimintaperiaatteet ja auttamisen tapa	78
3.2	Toiminnan tilastointi	84
3.2.1	Tilastointilomakkeet ja tilastoaineiston luonne	84
3.2.2	Palvelevan puhelimen soitot ja soittajat	90
3.2.3	Puhelinkeskustelujen aiheet	96
3.2.4	Muut puhelutiedot	103
3.2.5	Itsemurha-aiheiset puhelut	107
4	Palvelevan puhelimen laajeneminen valtakunnalliseksi työmuodoksi	113
4.1	Valtakunnallinen koordinaatio	113
4.1.1	Kirkon perheasiain toimikunnan työalaksi	113
4.1.2	Palvelevan puhelimen toimielimet	116
4.2	Päivystystoiminnan järjestelyt ja puhelintekniikka	120
4.2.1	Puhelintekniikka kehittyä ja Palveleva puhelin laajenee	120
4.2.2	Valtakunnallinen puhelinnumero	121
4.2.3	Uusi numeronmuutos, uusia harmejä ja uutta yhteistyötä.....	125
4.3	Erytisryhmien palvelut	131
5	Palvelevan puhelimen koulutus	135
5.1	Teologian ylioppilaiden sielunhoidon opetus	135
5.2	Kirkon työntekijöiden sielunhoidon koulutus.....	139
5.3	Yhtenäinen koulutussuunnitelma	142
5.4	Valtakunnallinen ja alueellinen koulutus.....	145
5.4.1	Alkuvaiheen jatkokoulutustapahtumia	145
5.4.2	Valtakunnalliset seminaarit ja neuvottelupäivät.....	147

5.5	Peruskoulutuksen kehittäminen	152
5.6	Kouluttajien ja ryhmänvetäjien koulutus.....	153
5.7	Koulutusmateriaali	157
5.8	Kansainväliset yhteydet ja kongressit	168
6	Palvelevan puhelimen tiedotus ja mainonta	171
6.1	Puhelinluetteloilmoitukset	171
6.2	Symbolit, esitteet ja julisteet.....	172
6.3	Tiedotteet viestimille	176
6.4	Muuta tiedotusta.....	180
6.4.1	Filmi Palvelevasta puhelimesta	180
6.4.2	Muita tiedotussuunnitelmia	181
7	Palvelevan puhelimen asema itsemurhien ehkäisytyön kokonaisuudessa	184
7.1	Itsemurhien ehkäisytoiminnan alku	184
7.1.1	Itsemurhavaarassa olevien auttaminen Suomessa	184
7.1.2	Ulkomaiset vaikutteet	187
7.2	SOS-palvelu, itsemurhien ehkäisykeskus 1970	190
7.2.1	Perustaminen ja toimintatapa	190
7.2.2	Asiakkaat	198
7.2.3	SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen yhteistyö	201
7.3	Itsemurhatoimikunta 1974	204
7.4	Muita puhelinpalveluja ja yhteistyötä	208
7.4.1	Mielenterveysseuran kriisipuhelinprojektit	208
7.4.2	Puhelinauttamisen eettiset periaatteet.....	210
7.5	Itsemurhien ehkäisyprojekti 1986–1996	211
7.5.1	Projektin vaiheet	211
7.5.2	Itsemurhien ehkäisyprojekti ja evankelis-luterilainen kirkko	217

8	Tutkimustulokset ja johtopäätökset.....	221
9	Lyhenteet	226
10	Lähteet ja kirjallisuus	229
11	Liitteet.....	251

1 Johdanto

1.1 Muuttuva Suomi

1.1.1 Maatalousmaasta kaupungistuneeksi hyvinvointiyhteiskunnaksi

Palveleva puhelin syntyi 1960-luvun Suomessa, joka oli muuttumassa maatalousmaasta moderniksi teollisuusvaltioksi. Suomi muuttui monessa suhteessa niiden vuosikymmenien aikana, joita tässä tutkimuksessa seurataan. Talous- ja elinkeinoelämä, väestö, sosiaali- ja terveystaloudet, koulutus sekä muu kulttuurielämä kokivat suuria mullistuksia. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi oli vielä maatalousmaa. Pulavuodet 1939–1948 olivat korostaneet sen tärkeyttä, että toimeentulo saataisiin omasta maataloudesta. Rintamamiehiä oli kannustettu lupaamalla heille sodan jälkeen omaa maata.¹ Valtiolta joutui hankkimaan maata myös Karjalasta evakoiduille noin 420 000 ihmiselle, joista 230 000 kuului viljelijäperheisiin. Tämä tapahtui sekä uudisraivauksena että lakisääteisenä maan luovutuksena. Uusien maatiilojen syntymisestä oli seurauksena sekä huomattava viljellyn maa-alan kasvu että tilojen keskikoon pieneneminen Etelä-Suomessakin. Maaseudulle syntyi lisää työtä, mikä hidasti maaltamuuttoa ja esti korkean työttömyyden ja jyrkkien sosiaalisten vastakohtien syntymistä.² Vuonna 1950 maatalousväestön osuus työvoimasta oli 46 prosenttia ja vuonna 1960 vielä 35 prosenttia. Suomessa oli 1950-luvun lopulla lähes 300 000 maatilaa. Tosin niillä oli peltoa keskimäärin vain yhdeksän hehtaaria. Metsääkin pientiloilla oli vähän. Sadat tuhannet pienviljelijämiehet joutuivatkin lähtemään talvisin metsätöihin saadakseen lisäansioita.³

Sotakorvausten maksaminen vaikutti maamme teollistumiseen ja talouden kasvuun muutenkin. Neuvostoliitto halusi saada vähintään puolet korvauksista metallituotteina. Tämä vaikutti sen, että metalliteollisuutta piti laajentaa, jotta korvauksista olisi selvitty. Kun viimeinen korvauserä lähetettiin syyskuussa 1952, oli metalliteollisuuden tuottavuus parantunut huomattavasti. Varsinkin telakkateollisuus oli kasvanut. Samaan aikaan sotakorvausten maksamisen kanssa kehittyi myös Suomen ja Neuvostoliiton välinen kauppa. Suomi toimitti sotakorvausten jälkeenkin runsaasti metallituotteita Neuvostoliittoon. Suurin osa, noin 80 prosenttia, sieltä tulleesta tuonnista oli raakaöljyä. Tosin idänkauppa muodosti vain osan Suomen ulkomaankaupasta. Länsi-Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin suuntautuva vienti käsitti vuosina

1 Vesikansa 1999, 126.

2 Meinander 2010, 228–229.

3 Vesikansa 1999, 126.

1950–1980 noin 70 prosenttia Suomen koko ulkomaankaupasta. Tärkeimpiä vientituotteita olivat metsäteollisuustuotteet.⁴

Elinkenorakenteessa alkoi näkyä muutoksia jo 1950-luvulla. Maatalouden koneistumisen myötä ihmisten työtaakka keveni, mutta maalla oli perinteisiä töitä yhä harvemmalle.⁵ Hevosten määrä pienentyi nopeasti, jolloin myös rehun ja laitumen tarve väheni. Kun lannoittaminen ja viljelymenetelmät samaan aikaan tehostuivat, Suomi alkoi täyttyä vilja- ja voivuurista. Liikatuotantoa myytiin vientipalkkioiden avulla ulkomaille ja pienviljelyä tuettiin pinta-alalisillä. 1960-luvun lopulla vientituet horjuttivat jo muutenkin horjuvaa valtiontaloutta. Tuotantoa vähennettiin niin sanotulla peltojen pakotoinnilla, mikä tarkoitti sitä, että valtio maksoi viljelijälle siitä, että hän jätti peltonsa viljelemättä. Metsätöiden koneellistuminen puolestaan vei pohjaa perinteiseltä viljelijä-metsurin ammatilta. Niinpä kaupungit alkoivat vetää puoleensa maaseudun väkeä. Liikenneyhteydet paranivat. Koulutus ja viestintä, varsinkin televisio, alkoivat levittää uusia vaikutteita. Työpaikkoja syntyi sekä teollisuuteen että palveluelinkeinoihin niin Suomessa kuin Ruotsissakin, jonne noin 300 000 suomalaista siirtyi varsinkin 1960-luvun lopussa. Maaseudun ”liikaväestö” muutti pois.⁶

Sosiaaliturvan saaminen kaikille kansalaisille oli ollut pitkään erityisesti vasemmistopuolueiden tavoitteena. Vasta toisen maailmansodan jälkeen myös ei-sosialistit alkoivat uskoa, että pysyvä sosiaaliturva saattaisi vakauttaa yhteiskuntaa ja siten hyödyttää myös elinkeinoelämää. Ensimmäinen uudistus oli *lapsilisä*, jonka maksaminen kaikille alle 16-vuotiaille alkoi vuonna 1948.⁷ Hyvinvointivaltion rakentaminen pääsi varsinaisesti vauhtiin 1960-luvulla. Suomen sosiaalipolitiikan perustan loi valtiotieteiden tohtori *Pekka Kuusi* teoksessaan ”60-luvun sosiaalipolitiikka”. Teos oli ohjelma siitä, miten agraarista Suomea ohjattaisiin talouskasvun ja palkkatyöyhteiskunnan tielle. Tähän asti sosiaalipolitiikkaa oli pidetty kansantalouden rasiitteena. Kuusen perustelu sosiaalipolitiikan kehittämiseksi oli, että se tuki talouskasvua pitämällä yllä kulutuskysyntää. Aikaisemmasta huolto- ja kontrolliajattelusta siirryttiin palveluajattelua kohti. Tasa-arvo oli tärkeänä periaatteena. Taloudellinen kasvu, elintason nousu ja sosiaaliturva hävittivät vanhaa köyhyyttä ja turvattomuutta ja alkoivat luoda Suomesta pienten tuloerojen yhteiskuntaa.⁸

Suomen *eläkejärjestelmä* on pitkän kehityksen tulos. Ensimmäinen kansaneläkelaki säädettiin jo vuonna 1939, mutta sen voimaantulo lykkääntyi

4 Meinander 2010, 226–228.

5 Vesikansa 1999, 126. Koneistumisen etenemistä kuvaavat konkreettisesti muutamat luvut. 1950-luvun alkaessa Suomessa oli yli 400 000 hevosta, mutta vain 14 000 traktoria. Vuosikymmen myöhemmin traktoreita oli 75 000, lypsykoneita 29 000 ja leikkuupuimureitakin jo 4000. Metsätöissä oli 18 000 moottorisahaa. Vesikansa 1999, 126.

6 Vesikansa 1999, 129.

7 Meinander 2012, 375; Vahtola 2003, 389.

8 Julkunen 1999, 135–136.

sotien takia. Kansaneläkkeen perusteellinen laajennus tuli voimaan vasta vuonna 1957. Puolueilla oli erimielisyyttä siitä, koskisiko kansaneläke kaikkia kansalaisia. Työmarkkinajärjestöt ja sosialidemokraatit kannattivat tulosi-donnaista järjestelmää, maalaisliitto ja kommunistit kaikille yhtenäistä kansaneläkettä. Jälkimmäiset voittivat, ja kansaneläkkeestä tuli kaikille yhtäläinen. Valtion virkamiehillä oli jo ollut ansiosidonnainen työeläke, ja vuonna 1962 säädettiin laki yksityisellä puolella työskentelevien ansiosidonnaisesta työeläkkeestä. Sen jälkeen eläkelainsäädäntö on ollut jatkuvassa muutoksessa.⁹

Hyvinvointiyhteiskunnassa keskeisiä asioita olivat *sairaanhoito ja terveyspalvelut*. Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnalla saatiin imeväiskuolleisuus pieneksi. Rokotusohjelmalla ja nykyaikaisilla hoitomenetelmillä päästiin eroon tuberkuloosista, poliosta ja kurkkumädästä.¹⁰ 1950-luvulla ruvettiin rakentamaan suuria sairaaloita, ja vuoden 1956 sairaalalailla ne siirtyivät kuntainliittojen alaisuuteen. Vuonna 1964 luotiin pakollinen *sairausvakuutuslaki*, jolla taattiin hoito kaikille ja tasoitettiin sairaanhoitokuluja eri väestöryhmien kesken. Vuonna 1972 tuli voimaan *kansanterveyslaki*, jolloin kunnat ja kuntainliitot velvoitettiin pitämään yllä terveyskeskuksia riippumatta siitä, oliko yksityisiä hoitopalveluja saatavilla.¹¹

Myös *työvoimapolitiittiset uudistukset* merkitsivät sosiaalisia parannuksia. Vuonna 1965 otettiin käyttöön 40-tuntinen työviikko, jolloin lauantaista tuli vähitellen vapaapäivä. Viikonloppu muuttui kaksipäiväiseksi, mikä mahdollisti uudenlaisia vapaa-ajanvietto- ja kulutustapoja. 1970- ja 1980-luvuilla tehtiin tulopoliittisia sopimuksia, joihin sisältyi vuotuisen työajan lyhennyksiä. Vuonna 1979 tuli voimaan työterveyslaki, joka velvoitti kaikki työnantajat järjestämään ennaltaehkäisevää terveydenhoitoa työntekijöilleen. Työttömyysturvassa tapahtui 1960-luvulla uudistuksia, kun valtio ryhtyi maksamaan työttömyyskorvausta. Vuonna 1985 otettiin käyttöön ansiosidonnainen työttömyyskorvaus.¹²

Perhepoliittisista uudistuksista lapsilisä ei ollut ensimmäinen. Jo vuodesta 1937 alkaen odottavat äidit olivat saaneet *äitiysavustusta*.¹³ Vuonna 1964 otettiin käyttöön yleinen *äitiysraha*. Aluksi sitä maksettiin vain kuukauden mittaiselta äitiyslomalta. Maksukautta pidennettiin vähitellen siten, että vuodesta 1985 alkaen äitiysrahakausi oli 285 arkipäivää.¹⁴ Vuonna 1982 äi-

9 Meinander 2012, 377–378; Vahtola 2003, 392.

10 Vahtola 2003, 392.

11 Meinander 2012, 378.

12 Meinander 2012, 378–379.

13 Vahtola 2003, 389. Käytännössä tämä on tarkoittanut vauvan vaatteita ja tarvikkeita sisältävää äitiyspakkausta, joka viime vuosina on herättänyt hämmästyksen sekaista kiinnostusta myös maailmalla: Miksi Suomessa vauvoja nukutetaan pahvilaatikossa?

14 Meinander 2012, 378. Tämän kirjoittajalla on henkilökohtaisia muistoja äitiysloman pituuden muuttumisesta. Työuran alussa vuonna 1973 ollut äitiysloman sijaisuus kesti noin kolme kuukautta. Oma äitiysloma vuosina 1986–1987 kesti vuosilomalla jatkettuna reilun vuoden.

tiysrahasta tuli ansiosidonnainen, jolloin sen taloudellinen merkitys kasvoi. Vuodesta 1985 alkaen äitiysrahakausi on voitu jakaa vanhempien kesken. Äitiysloman ohella ruvettiinkin puhumaan vanhempainvapaasta ja isyyslo-
masta. Isätkin ovat voineet jäädä kotiin hoitamaan lasta. Tärkeä perhepoliit-
tinen uudistus oli vuoden 1973 *laki lasten päivähoidosta*. Sen seurauksena
kunnallisten päiväkotij- ja perhepäivähoitopaikkojen määrä kasvoi.¹⁵ Vuonna
1985 tuli voimaan laki *kotihoidon tuesta*. Vuosien 1990 ja 1996 laeilla kaikki
alle kouluikäiset lapset saivat oikeuden päivähoitoon.¹⁶ Päivähoitopaikkojen
lisääntyminen helpotti äitien siirtymistä työelämään. Kotihoidon tuki taas
antoi vanhemmille mahdollisuuden joko jäädä hoitamaan lapsia kotona tai
palkata yksityinen päivähoitaja. Päivähoidon parantaminen on ollut erityi-
sesti vasemmiston ajama asia, kotihoidon tuki oikeiston.¹⁷

Hyvinvointiyhteiskunnan tasa-arvoperiaatteen toteuttaminen oli keskeis-
tä *koulujärjestelmän uudistuksessa*. Kun suuret ikäluokat tulivat seitsemän
vuoden ikään, he menivät kansakouluun. Sitä käytiin neljä vuotta, minkä jäl-
keen vähemmistö siirtyi pääsykokeiden kautta oppikouluun. Enemmistö jat-
koi vielä kaksi vuotta kansakoulua ja sen jälkeen toiset kaksi vuotta kansa-
laiskoulua. Tämän jälkeen he siirtyivät työelämään tai ammattikouluun. Op-
pikouluun siirtyneet suorittivat viisi- tai kuusivuotisen keskikoulun, minkä
jälkeen oli mahdollisuus jatkaa lukiossa ylioppilaaksi. Oppikoulun käyminen
oli maksullista. Mahdollisuus päästä oppikouluun ei riippunut ensisijaisesti
oppilaan lukuhaluista tai ”lukupäästä”, vaan enemmänkin perheen taloudel-
lisestä tilanteesta tai siitä, sattuiko lähistöllä olemaan oppikoulua.¹⁸

Koulujärjestelmän uudistamiseen saatiin mallia Ruotsista, jossa oli toteu-
tettu peruskoulu-uudistus 1950-luvun alussa. Heinäkuussa 1968 eduskunta
sääti peruskoululain. Sen mukaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteu-
tumiseksi yhteiskunnassa jokaisella lapsella piti olla kotipaikasta tai van-
hempien tuloista riippumatta mahdollisuus ”saada peruskoulutusta omien
edellytystensä mukaan”. Kunnallinen ja kaikille yhteinen yhdeksänvuotinen
peruskoulu olisi maksuton ja se minimoisi alueiden ja yhteiskuntaluokkien
välisen epätasa-arvon.¹⁹

Peruskoulu toteutettiin asteittain vuosien 1972–1981 aikana. Alkuhanka-
luuksista huolimatta peruskoululla oli myönteinen vaikutus yhteiskunnan
ilmapiiriin, ja sen nähtiin yhtenäistävän koulutusta. Lukiossa jatkavien oppi-
laiden määrä suureni. Kun vielä 1960-luvun alussa noin 20 prosenttia ikä-
luokasta siirtyi lukioon, kaksi vuosikymmentä myöhemmin heitä oli noin
puolet ja 1990-luvulla jo 60 prosenttia ikäluokasta. Vuonna 1970 puolet

15 Meinander 2012, 378.

16 Vahtola 2003, 389.

17 Meinander 2012, 378.

18 Vahtola 2003, 397–398; Meinander 2012, 379.

19 Meinander 2012, 379.

maamme oppikouluista oli yksityisiä. Pääosa niistä siirtyi kuntien omistukseen.²⁰

Korkeakoululaitos laajeni 1960- ja 1970-luvuilla. Vuonna 1961 maan neljässä yliopistossa ja 14 muussa korkeakoulussa oli yhteensä 26 500 opiskelijaa.²¹ Yliopistojen määrä kasvoi ja ne hajasijoitettiin alueellisesti. Yliopistojen perustaminen maakuntiin osoittautui tehokkaaksi aluepoliittiseksi toimenpiteeksi. Se vähensi maakuntien nuorison muuttamista etelään ja tyydytti alueellista puutetta eri ammattihenkilöistä. Opiskelijoiden määrä yliopistoissa oli vuonna 1970 yli 50 000. Vuosituhannen loppuun mennessä se kolminkertaistui. Tulijoita olisi ollut enemmänkin, mutta sisäänpääsyä ruvettiin rajoittamaan pääsykokeilla.²² Yhteiskunta tuki opiskelua siten, että vuodesta 1968 alkaen se takasi opintolainoja ja maksoi niistä korkotukea. Vuonna 1972 tuli käyttöön uusi opintotukijärjestelmä kaikille keski- ja korkea-asteen opiskelijoille. Tuki koostui opintolainasta ja opintorahasta. Vuonna 1977 opintoraha jaettiin perusosaan ja asumislisään.²³ Peruskoulun ohella opintotukijärjestelmä on lisännyt tasa-arvoa, koska se on taannut kaikille opiskelumahdollisuudet taloudellisesta taustasta riippumatta.

Suomalaisten hyvinvointi, vaurastuminen ja vakaat olot jatkuivat aina 1980–1990 -lukujen vaihteeseen, jolloin Euroopassa alkoi tapahtua suuria mullistuksia. Neuvostoliitto ajautui talousvaikeuksiin 1980-luvulla. Vuonna 1985 puoluejohtajaksi tullut Mihail Gorbatšov yritti pelastaa maan taloudellisilla ja poliittisilla uudistuksilla ja avoimuudella, *perestroikalla* ja *glasnostilla*, mutta huonoin tuloksin. Neuvostoliitto romahti lopullisesti vanhoillisten kommunistien kaappausyrityksen jälkeen vuonna 1991. Sen tilalle syntyi Venäjän tasavalta, jonka presidentiksi tuli Boris Jeltsin. Samaan aikaan Euroopan sosialistisissa maissa tapahtui mullistuksia. Berliinin muuri sortui ja Saksat yhdistyivät, Baltian maat julistautuivat itsenäisiksi ja Itä-Euroopan maat vaihtoivat sosialistisen järjestelmänsä demokratiaksi. Suomi solmi Venäjän kanssa uudenlaisen naapurussopimuksen, johon liittyi myös sopimus kaupasta ja rajayhteistyöstä. Suomen ja Neuvostoliiton YYA-sopimus raukesi lopullisesti, ja Suomi alkoi suuntautua enemmän länteen.²⁴

Vuonna 1992 Suomi haki EY:n (Euroopan yhteisön) jäseneksi. Vähän tätä ennen sen jäsenmaat olivat vuoden 1991 lopulla hyväksytyssä Maastrichtin sopimuksessa sopineet Euroopan unionin (EU) perustamisesta. Samalla oli sovittu yhteisestä turvallisuuspolitiikasta ja varauduttu yhteisen puolustuksen kehittämiseen. Suomessa liittymistä koskevissa keskusteluissa käsiteltiin pääasiassa taloudellisia kysymyksiä. Neuvoa-antavassa kansanäänestyksessä

²⁰ Meinander 2012, 380–381; Vahtola 2003, 398.

²¹ Meinander 2012, 381.

²² Vahtola 2003, 399.

²³ Vahtola 2003, 391

²⁴ Vahtola 2003, 419; Meinander 2012, 474, 477–478.

57 % äänestäjistä kannatti liittymistä. Kesällä 1994 Suomi hyväksyttiin EU:n jäseneksi. Jäsenyys astui voimaan vuoden 1995 alusta.²⁵

1990-luvun alussa Suomi ja monet muutkin Euroopan maa joutuivat vakavaan taluskriisiin, jota nimitetään lama-ajaksi. Syyt siihen eivät liene kovin yksiselitteisiä. Euroopassa tapahtuneet poliittiset mullistuksetkin olivat varmaan osaltaan vaikuttamassa siihen. Lama-ajan taustalla oli vahva taloudellinen nousu, joka kiihtyi 1980-luvun loppua kohti. Työttömyys oli jopa alle kolme prosenttia, ja monilla aloilla oli työvoimapulaa. Tuotanto kasvoi, vienti veti ja kulutus kasvoi.²⁶ Kansainvälisten rahamarkkinoiden säätelyn purku johti nopeaan lainanannon kasvuun. Sitä taas seurasi jyrkkä pörssi-kurssien ja asuntojen hintojen nousu. Keväällä 1990 tähän tuli käänne, ja Länsi-Euroopan talous ajautui taantumaa.²⁷ Pankit kärsivät luottotappiota. Varsinkin pienet ja keskisuuret yritykset joutuivat maksuvaikeuksiin. Seurasi konkurssseja, pakkohuutokauppoja ja työttömyyttä. Syntyi mittava pankkikriisi, jossa valtio joutui pelastajaksi. Pankkituki vei valtiolta kymmeniä miljardeja markkoja, ja verotuloja vähensi korkea työttömyys. Vuonna 1990 työttömyysprosentti oli ollut kolme, mutta vuonna 1994 16. Työttömien määränä se tarkoitti kasvua 81 000:sta 405 000 henkilöön.²⁸ Työttömyys sai aikaan myös maaltamuuton uuden vilkastumisen. Maan sisäinen muutto ja kaupungistuminen olivat olleet vilkkaimmillaan 1960- ja 1970-luvuilla, mutta 1980-luvun nousukauden jälkeen 1990-luvun lama käynnisti ne uudelleen. Maaseutu toisaalta autioitui, toisaalta sinne syntyi myös uusia taajamia.²⁹

Lama-ajalla oli monenlaisia vaikutuksia ihmisten elämään. Työttömyys lisääntyi, palkkojen nousu pysähtyi, sosiaaliturvaa leikattiin, velanmaksu vaikeutui ja yleinen taloudellinen tilanne heikkeni.³⁰ Opiskelijoille lama merkitsi sitä, että opintorahaa ei voitu nostaa kustannuksia vastaavaksi. Tästä syystä monet joutuivat rahoittamaan opintojaan työssä käynnillä, mikä hidasti opintojen etenemistä ja valmistumista.³¹ Sama koski monia muitakin sosiaaliturvan alueita, jotka joutuivat leikkausten kohteiksi ja heikensivät varsinkin lapsiperheiden taloudellista asemaa. Vuonna 1994 poistettiin verotuksesta lapsivähennykset yksinhuoltajavähennyksestä lukuun ottamatta. Lapsilisiä tosin korotettiin, mutta ne tulivat samalla veronalaisiksi, ja jo seuraavana vuonna

25 Vahtola 2003, 420; Meinander 2010, 265–268.

26 Vahtola 2003, 365.

27 Meinander 2010, 268–269.

28 Meinander 2012, 496–497.

29 Vahtola 2003, 362.

30 Julkunen 1999, 137. Tuona aikana syntyi Suomen kieleen uusia ilmauksia: ”Kahden asunnon loukku” tarkoitti sitä, että perhe oli helpon lainansaannin aikana ostanut uuden asunnon, vaikka vanha oli vielä myymättä. Sitten vanhan asunnon myynti ei onnistunutkaan, ja kuluja syntyi kahdesta asunnosta ja vielä uuden oston otetusta lainasta. ”Juustohöylä” kuvasi valtiohallan käyttämää menojen leikkausmenetelmää, jossa kaikista säästökohteista ”höylättiin” saman paksuinen siivu.

31 Vahtola 2003, 391.

monilapsisten perheiden lapsilisiä leikattiin.³² Toimeentulotuen ehtoja kiristettiin 1990-luvulla, mutta samalla sen saajien määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Kun sen saajien määrä oli 1980-luvulla ollut enimmillään 300 000, oli se vuonna 1996 enimmillään 600 000.³³

Laman jälkeisenä nousukautena tuloerot ja köyhyys alkoivat kasvaa. Järjestöt ja evankelis-luterilainen kirkko joutuivat paikkaamaan sosiaaliturvan aukkoja esimerkiksi perustamalla ruokapankkeja.³⁴ Lama nosti puheenaiheeksi hyvinvointivaltion tulevaisuuden. Uusliberalistit vaativat sen purkamista väittäen, että markkinavoimat kyllä ohjaisivat yhteiskunnan kehitystä. Vaikka se merkitsisikin eriarvoisuuden lisääntymistä, se pitäisi hyväksyä, koska taloudellinen kasvu koituisi myös huonompiosaisten hyväksi. Hyvinvointivaltion puolustajat taas sanoivat, että markkinavoimat eivät tunne moraalialia toisin kuin hyvinvointivaltio, jonka ihanteena on oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja solidaarisuus ja jossa halutaan huolehtia kaikista kansalaisista. Arkkipiispa John Vikström asettui voimakkaasti hyvinvointivaltion puolelle.³⁵ Lama-aika vaikutti myös seurakuntien verotuloihin. Menoleikkauksiin jouduttiin turvautumaan myös seurakunnissa.³⁶ Tämä vaikutti luonnollisesti seurakuntien moniin toimintamuotoihin.

1.1.2 Psykiatrisen hoidon ja päihdehuollon muutokset

Koska psyykkiset ongelmat ja alkoholiongelmat ovat olleet merkittäviä ja usein esille tulleita aiheita Palvelevan puhelimen keskusteluissa, on tarpeen luoda katsaus psykiatriseen hoitojärjestelmään ja päihdehuollon kehitykseen Suomessa. Alkoholiongelmistä soittajat kertoivat paljon varsinkin toiminnan alkuaikoina. Psykkisistä ongelmista kertominen lisääntyi 1980-luvulta alkaen.

Psykiatrisessa hoidossa alkoi tapahtua suuria muutoksia jo 1950-luvulta alkaen. Vuonna 1953 voimaan tulleen mielisairaanhoidon lain mukaan kuntien oli kannettava vastuu mielisairaanhoidosta. Maa oli jaettu 17 mielisairaanhoitopiiriin. Jokaisella piirillä oli keskusmielisairaala, jonka alaisena toimi mielisairaiden huoltotoimisto avohoitoa varten. Nämät piirimielisairaalat olivat niin sanottuja A-sairaaloita. Ne oli tarkoitettu akuutteja tapauksia varten sekä rauhattomia kroonisia potilaita ja kaikkia erikoishoidon tarpeessa olevia varten. Näiden lisäksi kunnilla oli mahdollisuus perustaa erillisiä mielisairaaloita, B-sairaaloita rauhallisia ja kroonisia potilaita varten, jotka eivät olleet erikoishoidon tarpeessa. Vuonna 1965 A- ja B-sairaaloissa oli yhteensä 20 913 sairaansijaa.³⁷

³² Vahtola 2003, 389.

³³ Vahtola 2003, 391.

³⁴ Julkunen 1999, 137.

³⁵ Heino et al. 1997, 28.

³⁶ Heino et al. 1997, 233.

³⁷ Kaila 1966, 180–182.

Useimmat mielisairaalat sijaitsivat asutuskeskusten ulkopuolella. Uuden polven psykiatrit rupesivat kiinnittämään huomiota siihen, että tällaiset laitokset eristivät potilaat muusta yhteiskunnasta, mikä oli haitallista heidän hyvinvoinnilleen. Tiiviitä yhteyksiä perheeseen ja lähiyhteisöön ruvettiin pitämään terapeutteina. Ruvettiin puhumaan myös laitostumisesta ja vaihtoehtoja laitoshoidolle alettiin etsiä. Samaan aikaan tuli käyttöön uusia tehokkaita psyykenlääkkeitä, jotka tekivät mahdolliseksi sellaisten hoitomuotojen kehittämisen, jotka eivät vaatineet kokopäiväistä laitoshoidoa.³⁸ Vuonna 1960 mielisairaaloissa hoidettavista potilaista 62 %:lla oli diagnoosina skitsofrenia.³⁹ Varsinaisten psykiatristen potilaiden lisäksi mielisairaaloissa hoidettiin kehitysvammaisia ja psyykkisesti sairaita vanhuksia.⁴⁰

Yksi 1950-luvulla alkanut psykiatrisen hoidon mullistus oli uusien lääkkeiden kehittäminen. Merkittävin niistä oli *klooripromatsiini*, joka otettiin vuonna 1954 käyttöön ensimmäisenä Lapinlahden sairaalassa⁴¹. Tämä kaupanimellä *Largactil* tunnettu lääke vähensi potilaiden psykoottisuutta. Se ei parantanut skitsofreniaa, mutta teki potilaista rauhallisempia, sosiaalisempia ja helpommin yhteiskuntaan palautettavia. Tehokas lääkehoito mahdollisti psykiatrian suuntautumisen uusille, sairaalahoitoa laajemmille alueille. Lääkkeiden rauhoittamiin potilaisiin voitiin kokeilla myös psykoanalyysiiä ja psykoterapiaa, joihin oli alkanut viritä kiinnostusta psykiatrien keskuudessa.⁴² *Kalle Achté*⁴³ totesi vuonna 1991 kirjoittamassaan Lapinlahden sairaal-

38 Pietikäinen 2013, 371–372.

39 Parpola 2013, 292.

40 Tuori 2011, 2.

41 Lapinlahden sairaala Helsingissä oli Suomen ensimmäinen psykiatrisen sairaala. Se aloitti toimintansa vuonna 1841. Tästä aiemmin valtion sairaalasta tuli osa Helsingin yliopistollista keskussairaala vuonna 1958, jolloin sen nimeksi tuli *HYKS:n Hermotautien ja psykiatrian klinikat*. Neurologia eriytyi omaksi tieteenalaksi vuonna 1964. Vuodesta 1966 alkaen psykiatrisesta puolesta tuli Psykiatrian klinikka. Sen vuonna 1972 perustettuun avohoitoyksikköön sairaalan ulkopuolella Tukholmankadulla kuului konsultaatiopoliklinikka sekä psykiatrisen aikuispoliklinikka. Achté 1991, 147, 162–163.

42 Parpola 2013, 110–113, 154.

Suomessa psykoanalyysistä kiinnostuneiden joukko jakautui kahteen ryhmään. Vuonna 1952 niistä toinen perusti *Psykoanalyysin Edistämisyhdistyksen*, joka ryhtyi opettamaan psykoterapian perusteita vuonna 1960 Veikko Tähkän johdolla. Toinen kiinnostuneiden joukko perusti vuonna 1958 *Terapeia-säätiön*, jonka keskushahmo oli Martti Siirala. Se aloitti psykoterapiakoulutuksen jo vuonna 1959. Varsinaisen psykoanalyttikkokoulutus alkoi vuonna 1965. Ensimmäiselle kurssille osallistuivat muiden muassa Kalle Achté ja Yrjö O. Alanen. Ennen pitkää psykoanalyttinen suuntaus oli Suomessa jo psykiatrian johtava suunta. 1960–1970-lukujen taitteessa kaikki yliopistojen psykiatrian professorit olivat analyttisesti suuntautuneita. Parpola 2013, 154–155, 158.

43 Kalle Achté (1928–) on psykiatri ja psykoanalyttikko. Hän on toiminut Hesperian sairaalan ylilääkärinä, Lapinlahden sairaalan ylilääkärinä sekä Helsingin yliopiston psykiatrian professorina ja HYKS:n psykiatrian klinikan ylilääkärinä vuodesta 1969 vuoteen 1991, jolloin jäi eläkkeelle. Tieteellisessä työssään hän on tutkinut erityisesti skitsofreniaa sekä itsemurhia ja itsemurhien ehkäisyä. Korppi-Tommola 2008.

lan historiassa, että Suomessa psykoanalyttinen vaikutus oli jopa suurempaa kuin Yhdysvalloissa, ja tästä syystä Suomen psykiatreilla oli kansainvälisesti arvioiden poikkeuksellinen valmius psykoterapeuttiseen auttamiseen. Achtén mukaan psykiatrian klinikan hoitoideologia oli psykoanalyttinen ja psykodynaaminen⁴⁴, mutta myös eklektinen, mikä merkitsi ”kaikkeaa edistyksestä tukevaa ilmapiiriä ilman linjaristiriitoja”.⁴⁵ Mutta jo ennen tätä oli muualla Euroopassa, erityisesti Ranskassa, syntynyt psykiatrian yhteiskunnallista ulottuvuutta painottava näkemys, jota nimitettiin sosiaalipsykiatriaksi. Se keskittyi tutkimaan yhteiskunnan rakenteiden vaikutusta mielenterveyteen. Suomeen suuntaus kotiutui 1970-luvun alkuun mennessä, jolloin Tampereen yliopistoon perustettiin sosiaalipsykiatrian professorin virka. Sen ensimmäiseksi haltijaksi tuli *Erik Anttinen*.⁴⁶

Muualla Euroopassa sekä Yhdysvalloissa vaikuttava niin sanottu antipsykiatrisen liikkeen nosti julkisuuteen psykiatriseen sairaalajärjestelmään kohdistuvan kritiikin. Se arvosteli psykiatria ja piti sitä yhteiskunnallisen kontrollin välineenä.⁴⁷ Liikkeessä väitettiin, että psyykinen sairaus ei ollut luonteeltaan lääketieteellistä, vaan yhteiskunnallista, poliittista ja oikeudellista. Luonnon sijasta yhteiskunta määritteli, mitä skitsofrenia ja depressio olivat.⁴⁸ Antipsykiatrisen ajattelu saavutti suuren suosion niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin 1960-luvun loppuun mennessä. Jos psykiatrisia sairauksia ei ollut olemassakaan, ei ollut mitään syytä pitää ihmisiä suljettuina mielisairaaloihin.⁴⁹ Suomessa tällaista ajattelua edusti vuonna 1967 perustettu ”Marraskuun liike”, jonka toiminta tähtäsi asunnottomien alkoholistien sekä vankien ja mielisairaiden elinolojen parantamiseen. Liikkeen keskeisiä edustajia olivat nuoret psykiatrit *Ilkka Taipale* ja *Claes Andersson* sekä sosiologi *Klaus Mäkelä*. Marraskuun liike julkaisi 100-kohtaisen epäkohtaluettelon, jossa lueteltiin suomalaisen kontrollipolitiikan keskeiset epäkohdat. Niistä kolme koski mielisairaanhoidon.⁵⁰

Sotien jälkeen aloitettu sairaalajärjestelmän rakentaminen jatkui vielä 1970-luvulla ja vei suuren osan terveydenhuoltoon osoitetuista varoista. Mielenterveystoimistojen lukumäärä lisääntyi hitaasti. Tilannetta helpotti hii-

44 Käsitettä ”psykodynaaminen” on hiukan vaikea määritellä lyhyesti. Uusimman psykiatrian oppikirjan mukaan psykodynaaminen ajattelutapa ”korostaa psyykkisten oireiden taustalla olevien tietoisien ja tiedostamattomien psyykkisten ristiriitojen merkitystä”. Ajattelutapa perustuu Sigmund Freudin kehittämään psykoanalyysiin. Lönnqvist & Lehtonen 2014.

45 Achté 1991, 153, 162.

46 Parpola 2013, 164–165.

47 Myllykangas 2014, 248.

48 Shorter 2005, 321.

49 Hyvönen 2008, 69.

50 Parpola 2013, 180–182. Liikkeen nimi tuli siitä, kun marraskuussa 1967 pakkasyöt surmasivat Helsingissä yli 40 asunnottomia. Parpola 2013, 180.

kan se, että mielisairaaloissa avohoito oli lisääntynyt.⁵¹ Vuonna 1972 tuli voimaan kansanterveyslaki, joka ohjasi koko terveydenhuollon kehittämistä avohoidon suuntaan. Mielenterveystoimistojen yhteyteen saatettiin liittää esimerkiksi päiväsairalatoimintaa. B-sairaalahjärjestelmä purettiin. Potilaiden oikeusturvaa parannettiin esimerkiksi tiukentamalla tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiä. Vaikka psykiatristen potilaiden kuntoutustoiminta parani tämän lain perusteella, vasta vuonna 1987 mielenterveyspotilaat pääsivät samaan asemaan muiden vammaisryhmien kanssa.⁵²

Vuonna 1981 käynnistyi *Yrjö Alasen* johdolla projekti, jonka tavoitteena oli luoda valtakunnallinen kehittämisohjelma skitsofrenian tutkimukselle, hoidolle ja kuntoutukselle. Tavoitteena oli vähentää kymmenen vuoden aikana tuntuvasti pitkäaikaishoitoon laitoksiin jäävien skitsofreniapotilaiden määrää ja rakentaa avohoitohjärjestelmä, joka mahdollistaisi tämän muutoksen. Tavoitteet saavutettiin yli odotusten. Vuosien 1982 ja 1992 välillä psykiatrisissa sairaaloissa olevien skitsofreniaa sairastavien pitkäaikaispotilaiden määrä väheni 68 % tehostuneen kuntoutustoiminnan takia.⁵³

Vuonna 1984 valtioneuvoston asettama mielenterveyskomitea suositteli vanhan mielisairaalahjärjestelmän lakkauttamista ja korvaamista uudella hoitohjärjestelmällä. Siinä psykkiset häiriöt tunnistettaisiin varhain, potilaan lisäksi myös hänen lähipiiriään tuettaisiin, ja sairastuneen toimintakyky pyritäisiin palauttamaan niin, että hän voisi palata yhteisöön. Tärkeimmät keinot olisivat psykiatrisen erikoissairaanhoidon ja muun erikoissairaanhoidon liittäminen yhdeksi kokonaisuudeksi ja sairaalahoidon vähentäminen. Tavoitteena oli avohoitoon painottuva ja väestövastuuseen perustuva aluepsykiatrinen hallintomalli.⁵⁴

Psykiatrisen sairaalahjärjestelmän supistaminen oli muualla Euroopassa alkanut aikaisemmin, esimerkiksi Italiassa 1960-luvulla ja Isossa-Britanniassa jo 1950-luvulla. Laitospalveluiden tilalle oli kaikissa maissa tul-

51 Parpola 2013, 173. Esimerkiksi Helsingissä toimivassa Hesperian sairaalassa oli vuonna 1970 henkilökunnan asuntola muutettu sairaalarakennukseksi, jossa oli tavallisten sairaalapaikkojen lisäksi puoliavoimia hoitopaikkoja ja kotihoito-osasto. Toiseen rakennukseen oli perustettu asuntolatyyppinen, tavallista kevyemmin varustettu sairaala, jossa potilaat sijasivat itse vuoteensa ja osallistuivat keittiötöihin ja muihin päivittäisiin toimiin. Kaikilla sairaalan osastoilla oli sekä miehiä että naisia. Geriatrisille potilaille oli perustettu oma päiväosasto. Sairaalaista poistettujen ja avohoidossa olevien potilaiden sopeutumista pyrittiin helpottamaan kerhotoiminnalla sekä vapaa-ajan vieton neuvonnalla. Ryhmäterapiakerhoja kokoontui yhteensä 165. Psykiatrisessa huoltotoimistossa oli yli 20 sosiaalihuoltajaa, jotka auttoivat potilaita kotiuttamiseen, kuntoutukseen ja työhön paluuseen liittyvissä asioissa. Tavoitteena oli potilaan omatoimisuuden, aktiivisuuden ja yhteistyökyvyn lisääminen. Hesperian sairaala oli kuitenkin poikkeus Suomen psykiatristen sairaaloiden joukossa. Esimerkiksi Seinäjoella Törnävän sairaalan johtava lääkäri Reino Elosuo vastusti uusia suunnitelmia ja epäili niiden toteutumisen vievän koko maan konkurssitilaan. Parpola 2013, 175–176.

52 Hyvönen 2008, 113–114.

53 Hyvönen 2008, 116–117.

54 Parpola 2013, 199; Hyvönen 2008, 116.

lut monimutkainen avo- ja laitospalveluiden järjestelmä. Suomessa laitospaikkojen nopea väheneminen alkoi 1980-luvulla. Vuosikymmenen alussa psykiatrisia sairaansijoja oli noin 20 000, 1990-luvun alussa noin 12 300 ja 1990-luvun lopussa enää noin 6 200. Myös yhtäjaksoisesti yli vuoden sairaalahoidossa olleiden pitkäaikaipotilaiden määrä vähentyi. Vuonna 1991 tällaisia oli 2900, mutta vuonna 1998 enää alle tuhat. Tämä kertoo sairaalajaksosten lyhenemisestä ja myös siitä, että pitkäaikaipotilaista oli siirretty erilaisiin asumispalveluihin, kuten hoito- ja palvelukoteihin. Näillä muutoksilla pyrittiin ja varmaan päästiinkin kustannussäästöihin, mutta yksittäisen kansalaisen näkökulmasta se saattoi merkitä sosiaaliturvan ja palvelujen saataavuuden heikkenemistä.⁵⁵

Avohoitoon oli onnistuttu lisäämään resursseja siten, että kun vuonna 1982 avohoidossa työskentelevän henkilöstön määrä 10 000 asukasta kohti oli 2,7, kymmenen vuotta myöhemmin se oli 5,1.⁵⁶ Lama-aikana 1990-luvun alkupuolella tilanne alkoi kääntyä huonompaan suuntaan. Sairaalahoitoa oli vähennetty ja vastaavasti avohoitoa kehitetty. Sairaalapaikkojen väheneminen jatkui edelleen, tässä vaiheessa taloudellisista syistä. Avohoitoon ei kuitenkaan myönnetty vastaavia varoja, vaan senkin resursseja alettiin vähentää. Lisäksi psykiatrisen hoidon kehitykseen vaikutti haitallisesti se, että se integroitiin yhteisiin sairaanhoitopiireihin muun erikoissairaanhoidon kanssa. Myönteistä oli se, että psykiatrian erillisuus poistui. Mutta kun menoja jouduttiin karsimaan, psykiatria jäi alakynteen.⁵⁷ *Laura Oja-Heininiemi* selvitti sosiaalityön pro gradu -tutkimuksessaan ”Mielenterveyspotilaiden väliinpuotoamistarinoita psykiatrisessa palvelujärjestelmässä” Euroopassa ja Suomessa tapahtunutta psykiatrisen hoidon rakennemuutosta, joka oli merkinnyt laitoshoidon supistamista ja psykiatristen sairaansijojen vähentämistä. Oja-Heininiemi päätyi siihen lopputulokseen, että psykiatrisen avohoidon palveluissa oli aukkoja, joihin yksittäiset ihmiset voivat pudota. Mielenterveyspotilaan asiakasura voi olla monimutkainen, pitkälinen ja sekava. Varsinkin moniongelmaisille sopivia kuntoutuspaikkoja ei löytynyt, vaan heistä tuli palvelujen kiertolaisia. Palvelujärjestelmässä pärjääminen edellytti asiakkaalta myös sellaista aktiivisuutta, jota hänellä ei välttämättä ollut sairautensa luonteen vuoksi.⁵⁸

Alkoholin käytön ja päihdehuollon muutokset

Vuonna 1932 säädettiin Suomessa väkijuomalaki, jonka mukaan alkoholi-juomien valmistus, maahantuonti ja myynti kuuluivat valtion omistamalle yhtiölle monopolioikeutena. Tällaiseksi yhtiöksi perustettiin Oy Alkoholiliike Ab, vuodesta 1969 alkaen Oy Alko Ab (tästä eteenpäin Alko). Lain alkoholipoliittinen päämäärä oli estää laitton alkoholin kauppa, supistaa väkijuomien

55 Oja-Heininiemi 2006, 8–10.

56 Alanen 2003, 39.

57 Alanen 2003, 39.

58 Oja-Heininiemi 2006, 96–98.

käyttö mahdollisimman vähiin ja ehkäistä juoppoutta ja sen haittavaikutuksia.⁵⁹ Myynninrajoitusjärjestelmä ei kuitenkaan ollut kovin tehokas, joten sotien aikana alkoholiolot pahenivat entisestään. Tilanteen parantamiseksi vuonna 1943 säädettiin asetus, jonka mukaan alkoholin ostajan oli todistettava henkilöllisyytensä, minkä perusteella myymälät alkoivat rekisteröidä asiakkaita. Jokainen rekisteröity asiakas sai myymälätodistuksen, johon alkoholiostokset merkittiin. Lisäksi myymälöihin tuli tarkastajia, joiden tehtävänä oli tarkkailla ja tarvittaessa puhutella asiakkaita. Tällä ostajaintarkkailulla pyrittiin löytämään alkoholin väärinkäyttäjät ja asettamaan heidät alkoholin myyntikieltoon.⁶⁰ Vuosia 1932–1969 pidetään ankarana ja holhoavan alkoholipoliittisen linjan aikana, eräänlaisen ”ryhtiliikkeen aikana”. Jos asiakas ei noudattanut annettuja ohjeita, hän saattoi menettää alkoholin ostoon oikeuttavan ”viinakorttinsa” kokonaan tai määrääjäksi. Ajalle oli lisäksi ominaista käsitys, että alkoholin väärinkäyttö oli vain työväestön ja alempien sosiaaliryhmien ongelma. Sen sijaan ”ylempien” kansankerrosten uskottiin kyllä osaavan käyttää alkoholia pidättyvästi ”kulttuuripääomansa turvin”.⁶¹ Väestön pääosa hyväksyi alkoholipoliittisen linjan kaikkine rajoituksineen. Alkoholin kulutus pysyikin varsin alhaisena aina 1960-luvulle asti.⁶²

Ostajaintarkkailusta luovuttiin 1950-luvun loppupuolella. Samaan aikaan Alkon myymälöiden käytäntöjä muutettiin, ja myymälät alkoivat muuttua kontrolliorganisaatiosta asiakaspalveluorganisaatioksi.⁶³ Aivan uusi alkoholikulttuurin kausi Suomessa alkoi niin sanotusta keskioluen vapauttamisesta vuonna 1969. Alkoholin kulutus oli ollut noin kaksi litraa vuodessa aina 1800-luvun alkupuolelta asti, mutta nyt se alkoi selvästi lisääntyä. Toinen muutos oli, että myös maaseutupaikkakunnille, joilla alkoholia ei ollut myyty 1800-luvun lopun jälkeen,⁶⁴ sai perustaa ravitsemusliikkeitä ja Alkon myymälöitä, mikä lisäsi alkoholinkulutusta maaseudulla. Kolmas muutos oli raittiusliikkeen lamaantuminen. Puhe raittiudesta tuntui kuuluvan menneisyyteen ja olevan maailmalle vierasta. Sen sijaan alkoholi, varsinkin olut ja viini, edustivat vapautta sekä modernia ja urbaania elämäntapaa, siirtymistä uuteen aikaan. Alkoholin kulutuksen painopiste siirtyikin väkevästä juomista miedompiin.⁶⁵ Oluen kulutuksen lisääntyminen tapahtui kahdessa vaiheessa. Vuonna 1969 sallittiin keskioluen myynti elintarvikeliikkeissä koko maassa.

59 Ahonen 2005, 12.

60 Toikko 2005, 178.

61 Peltonen 2006a, 9–10.

62 Peltonen 2006a, 9.

Tämän kirjoittaja muistaa 1950-luvun kansakoulussa annetun raittiuskasvatuksen: Vuosittain osallistuttiin raittiuskilpajoukkoihin, koulussa järjestettiin raittiusjuhlia ja pojille (ainoastaan pojille) järjestettiin kerhoja, joissa he voivat antaa raittiuslupauksen. Iskulauseet ”Raitis ja reilu ei horju ei heilu” ja ”Raitis ote pitää” ovat jääneet pysyvästi mieleen.

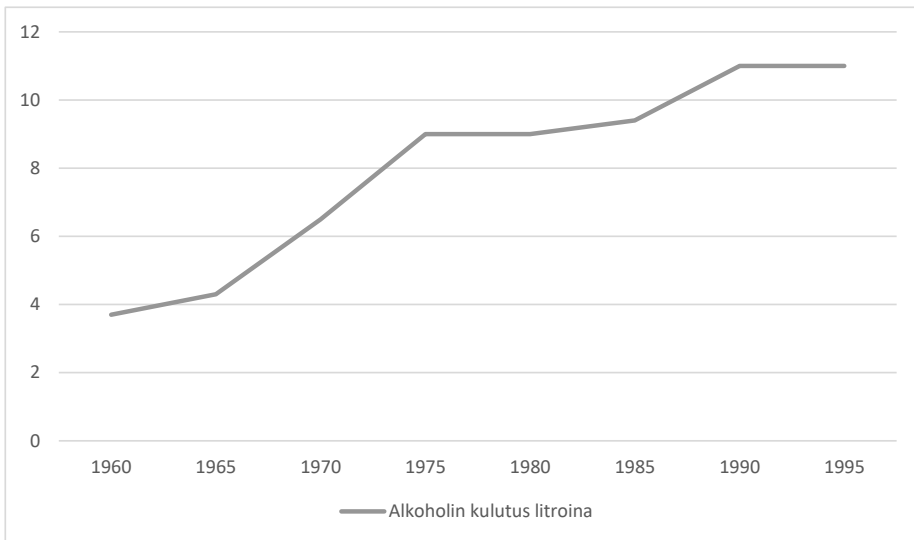
63 Ahonen 2005, 70–71.

64 Peltonen 2006b, 439.

65 Peltonen 2006a, 11.

Toisessa vaiheessa keskioluen anniskelua vapautettiin 1980–1990-lukujen vaihteessa. Tätä ilmiötä on nimitetty ”terassien vapautukseksi”, koska se keskittyi anniskelua rajoittavien määräysten purkamiseen.⁶⁶

Alkoholia käyttivät Suomessa 1960-luvun lopulle saakka lähes pelkästään miehet. Vuonna 1968 noin 40 prosenttia 15–69 -vuotiaista naisista ilmoitti olevansa raittiita. Vähitellen myös naisten alkoholinkulutus alkoi nousta. Nuorten juomatavat muuttuivat 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa, kun alkoholin käytöstä tuli osa nuorisokulttuuria. Asenteet alkoholin käyttöä kohtaan kiristyivät 1970-luvun lopulla, mutta 1980-luvun puolenvälin jälkeen nuorten alkoholinkulutuksessa alkoi noin 15 vuoden pituinen uusi kasvujakso, jonka aikana alkoholin kulutus yleistyi varsinkin tyttöjen keskuudessa.⁶⁷ Alkoholin kulutuksen muutokset vuosina 1965–1995 on kuvattu *kuviossa 1*.⁶⁸ Keskioluen molemmat ”vapautukset” näkyvät käyrässä kulutuksen lisääntymisenä. Kaiken kaikkiaan käyrä on koko ajan nouseva.

Kuvio 1 Alkoholijuomien kulutus Suomessa 100-prosenttisena alkoholina 15 vuotta täyttänyttä asukasta kohti vuosina 1965–1995.

Alkoholin rinnalla lääkkeiden ja erilaisten huumeiden käyttö alkoi yleistyä 1980-luvun loppupuolelta alkaen ja erityisesti 1990-luvulla. Ruvettiin puhumaan ”Suomen toisesta huumeaallostasta”. Ensimmäinen huumeaalto oli ollut 1970-luvulla. Kun päihdeasiakkailta on kysytty heidän käyttämistään aineista, vuonna 1987 alkoholia käytti 93 prosenttia, lääkkeitä yhdeksän prosenttia ja jotakin laitonta huumetta kolme prosenttia. Vuonna 1991 alkoholia käytti

⁶⁶ Peltonen 2006b, 439.

⁶⁷ Alkoholinkäyttö Suomessa.

⁶⁸ Alkoholijuomien kulutus 2015, 2.

98 prosenttia, korvikealkoholia yhdeksän, lääkkeitä 14 ja jotakin huumetta viisi prosenttia. Vuonna 1995 tilanne muuttui jo selvemmin: alkoholia käytti 97 prosenttia, korvikealkoholia kymmenen, lääkkeitä 24, liuottimia kolme ja jotakin huumetta 11 prosenttia. Yleisimpiä olivat kannabis ja amfetamiini.⁶⁹ Nämä luvut kertovat sosiaali- tai terveystalvelujen päihdeasiakkaista, eivät siis kaikista käyttäjistä.

Alkoholismia ja päihteiden käyttäjiä pyrittiin myös hoitamaan. Aina 1960-luvulle asti mielisairaaloissa oli katkaisuhoidossa olevia alkoholisteja, koska vuodelta 1936 peräisin oleva alkoholilaki velvoitti kunnat hoidattamaan alkoholitit pakkokeinoin. Osa psykiatreista ei pitänyt tätä käytäntöä hyvänä, vaan esitti vaihtoehdoksi erillisten alkoholihuoltoloiden perustamista. Näitä tulisi olla kahta lajia: Parantolamaisiin huoltoloihin sijoitettaisiin sellaiset sosiaaliset alkoholitit, joilla olisi parempi ennuste. Asosiaaliset rikollisuuteen ja irtolaisuuteen taipuiset ja ennusteeltaan huonommat alkoholitit sijoitettaisiin pakkotyöolaitoksiin. Tuon ajan psykiatriassa pidettiin alkoholi- ja huumeriippuvuutta mielenterveydellisenä ongelmana. Alkoholihuoltoloita ei kuitenkaan perustettu, vaan hoitoa annettiin sairaaloissa.⁷⁰

Sotien jälkeen Helsingissä vallitsi asuntopula. Kaupunkiin alkoi syntyä eri avustusjärjestöjen perustamia yömajoja ja turvakoteja asunnottomille, joista suurin osa oli miehiä. Monilla heistä oli lisäksi alkoholiongelma. Heille yhdistykset alkoivat järjestää virikkeellistä kerhotoimintaa. Samaan aikaan Suomeen alkoi tulla tietoja Yhdysvalloissa 1930-luvulla syntyneestä AA-liikkeestä (*Alcoholics Anonymous*). Liikkeen auttamismenetelmänä on alkoholitien keskinäinen vertaistuki. Alkoholismi nähdään sairautena, johon kuuluu pakonomainen alkoholihimo sekä fyysinen, allergian tapainen reaktio. Sairaus ei ole henkilön omaa syytä, mutta siitä toipuminen vaatii elinikäistä sitoutumista, kieltäytymistä ja ”korkeimman voiman” olemassaolon hyväksymistä AA-kerhon muiden jäsenten tuella. Ensimmäinen AA-kerho perustettiin Suomeen vuonna 1948.⁷¹ Sen jälkeen AA-kerhojen määrä lisääntyi nopeasti. Esimerkiksi 1980-luvulla liikkeen kasvu oli noin 10 prosenttia vuodessa. Vuoden 1988 lopussa Suomessa oli 498 AA-ryhmää ja niissä jäseniä yli 5000.⁷² AA-liikkeellä oli myös auttava puhelin, joka toimi vuodesta 1974 alkaen ainakin Helsingissä.⁷³

69 Nuorvala et al. 2004, 608, 611.

70 Parpola 2013, 168. 1940-luvulla käytössä oli inhotus- eli aversiohoito, jonka tarkoituksena oli muuttaa alkoholin käyttö vastenmieliseksi. Potilaille annettiin alkoholia, mutta sitä ennen injektiona pahoinvointia aiheuttavaa ainetta. Tämän toivottiin johtavan potilaassa torjuvan ehdollisen refleksin syntymiseen, jolloin hän alkaisi aina voida pahoin nautittuaan alkoholia. Tämä hoito lopetettiin, kun alkoholin ja Antabuksen yhteisvaikutus havaittiin 1940-luvun lopulla. Sen jälkeen Antabus-hoidosta tuli keskeinen hoitomenetelmä. Parpola 2013, 168–169.

71 Tarnaala 2006, 228–231.

72 Virtanen 1990, 159.

73 Helsingin puhelinluettelo 87/1974, 1.

Vuonna 1952 Suomessa vieraili Maailman Terveysjärjestön (WHO) alkoholi-asioiden asiantuntija *E. M. Jellinek* WHO:n Suomen alaosaston ja Väki-juomakysymyksen Tutkimussäätiön kutsusta. Hän esitteli amerikkalaista hoitojärjestelmää, joka perustui lääketieteelliseen näkemykseen ja avohuoltoon. Jellinekin mukaan pelkällä sosiaalisella juoppouden vastustamisella ei saatu riittäviä tuloksia. Pitkälle edennyttä juoppoutta oli pidettävä sairaute-
na, jota kiellot, varoitukset ja laitokseen sulkeminen eivät parantaneet. Hoidon tuli perustua psykoterapiaan, jonka avulla voitiin vaikuttaa alkoholin väärinkäyttäjän psyykkisiin tekijöihin.⁷⁴

Psykiatrian käsitys alkoholista muuttui 1950- ja 1960-lukujen aikana. Huomattiin, että ehdollistamishoidolla ei saatu pysyviä tuloksia, koska ihminen pystyi hallitsemaan reaktioitaan.⁷⁵ Jellinekin vierailun innoittamana Väki-juomakysymyksen Tutkimussäätiössä ruvettiin suunnittelemaan alkoholisairaalan ja poliklinikkaverkoston perustamista. Keskeinen osa tässä oli professori *Martti Kailalla*⁷⁶. Alkoholistipoliklinikkatoiminta aloitettiin kokeilu-
lukuonteisesti Vaasassa vuonna 1953 ja Helsingissä 1954.⁷⁷ Väki-juomakysymyksen Tutkimussäätiö lupautui rahoittamaan kokeilun kahdeksi vuodeksi.⁷⁸ Vuonna 1955 perustettiin A-klinikkasäätiö, jonka tehtäväksi määriteltiin alkoholiongelmien joutuneiden henkilöiden avohoitomahdollisuuksien järjestäminen ja kehittäminen.⁷⁹ A-klinikoita perustettiin sen jälkeen eri puolille maata. Vuonna 1975 A-klinikkasäätiöön kuului 44 erillistä toimintayksikköä. Tämän jälkeen osa A-klinikoista kunnallistettiin, jolloin A-klinikkasäätiön toimintayksiköiden määrä väheni.⁸⁰

A-klinikoiden ja huoltolaitosten välille kehittyi työnjako, jossa perheelliset ja työssäkäyvät alkoholistit pyrittiin hoitamaan A-klinikoissa, kun taas perheettömät, työttömät tai työtä vieroksuvat ja asunnottomat lähetettiin huoltoloihin. A-klinikoita kehitettiin työelämän vaatimusten mukaisesti. Myös huoltoloissa vapaaehtoisten hoitoon tulijoiden määrä alkoi nousta. Alkoholismin määrittelemisen sairaudeksi ja siihen perustuneet hoitomuodot saivat alkoholistihuollon onnistumaan siinä, missä ostajaintarkkailu oli epäonnistunut. Kontrollimenetelmät tulivat tarpeettomiksi, kun kontrollin kohteet alkoivat hakeutua vapaaehtoisesti hoitoon.⁸¹ Samoin kuin psykiatrisessa hoi-

74 Ahonen 2005, 45–46; Toikko 2006, 179.

75 Parpola 2013, 169.

76 Ahonen 2005, 46.

Martti Kaila (1900–1978) oli Helsingin yliopiston mielitautiopin professori ja Lapinlahden sairaalan ylilääkäri vuosina 1948–1967. Häntä on sanottu Suomen tieteellisen psykiatrian isäksi. Hän koulutti useita lääkäripolvia, ja hänen oppilaistaan tuli psykiatrian professoreita. Tutkijana Kailan kiinnostus kohdistui erityisesti nuorisorikollisuuteen. Achté 2002.

77 Ahonen 2005, 50–51, 54.

78 Toikko 2006, 182.

79 Ahonen 2005, 61.

80 Ahonen 2005, 257.

81 Tarnaala 2006, 242–243.

dossa ja muussakin sairaanhoidossa, myös päihdehoidossa 1990-luvun lama-aikana hoidon painopistettä ruvettiin siirtämään laitoshoidosta avohoitoon. A-klinikoiden asiakaskunta alkoi muuttua 1990-luvulla, kun huumeiden käyttö lisääntyi. Alkoholiongelmaisten ohelle alkoi tulla sekakäyttäjiä ja erilaisten huumeiden käyttäjiä. Tämä näkyi erityisesti avohoitopalveluissa.⁸²

Professori Kalle Achté kritisoi Lapinlahden sairaalan 150-vuotishistoriasta kertovassa teoksessaan päihdehuollon järjestelyjä Suomessa. Hänen mielestään 1950-luvulla tehtiin virhe, kun alkoholistien hoito kytkettiin sosiaalihuoltoon eikä terveydenhuoltoon. Hänen mukaansa ”lopullinen onnettomuus” sattui 1970-luvulla, jolloin päihdehoidon päävastuu siirrettiin sosiaalitoimelle. A-klinikat ovat tehneet arvokasta työtä, mutta lääketieteen puuttuminen alkoholistien hoidosta on osoittautunut erehdykseksi. Alkoholismin sairausluonne on vasta vähitellen myönnetty.⁸³ Vaikka psykiatrian professori Martti Kaila oli keskeisessä roolissa alkoholistien huollon ja A-klinikkajärjestelmän kehittämisessä, psykiatrinen asiantuntemus alalla ei Achtén mukaan vaikuttanut tarpeeksi.

1.2 Muuttuva evankelis-luterilainen kirkko

Myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja seurakuntaelämä kokivat muutoksia. Kirkosta 1960-luvulla ei voi puhua palaamatta ajassa taaksepäin sodan jälkeiseen tilanteeseen 1940-luvun loppupuolella. Talvisodan jälkeen myös kirkon rooli ja tehtävä tuntui muuttuvan: siitä muodostui koko kansaa palveleva kansankirkko. Hurskauden vaalimisen rinnalla ruvettiin näkemään sosiaalinen vastuu ja toiminta tärkeinä.⁸⁴ Vuonna 1942 joukko sodassa mukana olleita pappeja perusti *Asevelipapit ry:n*, jonka toiminnassa sosiaalisen vastuun kantaminen nousi keskeiselle sijalle. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin *Erkki Niinivaara*. Hän korosti sitä, että kirkon pitäisi muuttua elämänläheisemmäksi. Jopa entiset arvostukset ja asenteet pitäisi uskaltaa kyseenalaistaa.⁸⁵ Sodassa papit olivat kohdanneet samalla tavalla eri yhteiskuntaluokista olevat miehet. Tämä oli vaikuttanut heihin syvästi. Kirkon viisivuotiskertomuksen 1942–1946 alaluvussa ”Muita sosiaalisia pyrkimyksiä” kerrottiin, kuinka sodasta palaavat nuoret papit toivat mukanaan velvoituksen sosiaaliseen mieleen, oikeudenmukaisuuteen ja palvelemisen haluun. Tätä toteuttaakseen he perustivat *Kristillinen palvelukeskus-* nimisen järjestön.⁸⁶ Sen puitteissa aloitettiin uudenlaisia työmuotoja, kuten perheneuvontatyötä ja teollisuustyötä. Myös diakoniatyötä, nuorisotyötä, kasvatustyötä, sairaaloiden sielunhoitotyötä ja tiedotustoimintaa kehitettiin voimakkaasti.

82 Ahonen 2005, 286–288.

83 Achté 1991, 133.

84 Murtorinne 1995, 277.

85 Murtorinne 1995, 278.

86 Paunu 1948, 222.

Tätä näkemystä kirkosta ja sen tehtävästä on kutsuttu uskansasankirkollisuudeksi.⁸⁷ Erkki Niinivaarasta tuli sen johtava uskonnollis-teologinen suunnannäyttävä.⁸⁸ Asevelipapit Ry joutui sotien jälkeisessä tilanteessa lakkauteksi, ja Kristillinen palvelukeskus sulautui Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliittoon (SKSK).⁸⁹ Uskansasankirkollisuus jäi elämään, ja SKSK:sta tuli uusien työmuotojen kehittämisen ympäristö ja kotipesä.⁹⁰

Pappien kokemukset rintamalla ja syntynyt uusi kansankirkollinen ajattelutapa loivat uusia työmuotoja kirkkoon myös sielunhoidon alueelle. Paavo Kettunen pitää Suomen kirkon sielunhoidon käännekohtana toista maailmansotaa. Tampereen Kaupunkilähetyksen johtaja Matti Joensuu aloitti vuonna 1944 avioliittoneuvonnan. Helsingissä vastaavaa työtä aloitti asevelipappien perustama Kristillinen Palvelukeskus.⁹¹ Vuodesta 1953 alkaen vastuu avioliittoneuvonnasta Helsingissä siirtyi seurakunnille, ja sen toimipistettä ruvettiin nimittämään perheasiain neuvottelukeskukseksi. Toiminnan valtakunnallista koordinoitua varten laajennettu piispainkokous perusti vuonna 1956 Kirkon perheasiain toimikunnan.⁹²

Sairaaloiden sielunhoito alkoi kehittyä 1950-luvulla. Työmuoto laajeni siten, että vuonna 1965 koko maassa oli 32 sairaalasielunhoitajan virkaa, joista 13 oli Helsingin seurakunnissa. Samana vuonna perustettiin työmuodon valtakunnallista koordinoitua varten Kirkon sairaalasielunhoidon toimikunta, jonka tärkein tehtävä alkuaikoina oli sairaalasielunhoitajien koulutuksen järjestäminen.⁹³ Myös kolmas sielunhoidon erityistyömuoto, vuonna 1964 toimintansa aloittanut Palveleva puhelin, kuuluu samaan sarjaan sielunhoidon erityistyömuotoja.⁹⁴

Sielunhoidon erityistyömuotojen syntyessä myös sielunhoidon sisältö alkoi muuttua. Sen tehtävänä ei pidetty enää kirkon julistustyöhön liittyvää opettamista, vaan auttamista. Paavo Kettunen näki useita tekijöitä, jotka vauhdittivat tätä muuttumista. Kaupungistuminen ja arvomaailman muuttuminen olivat tällaisia syitä. Myös suhtautuminen kirkkoon ja uskontoon muuttui kriittisemmäksi. Ihmisten hätää ei ymmärretty enää uskonnollisena, vaan se saattoi olla yksinäisyyttä, avioliiton ongelmia tai neuroottista käyttäytymistä. Sielunhoitajat joutuivat kohtaamaan monenlaista ahdistusta. Suomen evankelis-luterilainen kirkko halusi ottaa huomioon ja auttaa myös sellaisia ihmisiä, joille perinteinen uskonnollisuus oli vieraampaa.⁹⁵ Kettusen mukaan nämä kolme sielunhoitotyön muotoa, perheneuvonta, sairaala-

87 Heino 1988, 9.

88 Murtorinne 1995, 311.

89 Viika 1994, 19.

90 Paunu 1948, 222.

91 Huotari 1980b, 206; Viika 1994, 15, 19; Kettunen 1997, 57–58; Kettunen 2013, 28.

92 Viika 1994, 39–40, 42.

93 Ylikarjula 2005, 21–24.

94 Kettunen 1997, 57.

95 Kettunen 1997, 60–61.

sielunhoito ja Palveleva puhelin rakentuvat sielunhoitonäkemyksessään samoilte diakonisen sielunhoidon periaatteille, joihin kuuluu muun muassa asiakkaan kunnioittaminen ja autettavan tarpeesta lähteminen. Siinä sielunhoito on vastaamista ihmisen avuntarpeeseen. Lähtökohtana ei ole kirkon tai sen työntekijän tarve.⁹⁶ Sielunhoidon muuttumista pohdittiin myös kirkon viisivuotiskertomuksessa vuosilta 1952–1956. Siinä todettiin, että pappien luona kävi vuosittain huomattava joukko ihmisiä, jotka olivat joutuneet sielunhätään. Toisaalta oli herännyt myös uusia kysymyksiä:

Yksityinen sielunhoito näyttää muodostuvan koetinkiveksi kirkon nykyiselle työlle siinä mielessä, että siinä näkyy, missä määrin ihmisillä vielä on luottamusta kirkon kykyyn auttaa heitä sielullisissa vaikeuksissa. Väitetään, että ihmiset kulkevat pappien ohi lääkäreiden ja psykologien autettaviksi, koska ihmisten vakaumuksissa usko tuonpuoleiseen on heikkenemässä ja luottamus ”vain maalliseen” on vahvistumassa. Kirkko ei voi enää kulkea vanhoja raiteita, vaan sen on oltava ... myös ”oppiva kirkko”, joka haluaa löytää ne tiet, joita kulkien evankeliumi saadaan viedyksi ihmisten hätään.⁹⁷

Muutoksia tapahtui myös maan henkisessä ilmapiirissä. Kirkon viisivuotiskertomuksessa vuosilta 1967–1971 kiinnitettiin huomiota yhteiskunnan ilmapiiriin vaikuttaneeseen nuorisoliikehdintään, jota ilmeni muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa ja joka rantautui Suomeenkin pääasiassa ylioppilaiden piiriin. Liikehdintä oli osin poliittista, osin kulttuuriradikalismia, jossa korostui intellektualismi, vapaat moraalikäsitteet ja hyökkäys perinteisiä arvoja ylläpitäviä instituutioita, muun muassa kirkkoa vastaan. Kertomuksen mukaan yhteiskunnassa muutenkin voitiin nähdä lisääntyviä vastakohtaisuuden merkkejä eri elämän alueilla. Hyvinvoivan yhteiskunnan ihmisten nähtiin joutuneen ”henkiseen myllerrykseen, missä risteilevät kaupallisen kulttuurin, nuorison protestiliikkeiden, uskonnon, materialismin, sekularismin ja liberalismien arvot”.⁹⁸

Samassa kertomuksessa kiinnitettiin huomiota avioerojen lisääntymiseen viidessä vuodessa lähes kolmanneksella. Kertomuksen mukaan avioliitto ja perhe-elämä näyttivät olevan pahemmassa kriisissä kuin koskaan aikaisemmin, mikä vaatisi kirkolta perusteellista pohdintaa ja myös toimenpiteitä.⁹⁹ Perheasiain neuvottelukeskusten perustamista voidaan pitää yhtenä kirkon vastauksena. Niitä oli perustettu 1950-luvun loppuun mennessä Tampereen

96 Kettunen 2013, 28, 31. Jouko Kiiski tarkoittaa diakonisella sielunhoidolla ihmisen kokonaisvaltaista auttamista, joka ottaa huomioon asiakkaan henkiset, hengelliset, sosiaaliset ja aineelliset tarpeet. Kiiski 2009, 142. Näin määriteltäessä Palveleva puhelin ei olisi diakonista sielunhoitoa. Sitä olisikin parempi nimittää henkiseksi diakoniaksi, kuten Helsingin seurakuntien Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteissa on määritelty (Liite 1).

97 Jokipii 1958, 129–131.

98 Sihvo et al. 1973, 19–21.

99 Sihvo et al. 1973, 55.

ja Helsingin lisäksi Lahteen, Turkuun, Ouluun, Kotkaan ja Rovaniemelle. Seuraavalla vuosikymmenellä perustettiin viisi uutta keskusta, 1970-luvulla 12 ja 1980-luvulla 13.¹⁰⁰ Vuonna 1995 seurakuntien perheasiain neuvottelukeskus toimi kaikkiaan 39 paikkakunnalla.¹⁰¹

Samassa vuodet 1967–1971 käsittävässä kirkon viisivuotiskertomuksessa mainittiin luvussa ”Sosiaaliset ongelmat” aborttikysymys, päihteiden käytön lisääntyminen, rikollisuus ja mielenterveyden häiriöt. Jälkimmäisistä kärsiviä todettiin olleen perheasiain neuvottelukeskukseen asiakkaista 15 % ja Palvelevan puhelimen soittajista 16 %. Seurakuntasisaret ilmoittivat käyttäneensä vuonna 1965 työajastaan 9,4 % hoidollisiin keskusteluihin mielenterveysongelmista kärsivien kanssa. Kertomuksen mukaan mielenterveyden häiriöillä ja itsemurhilla oli keskinäistä riippuvuutta. Kertomuksessa todettiin, että seurakuntien palvelevat puhelimet oli tarkoitettu auttamaan näitä ihmisiä. Helsinkiin oli lisäksi perustettu itsemurhien ehkäisytyötä varten SOS-palvelu, joka toimi kiinteässä yhteistyössä palvelevan puhelimen kanssa.¹⁰² Kirkon diakoniatyöhön vaikutti vuonna 1972 voimaan tullut kansanterveyslaki, joka ei tuntenut lainkaan sairaanhoitaja-diakonisseja. Terveyskeskuslaitos pyrki kattamaan koko terveyden- ja sairaanhoidon kentän. Tämän seurauksena sairaanhoitotyön osuus seurakuntadiakoniassa alkoi vähentyä ja ryhmäkohtaisen työn, kuten esimerkiksi vanhusten piirien lisääntyä.¹⁰³ Samoin sielunhoidon osuus lisääntyi.¹⁰⁴

Sotien jälkeinen kirkko uudistui voimakkaasti, mutta ei ollut uudistusmielisydessään kuitenkaan yksimielinen. Palvelevan kansankirkon ihannetta vastaan nousi 1950-luvulla herätysliikkeiden tukema suunta professori *Osmo Tiirilän* johdolla. Sen mukaan kirkon tuli keskittyä ihmisten uskonelämän hoitamiseen ja pelastuksen kirkastamiseen. Maailman ja Jumalan valtakunnan välillä oli pidettävä selkeä ero.¹⁰⁵ Vanhat herätysliikkeet säilyivät kirkon piirissä edustaen perinteistä ajattelua ja jarrutellen uudistuksia. Jo 1920- ja 1930-luvuilla oli esiintynyt uuspietististä herätystä rovasti Urho Muroman vaikutuksesta. Se oli organisoitunut vuonna 1939 Evankelisluterilaiseksi Sisälähetymissäätöksi.¹⁰⁶ Säätiön perustama Suomen Raamattuopisto aloitti toimintansa vuonna 1945 Kauniaisissa. Urho Muroma toimi sen johtajana.¹⁰⁷ Vuonna 1945 toinen herätyskristillinen ryhmä perusti Kansan Raamattuseura-nimisen valtakunnallisen evankelioimisjärjestön. Sen taustalla olivat suomenruotsalaisen evankelista Frank Mangsin järjestämät evankelioimiskokoukset. Kansan Raamattuseuran puheenjohtajana toimi piispa Elis

100 Viika 1994, 47, 81, 106 ja 159.

101 KPK:n tk 1995, 14–15.

102 Sihvo et al. 1973, 58–66.

103 Lindqvist et al. 1977, 190–191; Murtorinne 1995, 369.

104 Mäkeläinen et al. 1981, 194, 197.

105 Vahtola 2003, 394.

106 Murtorinne 1995, 314; Vahtola 2003, 396.

107 Murtorinne 1995, 314–315.

Gulin vuoteen 1952 asti.¹⁰⁸ Nämä kaksi evankelioimisliikettä kävivät neuvotteluja yhdistymisestä, mutta tuloksiin ei päästy. Kumpikin jatkoi omaa toimintaansa erillään toisistaan.¹⁰⁹

Tämä herätyskristillinen niin sanottu uuspietistinen liike sai lisääntyvää kannatusta 1960-luvulla. Se nähtiin vastaliikkeenä vasemmistolaiselle opiskelijaradikalismille, jonka pelättiin uhkaavan kristillisiä arvoja. Liikettä ruvettiin erotukseksi neljästä vanhasta herätysliikkeestä kutsumaan viidenneksi herätysliikkeeksi. Se halusi painottaa henkilökohtaisen uskon ja uskonratkaisun merkitystä ja tehdä eron todellisen seurakunnan ja nimikristittyjen välille. Samoin se halusi sanoutua irti liberaaliteologiseksi nimittämänsä ekumeenisen liikkeen toiminnasta, modernin raamatuntutkimuksen näkemyksistä sekä niin sanotusta sosiaalisesta kristinuskon tulkinnasta. Vuonna 1967 perustettiin Suomen luterilainen Kansanlähetys, josta tuli viidennen herätysliikkeen keskeinen organisaatio. Se muodostui jo aikaisemmin toimineista evankelioimisjärjestöistä Kansan Raamattuseuraa lukuunottamatta.¹¹⁰ Evankelioivasta liikkeestä tuli kansankirkollisen ajattelun ja kehityksen ohella 1960-luvulla merkittävä suunta kirkossa. Järjestöjen lisäksi myös evankelis-luterilainen kirkko ja seurakunnat pyrkivät 1980-luvulta alkaen tavoittamaan kirkosta vieraantunutta väkeä evankelioimistyöllä ja -kampanjoilla.¹¹¹

1.3 Palvelevan puhelimen perustamiseen vaikuttaneet tekijät

1.3.1 Ulkomaiset ja kotimaiset esikuvat

Palveleva puhelin on Suomen ev.-lut. kirkon ylläpitämä auttava puhelin, joka toimii edelleen.¹¹² Sen taustalta löytyy niin ulkomaisia kuin kotimaisiakin

¹⁰⁸ Murtorinne 1995, 315; Vahtola 2003, 396.

¹⁰⁹ Murtorinne 1995, 315.

¹¹⁰ Vahtola 2003, 396; Murtorinne 1995, 320–321.

¹¹¹ Vahtola 2003, 396.

¹¹² Kirkon verkkosivujen mukaan Palvelevan puhelimen päivystysnumero suomenkielisille soittajille se on 01019 0071 ja ruotsinkielisille 01019 0072. Suomenkielinen Palveleva puhelin vastaa sunnuntaista torstaihin klo 18–01 ja viikonloppuöisin 18–03. Ruotsinkielinen Samtalstjänst päivystää joka ilta klo 20–24. Kirkon keskusteluapua.

Vuoden 2011 toimintakertomuksen mukaan hallinnollisia Palvelevan puhelimen organisaatioita oli 31, mutta päivystyspisteitä oli noin 70 paikkakunnalla. Kyseiseen vuoteen asti Palvelevan puhelimen valtakunnallinen kehittäminen ja koordinointi kuuluivat kirkkohallituksen toiminnallisessa osastossa perheasiain yksikölle. Palvelevan puhelimen toimintakertomus oli osa Kirkon perheasiain yksikön toimintakertomusta. Vuoden 2012 alusta alkaen työmuoto siirtyi toiminnallisen osaston uudessa organisaatiossa diakonian ja sielunhoidon yksikköön. Vuonna 2015 Palvelevassa puhelimesta käytiin kaikkiaan 68 617 keskustelua. Soittajista 53 % oli miehiä ja 42 % naisia (5 % ei tiedossa). Kirkon perheasiain yksikön toimintakertomus 2011, 4, 14; Palvelevan puhelimen tilastoja 2015.

esikuvia ja virikkeitä. Lontoolainen anglikaanipappi *Chad Varah* huolestui kuullessaan, että Suur-Lontoon alueella tehtiin vuonna 1953 kolme itsemurhaa päivässä. Hän halusi tehdä jotakin konkreettista itsemurhavaarassa olevien hyväksi. Hän päätteli, että itsemurhavaarassa olevia ihmisiä voitaisiin ehkä auttaa, jos he saisivat keskustella puhelimesta myönteisesti ja ymmärtävästi suhtautuvan ihmisen kanssa. Hän tarjosi apuaan antamalla julkisuuteen oman puhelinnumeron. Hän pani 2.11.1953 lehteen ilmoituksen: ”Before you take your life, call me!” Varah sai runsaasti puhelinsoittoja. Hänelle soittivat sekä hädässä olevat ihmiset että myös sellaiset, jotka halusivat auttaa. Varah keskusteli avun etsijöiden kanssa puhelimesta sekä myös kasvotusten. Avun tarjoajia hän kutsui paikalle pitämään seuraa ja tarjoamaan teetä niille, jotka odottivat pääsyä Varahin luokse. Pian hän huomasi, että monille asiakkaille riitti keskustelu paikalla olevan vapaaehtoisen kanssa, eivätkä he enää tarvinnut keskustelua pastorin kanssa. Varah alkoi kouluttaa ja valmentaa vapaaehtoisia hädässä olevien auttamiseen. Toiminta organisoi- tiin järjestöksi, joka sai nimen *The Samaritans*. Nimitys on peräisin *Daily Mirror* -lehden kirjoituksesta, jossa toimintaa nimitettiin ”Laupiaan samarialaisen puhelinpalveluksi”.¹¹³

Tietoa Samaritans-järjestön toiminnasta tuli myös Suomeen. Kotimaa- lehti julkaisi vuonna 1956 lyhyen kirjoituksen ”*Puhelin-samarialaisia*” *Englannissa yhä useampia*. Siinä kerrottiin, kuinka eräs lontoolainen pastori oli aloittanut muutama vuosi aikaisemmin itsemurhakandidaattien sielunhoidon puhelimitse. Nyt samanlaiseen toimintaan olivat ryhtyneet monien muidenkin kirkkokuntien papit. Samalla tämä toiminta oli muuttunut niin, että siitä oli tullut neuvontaa kaikenlaisissa murheissa, ei ainoastaan itsemurha- kysymyksessä.¹¹⁴

Puhelinauttaminen laajeni nopeasti ympäri Eurooppaa. Saksassa ensimmäinen päivystyspiste perustettiin vuonna 1956 Länsi-Berliiniin, jossa siihen aikaan olivat Länsi-Euroopan korkeimmat itsemurhaluvut. Seuraavina pe- rustettiin vuonna 1957 Zürichin *Die Dargebotene Hand*, ”ojennettu käsi”, vuonna 1958 Rotterdamiin *Telefonische Hulpdienst*, ”puhelinapupalvelu” ja Osloon *Kirkens Nattjeneste*, ”kirkon yöpalvelu”, vuonna 1959 Brysseliin *Tele-Accueil*, ”puhelinvastaanotto” ja Geneveen *La Main Tendue*, ”ojennettu käsi”, sekä vuonna 1960 Pariisiin *SOS Amitié*, ”SOS-ystävyyt”.¹¹⁵ Osassa Euroopan maita puhelinauttamisen perustajina olivat kirkolliset tahot, mikä näkyy

113 Varah 1965, 10–11; Bezençon 2004, 1; The history of Samaritans; KAVI YSL-1485 Palveleva pu- helin -filmi; Samulin 2007, 41.

Eliane Bezençon mainitsee puhelinauttajien kansainvälisen IFOTES-liiton historiaa käsittelevässä kirjoituksessaan, että myös toinen lontoolainen, baptistipappi Dt. West ilmoitti lehdessä puhelinnume- ronsa ja sai runsaasti soittoja. Bezençon 2004, 1. Tiedossa ei ole, kuinka hänen toimintansa jatkui. Chad Varahia ja hänen perustamaansa Samaritans-järjestöä pidetään yleensä puhelinauttamisen aloit- tajana.

114 Kotimaa 31/13.5.1956 ”Puhelin-samarialaisia” Englannissa yhä useampia; Samulin 2007, 42.

115 Bezençon 2004, 3; Samulin 2007, 42.

myös palvelun nimestä. Saksan luterilaisen kirkon ylläpitämän puhelimen nimeksi annettiin *Telefonseelsorge*, ”Puhelinsielunhoito”. Ruotsissa toiminnan aloitti örebolainen rovasti *Berndt Bäcklund* yhteistyössä muiden kaupungin pappien kanssa. Palvelun nimeksi tuli *Jourhavande präst*, ”päivystävä pappi”. Myöhemmin Ruotsiin perustettiin myös maallikoiden hoitamia auttavia puhelimia.¹¹⁶

Eri maiden auttavien puhelimien välille syntyi nopeasti yhteistyötä. Sen aloitti protestanttinen pappi *Raynald Martin*, joka oli perustanut Geneveen ensimmäisen ranskankielisen auttavan puhelimen. Hän keräsi tietoja eri maissa toimivista auttavista puhelista ja kutsui niiden edustajia vuonna 1960 yhteiseen kokoukseen Bosseyn ekumeeniseen instituuttiin. Mukana oli yli 80 edustajaa Saksasta, Itävallasta, Belgiasta, Tanskasta, Suomesta, Ranskasta Isosta Britanniaista, Hollannista, Norjasta, Sveitsistä ja Ruotsista.¹¹⁷ Suomesta kokoukseen osallistui tohtori *Sirkka Syväne*.¹¹⁸ Kokouksessa päätettiin perustaa Geneveen kansainvälinen informaatiokeskus eri maiden puhelinauttajien yhteistyötä varten. Myöhemmin siitä syntyi IFOTES-liitto (International Federation of Telephonic Emergency Services), joka aloitti toimintansa vuonna 1967.¹¹⁹

Sielunhoidon kehittämistä Helsingin seurakunnissa

Tällä välin oli Suomessakin tapahtunut jo monenlaista edistystä sielunhoidon alueella. Puhelinauttamisessakin oli otettu ensi askeleet. Maaliskuussa vuonna 1954 Helsingin papiston veljespiiri keskusteli helsinkiläisten sielunhoidon tarpeesta. Kokouksen pöytäkirjaa ei ole löytynyt, mutta kokouksen sisältöä selostettiin Helsingin Kirkkosanomissa. Lehden mukaan kokouksessa ”Yksimielisesti päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin, jotta henkilökohtainen sielunhoitotyö seurakunnissa tehostuisi. Mm. tehtiin aloite yleisen sielunhoidollisen neuvonta-aseman perustamiseksi.”¹²⁰ Ehdotusta käsiteltiin kirkkoherrainkokouksessa huhtikuussa 1954. Siinä ”päätettiin asettaa komitea tutkimaan ja valmistamaan kysymyksessä olevaa asiaa sekä tekemään siitä ehdotuksen”. Komitean jäseniksi valittiin rovasti *Heimer Virkkunen*, maisteri *Kerttu Salmela*, pastori *Veikko Vanha-Perttula* ja rovasti *Lauri Helle*¹²¹. Komitean asettamisesta päätettiin antaa ilmoitus kirkkohallintokunnalle.¹²²

116 Sihvo 1984, 156–157.

117 Bezençon 2004, 2-3.

118 HKA SA Luettelomattomat asiakirjat. Bosseyn kok. osanottajaluettelo.

119 Bezençon 2004, 3; Samulin 2007, 43.

120 HKS 2/18.3.1954 He eivät tiedä kenen luo mennä.

121 Heimer Virkkunen (1899–1968) toimi Keski-Helsingin seurakunnan kappalaisena (vuodesta 1956 Vanhankirkon seurakunta) ja Vanhankirkon kirkkoherrana. Vihonen 1995, 10–11. Kerttu Salmela toimi Paavalin seurakunnan naistyönjohtajana ja Veikko Vanha-Perttula Töölön seurakunnassa kirkkoherran apulaisena. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 420, 519–520, 572. Lauri Helle toimi Käpylän kirkkoherrana. Suomen ev.-lut. kirkon matrikkeli 1963, 478.

122 HKA HA TA/Cf 4 Kirkkoherrainkok. ptk 3.4.1954, § 3.

Kirkkoherrainkokouksen puheenjohtaja *Lauri Apajalahti*¹²³ esitti 12.4.1954 pidetyssä kokouksessa, että komiteassa pitäisi olla mukana myös psykiatri. Komitea sai tehtäväksi täydentää itseään sopivaksi katsomallaan psykiatril-la.¹²⁴ Mistään asiakirjoista ei löydy tietoa siitä, löytyikö sopiva psykiatri ja kuka hän mahdollisesti oli. Kun kirkkohallintokunta vielä asetti komitean omissa kokouksessaan 29.4.1954, se sai virallisen aseman.¹²⁵

Komitea ahkeroi pitäen nopeaan tahtiin viisi kokousta. Sen työn tulokset ehtivät kirkkoherrainkokoukseen jo seuraavassa tammikuussa. Komitea esitti jokaiselle papille sielunhoidollista vastaanottoaika, seurakuntien työntekijöiden yhteystietoja kirkkoherranvirastojen yhteydessä oleville ilmoitustauluille ja keskustelumahdollisuutta papin kanssa jumalanpalvelusten yhteydessä. Lisäksi se suositteli papiston veljespiirin esittämää sielunhoidollisen keskuksen avaamista. Kirkkoherrainkokouksessa esitettiin luonnollisesti runsaasti erilaisia mielipiteitä. Painotettiin sitä, että sielunhoito on seurakunnan asia. Jos perustettaisiin erityinen keskus, se saattaisi merkitä sitä, että seurakuntalaiset ohjattaisiin seurakuntien ulkopuolelle. Kokouksen osanottajat olivat sitä mieltä, että sielunhoito pitäisi järjestää kirkkoherranvirastojen yhteyteen. Ilmoitustaulujenkin asettamista kannatettiin, mutta ei kirkkojen eteisiin, vaan kirkkoherranvirastojen ja seurakuntahuoneistojen yhteyteen. Kirkkoherrat kannattivat myös hiljaisten huoneiden järjestämisestä virastojen yhteyteen, pappien paikallaoloa virastossa sekä kodeissa käymistä. Sielunhoidollisen keskuksen perustamista kaupunkiin ei kannatettu.¹²⁶

Tiedossa ei ole, miten sielunhoitotyön tehostamissuunnitelmat toteutui- vat. Siitä ei kerrottu kirkkoherrojen kokouksen myöhemmissä pöytäkirjoissa. *Voitto Huotari* kertoi Helsingin seurakuntayhtymän 75-vuotisjuhlakirjassa ”Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä”, että Helsingin Kirkkosanomissa julkaistiin vuonna 1957 jokaisen papin ja naisteologin osalta ne ajat, jolloin he olivat tavattavissa muun muassa sielunhoidollisia keskusteluja varten. Samalla tavalla julkaistiin myös seurakuntien järjestämien sielunhoitovas- taanottojen ajat.¹²⁷ Seurakuntien omista toimintakertomuksista saattaisi löy- tää tietoa siitä, lisääntyikö sielunhoito. Ehkä tuohon aikaan pappien puheille hakeutuminen ei ollut kovin helppoa, vaikka tietoa sopivista ajankohdista olisi ollutkin saatavilla.

Helsingissä oli muutama seurakunta, joissa sielunhoitoon panostettiin keskimääräistä enemmän. *Vanhankirkon seurakunnan* kirkkoherra *Heimer Virkkunen* piti vuosien ajan sielunhoidollista vastaanottoa Vanhankirkon sakastissa maanantai-iltaisina.¹²⁸ Vuonna 1953 ilmestyi hänen kirjoittamansa sielunhoidon oppikirja ”Henkilökohtainen sielunhoito”, joka oli teologisen

123 Lauri Apajalahti toimi Kallion kirkkoherrana. Suomen ev.-lut. kirkon matrikkeli 1963, 84.

124 HKA HA TA/Cf 4 Kirkkoherrainkok. ptk 12.4.1954, § 1.

125 HKA HA TA/Ca 31 Kirkkohallintokunnan ptk 29.4.1954, § 16; Samulin 2007, 15–16.

126 HKA HA TA/Cf 4 Kirkkoherrainkok. ptk 10.1.1955, § 2; Samulin 2007, 16–17.

127 Huotari 1980a, 194.

128 Vanhankirkon srk:n tk 1956, 23; Vihonen 1987, 17.

tiedekunnan kurssivaatimuksissa vuoteen 1968 asti.¹²⁹ Helsingissä järjestettiin 1950-luvun puolivälissä evankelioivia suurkokouksia, joiden sielunhoitotehtäviin koulutettiin myös maallikoita. *Raili Vihonen*¹³⁰ kertoi kirjoittamassaan Vanhankirkon seurakunnan historiikissa, että Heimer Virkkunen teki *Tommy Hicksin* kokouksia varten oppikirjastaan ”Sielunhoitoavustajan opas” -nimisen lyhyemmän version.¹³¹

Vuonna 1956 Vanhankirkon seurakunnassa järjestettiin sielunhoidon opetussarja maallikoille. Seuraavana vuonna seurakunnassa aloitettiin maallikoiden hoitama sielunhoitopalvelu, niin sanottu ”maallikkopalvelu”. Maallikot päivystivät kirkkoherranvirastossa iltaisin klo 18–19 ja vastasivat puhelimeen.¹³² Päivystäjät kokoontuivat määrääjain keskustelemaan työssä esille tulleista ongelmista. Vuonna 1958 palveluun tuli 280 soittoa.¹³³ Vanhankirkon seurakunnassa oli 21.–26.11.1961 piispantarkastus. Yleisessä tarkastuksessa käsiteltiin myös sielunhoitoa, ja maisteri Raili Vihonen esitteli maallikkopalvelua. Piispa *Martti Simojoki* esitti omana kantanaan, että Helsingissä tarvittaisiin yksi puhelinnumero, johon voisi soittaa silloin, kun tarvitsee sielunhoitajaa. Numero pitäisi olla helposti saatavilla. Se pitäisi löytyä puheliluettelon etusivulta. Piispa jätti tämän haasteen seurakunnan evankelioimistoimikunnalle,¹³⁴ josta se päättyi seurakuntaneuvoston kautta seurakuntien Diakoniakeskukseen.¹³⁵

Maallikkopalvelun toiminta päättyi todennäköisesti vuonna 1964. Sen jälkeen Vanhankirkon seurakunnan toimintakertomuksissa ei ollut siitä enää mainintaa.¹³⁶ Raili Vihosen mukaan maallikkopalveluun tulevat soitot vähenivät ja loppuivat vähitellen kokonaan sen jälkeen, kun Palveleva puhelin oli aloittanut toimintansa syksyllä 1964.¹³⁷ Raili Vihonen nimitti tätä palvelua Palvelevan puhelimen ”erääksi alkuyritykseksi”.¹³⁸ Maallikoiden sielunhoitotyö löysi kuitenkin vielä uusia muotoja. Vuosina 1965–1974 seurakunnassa toimi kirjepalvelu, jossa ryhmä sielunhoidon koulutusta saaneita maallikoita vastasi seurakuntalaisten kirjeisiin.¹³⁹

Mycs *Töölön seurakuntaan* perustettiin maallikoiden hoitama sielunhoitopalvelu. Vuoden 1963 toimintakertomuksen mukaan seurakunnan papeilla

129 Kruus 1980, 28, 29.

130 Raili Vihonen toimi Keski-Helsingin seurakunnan nuorisotyöntekijänä vuosina 1950–1955, Vanhankirkon seurakunnan nuorisotyöntekijänä 1956–1958, naistyöntekijänä 1959–1969 ja lehtorina vuodesta 1969 vuoteen 1984, jolloin jäi eläkkeelle. Suomen teologit, Finland teologer 1999. 880.

131 Vihonen 1995, 95.

132 Vanhankirkon srk:n tk 1957, 17–18.

133 Vanhankirkon srk:n tk 1958, 15–16.

134 VSRKA HA II Cd 2 Piispantarkastuksen ptk 1961, 100–102.

135 VSRKA HA II Cb 3 Vanhankirkon srk:n knptk 30.3.1962, § 4.

136 Vanhankirkon srk:n tk 1963, 18. Vanhankirkon srk:n tk 1964.

137 Vihonen 1987, 19.

138 Vihonen 1995, 106–107.

139 Vihonen 1987, 19; Samulin 2007, 18–20.

oli runsaasti henkilökohtaisia keskusteluja. Kirkkoneuvoston jäsen, maisteri *Maija Kario* teki aloitteen, että seurakunnan maallikot ottaisivat vastuuta sielunhoidosta.¹⁴⁰ Kirkkoneuvosto asetti jaoston suunnittelemaan asiaa. Siihen kuuluivat maisteri *Maija Kario* kokoonkutsujana ja muina jäseninä maisteri *Aino Louhija* ja pastori *Viljo Lindbohm*.¹⁴¹ Suunnitelmat saatiin nopeasti valmiiksi. Töölön seurakunnan keskustelupalvelu aloitti 3.10.1963 seurakuntakodissa. Toimintamalli oli hiukan erilainen kuin Vanhankirkon seurakunnassa. Puhelinpäivystyksen sijasta Töölössä tarjottiin mahdollisuus henkilökohtaiseen tapaamiseen. Päivystys oli joka ilta kello 18–19. Ensimmäisen toimintasyksyn aikana vastaanotolla kävi parikymmentä henkilöä. Toimintaan osallistui 40 seurakuntalaista. He kokoontuivat määrääjain keskustelemaan työssä saaduista kokemuksista.¹⁴² Näissä kokoontumisissa oli joskus mukana myös vierailijoita. Vuoden 1964 toimintakertomuksessa mainittiin neljä vierailevaa alustajaa, rovastit *Heimer Virkkunen* ja *Vilho Närhi* sekä pastorit *Matti Joensuu*¹⁴³ ja *Kaarle Viika*¹⁴⁴. Vuoden 1964 toimintakertomuksessa kerrottiin myös, että syksyllä 1964 aloitti toimintansa Palveleva puhelin, jonka päivystykseen myös keskustelupalvelun työntekijät olivat osallistuneet Töölön seurakunnan vuoroilla.¹⁴⁵ Myöhemmissä toimintakertomuksissa keskustelupalvelusta ei enää kerrottu.¹⁴⁶

Meilahden seurakunnassa sielunhoitotyön kehittäminen kulki hiukan eri suuntaan. Tammikuussa 1961 seurakunnan kirkkoneuvosto käsitteli pastori *Kaarle Viikan* suunnitelmaa osallistua perheasiain neuvottelukeskukseen toimintaan kevätkaudella 1961. Kirkkoneuvosto puolsi suunnitelmaa, mutta esitti samalla toivomuksen, että myös omassa seurakunnassa aloitettaisiin ja kehitettäisiin perheasioitten neuvottelutoimintaa.¹⁴⁷ Syksyllä pastori *Viika* aloittikin päivittäisen vastaanoton kirkkoherranvirastossa. Kirkkoneuvosto perusti toimintamuotoa varten neuvottelupalvelutoimikunnan, jonka jäseniksi tulivat oikeusneuvosmies *Pentti Voipio*, tohtorit *Reino Huttunen*¹⁴⁸ ja

140 Töölön srk:n tk 1963, 8.

141 TSRKA HA II Cb 2 Töölön srk:n knptk 9.9.1963, § 7. *Viljo Lindbohm* toimi Töölön seurakunnan kappalaisena vuosina 1960–1965. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 260.

142 Töölön srk:n tk 1963, 8.

143 *Matti Joensuu* (1915–2003) toimi Kirkon perheasiaintoimikunnan perheasiainsihteerinä. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 135–156; Suomen teologit – Finland teologer 2010, 1132.

144 *Kaarle Viika* (1923–2002) toimi Meilahden seurakunnassa kirkkoherran apulaisena vuosina 1956–1964. Vuodesta 1964 alkaen hän toimi Kirkon perheasiaintoimikunnan koulutussihteerinä ja vuodesta 1978 alkaen perheasiainsihteerinä ja pääsihteerinä. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1986. Suomen teologit 1990, 704; Kirkon perheasiain yksikön tk 2002, 3.

145 Töölön srk:n tk 1964, 12.

146 Töölön srk:n toimintakertomukset 1966 ja 1967; *Samulin* 2007, 21–22.

147 MSRKA HA II C/c 1 Meilahden srk:n knptk 4.1.1961, § 6.

148 *Reino Huttunen* toimi kirkon perheasiain toimikunnan osatoimisena johtavana psykiatrina 1.1.1961 alkaen ja Helsingin perheasiain neuvottelukeskukseen psykiatrisena konsultanttina. Kirkon perheneuvontatyö vv. 1944–1964, 28, 30.

Keijo Alho sekä lääninrovasti Erkki Niinivaara¹⁴⁹. Sihteeriksi päätettiin kutsua pastori Kaarle Viika.¹⁵⁰ Viika osallistui kevätkaudella 1961 Kirkon perheasiantoimikunnan, A-klinikka-säätiön, Helsingin kaupungin Lastensuojeluviraston ja Pelastakaa Lapset ry:n yhdessä järjestämille koulutuskursseille, joihin osallistui myös kirkon perheneuvoja.¹⁵¹

Meilahden seurakunnan neuvottelupalvelu lähti käyntiin hyvin. Vuoden 1961 vuosikertomuksessa kerrottiin, että syyskauden aikana asiakkaita oli yhteensä 123, tapaamisia toimistossa 214 ja puhelinneuvotteluja 68.¹⁵² Asiakasmäärät lisääntyivät joka vuosi. Vuonna 1962 heitä oli yhteensä 203 ja vuonna 1965 jo 329.¹⁵³ Kaarle Viika oli neuvottelupalvelun työntekijänä vuoteen 1964, jolloin tehtävään tuli pastori *Asko Holmström*¹⁵⁴. Meilahden seurakunnan neuvottelupalvelu siirrettiin hallinnollisesti Helsingin seurakuntien Perheasiain neuvottelukeskuksen yhteyteen, mutta vastaanotto Meilahdessa jatkui vielä vuoteen 1978 asti.¹⁵⁵

Ylioppilaiden hätäpuhelinpalvelu

Helsingin yliopiston ruotsinkielisen osakunnan *Nylands Nationin* (NN) ylioppilaat toteuttivat vuonna 1959 kokeilun, jota voidaan pitää Palvelevan puhelimen edeltäjänä. Hanke lähti liikkeelle ruotsinkielisessä opiskelijamaailmassa tehdyistä tempauksista. Åbo akademian ylioppilaat työnsivät lastenvaunuja 170 tuntia pitkin Turun katuja ja samanaikaisesti Ruotsalaisen kauppakorkeakoulun ylioppilaskunta ajoi potkulaudalla Helsingistä Turkuun. Tarkoituksena oli pitää hauskaa mutta myös kiinnittää huomiota opiskelijoiden huonoon asuntotilanteeseen ja yleensä taloudelliseen tilanteeseen.¹⁵⁶ NN:n jäsenet eivät olleet vielä keksineet mitään vastaavaa, mutta syntyi ajatus, että osakunnan tempauksen pitäisi olla jotakin, mistä olisi todellista hyötyä, ei pelkkää pilailua. Ideaa kehitteli lakitieteen ylioppilas *Björn Harms*¹⁵⁷ yhdessä *Joan Hägerströmin* kanssa. He ottivat yhteyttä *Arvid von Martensin*, joka toimi Helsingin seurakuntien diakoniakeskuksessa katulähetystyöntekijänä, ja tiedustelivat häneltä sopivia ehdotuksia. Hänellä olikin

149 Erkki Niinivaara toimi Meilahden seurakunnan kirkkoherrana vuosina 1957–1972. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 318.

150 MSRKA HA II C/c 1 Meilahden srk:n knptk 5.9.1961, § 10.

151 Viika 1994, 54.

152 Meilahden srk:n tk 1961.

153 Meilahden srk:n toimintakertomukset 1962 ja 1965.

154 Asko Holmström toimi Meilahden seurakunnan papiston apulaisena vuosina 1964–1968, minkä jälkeen hän siirtyi Helsingin perheasian neuvottelukeskukseen. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 105.

155 Vihonen 1992, 86; Samulin 2007, 22–23.

156 Nylands Nations Årsbok 1959, 74; HOSA Björn Harmsin puhe Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlassa 6.10.1984.

157 Oikeustieteen ylioppilas Björn Harms toimi Nylands Nationin apulaiskerhomestarina vuosina 1957–1959. Stark ström med egna vågor går genom hafvet 1993, 681.

runsaasti ideoita. Neuvottelujen jälkeen päädyttiin puhelinpäivystyksen järjestämiseen. Diakoniakeskuksen työntekijät tiesivät, että monessa maassa oli erityisiä puhelinkeskuksia, jotka päivystivät yöllä ja auttoivat ihmisiä keskustelulla ja neuvoilla anonyymisti erilaisissa hätätilanteissa. Ne toimivat yhteistyössä muiden auttamistahojen kuten poliisin, sairaaloiden, seurakuntien, diakoniatyön sekä joidenkin yksityisten henkilöiden kanssa. Tämä tuntui ylioppilaille sopivalta toimintatavalta.¹⁵⁸

Suunnitelmat etenivät nopeasti. Osakunnan tiistaikokouksessa 3.2.1959 von Martens ja pastori *Vilho Närhi*¹⁵⁹ seurakuntien diakoniakeskuksesta sekä huoltopoliisin päällikkö komisario *Hyppölä* selvittivät toiminnan yksityiskohtia ja sen liittymistä omiin työkenttiinsä sekä lupasivat tarjota apua käytännön kysymysten ratkaisussa.¹⁶⁰ Tarkoitus oli, että ylioppilaat eivät varsinaisesti itse pyrkisi auttamaan soittajia, vaan ohjaisivat heidät jollekin ammattiauttajalle, lääkärille, papille, poliisille tai jollekin muulle. Vilho Närhi laati taustapäivystäjiksi tuleville seurakuntien työntekijöille ohjeen ”Auttavasta puhelimesta ja puhelimitse auttamisesta”, josta palvelun toimintatapa kävi yksityiskohtaisesti ilmi. Puhelin oli anonyymi, vain ”ääni”. Päivystys oli kaksikielinen ja se jatkui kolmen kuukauden ajan. Päivystykseen osallistuvat papit ja naisteologit hoitivat osuutensa kotoa käsin klo 22–6. Puhelujen määrä ja asian laatu oli tarpeen merkitä muistiin. Etukäteen ei voinut tietää tarkasti, minkälaista työ tulisi olemaan. Kuuntelemisella olisi luultavasti tärkein sija. Henkilökohtaisen tapaamisen voisi järjestää lähipäivinä, jos sellainen tuntuisi tarpeelliselta. Mahdolliset käytännön neuvot ja opastus riippuivat tapauksesta. Ohjeessa pohdittiin sekä vaarallisia alkoholistitapauksia että vaarallisia mielisairaustapauksia. Poliisin osuutta ja merkitystä painotettiin ja poliisin yhteystietoja lueteltiin. Närhin mukaan alkoholistien hoito kuului suurelta osalta poliisiviranomaisille. Vaarallisten alkoholistien kadulle joutu- neet perheet voitaisiin kirkkoherrainkokouksen päätöksellä majoittaa diakonissan toimesta seurakuntakotiin. Närhi arveli, että vaaralliset tapaukset eivät kuitenkaan olisi kovin lukuisia, ja ne pyrittäisiin ohjaamaan heti poliisille. Samoin vaarallisten mielisairaustapausten kohdalla olisi käännäyttävä poliisin puoleen. Närhi huomautti vielä, että vaarallisuus tarkoitti myös itselleen vaarallista.¹⁶¹ Päivystäjinä toimivia pappeja ja naisteologeja varustettiin näin kohtaamaan vaikeita ja väkivaltaisia sekä myös itsemurhavaarassa olevia soittajia. Diakoniatyön johtajana Närhi tunsu helsinkiläisten alkoholi- ja muut polttavat ongelmat.

¹⁵⁸ Nylands Nations Årsbok 1959, 74–75.

¹⁵⁹ Vilho Närhi (1910–1987) toimi Helsingin seurakuntien diakoniajohtajana vuosina 1957–1973. Hän sai rovastin arvon v. 1962. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 333; Santakari 1980, 258; Suomen teologit 1990, 766.

¹⁶⁰ Nylands Nations Årsbok 1960, 30–31.

¹⁶¹ HKA SA Luetteloimattomat asiakirjat. Auttavasta puhelimesta ja puhelimitse auttamisesta. 7.2.1959.

NN:n dokumenttien mukaan palvelun nimeksi vakiintui ilmaus ”trösten”.¹⁶² Puhelinpäivystys alkoi 10.2.1959 numerossa 660001. Siitä ilmoitettiin lehdissä tekstillä ”Telefondejouren Nr 66 00 01 förmedlar hjälp kl. 21.00–06.00 till dem som är i själänöd och till dem som är i fara för våldsamma alkoholister.”¹⁶³ Puhelinpäivystyksen käyttäjiksi kaavailtiin kahta kohderyhmää. Ehkä sielunhädässä olevilla tarkoitettiin sellaisia, joilla oli hengellisiä kysymyksiä tai tarvetta ripittäytymiseen. Väkivaltaisten alkoholistien aiheuttama vaara tuntuu nykyaikana hiukan erikoiselta. Aihepiiri liittanee puhelinpäivystyksen sen ajan diakoniatyöhön, jossa yhtenä alueena oli Arvid von Martensin edustama katulähetystyo. Sille alkoholismi ja perheväkivalta olivat varmasti tuttuja. Helsingissä toimi 1950-luvulla *Alkoholistiperheiden Ystävät ry* -niminen yhdistys. Se lähetti vuonna 1957 kirkkoherrojen kokoukselle kirjelmän, jossa se toivoi väkivaltaisten alkoholistien perheille seurakuntien apua näiden joutuessa pakenemaan kodistaan yön selkään. Kirkkoherrainkokous siirsi asian selvittelyn seurakuntien Huoltokeskukselle (Diakoniakeskus).¹⁶⁴

Diakonijaohtaja Vilho Närhi kirjoitti hätäpuhelinpalvelun toiminnasta raportin huhtikuun lopussa 1959. Siitä käy ilmi, kuinka paljon siihen soitettiin ja ketkä soittivat. Oheisesta *taulukosta 1* näkyvät keskustelujen aiheet ja niiden esiintyminen. Ohjeen mukaan kullekin soittajalle oli merkitty vain yksi aihepiiri. Sielunhäädstä tai uskonnollisista kysymyksistä ei ole mitään mainintaa. Myöskään itsemurha-aihe ei näy luokituksessa. Henkilökohtaiset ongelmat, avioliittopulmat ja muut perheasiat on laskettu yhteen ilman tarkempaa erittelyä. Alkoholikysymys näkyy aika keskeisenä aihepiirinä. Närhi kertoi raportissaan, että huoltopoliisi oli ollut suunnittelussa mukana. Myöhemmin ”eräät vastuunalaiset huoltoviranomaiset”, järjestöt ja AA-liike olivat auttaneet asiassa. Ylioppilaat olivat ohjanneet avun tarvitsijoita mahdollisen avun lähteille. Joitakin kiireellisiä tapauksia ja ainakin yhden itsemurhaa yrittäneen ylioppilaat olivat auttaneet suoraan viranomaisten hoitoon. Päivystävien pappien mukaan palvelu oli ollut erittäin tärkeä. Se oli auttanut useita epätoivon joutuneita, jopa itsemurhaa suunnitelleita, joiden joukossa oli ollut myös nuoria. Palvelun heikkona kohtana Närhi piti sitä, että puhelu piti välittää edelleen.¹⁶⁵

162 Nylands Nations Årsbok 1960, 67. Nimen alkuperästä Björn Harms kertoi Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlassa pitämässään puheessa: ”Saken var nämligen den, att samtidigt som jag verkade som ett slags projektledare för nattelefonten råkade jag också fungera som barmästare i nationens klubblokal i källarvåningen. Något ljushuvud konstaterade på ett av våra tisdagsmöten att ”först sköter Nalle om törsten i nedre våningen och sedan sköter han om trösten i övre våningen”. Efter detta hette nattelefonten rätt och slätt ”trösten”.

163 Esimerkiksi Hbl 39/10.2.1959.

164 HKA HA TA/Cf 5 Kirkkoherrainkok. ptk 7.10.1957, § 4; Samulin 2007, 25–34.

165 KHA PA Hl 1 Raportti anonymin puhelimen toiminnasta 10.2.–26.4.1959.

Taulukko 1. Nylands Nationin hätäpuhelinpalvelun yhteydenottojen aiheet 10.2.–26.4.1959.

I	Henkilökohtaiset ongelmat, avioliittopulmat ja muut perheasiat	86
II	Alkoholistasiat	48
III	Yleistä neuvontaa, kodittomat, juopot	25
IV	Sairastapaukset	11
V	Avun tarjoamista, kysyntää toiminnanmuodoista	7
VI	Muut, mm. ”pilaajat” ja puhelut, joista ei ole saanut selvää	33
	Yhteensä	210

Hätäpuhelin päivysti 75 yötä. Päivystäjiä oli yhteensä 61, heistä puolet lainopin ylioppilaita. Seurakuntien työntekijöille ja muille auttajille ohjatuista puheluista ja heidän käymistään keskusteluista ei koottu tietoja. Björn Harms muisteli haastattelussa vuonna 2005, että soittajista yksi kolmasosa ohjattiin eteenpäin.¹⁶⁶ Muille riitti ilmeisesti se, että he saivat keskustella nuoren ylioppilaan kanssa. He eivät tarvinneet enää keskustelua ammattiauttajan kanssa.

Hätäpuhelinpalvelu jatkoi vielä kesätauon jälkeen yhdessä Etelä-Suomalaisen Osakunnan (ESO) kanssa. Tarkoitus oli, että työ olisi siirtynyt kokonaan ESO:lle.¹⁶⁷ Toiminta kuitenkin hiipui vähitellen. NN:n kokoukseen 16.2.1960 tuli tieto, että ESO ei enää jatka puhelinpäivystystä.¹⁶⁸ Björn Harms arveli, että ”trösten”-päivystyksellä oli suurempi merkitys niille, jotka vastasivat puhelimeen, kuin niille, jotka soittivat. Tuo kevätkausi merkitsi nuorille ylioppilaille sosiaalisen vastuuntunnon ja sosiaalisen omantunnon heräämistä.¹⁶⁹

Ylioppilaiden hätäpuhelinpalvelun merkitys oli siinä, että se osoitti tämän tapaisen työn olevan tärkeää. Itsemurhakysymykseen oli varauduttu, ja se oli myös tullut soittoissa esille. Huomattiin myös, että auttajina voivat toimia maallikot; kirkollinen koulutus tai työkokemus eivät olleet välttämättömiä, kunhan puhelimeen vastaajalla oli aitoa halua kuunnella ja olla läsnä soittajan tilanteessa. Kokeilu ehti myös saada seurakuntien piirissä aikaan pysyvää kiinnostusta puhelinauttamista kohtaan. Puhelinauttamisen jatko jäi nyt Helsingin seurakuntien diakoniakeskuksen pohdittavaksi. Se, että pallo oli nimenomaan diakoniakeskuksen hallussa, merkitsi sitä, että asiaa ei voinut jättää siihen. Olihan diakoniatyön tavoitteena auttaa niitä, joiden hätä oli suurin ja joita ei muulla tavalla autettu.

¹⁶⁶ Björn Harmsin haastattelu 17.3.2005.

¹⁶⁷ KK NNA Cal.78 Ordinarie nationmötes protokoll 28.4.1959, § 19.

¹⁶⁸ KK NNA Cal.79 Ordinarie nationmötes protokoll 16.2.1960, § 14.

¹⁶⁹ HOSA Björn Harmsin puhe Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlassa 6.10.1984; Samulin 2007, 33–40.

1.3.2 Auttavan puhelimen perustamisen ulkoiset edellytykset

Ylioppilaiden puhelinpalvelu syntyi innostuksen pohjalta ja suhteellisen pienillä ja kevyillä järjestelyillä. Pysyvän auttavan puhelinpalvelun perustamiseen tarvittiin laajempaa suunnittelua, suurempaa panostusta ja ulkoisina edellytyksinä riittävän suuri väestöpohja ja puhelintiheys. Puhelintekniikan piti myös olla riittävän kehittyntä. Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteisiin kuuluvaa luottamuksellisuutta ei olisi voitu taata, jos asiakkaat olisivat joutuneet tilaamaan puhelun ”sentraalisaneltraalta”. Näin ollen palvelu edellytti automaattista puhelinliikennettä.

Helsingin väkiluvun kehitys

Väestöpohjan suuruus ei ollut Helsingissä ongelma. Kaupungin väkiluku oli ylittämässä 100 000 asukkaan rajaa jo 1900-luvulle tultaessa.¹⁷⁰ Koko vuosisadan alkupuolen ajan väki lisääntyi eri syistä sekä Helsingissä että sitä ympäröivällä maaseudulla, jonne oli muodostunut asutustihentymiä. Näiden liittämistä Helsinkiin suunniteltiin jo 1920-luvun loppupuolella.¹⁷¹ Vuonna 1944 Helsingin väkiluku oli noin 275 000.¹⁷² Vuonna 1946 kaupunkiin liitettiin ympäröiviä alueita niin idästä, lännestä kuin pohjoisestakin. Näitä olivat Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren maalaiskunnat, Haagan kauppala sekä Lauttasaaren, Munkkiniemen, Pakinkylän eli Pakilan ja Laajasalon yhdyskunnat, Viikki, Vartiokylä, Malmi, Tapanila, Pukinmäki ja Puistola sekä muutamia pienempiä alueita. Väkiluvun lisäys oli noin 51 000 henkeä, ja kaupungin pinta-ala viisinkertaistui.¹⁷³ Myös Leppävaaran ja Kilon alueiden liittäminen Helsinkiin oli harkinnassa, mutta se ei toteutunut.¹⁷⁴ Toinen nopeaa väestönkasvua aiheuttanut syy oli sotien jälkeinen siirtokarjalaisten asuttaminen. Heitä tuli Helsinkiin noin 32 000 henkeä, joista 18 000 oli viipurilaisia. Vuonna 1950 Helsingin väkimäärä oli jo 368 000, mutta kasvu jatkui edelleen. Vuonna 1966 tapahtui vielä yksi alueliitos, kun Vuosaari liitettiin kaupunkiin. Siitä johtuva väestönlisäys oli tosin vain noin 2700 henkeä.¹⁷⁵

Tärkeimpiä asukasmäärän lisääjiä olivat kuitenkin ”luonnollinen väestönlisäys”, jolla tarkoitetaan syntyvyyden ja kuolleisuuden eroa, sekä muuttoliike. Kuolleisuus lisääntyi sotavuosina, mutta sotien jälkeen se alkoi vähentyä ihmisten terveydentilan ja sairauksien hoidon parannuttua. Syntyvyys lisääntyi tunnetusti runsaasti sotien jälkeisinä vuosina, jolloin syntyivät niin sanottu suuret ikäluokat. Muuttoliikettä oli luonnollisesti molempiin suuntiin. Vaikka väkeä muutti myös kaupungista ulos, säilyi Helsinki muuttovoittoisena aina 1970-luvulle asti. Vuosina 1951–1955 oli Helsingin muuttovoitto

¹⁷⁰ Waris 2016, 31; Waris 1980, 21.

¹⁷¹ Turpeinen 1997, 13.

¹⁷² Klinge & Kolbe 2007, 108.

¹⁷³ Waris 1980, 22; Klinge & Kolbe 2007, 108–109.

¹⁷⁴ Turpeinen 1997, 15.

¹⁷⁵ Waris 1980, 22–23.

34 405 henkeä ja vuosina 1956–1960 33 961 henkeä.¹⁷⁶ Palvelevan puheli-
men suunnittelu- ja perustamisvaiheessa Helsinki oli kasvava kaupunki.

Sotien jälkeen Helsingin kehittyminen suurkaupungiksi oli nopeaa ja ete-
ni monella alueella. Esikaupunkeja kaavoitettiin ja rakennettiin ja keskusta-
aluetta suunniteltiin uudelleen. Keskustan liiketalojen ja -tilojen määrä kas-
voi, ja väkeä alkoi muuttaa keskustasta esikaupunkeihin. Keskustan vanhoja
asuntoja muutettiin konttoreiksi. Asukasluvun nousu oli nopeampaa liitos-
alueilla kuin kantakaupungissa. Pientalovaltaisten alueiden rakentamisesta
siirryttiin kerrostaloalueiden rakentamiseen. Ensimmäiset kerrostalokoko-
naisuudet syntyivät Maunulaan, Herttoniemeen, Roihuvuoreen, Lauttasaa-
reen, Munkkivuoreen, Haagaan ja Munkkiniemeen. 1960-luvulla rakennet-
tiin Pihlajamäki, Jakomäki, Kontula, Laajasalo, Myllypuro ja Puotila. Vuosi-
kymmenen lopulla rakentamisen painopiste siirtyi Helsingin naapurikuntien
alueelle, ja 1970-luvun aikana syntyivät Myyrmäki, Martinlaakso, Tikkurila,
Pähkinärinne, Olari, Suvela ym. Syntyi pääkaupunkiseudun asumismalliyh-
teisö, niin sanottu metsälähiö. Uusia kaupunginosia ei enää liitetty valmiin
seurakuntarakenteeseen, vaan ne sijoitettiin siten, että lähiöitä ympäröi
luonnontilaaan jätetty alue.¹⁷⁷

1950- ja 1960-luvuilla lähiöihin muutti runsaasti lapsiperheitä sekä kes-
kustan vanhoista asunnoista että suoraan maalta. Asumisväljyys, asuntojen
korkea varustetaso ja luonnonläheisyys houkuttivat. Kantakaupungin väestö
väheni aina 1990-luvun alkuun asti. Vuonna 1962 kantakaupungissa asui
260 000 henkeä, mutta vuonna 1987 enää 160 000. Vastaavana aikana esi-
kaupunkien asukasmäärä nousi 195 500:sta lähes 325 000 henkeen. Suurin-
ta kasvu oli Itä- ja Koillis-Helsingissä.¹⁷⁸

Helsingin kaupungin väkimäärä ylitti puolen miljoonan rajan vuonna
1965. Pääkaupunkiseudun muut kunnat alkoivat kasvaa 1960-luvulta lähtien,
aluksi Espoon kauppala, josta tuli Espoon kaupunki vuonna 1972 sekä Hel-
singin maalaiskunta, josta tuli vuonna 1972 Vantaan kauppala ja vuonna
1974 kaupunki. Syntyi Suur-Helsingin käsite, johon luettiin edellisten lisäksi
myös Kauniainen, josta tuli kaupunki vuonna 1972.¹⁷⁹

Erkko Anttila selvitti väitöstutkimuksessaan vuonna 2015 Helsingin ym-
päristöön syntyneiden työväen esikaupunkien muuttumista keskiluokan
pientaloalueiksi, joissa asukkaiden aikaisempaa yhteisöllisyyttä ja yhteistoimintaa
tärkeämmäksi tuli yksityisyyden puolustaminen. Vaikka yksityisautojen
ja televisioiden yleistymisen olivatkin merkkejä vaurauden lisääntymisestä,
ne myös heikensivät yhteisöllisyyttä, kun ihmiset vetäytyivät kotihinsa
katsomaan omaa televisiotaan tai matkustivat julkisen liikenteen sijasta
omalla autollaan ja hakivat mahdollisesti sosiaaliset kontaktinsakin

176 Waris 1980, 24–25.

177 Klinge & Kolbe 2007, 109–112.

178 Klinge & Kolbe 2007, 114.

179 Klinge & Kolbe 2007, 116–117.

omaa pihapiiriä kauempaa.¹⁸⁰ Luonnollisesti tämä kehitys saattoi johtaa myös yksinäisyyden lisääntymiseen, kun omassa asuinympäristössä ei enää ollut luontevia tapaamismahdollisuuksia.

Puhelintekniikka ja -liikenne

Kun Palveleva puhelin perustettiin, puhelinliikenteellä oli jo pitkä historia. Helsinkiin perustettiin Suomen ensimmäinen puhelinlaitos vuonna 1882.¹⁸¹ Vuonna 1910 Helsingissä oli 8 900 puhelinta.¹⁸² Seuraavien viidenkymmenen vuoden aikana puhelin yleistyi nopeasti koko maassa. Helsingin kaupungin tilastollisen vuosikirjan mukaan vuonna 1960 Helsingissä oli 121 297 puhelini liittymää ja vuonna 1964 jo 156 003.¹⁸³ Vuonna 1960 Helsingissä oli yhteensä 145 470 asuntokuntaa. Koko kaupungin väkimäärä oli vuonna 1960 yhteensä 432 773 henkeä.¹⁸⁴ Jos taloudessa oli puhelin, se oli luonnollisesti kaikkien asukkaiden käytettävissä. Suurimmassa osassa asuntokuntia asui enemmän kuin yksi ihminen. Yhden hengen asuntokuntia Helsingissä oli vuonna 1960 vain 17 prosenttia.¹⁸⁵ Näistä luvuista voi päätellä, että Palvelevan puhelimen perustamisvaiheessa puhelin oli jokseenkin joka taloudessa.

Helsingissä puhelinliikenteen automatisoituminen alkoi jo vuonna 1922, jolloin Töölön keskuksen 920 puhelinta kytkettiin automaattikäyttöön. Automatisointi kulki yhdessä puhelinlaitosten fuusiointihankkeen kanssa. Helsingin Puhelinyhdistys aloitti 1920-luvun loppupuolella ympäristön pienten puhelinlaitosten oston ja automatisoinnin. Tämä hanke päättyi vasta vuonna 1960, jolloin Kirkkonummen puhelinkeskus kytkettiin automaattiverkkoon.¹⁸⁶ Ilmeisesti puhelintiheyskään ei herättänyt kysymyksiä Palvelevan puhelimen perustajissa. Asiakirjoissa ei ole mitään mainintoja sen enempää väestöpohjaa kuin puhelintiheyttäkään koskevista pohdinnoista. Helsingin Puhelinyhdistyksen hintapolitiikka oli Palvelevan puhelimen kannalta hyvin ”käyttäjästävällistä”: Puhelusta ei veloitettu sen pituuden mukaan, vaan pelkkä kertamaksu. Näin pitempään puhuminenkaan ei nostanut hintaa.¹⁸⁷

180 Anttila 2015, 3, 97, 185, 196.

181 Turpeinen 1981, 13.

182 Turpeinen 1981, 81.

183 Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 54/1965, 224.

184 Asuminen Helsingissä 1950–2004, 7.

185 Asuminen Helsingissä 1950–2004, 34.

186 Turpeinen 1996a, 260.

187 Moisala 1977, 414.

1.4 Tutkimustehtävä

1.4.1 Tutkimuskysymykset, menetelmä ja aineisto

Kuten edellä on kerrottu, Palvelevan puhelimen esikuvana vaikuttava puhelinauttaminen alkoi lontoolaispastori Chad Varahin halusta auttaa itsemurhaa harkitsevia. Myös kirkon Palveleva puhelin perustettiin antamaan keskusteluapua kriisitilanteissa, erityisesti itsemurhavaarassa oleville. Tässä tutkimuksessa selvitän, millä tavalla itsemurhien ehkäisy tavoite tuli esille ja säilyi Palvelevan puhelimen työssä tutkimuskauden aikana, millä tavalla itsemurhavaarassa olevat soittajat otettiin huomioon Palvelevan puhelimen toiminnassa ja tapahtuiko näissä asioissa muutoksia vuosien varrella sekä millä tavalla Palvelevan puhelimen työ liittyi muuhun itsemurhien ehkäisytyöhön yhteiskunnassa. Oletuksenani on, että mikäli palvelulla on haluttu auttaa itsemurhavaarassa olevia, tämän tavoitteen pitäisi näkyä jollakin tavalla palvelun teknisissä ja muissa käytännön järjestelyissä, palvelun tiedottamisessa ja mainonnassa, työntekijöiden koulutuksessa sekä annettavan avun sisällössä. Akuutissa kriisissä olevan auttaminen edellyttäisi palvelun hyvää tavoitettavuutta. Siihen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi käytettävä tekniikka ja päivystystoiminnan ajoitus. Tiedotuksesta pitäisi käydä ilmi, kenelle palvelu oli tarkoitettu. Koulutuksen sisällöstä taas pitäisi näkyä, min-kälaisiin asiakkaisiin palvelussa varauduttiin. Annettavan avun sisällön oletan tulevan esille palvelun periaateohjelmissa, koulutusohjelmissa ja julkaisuissa.

Pääaineistona ovat erilaiset Palvelevan puhelimen toiminnassa syntyneet dokumentit. Niitä ovat Palvelevan puhelimen tilastot, valtakunnallisten toimielinten pöytäkirjat, toimintakertomukset, koulutusohjelmat ja -materiaalit sekä tiedotus- ja mainontamateriaalit. Tilastot antavat tietoja Palvelevan puhelimen asiakaskunnasta ja puhelinkeskustelujen sisällöistä sekä niissä tapahtuneista muutoksista. Niistä käy ilmi, kuinka usein soittajat ovat suoraan puhuneet itsemurhasta ja mitä muita sellaisia asioita he ovat tuoneet esille, jotka saattaisivat merkitä itsemurhavaaraa. Muut Palvelevan puhelimen dokumentit kertovat työmuodon vaiheista ja toiminnan järjestelyjä koskevista päätöksistä ja ratkaisuista. Tutkimus on toteutettu pääosin historiallisella menetelmällä. Siinä on piirteitä myös laadullisesta tutkimuksesta, jossa menetelmänä on tekstimuotoisten aineistojen sisällönanalyysi. Palvelevan puhelimen tilastoja käsittelevässä luvussa 3.2 käytetään myös määrällistä tutkimusmenetelmää, mutta ei kuitenkaan varsinaisia tilastollisia menetelmiä.

Tutkimuksen dispositio on laadittu historiallisesta menetelmästä poiketen systemaattisesti siten, että eri aihepiirit käsitellään omissa luvuissaan. Näitä ovat Palvelevan puhelimen syntyvaiheet, laajeneminen ja käytännön järjestelyt, koulutus, tiedotus sekä Palvelevan puhelimen asema muiden itsemurhien ehkäisytyötä ja kriisiauttamista tekevien tahojen joukossa. Kussakin luvussa käsitellään kyseiseen aihepiiriin kuuluvien osa-alueiden kehitystä kronologisesti. Johdantoluvussa käsitellään yhteiskunnassa ja evankelis-luterilaisessa

kirkossa ennen tutkimuskautta tapahtuneita muutoksia sekä Palvelevan puhelimen perustamiseen vaikuttaneita tekijöitä. Tähän yhteyteen kuuluvia aiheita olisivat myös kysymykset Suomen itsemurhatilanteesta ja itsemurhia koskevasta tiedosta sekä Palvelevan puhelimen perustaminen. Ne on kuitenkin käsitelty erillisissä luvuissa 2 ja 3, jotta johdantoluku ei olisi tullut liian laajaksi. Nämä luvut ovat osittain tutkimusta, osittain kirjallisuuden avulla tehtyä taustoitusta, joka auttaa ymmärtämään tutkittavaa asiaa. Palvelevan puhelimen perustamiseen vaikuttaneista tekijöistä kertova luku 1.3 ja sen synnystä kertova luku 3.1 perustuvat pääosin vuonna 2007 valmistuneeseen käytännöllisen teologian sivulaudaturtutkielmaani *Suurkaupungin rippituli. Palvelevan puhelimen synty ja toiminnan alkaminen*.

Luvussa 3 siirrytään varsinaiseen tutkimuskauteen, joka alkaa Palvelevan puhelimen ensimmäisestä kokonaisesta toimintavuodesta 1965 ja käsittää kolme vuosikymmentä eli vuodet 1965–1995. Myöhemmät vuodet olen joutunut jättämään pois, koska olen itse toiminut Palvelevan puhelimen työssä sellaisessa asemassa, joka tekee minut jääviksi. Tämä rajaus pakotti jättämään joitakin mielenkiintoisia teemoja käsittelyn ulkopuolelle. Yksi tällainen on puhelintekniikan kehittyminen ja matkapuhelimien käytön yleistyminen 1990-luvulta alkaen sekä Internet, jota ruvettiin käyttämään tiedotuksessa 1990-luvulla ja auttamistoiminnassa vuosikymmenen loppupuolella. Toinen pois jätetty teema on puhelinauttamispalvelujen kansainvälinen vertailu, jossa tutkittaisiin, mitä on tapahtunut ajan kuluessa niille muille eurooppalaisille puhelinpalveluille, joista kerrottiin edellä luvussa 1.3.1 ja millä tavalla itsemurhien ehkäisyn näkökulma on niiden toiminnassa elänyt.¹⁸⁸ Tähän tutkimukseen nämä olisivat olleet liian laajoja kysymyksiä. Samoin liian laajana teemana on ulkopuolelle jätetty päivystäjien työskentelyn ja asenteiden tutkimus. Päivystäjien toimintaa lähestytään ainoastaan koulutuksen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa ei paneuduta perusteellisesti itsemurhan teoriaan, itsemurhan syihin tai itsemurhavaarassa olevien terapiamenetelmiin. Näitä sivutaan vain siinä määrin, kuin se on välttämätöntä Palvelevan puhe-

188 Chad Varah ilmaisi vuonna 2004 Sunday Times Magazinen haastattelussa pettymystään Samaritans-järjestön muuttumiseen. Hänen mukaansa järjestön viimeisin puheenjohtaja oli muuttanut järjestön brändiä. Se ei ollut enää sitä, millaiseksi hän sen perusti, eli itsemurhavaarassa olevien ja epätoivoisten auttamista (Emergency Service) vaan henkistä tukea (Emotional Support). Jordan 2008, 19.

IFOTES-liiton kansainvälisen komitean kokouksessa vuonna 2004 keskusteltiin siitä, olisiko liiton nimi tarpeellista muuttaa. Alkuperäinen nimi oli *International Federation of Telephone Emergency Services*. Esitettiin, että muoto *International Federation of Telephone Emotional Support* kuvaisi paremmin sitä työtä, mitä puhelinpalvelut tekevät. Liitto voisi muutoksesta huolimatta edelleen käyttää nimestään lyhennettä IFOTES. Kokouksen jäsenten enemmistö kannatti kuitenkin vanhan nimen säilyttämistä. Perusteluksi esitettiin muun muassa se, että joissakin maissa palvelu sai taloudellista tukea sillä perusteella, että se teki itsemurhien ehkäisytyötä. HOSA IFOTES-liiton kansainvälisen komitean pöytäkirja 18.–19.3.2004, § 12. Tiedossa ei ole, oliko Chad Varahilla jotakin tietoa näistä kansainvälisen järjestön nimenmuutossuunnitelmista.

limen työn ymmärtämiseksi. Pääpaino on kyseisin työmuodon käytännöissä ja niiden kehityksessä, Palvelevan puhelimen toiminnan tutkimisessa.

Palvelevan puhelimen nimen kirjoitustapa on vuosien varrella vaihdellut. Työmuodon piirissä kiinnitettiin 1980-luvun alussa huomiota nimen oikeinkirjoituksen kirjavaan käytäntöön ja tiedusteltiin asiaa kielitoimistolta.¹⁸⁹ Kielitoimiston mukaan palveleva puhelin -nimi oli rajatapaus oikeinkirjoituksen suhteen. Se oli erisnimestä yleisnimeksi liukuva sana, joka yleistyessään oli menettänyt erisnimiluonteensa. Tässä vaiheessa nimen kirjoitustavasta ei päätetty mitään.¹⁹⁰ 1990-luvulla vakiintui kirjoitustapa, jossa ensimmäinen sana kirjoitetaan isolla, jälkimmäinen pienellä p-kirjaimella. Tässä tutkimuksessa noudatetaan tätä käytäntöä silloin, kun palvelusta puhutaan yleisesti. Jos on kysymys suorista lainauksista tai tietynä aikana kirjoitetun tekstin referoinnista, käytetään kyseisen ajan kirjoitustapaa. Lyhenteenä käytetään muotoa PP.

1.4.2 Aikaisempi tutkimus

Palvelevan puhelimen toimintaa ovat tutkineet lähinnä *Jouko Sihvo*¹⁹¹ ja *Hannu Sorri*¹⁹². Ensimmäinen Palvelevasta puhelimesta tehty tutkimus oli Jouko Sihvon vuonna 1971 ilmestynyt julkaisu ”Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimesta”. Sen aineistona olivat Helsingin Palvelevasta puhelimesta kerätyt tilastot vuosilta 1964–1969 sekä muiden Palvelevien puhelimen tilastot vuodelta 1969. Vuonna 1973 ilmestyneessä toisessa painoksessa oli lisäksi kaikkien Palvelevan puhelimen toimipisteiden toimintaa vuonna 1972 käsittelevä liite tilastotietoineen. Tämä tutkimus muodosti merkittävän pohjan erityisesti Palvelevan puhelimen soittajien ja puhelujen sisällön tutkimiselle. Vuonna 1994 julkaistiin Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhlan yhteydessä juhlakirja ”Kuunnellen autat”. Siinä oli kaksi tutkimuksellista artikkelia, joista erityisesti Hannu Sorrin ja Jouko Sihvon artikkeli ”Ketkä soittavat Palvelemaan puhelimeen?” on tämän tutkimuksen kannalta merkittävä. Se perustui Pääkaupunkiseudun ja Kainuun Palvelevista puhelimesta vuonna 1993 kerättyihin tilastoihin. Toinen tutkimusartikkeli oli

189 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 21.4.1982, § 12.

190 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 29.9.1982, § 8.

191 TT Jouko Sihvo (1931–) oli Palvelevan puhelimen toimikunnan sihteeri vuosina 1964–1972 oman virkansa ohella. Hän on toiminut myös muun muassa sairaalapappina Helsingissä 1961–1965, HY:n sosiaalietiikan ja diakonian laitoksen assistenttina 1965–1969, Kirkon tutkimuslaitoksen tutkijana 1970–1971 ja johtajana 1971–1978, Tampereen Messukylän seurakunnan kirkkoherrana 1978–1982, Helsingin tuomiorovastina 1982–1989 ja HY:n kirkkososiologian professorina 1989–1996. Suomen teologit 2010, 923.

192 TT Hannu Sorri (1945–) toimi Kirkkohallituksen Palvelevan puhelimen sihteerinä vuosina 1980–2001 ja HY:n pastoraaliteologian yliopistonlehtorina 2001–2008. Hän on toiminut myös seurakuntapappina pääasiassa Lahdessa 1969–1976 sekä perheneuvojana 1976–1978 ja Harjulan kansalaisopiston rehtorina 1978–1980. Suomen teologit 2010, 948.

Jouko Stenrothin ja Hannu Sorrin laatima artikkeli ”Vapaaehtoiset Palvelevassa puhelimesta”. Siinä tutkittiin kyselytutkimuksella vapaaehtoisten päivystäjien taustaa, motivaatiota ja identiteettiä. Samaan aihepiiriin liittyi myös Hannu Sorrin vuonna 1998 julkaistu tutkimus ”Vapaaehtoisuus ja elämänkulku”. Se perustui Keski-Suomen ja Lahden Palvelevan puhelimen päivystäjien vuonna 1996 kirjoittamiin kertomuksiin. Vuonna 2001 Sorri julkaisi tutkimuksen ”Lama ja ahdinko. Henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa”. Sen aineistona olivat kuudesta eri Palvelevasta puhelimesta vuosina 1991–1996 laaditut puhelutilastot. Läheisesti Palvelevan puhelimen aihepiiriä sivusi myös Sorrin vuonna 1993 valmistunut väitöskirja ”Itsemurha ja uskonnollisuus. Itsemurhan tehneiden jäsenyminen uskonyhteisöön”. Se ei liittynyt suoranaisesti Palvelevan puhelimen toimintaan, mutta sillä oli merkitystä tarkasteltaessa uskonnollisten kysymysten ja uskonnollisen aktiivisuuden liittymistä itsemurhakysymykseen.

Palvelevasta puhelimesta on tehty myös useita pro gradu -tutkimuksia eri yliopistoissa sekä suppeampia opinnäytteitä muun muassa diakonian ja terveydenhuollon oppilaitoksissa. Pro gradu -tutkimuksista valtaosa on tehty Helsingin yliopiston Teologisessa tiedekunnassa. Niistä vanhimmat ovat 1970-luvulta samalta ajalta kuin Sihvon ensimmäinen tutkimus. *Timo Paukunen* tutki laudaturtyössään vuonna 1971 Palvelevaa puhelinta alkoholiongelmiin kuuntelijana ja *Harri Helle* vuonna 1974 aviollisia ongelmia Helsingin Palvelevassa puhelimesta. Molempien aineistona olivat Palvelevan puhelimen päivystäjien tekemät päiväkirjamerkinnot. Osin tilastotietoihin perustui myös *Tuija Rahusen* pro gradu -tutkielma vuodelta 1991. Se käsitteli psyykkisesti sairaita soittajia Helsingin Palvelevassa puhelimesta sekä päivystäjien asennoitumista mielenterveysongelmista kärsiviin ihmisiin.

Joitakin pro gradu -tutkielmia on Palvelevasta puhelimesta tehty myös muissa yliopistoissa. Tämän tutkimuksen kannalta kiintoisimpia ovat *Raili Wahlroosin* kasvatustieteen tutkielma ”Palvelevan puhelimen päivystäjien koulutustarve” ja *Reijo Räisäsen* sosiaalipolitiikan tutkielma ”Kriisitilanne ja auttamisprosessi palvelevassa puhelimesta”, molemmat Tampereen yliopistossa vuonna 1978 sekä *Marjo-Riitta Kujalan* sosiologian tutkielma ”Elämän todellisuus Palvelevassa puhelimesta” Jyväskylän yliopistossa vuonna 1995. Viime mainitun aineistona olivat Seinäjoen Palvelevan puhelimesta käydyt keskustelut tammi-maaliskuussa 1994. Tutkimuksessa kartoitettiin yksinäisyyden ja elämäntilanteiden välisiä yhteyksiä. Tutkimuksen heikkoutena on aineiston pienuus. Suppeammista tutkimuksista mainittakoon *Erik Samulinin* vuonna 1984 Tampereen yliopistossa tekemä yhteiskunnallisen tutkimuksen sosiaalipolitiikan tutkielma ”Itsemurhakysymystä käsittelevät soitot Helsingin palvelevassa puhelimesta v. 1983”. Se liittyy suoraan tämän tutkimuksen aihepiiriin. Vaikka pro gradu -tutkimukset ja muut opinnäytetyöt perustuvat suppeaan aineistoon jossakin yksittäisessä Palvelevan puhelimen toimipisteessä rajattuna aikana, niillä on merkitystä sikäli, että ne antavat soittojen sisällöistä ja eri ongelmaryhmien keskinäisistä yhteyksistä sellaista tietoa, jota valtakunnallisista tilastokoosteista ei ole mahdollista saada. Muut

kuin puhelinkeskustelujen sisältöä ja soittajia koskevat gradut on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Muissa maissa tehtyjä puhelinauttamista koskevia tutkimuksia vastaavalla ajanjaksolta ei ole löytynyt puhelinauttajien kansainvälisen IFOTES-liiton kautta asiaa tiedusteltaessa. Puhelinkeskustelujen vaikuttavuutta itsemurha-vaarassa olevien soittajien kohdalla on tutkittu esimerkiksi Samaritansjärjestön piirissä sekä myös kriisikeskuksissa Euroopan ulkopuolella. Itsemurhaa koskevia tutkimuksia on tehty runsaasti Suomessakin 1960-luvulta alkaen. Tämän tutkimuksen kannalta niistä ovat merkittäviä erityisesti sellaiset, joissa on tutkittu itsemurhariskiä liittyviä tekijöitä sekä itsemurhien ehkäisytyötä eri aikoina. Merkittävimmät suomalaiset tutkijat ovat olleet Kalle Achté ja *Jouko Lönnqvist*.¹⁹³ Ennen vuotta 1985 tehdyn itsemurhatutkimuksen jäljille pääsee helposti *Mikko Myllykankaan* vuonna 2014 valmistuneen väitöstutkimuksen avulla. Tutkimus ”Rappeutuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985” käsittelee itsemurhatutkimuksen historiaa ja itsemurhia koskevan tiedon tuottamista vuoteen 1985 asti. Itsemurha-aihetta käsittelevistä pro gradu-tutkimuksista on mainittava *Mikko Himangan* vuonna 1966 valmistunut teologisen etiikan pro gradu -tutkielma ”Itsemurha siveellisenä ja käytännöllisenä ongelmana Suomessa”.

193 Jouko Lönnqvist (1943–) on psykiatri, ja hän on toiminut HYKS:n psykiatrian klinikan apulaisprofessorina, itsemurhien ehkäisyprojektin johtajana sekä Kansanterveyslaitoksen tutkimusprofessorina ja mielenterveys- ja alkoholitutkimuksen osaston johtajana. Suomen lääkärit 1997, 533.

2 Itsemurhatilanne Suomessa

2.1 Tilastotietoja

2.1.1 Itsemurhat koko Suomessa ja Helsingissä

Suomessa on koottu itsemurhatilastoja vuodesta 1751 alkaen. Tilastotiedoissa ilmoitetaan yleensä sekä absoluuttinen itsemurhien lukumäärä että suhdeluku, joka kuvaa itsemurhakuolleisuutta 100 000 asukasta kohden. Jälkimmäinen luku helpottaa vertailua eri vuosien välillä sekä myös eri maiden välillä. Jouko Lönnqvist pohti Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden artikkelissa vuonna 1972 Suomen itsemurhatilastojen syntyyn vaikuttaneita tekijöitä ja tilastojen luotettavuutta. Tilastoihin on vaikuttanut se, millä tavalla itsemurha on määritelty. Vuosina 1952–1968 Suomessa noudatettiin WHO:n esittämää käytäntöä, jonka mukaan itsemurha oli sellainen kuolemantapaus, joka oli seurausta henkilön aiheuttamasta itsensä vahingoittamisesta, mutta ei tapaturmasta. Vuodesta 1969 alkaen oli käytössä uusi kansainvälinen tautiluokitus, jonka mukaan itsemurhan määritelmäksi ei riittänyt se, että vahingoittunut henkilö oli itse aiheuttanut vahingon, vaan sen lisäksi vahingoittamisen piti olla tarkoituksellista. Lönnqvistin mukaan tämä uusi käytäntö vaikutti ehkä tilastoitujen itsemurhien määrää alentavasti. Lisäksi eri lääkärit käyttivät luultavasti uutta luokitusta eri tavoin.¹⁹⁴ Onkin ymmärrettävää, että tällainen määritelmän muutos saattoi vaikuttaa siihen, luokiteltiin-ko jokin kuolemantapaus itsemurhaksi vai ei. Kuolleen ihmisen toiminnan tarkoitusta on vaikea tietää varmasti, ellei hän itse ole antanut siitä joitakin tietoja.

Palvelevan puhelimen toiminnan kannalta on kiinnostavaa, minkälainen oli Suomen itsemurhatilanne työmuodon perustamisen aikoihin ja myös se, millainen se oli Helsingissä, jossa toiminta aloitettiin. *Taulukossa 2* on esitetty Suomessa tehtyjen itsemurhien määrät yhteensä sekä erikseen miesten ja naisten osalta vuosina 1950–1968 kahden vuoden välein. Lisäksi on ilmoitettu itsemurhien määrä 100 000 asukasta kohden.¹⁹⁵ Taulukosta voi havaita, että itsemurhat lisääntyivät melko tasaisesti sekä absoluuttisina lukuina että väestöön suhteutettuina ja että miesten itsemurhien määrä oli noin kolmin- tai nelinkertainen naisten itsemurhien määrään nähden. 1950–1960-lukujen taitteessa itsemurhien lisääntyminen oli hyvin selvää, mikä oli varmasti tiedossa myös Palvelevan puhelimen perustajilla.

¹⁹⁴ Lönnqvist 1972, 336.

¹⁹⁵ Suomen tilastollinen vuosikirja 1955, 70; 1960, 65; 1965, 67; 1970, 67.

Taulukko 2. Itsemurhat Suomessa vuosina 1950–1968 kahden vuoden välein yhteensä ja sukupuolen mukaan sekä väkilukuun suhteutettuna.

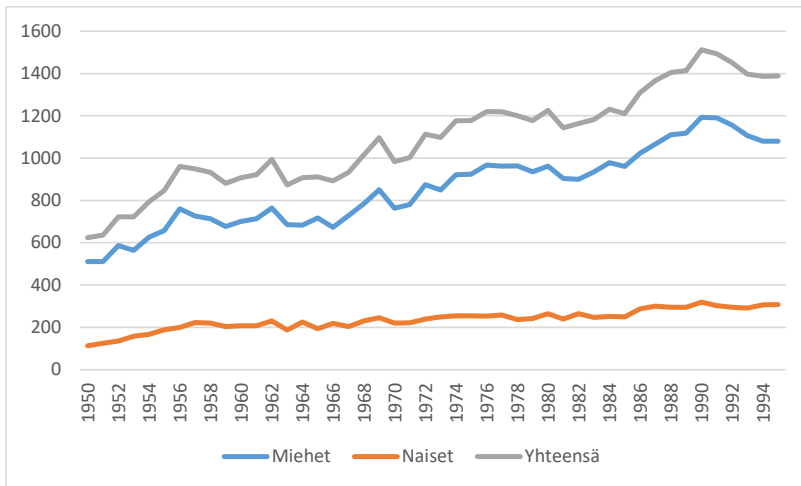
Vuosi	Itsemurhat yhteensä	Miehet	Naiset	100 000 asukasta kohden
1950	624	511	113	15,6
1952	722	587	135	17,7
1954	793	626	167	18,9
1956	961	761	200	22,4
1958	933	713	220	21,3
1960	908	701	207	20,5
1962	994	764	230	22,1
1964	908	683	225	19,8
1966	892	673	219	19,2
1968	1 015	784	231	21,6

Kuviossa 2 on esitetty Suomessa tehtyjen itsemurhien määrät vuosina 1950–1995 yhteensä sekä erikseen miesten ja naisten osalta. Itsemurhat lisääntyivät edelleen myös taulukossa kuvattua ajanjaksoa seuraavilla vuosikymmenillä. Korkeimmillaan luvut olivat vuonna 1990, jolloin Suomessa tehtiin yhteensä 1512 itsemurhaa. Niistä 1193 oli miesten tekemiä, 319 naisten.¹⁹⁶ Suhdeluku 100 000 asukasta kohden oli 30,3.¹⁹⁷ Sen jälkeen itsemurhat ovat vähentyneet vuosittain.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Itsemurhat. Findikaattori.

¹⁹⁷ Suomen tilastollinen vuosikirja 1992, 105.

¹⁹⁸ Viimeisin tieto on vuodelta 2014, jolloin Suomessa tehtiin 789 itsemurhaa. Itsemurhat. Findikaattori. Vuodesta 1990 vuoteen 2012 itsemurhien kokonaismäärä on vähentynyt 42 %. Lönnqvist et al. 2014, 581.

Kuvio 2 Itsemurhat Suomessa 1950–1995.

Vuonna 2009 julkaistussa tutkimuksessa havaittiin, että 1940-luvulta alkaen itsemurhakuolleisuus oli vaihdellut miehillä ja naisilla eri tavalla. Sotien jälkeisenä aikana se oli pienimmillään naisilla vuonna 1947 ja miehillä vuonna 2005. Molempien kohdalla havaittiin käännekohta huomompaan suuntaan, naisilla vuonna 1956 ja miehillä vuonna 1971. Miesten itsemurhakuolleisuus kasvoi 1970-luvun puolivälistä ja saavutti huippunsa vuonna 1990, minkä jälkeen se alkoi pienentyä. Käänte parempaan tapahtui miehillä vuonna 1993. Naisilla käänne huomompaan tapahtui vuosien 1955–1959 aikana, mutta tilastollisesti merkitsevää käännettä parempaan ei ole sen jälkeen tapahtunut.¹⁹⁹

Tutkimuksessa pohdittiin käännekohtien syitä. Miesten osalta tilastollisesti merkitsevät käännekohdat olivat vuosina 1968–1974 ja 1978–1995. Edellinen oli käänne huomompaan, jälkimmäinen parempaan. Käänne huomompaan tapahtui samaan aikaan kuin alkoholinkulutuksen nopea kasvu. Samoihin aikoihin tapahtui myös muuttoaalto maalta kaupunkeihin ja työviikon lyhentäminen viisipäiväiseksi. Käänne parempaan tapahtui samaan aikaan, kun kansallisen itsemurhaprojektin luomat suositukset pantiin toimeen.²⁰⁰ Projektista kerrotaan tarkemmin tuonempana luvussa 7.5. Naisilla käänne huomompaan suuntaan tapahtui vuosina 1955–1959. Samoihin aikoihin ajoittui naisten siirtyminen enenevässä määrin kodin ulkopuolelle työelämään. Tutkimuksen tekijät arvelivat tämän merkinneen naisten altistumista samoille riskitekijöille kuin miehetkin. Tällaisia tekijöitä ovat olleet esimerkiksi taloudellisen itsenäisyyden luomat paineet ja työttömyyden uh-

199 Hiltunen et al. 2009, 1803–1804.

200 Hiltunen et al. 2009, 1804.

ka. Naisten alkoholinkäyttö on myös lisääntynyt, mikä on näkynyt esimerkiksi naisten alkoholikuolemien moninkertaistumisena 1970-luvulta alkaen.²⁰¹

Helsingin itsemurhatilanteessa Palvelevan puhelimen syntyäikoihin huomio kiinnittyy muutamaan mielenkiintoiseen yksityiskohtaan. Kalle Achté havaitsi jo 1960-luvulla, että itsemurhat olivat kaupungeissa yleisempiä kuin maalla, ja suuremmissa kaupungeissa niitä oli enemmän kuin pienemmissä.²⁰² Itsemurhatoimikunnan mietinnössä vuodelta 1974 todettiin, että miesten itsemurhatiheys oli mietinnön laatimisaikaan kaupungeissa kolminkertainen ja maaseutukunnissa nelinkertainen naisiin nähden. Helsingissä ja Uudellamaalla miesten itsemurhatiheys ei ollut edes kolminkertainen naisiin nähden, kun taas suhde Oulun läänissä oli nelinkertainen ja Lapin läänissä viisinkertainen. Siis esimerkiksi Helsingissä itsemurhan tehneissä oli naisia suhteellisesti enemmän kuin koko maassa keskimäärin tai varsinkin Pohjois-Suomessa. Helsingissä naiset tekivät vuonna 1950 noin 27 %, vuonna 1960 noin 39 % ja vuonna 1970 noin 31 % kaikista itsemurhista. Toimikunnan mietinnön mukaan naisten osuuden kasvun oli arveltu liittyvän teollistumiseen, yhteiskunnan kaupungistumiseen ja naisten lisääntyneeseen osallistumiseen ansiotyöhön kodin ulkopuolella.²⁰³

Helsingissä tehtyjen itsemurhien osalta tutkimustietoja on myös itsemurhan tehneiden sosiaaliluokista ja kaupunginosien välisistä eroista. Vuosina 1956–1965 oli itsemurhatiheys Helsingissä neljännessä eli alimmassa sosiaaliryhmässä kaksinkertainen muihin sosiaaliryhmiin verrattuna. Neljännen sosiaaliryhmän itsemurhat muodostivat neljänneksen Helsingin kaikista itsemurhista. Ensimmäisen sosiaaliryhmän osuus oli hiukan pienempi kuin kyseisen ryhmän osuus koko Helsingin väestöstä. Vuonna 1974 mietintönsä jättänyt Itsemurhatoimikunta päätteli, että puutteellisimmissa ja raskaimmissa oloissa elävän alimman sosiaaliryhmän asemaa korjaavat yhteiskunnalliset toimenpiteet saattaisivat myös vähentää itsemurhia.²⁰⁴

Itsemurhatiheys vaihteli Helsingissä eri kaupunginosien välillä paljon. Vuosina 1956–1965 itsemurhia tehtiin selvästi enemmän keskustan ja kanta-kaupungin alueella kuin esikaupunkialueilla. Itsemurhia tehtiin merkittävästi enemmän sellaisissa kaupunginosissa, joissa asui runsaasti yksin eläviä, vanhuksia ja ammattitaidottomia, joissa ruokakuntien jäsenten lukumäärä oli pieni ja asumistiheys suuri. Erityisen runsaasti itsemurhia tehtiin niissä kaupunginosissa, joissa asui runsaasti psykiatrisessa sairaalahoitossa olleita ihmisiä. Toimikunnan mukaan nämä alueelliset vertailut viittasivat siihen,

201 Hiltunen et al. 2009, 1804.

202 Achté 1963, 21.

203 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 8.

204 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 11. Toimikunnan mietinnössä esitetyt Helsingin itsemurhia koskevat tiedot perustuvat Achtén ja Järvenpään tutkimukseen itsemurhista Helsingissä vuosina 1956–1965.

että yksinäisyys ja köyhyys olivat itsemurhien taustalla nimenomaan kaupunkiympäristössä tai kun ne liittyivät kaupungistumiseen.²⁰⁵

Tilastojen mukaan 1900-luvun alkupuolella itsemurhia tekivät eniten 30–50-vuotiaat, mutta 1960-luvulla 45–59-vuotiaat. Tästä itsemurhatoimikunnan mietinnössä pääteltiin, että keski-ikä tai sen ylittäminen toivat mukanaan joitakin vaikeita ongelmia.²⁰⁶ Voi myös pohtia, keitä olivat nuo ihmiset, jotka 1960-luvun alussa olivat 45–59-vuotiaita? He olivat olleet talvi- ja jatkosotien aikana 25–39-vuotiaita. Sen ikäiset miehet olivat todennäköisesti olleet rintamalla ja naiset kokeneet sodan koettelemukset muulla tavalla. Vaikka tutkimusten mukaan sodan aikana itsemurhat vähenevät,²⁰⁷ saman ei tiedetä pätevän sodan kokeneiden miesten ja naisten myöhempien elämäntaiheiden kohdalla. Vasta viime vuosina on ruvettu kiinnittämään huomiota sodassa syntyneisiin traumoihin ja niitä kokeneiden selviytymiseen.²⁰⁸ Olisiko tässä yksi mahdollinen selitys 1960-luvun alun korkeisiin itsemurhalukuihin?

Suomen korkeisiin itsemurhalukuihin kiinnitettiin huomiota myös kirkon viisivuotiskertomuksissa. Vuosien 1947–1951 kertomuksessa todettiin, että kirkkoherrojen antamat luvut olivat pienempiä kuin viralliset luvut. Syyn tähän arveltiin olevan kirkkoherrojen tilastojen epätarkkuudessa.²⁰⁹ Seuraavassa kertomuksessa todettiin sama epätarkkuus, mutta kuvattiin, että tilastotaulukko oli vavahduttavaa katseltavaa. Vuosina 1952–1956 itsemurhien määrä oli noussut 722:sta 961:een. Kertomuksessa vuosilta 1962–1966 todettiin itsemurhalukujen olevan murheellista luettavaa. Oman käden kautta kuolleiden lukumäärä oli melkein yhtä suuri kuin liikenneonnettomuksissa henkensä menettäneiden. Huomiota kiinnitettiin myös kirkon tilaston ja virallisen tilaston väliseen suureen eroon. Esimerkiksi vuonna 1966 kirkkoon kuuluvassa väestössä (n. 93 %) itsemurhia oli 515 ja luterilaiseen kirkkoon kuulumattomassa väestöosassa (n. 7 %) 377. Eron syyksi arveltiin, että seurakuntien tilastoinnissa useita tapauksia oli jäänyt huomioon ottamatta.²¹⁰

205 Kantakaupungin seudulla voitiin erottaa kolme aluetta, joilla itsemurhatiheys oli suuri: kaupungin keskusta, sitä ympäröivä ”slummialue” ja yksi korkean elintason alue. Suurin osa kantakaupunkia ympäröivistä alueista muodosti yhtenäisen tyypillisen esikaupunkivyöhykkeen, jossa itsemurhatiheys oli puolta pienempi kuin kaupungin keskustassa. Kantakaupungista poiketen alueella oli alivuokralaisia ja yksin asuvia vähän, perheet olivat suuria, asunnot tilavia, asukkaiden sosiaalinen asema ja koulutus olivat korkeita ja alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytöstä johtuvat ongelmat eivät olleet kovinkaan yleisiä. Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 13–14.

206 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 8.

207 Achté 1963, 25.

208 Ville Kivimäki on tutkinut suomalaisten sotilaiden psyykkisiä vaikeuksia talvi- ja jatkosodan aikana. Tuolloin noin 18 000 sotilasta joutui psykiatriseen hoitoon. Tämä luku ei kuitenkaan kerro kaikkea niistä traumaattisista kokemuksista, joita sotien aikana ilmeni. Kokemukset saattoivat nousta pintaan vasta sotien jälkeen painajaisina ja muina psyykkisinä oireina. Kivimäki 2013, 11, 128, 382.

209 Jokipii 1953, 434–436.

210 Tarvainen 1968, 179.

Tämä näyttääkin olleen totuus, sillä viisivuotiskertomuksessa esitetyt virallisen tilaston numerot olivat samoja kuin taulukon 1 pohjana olevien Tilastokeskuksen kuolemansyytilastojen numerot. Miksi kirkon omat tilastot olivat näin suurpiirteisesti tehtyjä, siitä ei ole tietoa. Joka tapauksessa kirkon taholla oli huolestuttu kirkkoon kuulumattomien itsemurhaluvuista, vaikka ne todennäköisesti olivatkin virheellisiä.

2.1.2 Itsemurhat muualla Euroopassa

Teollisuusmaissa itsemurhaluvut olivat korkeita. Taloudellinen hyvinvointi näytti lisäävän itsemurhia. Katolisissa maissa lukujen oli havaittu olevan alhaisempia kuin protestanttisissa maissa.²¹¹ Vuoden 1968 tilastoissa Euroopan korkeimmat itsemurhakuolleisuusluvut olivat kuitenkin katolisessa Itävallassa (21,9), Suomessa (21,6), Ruotsissa (21,5), Länsi-Saksassa (21,3, tieto vuodelta 1967) ja Tanskassa (20,5). Norjan Luku 8,2 vuodelta 1969 oli selvästi muiden Pohjoismaiden lukujen alapuolella.²¹² Tästä luettelosta puuttui Unkari, jonka tiedetään vuonna 1963 olleen Maailman Terveysjärjestön (WHO) tilastoissa esitettyjen 25 maan joukossa ensimmäisellä sijalla.²¹³ Vuonna 1971 ilmestyneen psykiatrian oppikirjan mukaan on arveltu, että itsemurhien ja väkivaltarikosten määrät olisivat kääntäen verrannollisia. Tämä perustuisi ajatukseen, että sellaisissa kulttuureissa, joissa aggressiot purkautuvat ulospäin, olisi vähemmän itsemurhia ja päinvastoin. Asia ei kuitenkaan näytä olevan näin yksiselitteinen. Suomessa itsemurhaluvut ovat olleet aina korkeita, mutta samalla myös väkivaltarikosten määrä on ollut Euroopan korkeimpia.²¹⁴

Taulukkoon 3 on koottu muutamien Euroopan maiden itsemurhakuolleisuuslukuja vuodelta 1986 tai 1987. Tiedot perustuvat WHO:n kuolleisuustilastoihin.²¹⁵ Luettelon alussa on järjestyksessä kuusi maata, joissa itsemurhaluvut olivat korkeimpia. Niiden jälkeen on vielä kaksi Pohjoismaata sekä Länsi-Saksa ja Italia. Suomi on kokonaisuutena kolmannella sijalla, mutta miesten osalta toisella. Naisten kohdalla Suomen edelle menevät tässä luettelossa Unkarin ja Tanskan lisäksi vielä Itävalta, Sveitsi ja Ranska. Luettelossa on mukana kolme katolista maata, Itävalta, Ranska ja Italia. Myös Länsi-Saksan eteläisten osien väestössä katolisia on ollut enemmän kuin protestantteja. Itävallassa ja Ranskassa itsemurhakuolleisuus oli huomattavasti korkeammalla tasolla kuin Italiassa, joten se mitä edellä todettiin katolisten ja protestanttisten maiden eroista, ei näytä pitävän paikkaansa ihan yksiselitteisesti. Itsemurhien ja uskonnon suhteeseen sekä uskontokuntiin kuulumisen vaikutukseen palataan tuonnempana luvussa 2.3.

²¹¹ Aché 1963, 21.

²¹² Lönnqvist 1972, 337.

²¹³ Vartija 2/1967, 12.

²¹⁴ Aché et al. 1971, 693.

²¹⁵ Lönnqvist 1989, 176.

Taulukko 3. Euroopan maiden itsemurhakuolleisuuslukuja 100 000 asukasta kohden vuodelta 1985, 1986 tai 1987.

Maa (vuosi)	Miehet	Naiset	Yhteensä
Unkari (1987)	67,9	23,2	43,8
Tanska (1986)	34,9	19,3	26,8
Suomi (1986)	43,0	11,1	26,3
Itävalta (1987)	39,3	13,5	25,3
Sveitsi (1987)	33,7	12,0	22,3
Ranska (1986)	33,7	12,2	22,1
Ruotsi (1986)	25,8	9,8	17,6
Länsi-Saksa (1987)	25,1	9,9	16,9
Norja (1986)	20,3	7,9	14,1
Italia (1985)	12,3	4,3	7,9

Euroopan ja lähiympäristön kartta muuttui 1990-luvun alussa Neuvostoliiton ja Jugoslavian hajottua, Saksojen yhdistyttyä ja Tšekkoslovakian jakaannuttua. Syntyi joukko uusia itsenäisiä valtioita. Itsemurhatilastojen kärkeen nousi uusia maita, joiden tietoja ei aikaisemmin ollut saatavilla. Alla olevassa taulukossa 4 on esitetty vuoden 1995 korkeimpia itsemurhakuolleisuuslukuja 100 000 asukasta kohden. Erityisesti Baltian maissa itsemurhakuolleisuus oli silmiinpistävästi korkea. Valtaosassa Euroopan maita suhdeluku oli selvästi alle 20, Skandinavian maissa alle 15.²¹⁶ Kansainvälisissä vertailuissa Suomen itsemurhakuolleisuus on aina ollut korkealla.

Taulukko 4. Euroopan maiden itsemurhakuolleisuuslukuja vuodelta 1995.

Liettua	Eesti	Latvia	Unkari	Ukraina	Suomi	Slovenia
43,2	36,7	36,2	26,6	25,2	24,5	24,3

²¹⁶ WHO Mortality Database.

Tilanne on pysynyt suunnilleen samanlaisena myös myöhemmin. Vuonna 2010 EU-maissa korkeimman itsemurhakuolleisuuden maat olivat seuraavassa järjestyksessä: Liettua 30,6, Unkari 19,4, Eesti 17,1, Latvia 16,8, Suomi 16,7, Belgia 16,1 ja Puola 15,0. Lönnqvist et al. 2014, 581.

2.2 Itsemurhia koskeva tieto ja käsitykset itsemurhasta

2.2.1 Itsemurhatutkimus

Nykyisin ajatellaan, että itsemurhalle ei voi esittää mitään yhtä selittävää syytä, vaan jokaisella itsemurhalla on oma historiansa, jota voidaan kuvata prosessina. Itsemurhaprosessi muodostuu kasaantuvista *altistavista* tekijöistä, joita voivat olla esimerkiksi mielenterveyden häiriöt tai fyysiset sairaudet, *suojaavien* tekijöiden puutteesta, kuten esimerkiksi sosiaalisen tukiverkoston heikentymisestä sekä jostakin akuutista *laukaisevasta* tekijästä. Sellaisia voivat olla esimerkiksi erot ja menetykset, häpeä, loukkaukset tai päihteet. Itsemurhaan johtavassa kehityksessä on melkein aina kysymys kasaantuvista elämän ongelmista ja niiden yhteisvaikutuksesta.²¹⁷ Tämä itsemurhan prosessimalli esitettiin itsemurhien ehkäisyprojektin yhteydessä. Se lienee pääasiassa professori Jouko Lönnqvistin kehittämä. Projektista kerrotaan tarkemmin luvussa 7.5. Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää selvittää, mitä itsemurhasta ajateltiin ja miten se ymmärrettiin tutkimusjakson eri vaiheissa vuosien 1965 ja 1995 välisenä aikana.

Itsemurhakysymys on ollut Suomessa kauan kiinnostuksen ja myös tutkimuksen kohteena. FT *Mikko Myllykangas* selvitti vuonna 2014 väitöstudiumuksessaan *Rappautuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta?* lääketieteellisen itsemurhatutkimuksen historiaa ja itsemurhia koskevan tiedon tuottamista vuoteen 1985 asti.²¹⁸ Ensimmäisenä suomalaisena itsemurhatutkimuksena pidetään *Anders Thiodolf Saelanin* vuonna 1864 julkaistua väitöskirjaa ”Om Sjelfmordet i Finland i statistiskt och rättsmedicinskt afseende”.²¹⁹ Väitöskirjassa tarkasteltiin Suomessa vuosina 1840–1861 tehtyjen itsemurhien syitä sekä maantieteellistä ja ajallista esiintymistä. Saelan käytti tutkimuksessaan sekä kotimaista että kansainvälistä tilastoaineistoa ja ulkomaisia tilastotieteellisiä tutkimuksia.²²⁰

Myllykangas jakoi suomalaisen itsemurhatutkimuksen teoreettismetodologisten valintojen osalta kolmeen eri kauteen. Ensimmäisessä vaiheessa, joka jatkui 1900-luvun alkuun, keskeisenä metodologisena lähtökohtana oli siveellisyys-tilastotieteellinen²²¹ analyysi. Tavoitteena oli selvittää itsemurhatilastoissa ilmenneitä säännönmukaisuuksia ja niiden taustatekijöiden vaikutusta. Tällaisia tekijöitä olivat esimerkiksi kaupungistuminen, alkoholin ku-

217 Lönnqvist 1989, 181–184; Lönnqvist et al. 2014, 582; Ks. myös Mann et al. 2005, 2065.

218 Myllykangas toimii aate- ja oppihistorian yliopistonlehtorina Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Oulun yliopisto; Humanistinen tiedekunta; Aate- ja oppihistoria: Henkilökunta.

219 Saelan (1834–1921) teki merkittävän uran Suomen mielisairaanhoidon kehittäjänä toimiessaan Lapinlahden sairaalan ylilääkärinä vuosina 1868–1904 Myllykangas 2014, 43. Psykiatrian kehittäminen ja itsemurhatutkimus näyttävät kulkeneen käsi kädessä jo Saelanin ajoista alkaen.

220 Myllykangas 2014, 44–45.

221 Itsemurhat ja erilaiset rikokset koottiin ”siveellisyystilastoihin”, joiden ajateltiin kuvaavan kansakunnan siveellisyyden tai paremminkin siveettömyyden tasoa. Myllykangas 2014, 53.

lutus ja degeneraatio. Itsemurhaa ei vielä liitetty mielenterveyden häiriöihin, mutta tutkimuksissa tarkasteltiin kuitenkin sitä, missä määrin itsemurhat olivat mielitaudin seurausta tai jopa erityinen hulluuden muoto. Tätä vaihetta kuvannee Myllykankaan väitöskirjan otsikon ensimmäinen sana ”rappeutuminen”.²²² Edellä mainittu Saelanin tutkimus kuuluu tähän vaiheeseen.

Toisessa vaiheessa, jota Myllykangas nimittää eklektiseksi, itsemurhatutkimuksessa käytettiin useita teoreettisia malleja, jotka vaikuttivat myös tilastojen tulkintaan. Jotkut yksittäiset tutkijat käyttivät jo psykoanalyttistä tulkintaa, toiset taas esimerkiksi vertailivat itsemurhan tehneiden anatomista rakennetta. Tutkimusten kokonaismäärä oli melko vähäinen.²²³ Tästä vaiheesta esimerkkinä mainittakoon vuonna 1949 ilmestynyt *Veli Verkon* tutkimus ”Lähimmäisen ja oma henki”, jossa hän selvitti kuolinsyytilastojen avulla alkoholin käytön, väkivaltarikosten ja itsemurhien keskinäistä riippuvuutta. Hän päätyi siihen tulokseen, että suomalaisten biologinen ominaisuus, ”huono humalaluonne” oli syy sekä suureen väkivaltarikosten määrään että korkeisiin itsemurhalukuihin.²²⁴

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavin on kolmas itsemurhatutkimuksen kausi, joka alkoi Myllykankaan mukaan 1950–1960 -lukujen taitteesta. Sitä hän nimittää itsemurhatutkimuksen uudeksi aikakaudeksi. Samaan aikaan alkoi suomalaisessa akateemisessa psykiatriassa psykoanalyttisen ja psykodynaamisen suuntauksen nousu. Itsemurhia alettiin tutkia entistä systemaattisemmin ja erilaisista näkökulmista. Tutkittiin esimerkiksi eri ikäkausissa ja eri maantieteellisillä alueilla esiintyneitä itsemurhia. Itsemurhien syitä etsittiin epätasapainoisesta vietti- ja tunne-elämästä, johon saattoi liittyä myös häiriintyneitä sosiaalisia suhteita. Psykologiset selitykset syrjäyttivät aikaisemmin käytössä olleet biologiset selitysmallit. Itsemurha ruvettiin näkemään yhtenä itsetuhoisen käyttäytymisen muotona, jonka syyt löytyivät ihmisen mielen tiedostamattomasta osasta. Samaan aikaan ruvettiin myös puhumaan itsemurhien ehkäisystä. Ajateltiin, että itsemurha voitiin ehkäistä sopivilla psykiatrisilla toimenpiteillä. Näkökulma laajeni 1970-luvulla vielä sosiaalipsykiatrian suuntaan, kun ruvettiin selvittämään yhteiskunnallisia, itsemurhalle altistavia riskitekijöitä. Itsemurhaa voitiin ruveta pitämään kansallisen terveyden ongelmana eikä ainoastaan yksilön mielenterveyden oireena tai kansanluonteesta johtuvana ilmiönä.²²⁵

Vuonna 1970 Helsingin yliopistollisen keskussairaalan psykiatrian klinikka (Lapinlahden sairaala) alkoi julkaista vuosikirjaa nimellä ”Psychiatria Fennica”. Kirjassa julkaistiin runsaasti itsemurhaa koskevia artikkeleita, myös ulkomaalaisten tutkijoiden kirjoituksia ja esitelmiä, joita he olivat pitäneet Suomen vierailujensa aikana. Itsemurha-aiheisia kirjoituksia julkaistiin 1970-luvun aikana yhteensä 33. Pääosa niistä julkaistiin englanniksi, joten ne

²²² Myllykangas 2014, 247.

²²³ Myllykangas 2014, 247–248.

²²⁴ Myllykangas 2014, 138–146.

²²⁵ Myllykangas 2014, 248

oli tarkoitettu osaksi kansainvälistä itsemurhakeskustelua. Suomalaisilla itsemurhatutkijoilla oli yhteyksiä ulkomaille, erityisesti Yhdysvaltoihin.²²⁶ Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen johtaja *Norman Farberow* kutsuttiin vuonna 1970 Helsinkiin perustetun itsemurhien ehkäisykeskuksen, SOS-palvelun avajaisiin, mutta hän ei päässyt tulemaan.²²⁷ Sen sijaan hän kävi Suomessa syyskuussa 1971.²²⁸ Wienin itsemurhien ehkäisykeskuksen johtaja *Erwin Ringel* vieraili Suomessa lokakuussa 1972.²²⁹ Hänen esitelmänsä julkaistiin vuoden 1973 *Psychiatria Fennica*ssa.²³⁰

Itsemurhatutkimuksen uuden kauden alkuvaiheen tutkijoista merkittävin oli psykiatri Kalle Achté. Hänen ensimmäisiä itsemurhatutkimuksiaan oli ”Sosiaalinen tutkimus Helsingissä 1958–1960 tehdyistä itsemurhista”, ja se julkaistiin *Duodecim*-lehdessä vuonna 1962. Tämän jälkeen Achté laati yksin tai yhteistyössä muiden tutkijoiden kanssa 1960-luvun aikana neljä puhtaasti tilastotieteellistä, yhteiskunnallisesti orientoitunutta itsemurhatutkimusta.²³¹ Toinen merkittävä suomalainen itsemurhatutkija on ollut Jouko Lönnqvist. Hän julkaisi tutkimuksia jo 1970-luvulla, mutta hänen merkittävin työnsä on ollut toimiminen itsemurhien ehkäisyprojektin johtajana vuosina 1986–1991. Projektista kerrotaan tarkemmin luvussa 7.5.

2.2.2 Käsitteet itsemurhasta ja sen syistä

Kalle Achtén vuonna 1962 julkaisemassa artikkelissa tulee esille 1960-luvun alun käsityksiä itsemurhasta. Hän viittasi sekä suomalaisiin että kansainvälisiin tutkimuksiin. Itsemurhien tiedettiin olevan suurkaupungeissa tavallisempia kuin maaseudulla. Tämän arveltiin johtuvan toisaalta elämäntavan erilaisuudesta, toisaalta maaseudulta kaupunkiin suuntautuvan muutto liikkeen valikoivuudesta: muuttajien joukossa oli ”valioaineiden ohella psyykkisesti poikkeavaa, irrallista ja sopeutumattomaa ainesta”. Vuonna 1958 Helsingissä tehtiin 34 itsemurhaa 100 000 asukasta kohden. Itsemurhien lisääntymisen ajateltiin kulkevan yhdessä kaupungistumisen, työn mekaanistumisen ja teollistumisen kanssa. Naisten itsemurhien määrä oli lisääntynyt eri maissa miesten lukuja nopeammin. Synnä tähän nähtiin naisen aseman muuttumisen. Naiset kuitenkin yrittivät itsemurhaa useammin kuin miehet, mutta epäonnistuivat siinä usein. Lesket ja eronneet tekivät enemmän itsemurhia kuin naimisissa olevat.²³²

Tutkijat olivat eri mieltä siitä, kuinka suuri osa itsemurhan tehneistä tai sitä yrittäneistä oli psykoottisia. Arviot vaihtelivat 10–20 prosentin välillä.

²²⁶ Myllykangas 2014, 154–156.

²²⁷ KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 19.9.1970, § 3.

²²⁸ KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 14.5.1971, § 24.

²²⁹ KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 22.8.1972, § 17.

²³⁰ Myllykangas 2014, 155.

²³¹ Myllykangas 2014, 208–209.

²³² Achté 1962, 677–678.

Useimmat tutkijat olivat sitä mieltä, että kyseessä oli ennemminkin neurootisuus. Tässä Achte viittasi yhdysvaltalaisen *Farberowin* ja *Shneidmanin* teokseen ”The Cry for Help”. Itsemurhayrityksiin oli esitetty sisältyvän kaksi piirrettä, toisaalta halu kuolla, ja toisaalta halu muuttaa jotakin vallitsevassa hankalassa elämäntilanteessa. Käytännön kliinistä työtä tekevät lääkärit katsoivat, että itsemurhayritykset liittyivät eriasteisiin masennustiloihin. Psykodynaaminen tutkimus oli korostanut, että henkilön vaikeat elämänotot, usein onneton lapsuus, altistivat itsemurhaan. Särkyneistä kodeista lähtöisin olevilla oli taipumus suunnata aggressiot itseensä, kuten depressiivisillä potilailla oli tapana tehdä. Alkoholin osuudesta itsemurhiin oli myös erilaisia mielipiteitä. Yleensä oltiin sitä mieltä, että vaikutus oli välillinen: Toisaalta alkoholi toimi rohkaisuna, toisaalta jälkihumalan katsottiin lisäävän itsemurhavaaraa.²³³

Edelleen Achte totesi, että itsemurhat olivat tavallisempia vanhemmissa ikäluokissa. Taloudellinen hyvinvointi näytti olevan kääntäen verrannollinen itsemurhien määrään. Suomessa itsemurhat olivat yleisempiä Etelä-Suomen vauraissa ja teollistuneissa Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, kun taas puutteiden vaivaamissa pohjoisissa lääneissä luvut olivat pienempiä. Katolisissa maissa luvut olivat pienempiä kuin protestanttisissa. Jotkut tutkijat olivat havainneet, että itsemurhat olivat tavallisempi kaupunkien keskusta-alueilla, joille oli ominaista huvittelupaikkojen runsaus, hotellien suuri määrä ja tietynlainen persoonattomuus. Sosiaalisen eristymisen nähtiin lisäävän itsemurhia.²³⁴

Achte esitteli artikkelissa myös oman tutkimuksensa tuloksia. Hänen aineistonaan olivat olleet tilastotiedot vuosina 1958–1960 Helsingissä tehdyistä itsemurhista, joita oli yhteensä 438. Niistä 65 % oli miesten tekemiä ja 35 % naisten tekemiä. (Koko maassa vastaavat luvut olivat vuosien 1954–1958 tilastojen mukaan miehet 78 % ja naiset 22 %.) Suurin ikäryhmä olivat 40–49 -vuotiaat (25 %), mutta lähes yhtä suuria olivat myös ikäryhmät 50–59 (23 %) ja 30–39 (22 %). Achten mukaan nämä luvut vastasivat *Farberowin* ja *Shneidmanin* Los Angelesista vuodelta 1937 ilmoittamia lukuja. Itsemurhan tehneiden jakaantuminen neljään sosiaaliluokkaan ei poikennut kaupungin koko väestön jakaantumisesta. Itsemurhan tehneissä oli keskimääräistä enemmän siviilirekisteriin kuuluvia. Achte arveli tämän johtuvan siitä, että uskonnolla ja kirkolla oli itsemurhia estävä vaikutus.²³⁵

Kalle Achte kirjoitti vuonna 1963 Sosiaalilääketieteellisessä Aikakauslehdessä julkaistussa artikkelissa itsemurhavaarassa olevista ihmisryhmistä osin samoin kuin edellä kuvatussa artikkelissa. Tällaisia ryhmiä olivat esimerkiksi psyykkisesti sairaat. Vuosina 1954–1958 Suomessa tehdyissä itsemurhissa joka viidennelle oli merkitty kuolintodistukseen psykiatrinen diagnoosi. Se oli useimmiten joko depressio tai skitsofreeninen psykoosi. Muita riskiryh-

233 Achte 1962, 678.

234 Achte 1962, 679.

235 Achte 1962, 679–681.

miä olivat siviilirekisteriin kuuluvat lesket, naimattomat ja eronneet. Oli myös arveltu, että itsemurhat olisivat tavallisempia alimmassa ja korkeimmassa sosiaaliryhmässä, mutta tästä ei ollut täyttä varmuutta. Viidestä itsemurhasta neljä oli miesten tekemiä. Tämä liittyi osin käytettyihin menetelmiin: miehet käyttivät aggressiivisempia ja väkivaltaisempia menetelmiä kuin naiset. Itsemurhat olivat yleisimpiä keski-ikäisillä ja vanhemmissa ikäryhmissä kuin nuoremmissa.²³⁶ Vielä erityisiä riskiryhmiä olivat alkoholin ja huumeiden väärinkäyttäjät.²³⁷ Achtén mukaan itsemurhaan liittyi elämän toivottomuuden ja tarkoituksettomuuden tunne. Joskus suuretkin ulkonaiset vaikeudet näyttivät estävän itsemurhan antaessaan elämälle sisältöä, mahdollisuuden taistella ja voittaa vaikeudet. Näiden mentyä ohi saattoi tilalle tulla tarkoituksettomuuden ja tyhjyyden tunne. Tätä oletusta tukee se, että sodan aikana itsemurhat vähenevät ja iän lisääntyessä lisääntyvät.²³⁸

Samassa artikkelissa puhuttiin myös itsemurhayrityksistä, jotka erosivat itsemurhasta siinä määrin, että ne oli erotettava toisistaan. Itsemurhayritysten määrää oli vaikea arvioida, koska läheskään kaikki yritykset eivät tulleet tietoon. Yhdysvalloissa suoritettujen tutkimusten perusteella arveltiin 1960-luvulla, että itsemurhayrityksiä olisi 4-9 kertaa enemmän kuin itsemurhia. Osa itsemurhaa yrittäneistä joutui sairaalahoitoon, mutta sairaskertomusmerkinnät saattoivat jäädä puutteellisiksi. Itsemurhayritys oli myös potilaalle epämiellyttävä muisto, josta mieluummin vaiettiin. Itsemurhaa yrittänei-

236 Achté 1963, 21–22. Kyseisessä artikkelissa ei ole lähdeluetteloa, joten ei ole tietoa siitä, perustuuko tieto siviilirekisterissä olevien itsemurhariskistä seurakuntien suurpiirteiseen itsemurhatilastointiin. Jos näin on, tähän tietoon on syytä suhtautua kriittisesti. Muutenkin kirkkoon kuulumisen ja itsemurhan tekemisen keskinäinen riippuvuus on epäselvä. Syy siihen, miksi ihminen ei kuulu kirkkoon, ei yleensä ole tiedossa. Ei voi päätellä yksiselitteisesti, että kirkkoon kuulumattomat ovat jollakin tavalla onnettomampia ja päätyvät siksi helpommin itsemurhaan kuin kirkkoon kuuluvat. Voisiko ajatella myös, että mahdollisella kirkosta eroamisella ja itsemurhalla olisi yhteisiä syitä? Ehkä ihminen on yrittänyt ratkaista elämänsä ongelmatilanteita ensiksi kirkosta eroamisella ja sitten itsemurhalla. Tai kirkosta eroamisen syynä on ollut pettymys kirkkoon, josta ihminen on mahdollisesti hakenut apua, mutta ei ole saanut sitä. Seuraava vaihe on sitten ollut itsemurha, kun kirkkokaan ei auttanut.

237 Achté 1963, 23.

238 Achté 1963, 25. Irja Kilpeläinen pohti vuonna 1967 Vartija-lehden julkaisemassa artikkelissa sitä, mikä nykyajassa (siis 1960-luvulla) on sellaista, että se lisää itsemurhia aikaisempiin aikoihin verrattuna: Olisiko sosiaalisen muuttumisen, kotien irrallisuuden, kiristyneen kilpailun ja muiden arveltujen syiden joukossa vielä jokin muu syy? Joskus 1600–1700-luvuilla ihmisten elämä oli toisenlaista. Kuolema oli hyvin tavallinen, elämä lyhyt ja vaivoja täynnä. Jos perheen 15 lapsesta vain kolme voi elää aikuiseksi, ehkä he paremmin tunsivat elämän arvon, eivätkä halunneet sitä itse lyhentää. Liittyikö ehkä kirkon jyrkkään itsemurhan tuomitsemiseen uskonnollisten syiden lisäksi myös halu suojella elämää? Eläminen kokonaisuudessaan oli taistelua kuolemaa vastaan. Nykyään koetaan, että ihmisiä on paljon. Elämä on pitkä, mutta vanhuus ja korkea ikä eivät ole sillä tavalla tavoiteltavia kuin ne ovat olleet itämailla. Eivätkä ihmiset tarjoa toisilleen elämän iloa. Kirjallisuus, teatteri ja taide kuvaavat elämän ristiriitoja, sen viiltävää ankeaa todellisuutta, eivät iloa. Kristillinen julistuskaan ei aina tavoita ilon kieltä. Kilpeläinen 1967, 26.

den keski-ikä näytti olevan jonkin verran alhaisempi kuin itsemurhan tehneiden. Molemmat sukupuolet yrittivät itsemurhaa suunnilleen yhtä paljon. Yritykseen liittyi usein kuoleman halun ohella toive saada muutetuksi jotakin vaikeassa elämäntilanteessa. Tällöin itsemurhayritys oli vetoava hätähuuto, johon ihminen turvautui saadakseen osakseen rakkautta ja ymmärtämystä ja päästäkseen toivottomuudesta intensiiviseen elämään.²³⁹

Achté esitteli näitä käsityksiä ja tutkimustuloksia ajankohtana, jolloin suunnitelma auttavan puhelimen perustamisesta Helsinkiin oli jo olemassa, mutta päätöksiä ei vielä ollut tehty eikä käytännön toimiin ollut ryhdytty. Todennäköisesti tämä oli sinä aikana itsemurhista vallitseva käsitys, joka oli tiedossa myös Palvelevan puhelimen perustajilla. On ymmärrettävää, että nimenomaan Helsingissä huolestuttiin itsemurhavaarassa olevista ja haluttiin auttaa heitä. Achtén artikkeleista käy ilmi myös joitakin tekijöitä, jotka vaikuttivat Suomen itsemurhien ehkäisytyön suunnittelussa. Näitä olivat psykoanalyttinen viitekehys sekä ulkomaiset vaikutteet, erityisesti yhdysvaltalaiset Norman Farberow ja Edwin Shneidman.

Oman aikansa itsemurhakäsityksiä kuvannee vuonna 1971 ilmestynyt lääketieteen opiskelijoille tarkoitettu psykiatrian oppikirja. Kirjassa oli luvut itsemurhista ja itsemurhayrityksistä depressioissa sekä itsemurhien ehkäisystä.²⁴⁰ Uusi oppikirja edustanee kyseisen ajankohdan uusinta psykiatriasta tietämystä. Se tarkoitti psykodynaamista näkemystä, josta oli tuohon aikaan tullut jo vallitseva suuntaus suomalaisessa psykiatriassa.²⁴¹ Teoksessa näkyikin viittauksia psykodynaamisiin käsityksiin. Siinä puhuttiin itsemurhariskistä, jota lisäsivät tietynlaiset kokemukset lapsuudessa, kuten esimerkiksi kodin särkyminen. Riskiä lisäsi vanhemman tai muun läheisen kuolema lapsen kehitysvuosien aikana. Todennäköisesti itsemurhariski kasvoi vielä tästäkin, jos joku läheinen oli tehnyt itsemurhan. Se voi toimia käyttäytymismallina, kun ihminen on joutunut vaikeuksiin. Tämä selittää myös sitä, että itsemurhat keskittyvät tiettyihin sukuihin. Kyseessä on kuoleman ”libidisoituminen”, halu päästä aikaisemmin kuolleen rakkaan luokse.²⁴² Psykodynaamisten tutkimusten mukaan itsemurhaa ajattelevalla ihmisellä on sellainen tunne, että kukaan ei ole hänestä koskaan välittänyt eikä tule välittämään. Tämä sopi yhteen sen sosiologien esittämän näkemyksen kanssa, että yksinäisyys ja eristyneisyys lisäisivät itsemurhan vaaraa.²⁴³

Psykiatrian oppikirjan mukaan itsemurhat ja itsemurhayritykset eivät oleet identtisiä, joskin jokaiseen yritykseen oli suhtauduttava vakavasti. Itsemurhaa yrittäneet olivat usein nuoria, ja naisten osuus oli suurempi. Itsemurhayritykseen liittyi usein vetoisuus, avunpyyntö. Tällainen demonstratiivinenkin yritys oli otettava vakavasti, koska se voi myöhemmin johtaa itse-

239 Achté 1963, 23–25.

240 Achté et al. 1971, alkusanat, 294–295, 692–696.

241 Myllykangas 2014, 248.

242 Achté et al. 1971, 294.

243 Achté et al. 1971, 695.

murhaan. Vakavien itsemurhien ja demonstratiivisten yritysten välillä oli liukuva asteikko erilaisia välimuotoja, joihin lääkärin ei milloinkaan pitäisi suhtautua vähättelevästi. Itsemurhayrityksen jälkeen läheiset saattoivat tuntea myötätuntoa ja syyllisyyttä, ja kylmenneet tunteet voivat lämmetä uudelleen ja potilaan elämäntilanne parantua. Toisaalta omaisten asenne voi olla myös itsemurhaan ajava. Esimerkiksi alkoholitiperheessä voi omaisten tiedostamaton asenne tuoda esille, että itsemurha olisi viimeinen palvelus, jonka henkilö voisi tehdä. Jos omaisten asenteet olivat kielteisiä, tai läheisiä henkilöitä ei ollut, oli suurempi riski tehdä kuolemaan päättyvä itsemurha kuin vain vedota läheisiin itsemurhayrityksellä.²⁴⁴

Yksinäisyys, ahdistuneisuus, riippuvuus muista, vihamielisten tunteiden kääntäminen sisäänpäin, itsesyytökset ja toivottomuus olivat tyypillisiä itsemurhaa ajattelevalle depressiiviselle henkilölle. Vanhojen ihmisten depressioissa itsemurhavaara oli otettava huomioon. Jos itsemurhayrityksen synnä oli ollut jokin reaktiivinen tekijä, kuten onneton rakkaus, ennuste oli parempi. Jos kyseessä oli pitkään jatkunut somaattinen sairaus ja harkittu päätös, ennuste näytti huonommalta. Itsemurhan vaara oli suurin psykoottisissa, syvissä depressioissa, samoin sellaisissa masennustiloissa, joihin liittyi voimakasta tuskaisuutta. Vaara oli suuri myös siinä vaiheessa, kun potilas näytti olevan toipumassa. Itsemurhavaarassa oleva potilas oli syytä toimittaa sairaalahoitoon.²⁴⁵ Itsemurhan tehneistä 15–20 prosentin arveltiin olevan mielisairaita. Helsingissä vuosina 1956–1965 itsemurhan tehneistä 36 prosenttia oli ollut jossakin helsinkiläisessä psykiatrisessa sairaalassa tai sen poliklinikalla potilaana. Yleisimpiä diagnooseja olivat jakomielisyys (21 %), depressiivinen psykoosi (15 %), neuroosit (14 %) ja alkoholismi (8 %).²⁴⁶

Samalla kun psykodynaaminen suuntaus alkoi tulla psykiatrian valtasuuntaukseksi 1960-luvulla, se sai merkittävän aseman myös itsemurhatutkimuksessa. Yksi sen vaikutuksista oli, että depression merkitys itsemurhakeskustelussa alkoi korostua. Vaikka jotkut tutkijat myös kyseenalaistivat depression merkityksen itsemurhien taustalla, sen asema säilyi Myllykankaan havaintojen mukaan keskeisenä 1960-luvulta alkaen muotoutuneessa lääketieteellisessä itsemurhakeskustelussa.²⁴⁷

Itsemurha-aiheisia kirjoja 1970-luvun alussa

Seuraavalla vuosikymmenellä itsemurha-aihe oli vilkkaan keskustelun kohteena Suomessa myös julkisuudessa. Muutaman vuoden sisällä ilmestyi kaksi aihetta käsittelevää kirjaa. *Raija Alhon* toimittama kirja ”Itsemurha” ilmestyi vuonna 1970. Se oli luonteeltaan pamfletti, jossa käsiteltiin aihetta eri näkökulmista. Kirjoittajajoukko koostui nuorista 1940-luvulla syntyneistä lääketieteen kandidaateista täydennettynä yhdellä lääkäriä, toimittajalla ja

244 Aché et al. 1971, 294–295.

245 Aché et al. 1971, 295.

246 Aché et al. 1971, 694–695.

247 Myllykangas 2014, 173.

sosiologian assistentilla. Alan asiantuntemusta edusti Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen perustaja, psykologi Edwin S. Shneidman. Kirjassa esiteltiin sinänsä melko perusteellisesti itsemurhaongelmaa Suomessa, varhaiskantaisissa kulttuureissa, itsemurhan tieteellisiä selityksiä ja selittämisen ongelmia, aggression ilmaisemista, lasten itsemurhia, itsemurhan tabuluonnetta, itsemurhaa vieraantumisen seurauksena sekä itsemurhien ehkäisyä. Takakannen esittelytekstin mukaan itsemurhien tutkimuksessa ja ehkäisytyössä vallitsi pappien ja psykiatrien hegemonia, mistä johtuen itsemurhaa pidettiin pelkästään yksilön ongelmana, mielen sairautena, josta yksilö tulisi parantaa. Mikko Myllykankaan mukaan ne artikkelit, jotka käsitelivät teoksen kirjoittamisaikana vallinnutta käsitystä itsemurhasta sekä itsemurhien ehkäisyä, suhtautuivat kriittisesti yksilökeskeiseen itsemurhakeskusteluun ja selittivät itsemurhia yhteiskunnan vieraannuttavalla vaikutuksella. Kirjoittajien mielestä itsemurhien tutkimus ja ehkäisy oli ajautunut liikaa psykiatrien ja psykologien käsiin, mikä merkitsi itsemurhan ymmärtämistä korostuneesti yksilöllisenä tekona ilman suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan.²⁴⁸

Teoksen toimittaja Raija Alho kertoi artikkelissaan itsemurhien ehkäisytoiminnasta eri puolilla maailmaa, kuten vuonna 1946²⁴⁹ perustetusta Wienin itsemurhien ehkäisykeskuksesta ja vuonna 1958 perustetusta Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksesta sekä myös Chad Varahin perustaman Samaritans-järjestön toiminnasta. Sen yhteydessä hän mainitsi myös Suomessa vuodesta 1964 toimineen palvelevan puhelimen. Alho kuvasi Helsinkiin perustettavan itsemurhien ehkäisykeskuksen suunnitelmaa varsin yksityiskohtaisesti mainiten myös yhteistyön kirkon palvelevan puhelimen kanssa.²⁵⁰

Toinen teos, tieteellisempi luonteeltaan, oli Kalle Achtén toimittama ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy”. Sitä suunnitteli työryhmä, jonka kokoonpano oli suurin piirtein sama kuin Suomen Mielenterveysseuran SOS-palvelun johtokunnan kokoonpano keskuksen aloittaessa toimintaansa vuonna 1970.²⁵¹ Teos julkaistiin vuonna 1973. Mikko Myllykangas kuvasi teoksen kirjoittajakuntaa sanoen, että se ”koostui 1960–1970-lukujen vaihteen uuden polven suomalaispsykiatreista parilla yhteiskuntatieteilijällä ja yhdellä teologilla höystettynä. Lääketieteellinen, ennen kaikkea psykodynaamisesti suuntautuneen

248 Myllykangas 2014, 236.

249 Farberow ja Shneidmanin mukaan Wienin keskus perustettiin vuonna 1948. Farberow & Shneidman 1961, 142.

250 Alho 1970, 136–139.

251 Johtokunnan ensimmäisen kokouksen esityslistassa oli kohta ”Itsemurhien ehkäisyä koskevan kirjan sisällyksen tarkastelua”. Pöytäkirjassa ei kuitenkaan ollut asiaa koskevaa pykälää. KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 12.3.1970, esityslista. Jouko Sihvo mainitsi sähköpostiviestissään 21.4.2016, että samaan aikaan SOS-palvelua käynnistettäessä toimitettiin ja kirjoitettiin kirjaa ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy”. Jouko Sihvon sähköposti 21.4.2016.

psykiatrian mukainen näkökulma muodosti teoksen punaisen langan.”²⁵² Teoksessa oli artikkeleita aggressioista ja itsetuhosta, sellaisista psykiatrisista häiriöistä, joihin sisältyi itsemurhan vaara, perhe- ja sosiaalisista näkökulmista sekä uskonnosta ja itsemurhasta. Lisäksi esiteltiin hoitomuotoja, psykiatrista hoito-organisaatiota sekä vapaaehtoisia palveluorganisaatioita, joihin kuuluivat myös perheasiain neuvottelukeskukset, Palveleva puhelin, ja muu kirkollinen toiminta. Kirjan lopussa oli eri lukuihin liittyneitä kirjallisuusluetteloita sekä luettelo suomalaisista itsemurhatutkimuksista.²⁵³ Myllykankaan mukaan teos oli laajuutensa lisäksi siinäkin mielessä merkittävä, että siinä itsemurhat selkeästi määriteltiin psykiatrian tutkimuskohteen lisäksi teoksi, joka velvoitti ehkäisyä, ennen kaikkea psykiatrista väliintuloa. Myllykangas näki, että teoksen painotukset voitiin johtaa yhdysvaltalaisen Farberow’n ja Shneidmanin teokseen ”The Cry for Help”, jossa itsemurhaa myös käsiteltiin sekä tutkimuksen että ehkäisyyn näkökulmasta.²⁵⁴ Arvio osunee oikeaan. Olihan suomalaisilla ja yhdysvaltalaisilla itsemurhatutkijoilla jo ollut yhteyksiä, ja Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskus antoi mallin Suomeen perustettavalle keskukselle.

2.3 Itsemurha, uskonto ja kirkko

Uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen vaikutusta itsemurhiin tutki *Emile Durkheim* jo 1800-luvun loppupuolella. Hänen tutkimuksensa ”Le Suicide” ilmestyi vuonna 1897. Teos suomennettiin vuonna 1985 nimellä ”Itsemurha”.²⁵⁵ Durkheimin mukaan uskonnolla oli itsemurhia ehkäisevä merkitys, joka perustui uskonnon yhteisölliseen luonteeseen. Hän huomasi myös, että katolisten keskuudessa tehtiin vähemmän itsemurhia kuin protestanttien ja juutalaisten keskuudessa vielä näitäkin vähemmän.²⁵⁶ Durkheimin mukaan uskonnolliselle yhteisölle oli ominaista kaikille jäsenille yhteisten perinteis-

²⁵² Myllykangas 2014, 158. Myllykankaan mukaan suomalaisen itsemurhakeskustelun omalaatuisuutta kuvasi se, että teoksen kirjoittajiin kuului myös teologian tohtori Jouko Sihvo, joka tarkasteli itsemurhia kristinuskon ja kristillisen etiikan kannalta. Myllykangas näki, että vaikka itsemurhien yhteiskunnallisen käsittelyn lääketieteellistymisen nähtiin merkitsevän askelta pois kirkollisten auktoriteetin piiristä kohti tieteellistä, arvovapaata tietoa, suomalaisessa keskustelussa raja-aidat kirkollisten tahojen ja psykiatrien välillä eivät olleet aivan niin jyrkkiä. Myllykangas 2014, 158. Ehkä Myllykangas ei tuntenut kirkon Palvelevaa puhelinta ja Jouko Sihvon roolia sen ja myös itsemurhien ehkäisykeskus SOS-palvelun perustamisessa ja kehittämisessä. SOS-palvelusta kerrotaan tarkemmin luvussa 7.2.

²⁵³ Achte et al. 1973.

²⁵⁴ Myllykangas 2014, 159. Tässä Myllykangas on varmaan oikeassa. Muistakin yhteyksistä, esimerkiksi SOS-palvelun perustamisasiakirjoista käy ilmi, että suomalaisilla itsemurhatutkijoilla, ennen kaikkea Achte’lla oli yhteyksiä kyseisiin yhdysvaltalaisutkijoihin ja heidän perustamaansa Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskukseen. Ks. esim. luvut 2.2.1 ja 7.1.2.

²⁵⁵ Sihvo 1989, 159. Viittaukset on tehty tähän suomenkieliseen versioon.

²⁵⁶ Durkheim 1985, 169.

ten ja samalla pakollisten uskomusten ja tapojen olemassaolo. Durkheim nimitti näitä kollektiivisiksi mielentiloiksi. Mitä enemmän niitä oli ja mitä voimakkaampia ne olivat, sen tiiviimpi uskonnollinen yhteisö oli ja sitä tehokkaampi oli myös sen suojaava vaikutus. Olennainen asia oli, että katoliset ja juutalaiset kykenivät luomaan riittävän vahvaa yhteiselämää. Durkheimin mukaan protestanttinen kirkko sen sijaan ei ollut yhtä luja, ja siksi se ei suojannut itsemurhalta yhtä hyvin.²⁵⁷

Itsemurhien ja uskonnollisuuden yhteyksiä on tutkittu myöhemminkin. Hannu Sorri selvitti asiaa vuonna 1993 osana itsemurhien ehkäisyprojektia ilmestyneessä väitöstutkimuksessaan ”Itsemurha ja uskonnollisuus. Itsemurhan tehneiden jäsentyminen uskonyhteisöön”. Hänen mukaansa uskonyhteisön suojaava vaikutus ei ollut ihan näin yksiselitteinen. Hän havaitsi, että uskonnollisuus kyllä suojasi ihmisiä itsemurhalta, mutta se saattoi myös altistaa sille. Itsemurhalta pyrittiin suojautumaan etsimällä apua uskonyhteisöstä, mutta uskonnollisuutta saatettiin myös käyttää kuoleman kohtaamisen helpottamiseen. Suojaavan vaikutuksensa suhteen uskonnolliset yhteisöt erosivat toisistaan. Pienet yhteisöt, jotka tarjosivat tiivistä jäsenyyttä, saattoivat tarjota tukea itsemurhavaarassa oleville. Toisaalta sellaisten jäsenet saattoivat myös helpommin joutua ristiriitaan uskonyhteisönsä kanssa, jolloin jäsenyyteen voi liittyä kuormittavia tekijöitä. Uskonnollisuuden sisältö saattoi muuttua kuormittavaksi myös vakavissa mielenterveyden häiriöissä. Siksi uskonnollisten yhteisöjen työntekijöille olisi tärkeää tehdä yhteistyötä mielenterveystyöntekijöiden kanssa.²⁵⁸ Sorri huomautti myös, että tutkimuksen kohteena olivat olleet itsemurhan tehneet. Itsemurhavaarasta selvinneiden kertomusten tutkiminen voisi tarkentaa kuvaa uskonnon suojaavasta vaikutuksesta.²⁵⁹

Palvelevan puhelimen työssä ei mietitty itsemurhien ehkäisyn teoreettisia kysymyksiä eikä sitä, mikä oli työn lääketieteellinen tai filosofinen viitekehys. Lähdettiin yksittäisen ihmisen hädästä, olivat sen syyt sitten missä tahansa. Sen sijaan kirkon piirissä on itsemurhakysymyksellä ollut menneisyyden rasitteita, jotka ovat jo pitkään olleet historiaa, mutta ovat saattaneet kuitenkin vaikuttaa suhtautumisessa itsemurhan tehneisiin tai sitä yrittäneisiin. Näiden selvittämiseksi täytyy mennä hyvin pitkälle ajassa taaksepäin. Sihvon mukaan Raamatussa ei ole selvää kantaa itsemurhaan. Siellä ei ole yksiselitteistä itsemurhan kieltoa, mutta Raamattu on kuitenkin selvästi elämän säilyttämisen puolella ja sen tuhoamista vastaan.²⁶⁰ Ihmisen kuoleamisen ajankohta ei ole hänen itsensä päätettävissä, vaan se on Jumalan asia.²⁶¹

257 Durkheim 1985, 190. Katolisten maiden alhaisempiin itsemurhalukuihin on tosin esitetty muitakin selityksiä. On arveltu, että joissakin maissa itsemurhia on pyritty uskonnollisista syistä salaamaan ja tulkitsemaan tapaturmiksi. Apo & Lönnqvist & Achté 1973, 2.

258 Sorri 1993, 163–166, 170–171.

259 Sorri 1993, 166.

260 Sihvo 1973b, 221.

261 Sihvo 1989, 144.

Kirkon kanta itsemurhaan eri aikoina on tullut esille itsemurhan tehneen hautauksen yhteydessä. Aihetta ovat käsitelleen artikkeleissaan Jouko Sihvo ja *Kauko Pirinen*. Kirkkoisä Augustinuksen mukaan itsemurha oli murha. Tämän mallin mukaisesti myös kirkko omaksui saman käsityksen. Itsemurhasta tuli rangaistava teko. Tästä syystä jo 500-luvulla itsemurhan tehneeltä kiellettiin kristillinen haudaus.²⁶² Tämä katolisen kirkon käytäntö siirtyi myös luterilaiseen kirkkoon ja säilyi sellaisenaan vuosituhannen ajan. Ruotsi-Suomen kirkkolaissa vuodelta 1686 määriteltiin itsemurha rikokseksi, joka oli tutkittava maallisessa tuomioistuimessa. Jos itsemurha oli tehty mielenhäiriössä, ruumis voitiin haudata hiljaisesti kirkkomaan ulkopuolelle. Tällainen hiljainen haudaus oli kyllä kristillinen, mutta äärimmäisen karu: se sisälsi mullanheiton, Isä meidän -rukouksen ja siunauksen. Jos itsemurha oli tehty harkintakykyisenä, oli ruumis vietävä metsään, jossa pyöveli suoritti häpeällisen hautauksen.²⁶³ Koska hiljaiseen hautaukseen ei sisältynyt hautauspuhetta, hautauksia toimittavat papit eivät joutuneet pohtimaan tilannetta Raamatun valossa. Pirisen mukaan tässä oli yksi syy siihen, että itsemurhan ongelmaan ei jouduttu syventymään teologisesti.²⁶⁴

Tämä erilaisten hautausten käytäntö jatkui aina valistusaikaan asti, jolloin kirkon kanta alkoi lieventyä. Suomessa se lieveni jopa nopeampaan tahtiin kuin maalliset lait. Vuoden 1869 kirkkolaissa ei enää puhuttu häpeällisestä hautauksesta itsemurhan rangaistuksena, mutta mikäli henkilö oli tehnyt itsemurhan harkintakykyisenä, hänet oli kuitenkin haudattava hiljaisesti. Sen sijaan mielenhäiriössä itsemurhan tehneet voitiin haudata juhlallisesti.²⁶⁵ Rikoslaista häpeällinen haudaus poistettiin vasta vuonna 1889, minkä jälkeen itsemurha ei ollut enää rikos.²⁶⁶ Kyseinen laki tuli voimaan vuonna 1894.²⁶⁷ Vuoden 1910 jälkeen ei hautaamisen muodoissakaan tehty enää eroa.²⁶⁸ Tämä merkitsi sitä, että kaikissa hautauksissa papin oli pidettävä myös puhe. Kirkkokäsikirjaan ei laadittu sitä varten mitään mallia. Hautauskaavaan otettiin kyllä erityinen rukousvaihtoehto käytettäväksi itsensä lopettaneen hautauksessa. Se säilyi jonkin verran muuttuneena käsikirjassa aina vuoteen 1985 asti.²⁶⁹

262 Pirinen 1967, 18; Sihvo 1989, 148.

263 Pirinen 1967, 19; Sihvo 1989, 150.

264 Pirinen 1967, 19.

265 Pirinen 1967, 19; Sihvo 1989, 150–151; Himanka 1966, 9.

266 Pirinen 1967, 20.

267 Pajuoja 1989, 136.

268 Pirinen 1967, 21; Sihvo 1989, 151. Vuonna 1903 kielentutkija ja valtiomies Eemil Nestor Setälä (1864–1935) teki kirkolliskokouksessa aloitteen vain yhden hautauskaavan käyttämisestä eli itsemurhan tehneiden hiljaisen hautauksen poistamisesta. Hän perusteli sitä sillä, että kirkkokuritoimenpiteen kohdistaminen kuolleeseen henkilöön ei enää vaikuttanut kohteessaan parannusta. Myöskään varoitustotiivi ei toiminut, koska hautauksessa ei ollut läsnä suurta seurakuntaa, vaan vain lähiomaiset, jotka olivat pikemminkin lohdutuksen kuin varoituksen tarpeessa. Himanka 1966, 73–74.

269 Sihvo 1989, 151–152.

Vaikka itsemurha ei enää ollut rikos, ja hautauskäytännöissä ei ollut eroja, kansan käsitykset muuttuivat hitaammin. Itsemurhan tabu-luonne ja häpeän leima säilyivät pitkälle 1900-luvulle. Tämä on näkynyt esimerkiksi siinä, että itsemurhaa suunnitteleva ei ole pystynyt puhumaan siitä suoraan, vaan on käyttänyt erilaisia kiertoilmaisuja. Hän on saattanut puhua väsymyksestä sen sijaan että olisi puhunut halusta kuolla ja askeleen ottamisesta sen sijaan että olisi puhunut halusta tappaa itsensä. Läheisille tällainen puhe on voinut olla vaikea ymmärtää. Lisäksi läheiset ovat voineet torjua ahdistavan asian mielestään, eivätkä siksi ole kuulleet, mitä henkilö todellisuudessa on tarkoittanut.²⁷⁰

Epäilevät asenteet kirkkoa kohtaan kävivät ilmi siinä Raija Alhon toimittamassa *Itsemurha*-kirjassa, josta kerrottiin luvussa 2.2.2. Alhon mielestä organisoidussa itsemurhien ehkäisytyössä oli huolestuttavaa se, että työ oli jätetty pelkästään pappien ja psykiatrien hoidettavaksi. Useimmat eri maissa toimivista itsemurhien ehkäisykeskuksista olivat jonkin kirkollisen järjestön perustamia ja loput joko psykiatrien johtamia tai toimivat psykiatrian klinikan yhteydessä. Psykiatrivaltaisuus korosti kirjoittajan mielestä sitä, että kaikki itsemurhan tekijät olisivat mielisairaita ja itsemurha mielisairas teko. Kirkon hallitseva rooli oli Alhon mielestä epäilyttävää siksi, että hän ei uskonut kirkon pystyvän tarjoamaan apua, joka olisi vapaata uskonnollisesta vaikuttamisesta. Helsingin kaupungilta oli hänen mielestään ollut oikea ratkaisu olla antamatta suunnitellulle itsemurhien ehkäisykeskukselle taloudellista tukea, koska se tulisi toimimaan yhteistyössä kirkon palvelevan puhelimen kanssa. Alhon mukaan kirkon ideologia perustui syyllisyydentunteiden herättämiselle ja pelottelulle ja sen antama elämäk kuva oli jäykkä, autoritaarinen ja elämäkielteen ja sellaisena omiaan aiheuttamaan ihmisissä ahdistusta ja ristiriitoja, jotka saattaisivat johtaa itsemurhakriisiin.²⁷¹

Kirkon viisivuotiskertomuksissa puhuttiin myös itsemurhista, kuten tilastoja käsittelevässä luvussa 2.1.1 on kerrottu. Itsemurhien suuren määrän nähtiin osoittavan sen sisäisen turvattomuuden ja hädän, joka ihmisen sisimmässä vallitsi. Tämä suorastaan ”huusi kirkkoa tehostamaan sielunhoitoaan ja pyrkimään yksityisten ihmisten luokse evankeliumin sanomalla Jumalan armosta.”²⁷² Vuosien 1957–1961 kertomuksessa arveltiin itsemurhien kertovan elämään väsymisestä ja joutumisesta epäuskoon ja epätoivoon. Elintason noustessa itsemurhien oli havaittu lisääntyvän. Tämän uskottiin johtuvan siitä, että maallinen hyvinvointi ei voinut tuoda lohdutusta, kun yhteys ylöspäin puuttui. Itsemurhan tehneistä naisista oli 20–25 prosenttia. Tämän arveltiin osoittavan, että miehet olivat heikompia kestämaan elämän raskaita painoja.²⁷³ Kertomuksessa vuosilta 1962–1966 arveltiin nousevan

270 Korhonen 1984, 88.

271 Alho 1970, 141–142. Teoksessa esille tuleva ajattelu oli siis varsin kielteistä kirkkoa kohtaan. On kuitenkin vaikea tietää, kuinka laajoja piirejä tämä näkemys edusti.

272 Jokipii 1958, 266–267.

273 Tarvainen 1963, 254–255.

elintason lisäävän väsymystä elämään. Suomalaisessa luonteessa oli ilmeisesti taipumusta raskasmielisyyteen, ja ”usein hillittömänä esiintyvä alkoholiinkäyttö oli johdattamassa toivottomiin tekoihin”. Mielisairauteen liittyvien itsemurhien arveltiin kuitenkin olevan ”asia erikseen”.²⁷⁴

Talvella 1964 käynnistyi Kirkko ja Kaupunki -lehdessä keskustelu, jota Mikko Himanka selosti pro gradu -työssään.²⁷⁵ Keskustelun aloitti pakinoitsija *Purlakka*. Hän ihmetteli, miksi itsemurhista puhuttiin niin vähän julkisuudessa verrattuna liikenneonnettomuuksiin. Hän vetosi Yleisradion hengenpelastusohjelmaan, että se auttaisi itsemurhaa harkitsevia. Samoin hän toivoi lehdistöltä tietoa itsemurhatutkimuksista sekä uskallusta käsitellä itsemurhatapauksia. Keskusteluun osallistui useita henkilöitä nimimerkillä sekä professori *Urpo Harva*²⁷⁶, pastori *Esa Santakari*²⁷⁷ ja kouluneuvos *Martti E. Miettinen* omalla nimellään. Anonyymin kirjoittajan mielestä elämänhalunsa pysyvästi menettäneelle oli annettava oikeus lähteä. Itsemurhalta oli aiheuttomasti rikollinen leima, koska ihminen oli täydellisesti itsensä omistaja. Nimimerkki *Ola* kertoi, kuinka hänet pelasti itsemurhasta ystävä, joka oli valmis keskustelemaan. Ystävä painotti sitä, että itsemurha oli rikos ja että tänään tarpeettomalta tuntuva elämä voisi jo huomenna tai ylihuomenna osoittautua tarpeelliseksi. Professori Urpo Harva vetosi Uuteen testamenttiin ja sanoi, että kristillisen etiikan mukaan ihmisellä ei ollut oikeutta surmata itseään. Elämä oli lahja ja velvollisuus. Itsemurhan tehneeseen tai sitä yrittäneeseen voitiin kyllä suhtautua lempeästi, mutta se ei merkinnyt heidän tekonsa hyväksymistä.

Mielipiteitä esitettiin myös Jeesuksen kuolemasta. Harva teki selväksi itsemurhan ja uhrikuoleman eron. Jeesuksen kuolema ei ollut itsemurha. Harvan mukaan itsemurha johtui siitä, että ihminen tunsu elämänsä tarkoituksettomaksi. Itsemurhan syynä oli synty, useimmiten itsekkyyden. Yhteiskunnan ja ihmissuhteiden epä kristillisyydestä seurasi muun muassa itsemurhia. Pastori Esa Santakari oli Harvan kanssa samoilla linjoilla. Hän toivoi, että itsemurhasta keskusteltaessa avattaisiin myönteinen äälysnäköala, koska se, joka ei uskonut kuoleman jälkeiseen elämään ja viimeiseen tuomioon, oli suurella itsemurhavaarassa. Jokaisen itsemurhan hän totesi olevan mitä vakavin kehoitus parannukseen ja uskoon. Kouluneuvos Martti E. Miettisen mielestä Jeesuksen kuoleman vertaaminen itsemurhaan oli hämmäntävä ajatus itsemurhaa suunnittelevalle. Tällaisen ajatuksen julkaiseminen seurakunnan lehdessä oli ”aivan järkyttävää”, ja siksi pakinoitsija Purlakan pitäisi paljastaa henkilöllisyytensä.

274 Tarvainen 1968, 179–180.

275 Himanka 1966, 115–120.

276 Urpo Harva (1910–1994) oli filosofi, kasvatustieteilijä, keskustelija ja Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen professori vuoteen 1973 asti. Tuomisto 2004.

277 Esa Santakari (1924–) toimi tuohon aikaan Kallion seurakunnan kappalaisena. Suomen teologit ja kirkkokuusikot 1974, 430.

Keskustelun viimeiset puheenvuorot käytettiin 8.4.1964 ilmestyneessä lehdessä. Nimimerkki XXX kirjoitti itsemurhaa suunnittelevalle lähimmäiselleen kirjeen. Hänellä itsellään oli ollut itsemurha-ajatuksia, ja hänen toinen vanhempansa oli tehnyt itsemurhan. Hänen mielestään jokainen tunsi omassatunnossaan, että itsemurhan harkitseminen ei sopinut kristitylle, koska elämä oli lahja ja etuoikeus. Vielä julkaistiin *toisten varassa elävän Maj-Britin* kirjoitus. Hän kertoi saaneensa epätoivoiseen rukoukseensa vastauksen: ”Tarvitaan joku, joka tarvitsee minua.” Hän katsoi itsemurhan merkitsevän ikuista eroa Jumalasta.

Keskustelun puheenvuoroista tulee sellainen vaikutelma, että teologit ja muut ”oppineet” esittivät teoreettisia ja opillisesti ja hengellisesti jyrkkiäkin näkemyksiä, kun taas ymmärtäväisempiä asenteita löytyi sellaisilta ihmisiltä, joille itsemurhakysymys oli jollakin tavalla henkilökohtainen. Himanka arveli, että tällä lehtikirjoittelulla saattoi olla vaikutusta Palvelevan puhelimen nopeaan järjestämiseen.²⁷⁸ Palvelevan puhelimen perustamista suunnittelevan puhelinpalvelutoimikunnan pöytäkirjoissa ei tosin ollut mitään viitteitä tähän keskusteluun. Toimikunta ehti pitää kaksi kokousta, ennen kuin keskustelu lehdessä päättyi.²⁷⁹

Himangan tutkimuksessa oli myös suppea kyselytutkimus, jolla hän pyrki kartoittamaan kirkon piirissä esiintyneitä itsemurhaa koskevia ajatuksia ja asenteita. Kyselyyn vastasi 19 Kirkon Opintokeskuksen opiskelijaa ja kymmenen seurakunnan toiminnassa mukana ollutta nuorta ihmistä. Heiltä kysyttiin kolme kysymystä: 1. Mitä sanotte tai teette henkilölle, jonka epäilette suunnittelevan itsemurhaa? 2. Mitä sanoisitte sairaalassa tuttavallenne, jonka itsemurhayritys on epäonnistunut? 3. Miten toivoisitte papin suorittavan itsensä surmanneen hautauksen? Suurin osa suhtautui itsemurhaan kielteisesti, mutta sitä suunnittelevaa tai yrittänyttä haluttiin auttaa. Tärkeimpänä toimenpiteenä pidettiin itsemurhaa aikovan ongelmien tutkimista. Itsemurhaa hautova pitäisi auttaa pois yksinäisyydestä. Sairaalassa olevaa pitäisi kuunnella ystävällisesti. Itsemurhaa aikovan vastaajat olisivat ohjanneet mielellään jonkun toisen luo, mutta itsemurhaa yrittäneestä he olisivat olleet valmiimpia ottamaan itsekin vastuuta. Itsemurhaa aikovaa neuvottiin, sitä yrittänyttä lohdutettiin. Vanhemmat vastaajat katsoivat itsemurhakysymystä enemmän uskonnollisesta näkökulmasta ja korostivat seurakunnan antamaa hengellistä apua. Lähes kaikki kannattivat tavallista siunauksen kaavaa. Vastausten kuvaamat asenteet vaikuttivat kokonaisuudessaan avarammilta, suvaitsevaisemmilta ja ymmärtäväisemmiltä kuin Kirkko ja Kaupunki -lehden keskustelussa esitetyt mielipiteet.²⁸⁰

Vuonna 1966 Suomessa vieraili Kansan Raamattuseuran kesäjuhliissa Sanan suvipäivillä ruotsalainen pastori Erik Bernspång. Hän oli aloittanut Ruotsissa epätoivoon joutuneiden puhelinpalvelun ja saanut siitä nimityksen

²⁷⁸ Himanka 1966, 121.

²⁷⁹ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk:t 18.3.1964 ja 1.4.1964.

²⁸⁰ Himanka 1966, 121–126.

”itsemurhapastori”. Kirkon Tiedotuskeskuksen tiedotteessa referoitiin lyhyesti hänen puhettaan. Se oli sävyltään herätyshenkinen, ja sen keskeinen sanoma oli, että Jeesus tuli maailmaan voittaakseen synnin, sairauden ja kuoleman. Ainoa mahdollisuus pelastua – myös onnettomille – on usko häneen.²⁸¹ Myös tässä vierailussa ja sen raportoinnissa näkyi ainakin rivien välissä ajatus, että hengellisen avun antaminen on ensisijaista myös itsemurhavaarassa oleville. Tosin tähän saattoi vaikuttaa se, että konteksti oli herätyskristillisen järjestön kesäjuhla.

Näyttää siltä, että 1960-luvulla Suomen evankelis-luterialisessa kirkossa ei ollut kovin yhtenäistä käsitystä itsemurhakysymyksestä, eikä itsemurhavaarassa olevien auttamiseen ollut paneuduttu järjestelmällisesti.

²⁸¹ KHA TKA 5.3.1.1.7 Tiedote 19.6.1966 Suvipäivien sanomaa. Erik Bernspångin aloittama itsemurhavaarassa olevien puhelinpalvelu mainittiin myös Farberowin ja Shneidmanin teoksessa ”The Cry for Help”. Farberow & Shneidman 1961, 147–148.

3 Palvelevan puhelimen synty ja toimintatapojen muotoutuminen

3.1 Palvelevan puhelimen käynnistyminen

3.1.1 Hallinnolliset päätökset

Ylioppilaiden hätäpuhelinpalvelua järjestettäessä Helsingin seurakuntien diakoniakeskuksen johtaja Vilho Närhi oli huolehtinut siitä, että seurakunnat tulivat tukemaan ylioppilaita. Hän oli organisoinut papeista ja lehtoreista taustapäivystäjäjoukon, jonka puoleen ylioppilaiden oli tarkoitus ohjata soitattajia. Kokemus osoitti tämän menettelytavan hankalaksi. Kirjoittamassaan raportissa Närhi totesikin, että ”tehokkainta olisi, jos jo ensi kosketuksen vaiheessa tarjoutuisi asiantunteva apu”.²⁸² Palvelun päätyttyä jäi elämään ajatus, että tällainen työ kuuluisi seurakunnille.

Närhi otti asiakseen suunnitelman eteenpäin viemisen ja vei sen ensiksi Diakoniakeskuksen johtokuntaan. Se päätti 6.9.1960 tehdä kirkkoherrainkokoukselle aloitteen anonyymien puhelimen palvelun järjestämisestä Helsingissä.²⁸³ Kirkkoherratkin käsittelivät asiaa kokouksessaan jo 12.9.1960. Jotkut heistä olivat sitä mieltä, että seurakunnat voisivat itse hoitaa tällaisen palvelun. Työmäärän lisääntyminen ja työntekijöiden soveltuvuus herättivät epäilyksiä, samoin se, voiko sielunhoitotyötä yleensä lainkaan tehdä puhelimitse. Palvelun puolesta puhui se, että oli jo olemassa kokemuksia, joiden perusteella selvä tarve oli olemassa. Palvelu antaisi myös mahdollisuuden auttamiseen. Vaikka hanke ei edennytkaan ihan toivotulla tavalla, sitä ei kokonaan tyrmätty. Kirkkoherrainkokous asetti ”asian tutkimiseksi ja uudelleen esille ottamista varten” toimikunnan, jonka jäseniksi valittiin Vanhankirkon seurakunnan kirkkoherra Heimer Virkkunen ja ruotsinkielisen Markuksen seurakunnan kirkkoherra *Allan Lindell*²⁸⁴ sekä kokoonkutsujaksi diakoniajohtaja Vilho Närhi.²⁸⁵

²⁸² KHA PA Hl 1 Raportti anonyymien puhelimen toiminnasta 10.2.–26.4.1959; Samulin 2007, 35, 40.

²⁸³ HKA PA Cea 4 Diakoniajohtok. ptk 6.9.1960, § 7.

²⁸⁴ Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 260.

²⁸⁵ HKA HA TA/Cf 5 Kirkkoherrainkok. ptk 12.9.1960, § 2. Vilho Närhi kertoi haastattelussa 2.9.1983, että häntä harmitti kirkkoherrojen vastahakoisuus ja kritiikki, jota kuvasi erään ruotsinkielisen kirkkoherran lausuma ”Jag förstår icke alls själavården per telefon”. Hän kertoi haastattelussaan esityksen ”persauksensa alle” pöytälaatikkoonsa, kunnes diakoniakeskuksen johtokunnan puheenjohtajana toimiva pastori Oiva K. Perkiö vuoden 1962 lopulla tai 1963 alkupuolella kehotti häntä ottamaan asian uudelleen esille. HOSA Vilho Närhin haastattelu 2.9.1983; Samulin 2007, 49–50.

Vuosien 1960–1962 ajalta ei ole mitään tietoa toimikunnan mahdollisista kokoontumisista. Jotakin tänä aikana kuitenkin tapahtui. Suunnitelma sai ”piispaallista vetoapua”, kun piispa Martti Simojoki asettui kannattamaan sielunhoidollista puhelinpalvelua Vanhankirkon seurakunnan piispantarkastuksen yhteydessä, kuten luvussa 1.3.1 kerrottiin. Syyskuussa 1963 Kotimaalehti julkaisi Seppo Salon kirjoittaman artikkelin ”Puhelin sielunhoidon välineenä”. Siinä kuvailtiin laajasti puhelinsielunhoidon alkamista ja senhetkisiä järjestelyjä eri maissa sekä pohdittiin tällaisen palvelun asettumista seurakunnan työmuotojen joukkoon. Lopuksi todetaan, että ”Puhelimen liittäminen sielunhoidon palvelukseen osoittaa uskallusta”.²⁸⁶

Jossakin vaiheessa toimikunta alkoi kokoontua, sillä vuoden 1963 lopulla se laati muistion ja lähetti sen kirkkoherroille 30.12.1963. Muistiossa todettiin, että toimikunta oli seurannut sielunhoidollisen puhelinpalvelun tarpeen kehitystä sekä tutustunut vastaaviin palveluihin ulkomailla. Pastori Närhi oli käynyt syksyllä 1962 Saksassa, muiden muassa Berliinissä. Muistion mukaan sielunhoidollisen puhelinpalvelun tarve oli yhteydessä yhteiskunnassa tapahtuneeseen murrokseen, joka liittyi teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Oli juurettomuutta ja yksinäisyyttä, rikkinäisiä ihmissuhteita ja alkoholismia sekä kiristyviä vaatimuksia, jotka aiheuttivat turvattomuutta ja ahdistusta. Nämä tekijät vaikuttivat puolestaan mielisairauksien ja itsemurhien lisääntymiseen. Helsingissä mielisairaaloihin jonotettiin, ja kaupunki oli Kööpenhaminan jälkeen maailman itsemurhatilastojen kärjessä. Helsingissä tehtiin vuosittain 150 itsemurhaa ja seitsenkertainen määrä itsemurhayrityksiä. Yhteensä näitä tapahtui vuosittain noin 1200.²⁸⁷

Toimikunnan muistiossa kerrottiin edelleen, että ylioppilaiden järjestämä puhelinpalvelu oli saanut runsaasti myönteistä huomiota lehdistössä. Myös Hesperian sairaalan ylilääkäri Kalle Achté, joka oli tehnyt itsemurhatutkimuksen²⁸⁸, piti sielunhoidollista puhelinpalvelua hyödyllisenä. Sielunhoidollinen puhelinpalvelu oli katsottava olennaisesti seurakunnan tehtävään kuuluvaksi niin, että se järjestettäisiin keskitetysti koko kaupunkia koskevaksi. Sen tulisi toimia ainakin aluksi yöllä, mitä seurakuntien paikalliset palvelut eivät tehneet. Vastaajalla pitäisi olla riittävä asiantuntemus, jotta hän voisi antaa välittömästi mahdollisen neuvon, opastaa soittajan muun avun lähteille tai sopia henkilökohtaisesta kontaktista. Vaikka ulkomailla vastaavien puhelinpalvelujen päivitysvastuu olikin vapaaehtoisilla työryhmillä, olisi Helsingissä kuitenkin parempi, että seurakuntien työvoima ottaisi siitä päävastuun. Näin kaikki tarpeelliset tehtävät tulisivat varmimmin hoidettua. Sellaisia olisivat palvelun organisointi ja päivitysvuorot, vähimmäiskoulutuksen ja informoinnin hoitaminen, avunlähteiden kartoittaminen, yhteydet paikallisiin ja ulkomaisiin palveluihin sekä ilmoittelun hoitaminen. Näitä tehtäviä

²⁸⁶ Salo 1963, 7.

²⁸⁷ HOSA Sielunhoidollista puhelinpalvelua suunnittelevan toimikunnan raportti 30.12.1963.

²⁸⁸ Tässä viitataan todennäköisesti Achtén vuonna 1962 julkaisemaan tutkimukseen ”Sosiaalinen tutkimus Helsingissä 1958–1960 tehdyistä itsemurhista”, jota on selostettu luvussa 2.2.2.

varten tulisi asettaa toimikunta, jossa olisi otettu huomioon sekä asiantuntemus että molemmat kieliryhmät. Lopuksi toimikunta ehdotti Kirkkoherrainkokoukselle, että se

1. päättäisi ottaa seurakunnallisena työmuotona käytäntöön seurakuntien yhteisellä vastuulla toimivan koko kaupunkia koskevan sielunhoidollisen puhelinpalvelun, joka toistaiseksi toimisi yöpäivystyksenä klo 21–6 ja sijoitettaisiin Meilahden seurakunnan neuvottelupalvelun tiloihin siksi kunnes sairaalasielunhoidon toimisto on aikaansaatu,
2. esittäisi kirkkohallintokunnalle viisijäsenisen toimikunnan asettamista mainittua palvelua hoitamaan ja esittäisi toimikuntaan rovasti *Eino Raunion* kokoonkutsujana, tohtori Sirkka Syvänteen, sacri min.kand. *Hjördis Tengströmin*, rovasti Vilho Närhin ja pastori *Kaarle Viikan*,
3. jättäisi edellämainitulle toimikunnalle tehtäväksi toimenpiteet anonyymien puhelimen hankkimiseksi samoin kuin yhdessä seurakuntain tiedotuskeskuksen kanssa ilmoittelun suunnittelemiseksi sekä näistä toimenpiteistä aiheutuvien kustannusten esittämisen kirkkohallintokunnalle.²⁸⁹

Kirkkoherrainkokouksen asettama toimikunta oli tehnyt perusteellista työtä kaikessa hiljaisuudessa. Se oli perehtynyt vastaaviin palveluihin ulkomailla ja tutustunut ajankohtaiseen tietoon itsemurhasta. Itsemurhavaarassa olevien auttaminen näytti olleen keskeisenä perusteena, vaikka tuohon aikaan ei vielä itsemurhien ehkäisystä puhuttukaan. Päätöksentekoa helpottaamaan toimikunta oli tehnyt hyvin konkreettiset toimenpide-ehdotukset. Kirkkoherrainkokous käsitteli toimikunnan muistiota kokouksessaan 13.1.1964. Se päätti hyväksyä muistion ponsineen ja esittää sen kirkkohallintokunnalle toimenpiteitä varten.²⁹⁰ Kirkkohallintokunta teki helmikuussa esityksen mukaisen päätöksen.²⁹¹ Kirkko ja Kaupunki julkaisi 22.1.1964 asiaa koskevan artikkelin, jonka sisältö vastasi edellä kuvattua muistiota.²⁹² Tämän jälkeen lehdessä käynnistyi itsemurhakysymystä käsittelevä keskustelu, jota on selostettu luvussa 2.3.

Ensimmäisessä kokouksessaan toimikunta päätti käyttää itsestään nimeä *puhelinpalvelutoimikunta*. Samassa kokouksessa se päätti kutsua sihteerikseen pastori *Jouko Sihvon*,²⁹³ joka toimi sairaalapastorina Kirurgisessa sairaalassa ja Lapinlahden sairaalassa.²⁹⁴ Puhelinpalvelutoimikunta piti syys-

289 HOSA Sielunhoidollista puhelinpalvelua suunnittelevan toimikunnan raportti 30.12.1963.

290 HKA HA TA/Cf 6 Kirkkoherrainkok. ptk 13.1.1964, § 6; Samulin 2007, 51–53.

291 HKA HA TA/Ca 52 Kirkkohallintokunnan ptk 5.2.1964, § 1. Eino Raunio toimi Kallion kirkkoherrana. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 570. Hjördis Tengström toimi sairaalalehtorina Helsingin seurakunnissa. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 484. Vilho Närhi toimi Helsingin seurakuntien diakoniajohtajana. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 333. Kaarle Viika toimi Meilahden seurakunnan kirkkoherran apulaisena. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 532.

292 Sielunhoidollinen puhelinpalvelu seurakuntien työksi.

293 HKA SA Cec 1 Sielunhoidollista puhelinpalvelua hoitavan toimik. ptk 18.3.1964, § 1-2.

294 Sippo 2004, 51.

kuun loppuun mennessä kahdeksan kokousta, joissa tehtiin yksityiskohtaiset suunnitelmat uutta palvelua varten. Niissä muun muassa suunniteltiin päivystäjäkunnan kokoonpanoa ja päivystysvuorojen jakoperusteita²⁹⁵, kartoitettiin avunlähteitä, joiden puoleen avun tarvitsijoita voisi ohjata²⁹⁶, laadittiin päivystysvuorolistaehdotus seurakunnille²⁹⁷ sekä keskusteltiin puhelinnumerosta ja puhelujen raportoinnista²⁹⁸. Viimeisessä kokouksessa ennen toiminnan käynnistymistä päätettiin palvelun nimestä. Pöytäkirjan mukaan ”johtavana periaatteena pidettiin yksimielisesti sitä, että nimi on asiallinen. Puheenjohtajan ehdotus *palveleva puhelin* sai keskustelun tuloksena jaksamattoman kannatuksen.”²⁹⁹ Palvelun nimen haluttiin olevan neutraali, jotta soittajat ymmärtäisivät, että siinä voi puhua muistakin kuin uskonnollisista kysymyksistä. Nimen ei haluttu olevan esteenä sellaisillekaan henkilöille, jotka suhtautuivat kirkkoon kielteisesti. Erityisesti nimen valinnassa haluttiin ottaa huomioon työn keskeinen kohderyhmä, itsemurhavaarassa olevat ihmiset.³⁰⁰ Puhelinpalvelutoimikunta päätti lähettää Jouko Sihvon syyskuussa 1964 Oxfordissa pidettävään kansainväliseen puhelinpalvelukongressiin.³⁰¹ Sen anti oli merkittävä, kun luotiin Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteita.

3.1.2 Toiminnan alkaminen

Palvelevan puhelimen päivystystoiminta alkoi 1.10.1964, kuten puhelinpalvelutoimikunta oli heinäkuun kokouksessa päättänyt.³⁰² Päivystysaika oli kello 21-6. Ajankohtaa perusteltiin sillä, että tuohon aikaan useimmat muut auttamispaikat olivat kiinni. Päivystyksen alkamisajankohtaan vaikutti myös jonkin verran se, että päivystäjäkunta koostui pääasiassa papeista ja muista seurakuntien työntekijöistä, jotka olivat alkuillasta usein tekemässä muita töitä.³⁰³

Tiedotus

Ennen päivystyksen alkamista järjestettiin lehdistölle tiedotustilaisuus.³⁰⁴ Sitä varten laadittiin tiedote ”Palveleva puhelin 41 41 35 tarjoaa apuaan häätäntyneille”. Tiedotteen alussa kerrottiin, että ”apua tarvitsevat, ahdistuksiin ja epätoivoon joutuneet” voivat nyt saada apua Palvelevasta puhelimesta.

295 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 1.4.1964, § 5; 15.4.1964, § 3, 4.

296 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 1.4.1964, § 6; 22.4.1964, § 4.

297 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 15.4.1964, § 5.

298 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 17.9.1964, § 3, 5.

299 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 28.9.1964, § 2.

300 Sihvo 1984, 158.

301 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.7.1964, § 5; Samulin 2007, 53–56.

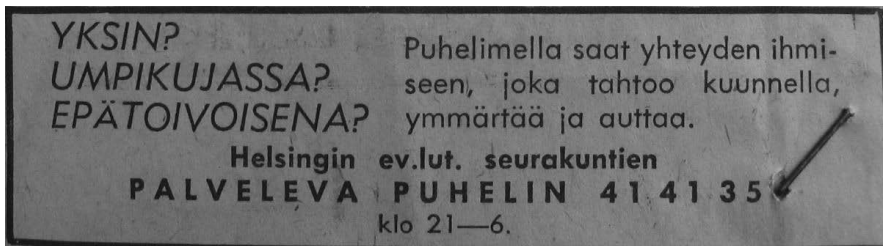
302 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.7.1964, § 3.

303 Sihvo 1973a, 133.

304 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 28.9.1964, § 3.

Palvelun toimintatapoja ja -periaatteita kuvattiin. Chad Varahin toimintaan Lontoossa sekä Jouko Sihvon käyntiin Oxfordin kongressissa³⁰⁵ viitattiin, samoin Nylands Nationin ylioppilaiden kokeiluun. Tiedotteessa korostettiin keskustelujen luottamuksellisuutta ja sitä, että soittajien ei tarvinnut kertoa nimeään. Tarvittaessa voitaisiin järjestää myös mahdollisuus henkilökohtaiseen tapaamiseen puhelinkeskustelun lisäksi. Palvelun käytettävissä oli psykologista ja psykiatrista asiantuntemusta. Päivystäjät olivat saaneet valmennusta tehtävänsä. Pääosan päivystäjistä kerrottiin olevan pappeja ja naisteologeja, mutta myös maallikoita oli mukana. Valmennuksessa oli pidetty keskeisenä periaatteena sitä, että ihmistä oli autettava juuri siinä tilanteessa, jossa hän oli. Palvelevan puhelimen apu pyrki olemaan täysin pyyteetöntä. Vastaaja oli hätään joutuneelle aivan kuin ”uskottu mies”, joka tahtoi kuunnella, ymmärtää ja auttaa. Vielä tiedotteessa muistutettiin, että mitä aikaisemmin Palvelemaan puhelimeen otti yhteyttä, sitä suuremmat mahdollisuudet päivystäjällä oli auttaa. Avun hakeminen ei kuitenkaan ollut koskaan liian myöhäistä. Itsemurha-aihetta ei mainittu, mutta kerrottiin, että ulkomailta vastaava palvelu oli onnistunut pelastamaan elämälle liian suuren unilääkeannoksen jo ottaneita hälyttämällä ajoissa apua.³⁰⁶

Toiminnan alkamisesta tiedotettiin myös lehti-ilmoituksilla. Sama ilmoitus julkaistiin 3.10.1964 ainakin Helsingin Sanomissa ja Suomen Sosialidemokraatissa.³⁰⁷ Ilmoituksessa oli teksti ”Yksin? Umpikujassa? Epätoivoisena? Puhelimella saat yhteyden ihmiseen, joka tahtoo kuunnella, ymmärtää ja auttaa. Helsingin ev.lut. seurakuntien palveleva puhelin klo 21–06.” Ilmoituksen tekstistä ei käy suoranaisesti ilmi, että palvelu olisi tarkoitettu itsemurhavaarassa oleville. Ilmauksista *umpikujassa* ja *epätoivoisena* voi kyllä päätellä, että siinä ajateltiin näitä äärimmäisessä hädässä olevia ihmisiä.

Kuva 1 Palvelevan puhelimen ilmoitus 3.10.1964.

³⁰⁵ Oxfordin kongressin ”tuliaisista” kerrotaan tarkemmin luvussa 3.1.3.

³⁰⁶ KHA TKA 5.3.1.1.4 Tiedote 30.9.1964: Palveleva puhelin 414135 tarjoaa apuaan. Palvelevan puhelimen papereiden joukosta löytyneessä tekstissä oli otsikossa myös sana ”hätäntyneille”; Samulin 2007, 58.

³⁰⁷ Palvelevan puhelimen ilmoitus HS 268/3.10.1964, 4; SS 268/3.10.1964, 2.

Palvelevan puhelimen toiminnan alkaminen sai runsaasti huomiota ja julkisuutta lehdistössä. Lehdistötiedotteen pohjalta laadittuja uutisia julkaisivat ainakin *Uusi Suomi*, *Kirkko ja Kaupunki* ja *Kotimaa*. Niissä kerrottiin yleensä palvelun toimintatavoista ja -periaatteista. Vähän myöhemmin julkaisivat muiden muassa *Suomen Kuvalehti*, *Iltasanomat* ja *Me naiset* -lehti Jouko Sihvon haastattelun, jossa tämä kertoi päivystyksen ensimmäisistä kokemuksista. Sihvo oli itse päivystänyt kaksi ensimmäistä yötä. Haastattelussa käsiteltiin muun muassa vaitiolovelvollisuutta, puhelujen määrää, palvelun seurakunnallista luonnetta, työn vaikeutta ja päivystäjien koulutuksen välttämättömyyttä.³⁰⁸ Maininnan ansaitsee myös Helsingin sanomissa 13.10.1964 julkaistu pilapiirtäjä *Karin* piirros, jossa silloinen valtiovarainministeri Kaitila on aikeissa soittaa Palvelemaan puhelimeen epätoivoisen näköisenä budjettipaperit edessään. Taustalla näkyy irti reväisty Palvelevan puhelimen ilmoitus.³⁰⁹

Kuva 2 Karin piirros Helsingin sanomissa 13.10.1964. ©Kari Suomalaisen perikunta.

³⁰⁸ Samulin 2007, 59–60.

³⁰⁹ Karin piirros HS 278/13.10.1964.

Palvelun tiedottamiseen panostettiin monipuolisesti. Lehti-ilmoitusten lisäksi laadittiin mainoslehtinen. Myös siinä oli sanat Yksin? Epätoivoisena? Umpikujassa? sekä teksti *Sinua kuunnellaan ja tahdotaan auttaa*.³¹⁰ Näitä jaettiin kirkkoherranvirastoihin, sairaaloiden poliklinikoille ja apteekkeihin. Rautatieasemalle saatiin pysyvä mainosjuliste.³¹¹ Helsingin apteekkaripiirille lähetetyssä kirjeessä mainitaan, että itsemurhaa suunnittelevan henkilön ensimmäinen toimenpide aikeensa toteuttamiseksi oli käynti apteekissa. Palveleva puhelin pyrki tarjoamaan myönteisemmän ratkaisun kuin unilääkkeet. Se oli keskustelu, kuunteleminen ja inhimillinen kontakti ymmärtävän henkilön kanssa. Siksi oli tärkeää, että Palvelevan puhelimen tarjoama apu tulisi näiden ihmisten tietoon.³¹² Puhelinpalvelutoimikunta totesi toukokuussa 1965, että rautatieaseman juliste oli vastannut odotuksia. Sen ansiota saattoi olla se, että soittojen joukossa oli viime aikoina ollut ”melko dramaattisia” runsaammin kuin aikaisemmin.³¹³

Puhelinpalvelutoimikunta yritti saada palvelun käyttöön o-alkuisen hälytysnumeron.³¹⁴ Se oli kuullut, että Ruotsissa vastaava palvelu oli päässyt mukaan yleiseen hälytysnumeroon.³¹⁵ Helsingin Puhelinyhdistys ei kuitenkaan antanut Palvelevan puhelimen käyttöön sellaista numeroa. Sen sijaan Palvelevan puhelimen numero saatiin Helsingin puhelinluetteloon muiden hälytyspuhelimien joukkoon.³¹⁶ Jouko Sihvo kertoi haastattelussa vuonna 2006, että tämä onnistui siitä syystä, että Palvelevan puhelimen toiminta määriteltiin itsemurhien ehkäisytyöksi. Vuoden 1965 Helsingin puhelinluettelossa Palveleva puhelin mainittiin hälytyspuhelimien luettelossa yleisen hälytysnumeron, palohälytyksen, järjestys- ja rikospoliisien, lääkärin- ja hammaslääkärivälitysten sekä sairaankuljetuksen jälkeen muodossa *Ev.-lut. seurakuntien Palveleva puhelin 414135 klo 21–06, Ev.-luth. församlingarnas Sjä-lavårdsdejour*. Hälytyspuhelimien luettelo oli ensimmäisellä tekstisivulla heti etukannen jälkeen.³¹⁷ Lisäksi numerosta oli rivi-ilmoitus aakkosellisessa luettelossa Helsingin seurakuntien puhelinten kohdalla sekä suomen että ruotsin kielellä. P-kirjaimen kohdalla ei vielä tässä vaiheessa ollut Palvelevan puhelimen numeroa.³¹⁸

310 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 20.11.1964, § 3.

311 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 8.1.1965, § 5–6; 27.1.1965, § 2. Tämän kirjoittaja muistaa nähneensä mainosjulisteiden opiskeluaikanaan 1960-luvun loppupuolella.

312 HOSA Kirje Helsingin apteekkaripiirille.

313 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 20.5.1965, § 4; Samulin 2007, 59–61, 67–68.

314 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.7.1964, § 4.

315 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 17.9.1964, § 3.

316 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.10.1964, § 5.

317 Helsingin puhelinluettelo 78/1965, 1.

318 Helsingin puhelinluettelo 78/1965, 278, 281.

Päivystäjien koulutus

Ensimmäinen Palvelevan puhelimen päivystäjille annettu koulutus oli lyhyt informaatiotilaisuus, joka järjestettiin 25.9.1964, siis noin viikkoa ennen toiminnan alkamista. Siihen oli kutsuttu kaikki ne seurakuntien työntekijät, jotka tulisivat päivystämään vuoden 1964 aikana. Säilyneen ohjelmaluonnoksen mukaan tilaisuudessa kerrottiin puhelinpalvelutoimikunnan työskentelystä, muissa maissa toimivista auttavista puhelimista sekä eri avunlähteistä, joista päivystäjä voisi antaa soittajalle tietoa. Näitä asioita selvittivät puhelinpalvelutoimikunnan jäsenet Eino Raunio ja Vilho Närhi sekä sihteeri Jouko Sihvo. Muiden maiden puhelinpalveluista Jouko Sihvo kertoi niiden kokemusten pohjalta, joita hän oli saanut hiljattain tapahtuneella matkallaan Oxfordissa pidettyyn kansainväliseen kongressiin.³¹⁹ Varsinaista koulutuksesta antia edusti Kaarle Viikan puheenvuoro ”miten suoritan puhelinkeskustelun autettavan kanssa”.³²⁰ Helsingin Palvelevan puhelimen arkistossa on käsin kirjoitettuja muistiinpanoja, jotka asiayhteydestä päätellen liittyvät kyseiseen tilaisuuteen. Viikan esittämiksi on kirjattu seuraavia ajatuksia:³²¹

1. Soittaja soitollaan ilmaisee, että hän tarvitsee apua. Se saattaa tuntua pieneltä vastaajasta, mutta se on otettava vakavasti. Samoin hyvin vaikea asia ei saa säikähdyttää.
2. Asia on yleensä hyvin kompleksinen. Soiton aiheuttaja saattaa olla konkreettinen, mutta takana on tunnelatautuma: ”Ymmärrän, että teillä on vaikeaa.”
3. Pitäisi pyrkiä luomaan vuorovaikutussuhde. Auttaja älköön olko suuri antaja, vaan ihminen toisen rinnalla.
4. Selvittäminen autettavan kaoottisessa tilanteessa on tarpeen. Auttaja on lenkki todellisuuden maailmaan.
5. Ei esitelmiä! Jos on pitkiä neuvovia puheenvuoroja, vuorovaikutus lakkaa. Asiakas lakkaa ajattelemasta.
6. Ei pidä tuskastua, vaikkei ratkaisua heti löydy. Olemme neuvottomat, mutta emme toivottomat.
7. Ohjaaminen eteenpäin.

Tässä vaiheessa ei käsitelty vielä mitään puhelinkeskusteluissa mahdollisesti esiintyviä aihepiirejä, vaan painopiste oli itse keskustelussa, ”puhelinkeskustelun suorittamisessa”. Näitä samoja suuntaviivoja löytyy myöhemmistäkin koulutusmateriaaleista.

³¹⁹ Hänen mukaansa eri maissa oli hyvin erilaisia käytäntöjä. Useimmiten päivystäjät olivat vapaaehtoisia, mutta esimerkiksi Ruotsissa kaikki olivat pappeja. Englannissa korostettiin henkilön kykyä ystävyyteen ja aitoon huolenpitoon. Toiminnasta käytettiin nimitystä ”befriending”. Päivystysaika eri maissa oli yleensä 24 tuntia. KHA PA Hl 1 Puhelinpalvelua muissa maissa.

³²⁰ KHA PA Hl 1 Puhelinpalvelun informaatiotilaisuus Meilahden seurakuntakodissa 25.9.1964; HKA SA Cec 1 Jouko Sihvon muistiinpanot: Puhelinpalvelun selostustilaisuus 25.9.1964.

³²¹ HKA SA Cec 1 Puhelinpalvelun selostustilaisuus 25.9.1964.

Aloittavien päivystäjien informaatiotilaisuus ei jäänyt ainoaksi koulutukseksi. Jatkokoulutustakin järjestettiin. Palvelevan puhelimen yksivuotistiedotteessa syksyllä 1965 kerrottiin, että ”valmennus työhön on tapahtunut seurakunnittain pienissä ryhmissä ja päivystäjien yhteisissä neuvotteluissa sekä yhden päivän kestäneessä seminaarissa”.³²² Jouko Sihvo kertoi haastattelussa vuonna 2006, että hän kiersi Kaarle Viikan kanssa seurakunnissa pitämässä päivystäjien koulutustilaisuuksia, joissa hän käytti Pohjois-Amerikan matkalla saamiaan oppeja.³²³ Minkälaisia nuo opit olivat, siitä kerrotaan lisää tuonnempana. Tiedotteessa mainittu yhden päivän seminaari pidettiin 7.5.1965. Sen aiheena oli ahdistuneisuus, josta esitelmiä pitivät kirkon perheasiain sihteeri, pastori Matti Joensuu ja tohtori, psykiatri Sirkka Syväne. Lisäksi seminaarin ohjelmassa oli yhteiskeskustelua ja ryhmissä tapahtuvaa keskustelua päivystystapausten pohjalta. Yksivuotistiedotteessa mainittiin, että ”tavallisimmat soittojen aiheet koskivat ihmisen erilaisia ahdistuksia”. Ehkä tästä syystä seminaarin aiheeksi otettiin ahdistuneisuus.

3.1.3 Toimintaperiaatteet ja auttamisen tapa

Aivan alkuvaiheessa Palvelevalle puhelimelle ei vielä laadittu mitään periaateasiakirjoja. Edellä mainitussa yksivuotistiedotteessa kerrottiin vuoden aikana kertyneistä kokemuksista ja tuotiin esille myös nimettömyyden ja luotamuksellisuuden periaatteita.³²⁴ Jo toiminnan alkaessa pidetyssä tiedotustilaisuudessa oli kerrottu, että päivystäjät olivat saaneet tehtävään koulutusta. Myös toiminnan pyyteettömyydestä oli ollut puhetta: ihmistä autettiin siinä tilanteessa missä hän oli.³²⁵ Palvelun nimen valinnalla oli haluttu hiukan häivyttää kirkollista taustaa, jotta soittajalle ei olisi tullut mielikuvia tuomitsevista kirkonmiehistä.³²⁶

Edellä mainittiin jo Oxfordissa syyskuussa 1964 pidetty kansainvälinen kongressi, johon Jouko Sihvo osallistui.³²⁷ Sen anti oli hyvin merkittävä nimenomaan Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteiden kannalta. Jouko Sihvo mainitsi kolme erityistä ”tuliaisista”, joilla oli merkitystä Palvelevaa puhelinta luotaessa ja kehitettäessä. Ensimmäinen koski palvelun kirkollista taustaa. Chad Varah oli esitellyt kokouksessa Samaritans-järjestön toimintaa. Vaikka hän itse oli anglikaanisen kirkon pappi, hän piti tärkeänä sitä, että *palvelu oli kirkosta riippumaton*. Samaritans-järjestön toiminnassa pyrittiin siihen, että kaikki ihmiset voisivat soittaa, olipa heidän kirkollinen tai uskonnollinen taustansa minkälainen tahansa. Toinen Oxfordissa esillä ollut asia koski päivystäjiä. Kongressissa korostettiin sitä, että näiden pitäisi olla

³²² HOSA Lehdistölle ja radiolle 28.9.1965.

³²³ Jouko Sihvon haastattelu 26.1.2006; Samulin 2007, 75.

³²⁴ HOSA Lehdistölle ja radiolle 28.9.1965.

³²⁵ KHA TKA 5.3.1.1.4 Palveleva puhelin 414135 tarjoaa apuaan.

³²⁶ Sihvo 1984, 158; Jouko Sihvon haastattelu 26.1.2006.

³²⁷ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.7.1964, § 5.

vapaaehtoisia. Helsingissä työ alkoi seurakuntien työntekijöiden voimin. Sihvo kertoi kuitenkin pitäneensä tätä asiaa esillä, kun muille paikkakunnille perustettiin Palvelevia puhelimia. Kolmas Oxfordin tuliainen oli sen asian korostaminen, että työ on *itsemurhien ehkäisytyötä*. Juuri tällä perusteella Helsingin palveleva puhelin sai numeronsa puhelinluetteloon hälytyspuhelimien joukkoon.³²⁸

Vuonna 1967 laadittiin Palvelevan puhelimen toimintaa määrittelemään asiakirja *Helsingin Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteet* (liite 1).³²⁹ Nimensä mukaisesti asiakirja sisälsi tietoa yleisluontoisista periaatteista, kuten nimettömyydestä, luottamuksellisuudesta ja asiakkaan vapauden kunnioittamisesta. Teologisesti työ oli henkistä diakoniaa ja ”todistusta Kristuksesta lämpimän myötätunnon, sydämellisen osanoton, kristillisen rakkauden ja pyyteettömän palvelemisen muodossa”. Palvelua pyrittiin pitämään tarjolla ainakin niinä vuorokaudenaikoina, jolloin vastaavanlaista apua ei ollut saatavilla. Vaikka näiden periaatteiden laatimisen taustalla olivat Oxfordin kokouksesta saadut vaikutteet, niissä ei ollut mitään mainintaa itsemurhavaarassa olevista. Soittajasta puhuttiin kärsivänä ihmisenä, ja Palveleva puhelin pyrki auttamaan ”sellaisessa hädässä, jossa hän tarvitsee henkilökohtaista vuorovaikutusta toisen ihmisen kanssa”. Myöhemmin laadittiin päivystäjiä varten ohjeisto *Päivystäjän ”kymmenen käskyä”*. Se antoi päivystäjälle käytännöllisempiä toimintaohjeita, kuten esimerkiksi ”älä väittele”, ”älä ole utelias”, ”älä tuskastu” ja ”auta tarvittaessa eteenpäin”.³³⁰ Vuonna 1967 perustettu puhelinpalvelujen kansainvälinen IFOTES-liitto laati vuonna 1973 puhelinauttamisen normit, joihin kaikkien jäsenmaiden tuli sitoutua.³³¹ Tästä asiakirjasta tuli Palvelevalle puhelimelle tärkeä toimintaa ohjaava asiakirja.

Kun palvelevia puhelimia oli syntynyt eri puolille maata, ilmeni myös uusia kysymyksiä. Johtokunnassa todettiin, että muutkin kuin evankelisluterilaiset seurakunnat olivat ruvenneet perustamaan palvelevia puhelimia ja käyttivät juuri tätä samaa nimeä. Tästä voisi aiheutua sekaannuksia, koska toiminnan periaatteet poikkesivat toisistaan. Johtokunta piti tärkeänä, että palvelevan puhelimen toimintaperiaatteet olisivat koko maassa samat. Tällöin asiakkaat tietäisivät, millaista palvelua he saisivat soittaessaan siihen. Yhtenäisyyden aikaansaamiseksi palvelevan puhelimen nimi olisi saatava suojatuksi ja varatuksi vain seurakuntien palveleville puhelimille ja niille, jotka hyväksyvät niiden toimintaperiaatteet. Johtokunta päätti ryhtyä selvittämään nimen suojaamismahdollisuutta.³³²

³²⁸ Jouko Sihvon haastattelu 26.1.2006.

³²⁹ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 2.6.1967, § 2; HKA SA Dh 1 1.2.

³³⁰ Sihvo 1973a, 175. Näissä periaatteissa on kaikuja siitä pienestä informaatiotilaisuudesta, jossa aloittelevia päivystäjiä evästettiin käymään puhelinkeskusteluja. Jouko Sihvo mainitsi Palvelevan puhelimen 50-vuotisjuhlassa syksyllä 2014, että Päivystäjän kymmenen käskyä -ohjeiston laati Kaarle Viika, ja Helsingin toimintaperiaatteet olivat Sihvon työtä.

³³¹ Kokko 1980, 5.

³³² HKA SA Cec 1 Pp.johtok. ptk 20.11.1971, § 3.

Palvelevan puhelimen tarjoaman avun luonne kävi ilmi toiminnalle laadituista ohjeistoista, tiedotteista ja mainoksista tai oli pääteltävissä niistä. Edellä mainittujen Helsingin palvelevaa puhelinta varten laadittujen periaatteiden mukaan palvelu tarjosi välitöntä henkilökohtaista yhteyttä sellaiseen ihmiseen, joka tahtoi kuunnella ja keskustella riippumatta soittajan tilanteesta, mielipiteistä tai suhteesta kirkkoon. Työntekijöistä eli päivystäjistä sanottiin, että heidän tuli kyetä ”luomaan lämpimiä, turvallisia ja parantavia kontakteja”. Palvelevan puhelimen auttamisväline oli yhteys toiseen ihmiseen, joka ”tahtoo kuunnella, ymmärtää ja auttaa”, kuten ensimmäisessä lehti-ilmoituksessa sanottiin. Päivystäjien kymmenen käskyn mukaan itse keskustelulla oli merkittävä arvo. Sitä tuli käydä niin, että soittajan tilannetta pyrittiin selvittämään yhdessä hänen kanssaan hänen ratkaisujaan kunnioittaen. Neuvoja ei pitänyt antaa, vaan ihmistä tuli auttaa löytämään omat vastauksensa ja elämänsä tukipisteet, joiden varassa hän pääsisi eteenpäin. Kaikessa piti edetä soittajan aikataulun mukaisesti hänen tilanteensa huomioon ottaen. Tarvittaessa soittajaa piti ohjata saamaan mahdollista jatkoapua jostakin muualta.

Luvussa 1.2 kerrottiin sielunhoidon uudistumisesta sotien jälkeen. Sairaalsielunhoidon, perheneuvonnan ja Palvelevan puhelimen todettiin edustavan uudenlaista, diakonista sielunhoidon näkemystä. Tämän periaatteellisen samankaltaisuuden ohella Palvelevalla puhelimella on kuitenkin myös aivan omia piirteitä. Sorrin mukaan merkittävin ero on työntekijöissä. Sairaalsielunhoidossa ja perheneuvonnassa he ovat laajan erityiskoulutuksen saaneita ammattilaisia, Palvelevassa puhelimessa vapaaehtoisia. Muita omia piirteitä ovat puhelimitse tarjotun avun helppo tavoitettavuus sekä soittajan ja päivystäjän nimettömyys. Jälkimmäisestä seuraa se, että keskustelut ovat kertaluontoisia.³³³

Itsemurhavaarassa olevan auttaminen puhelimessa

Palveleva puhelin mainittiin ensimmäisen kerran vuonna 1968 ilmestyneessä vuodet 1962–1968 käsittäneessä kirkon viisivuotiskertomuksessa. Luvussa ”Muita ilmiöitä” puhuttiin itsemurhista, joita oli ollut kertomuskauden aikana Suomessa vuosittain noin 900. Viimeisessä kappaleessa kysyttiin, mitä kirkko voisi tehdä estääkseen jäseniään vaipumasta ”epäuskoon, epätoivoon ja muihin suuriin synteihin ja paheisiin”. Yhtenä keinona mainittiin palveleva puhelin.³³⁴ Itsemurha-aiheen yhteydessä mainitut käsitteet ”epäusko, epätoivo ja muut suuret synnit ja paheet” viittaavat siihen, että itsemurha nähtiin jonkinlaisena hengellisen elämän puutteena tai häiriönä. Herää kysymys, minkälaista apua Palvelevan puhelimen sellaisessa tilanteessa odotettiin antavan. Riittikö ”lämmiin, turvallinen ja parantava kontakti” sekä ”kuuntelu ja ymmärtäminen”, vai edellytettiinkö joitakin hengellisesti ”järeämpiä” menetelmiä? Palveleva puhelin itse uskoi näihin työvälineisiin, joita toimintaperi-

333 Sorri 1998, 11.

334 Tarvainen 1968, 179–180.

aatteissa esitettiin. Itsemurhavaarassa olevien ja muiden soittajien auttamismenetelmiä ei eroteltu.

Samaritans-järjestö pitää edelleen tärkeimpänä tavoitteenaan nimenomaan itsemurhaa harkitsevien ihmisten auttamista. Järjestön toimintaperiaatteisiin kuuluu, että jokaisessa puhelinkeskustelussa pitäisi kysyä soittajan mahdollisista itsemurha-ajatuksista. Suoralla kysymyksellä ajatellaan päättävän heti asiaan niiden kohdalla, jotka ovat itsemurhavaarassa. Tosin käytännössä periaate ei aina toteudu. Vuonna 2012 julkaistun soittajille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan vain 59 prosenttia soittajista ilmoitti, että heiltä oli kysytty itsemurha-ajatuksista.³³⁵

Itsemurhasta suoraan kysymistä on usein arasteltu auttajien keskuudessa. On pelätty, että asian esille ottaminen voisi yllyttää henkilöä tekemään itsemurhan, vaikka hän ei olisi sitä siihen mennessä ajatellutkaan. Itsemurhamahdollisuuden esille ottaminen ei kuitenkaan näytä lisäävän riskiä, vaikka kyseessä olisi masentunutkin henkilö. Itsemurha-ajatuksia koskevat asialliset kysymykset eivät provosoi itsemurhaan.³³⁶ Palvelevassa puhelimesta ei ole ollut sellaista käytäntöä, että jokaisessa keskustelussa pitäisi kysyä itsemurhasta. Koulutuksessa on kyllä neuvottu, että itsemurhasta puhuvan soittajan kanssa keskusteltaessa tulee olla luja ja aktiivisempi ja tietävämpi kuin muissa keskusteluissa. On uskallettava puhua vaikeistakin asioista ja tunteista, myös kuolemasta ja itsemurhasta.³³⁷ Työntekijän määrätietoista asennetta painotettiin jo Palvelevan puhelimen ensimmäisessä vuonna 1975 käyttöön otetussa yhtenäisessä peruskoulutusohjelmassa, josta kerrotaan tarkemmin luvussa 5.3.³³⁸ Jos vastaaja epäili, että ihmisellä saattoi olla itsemurhaa-aikeita, ne kannatti ottaa puheeksi ja kysyä suoraan, oliko hän aikonut tehdä itsemurhan.³³⁹ Näitä samoja näkökohtia, työntekijän määrätietoisuutta ja suoraan kysymistä, toi myös SOS-palvelun sosiaalityöntekijä *Raili Rinne* esille artikkelissaan teoksessa ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy”, josta kerrottiin

335 Coveney et al. 2012, 319.

Toisessa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa kuunneltiin itsemurhien ehkäisyyn keskittyvään The Hopeline Network -verkostoon kuuluvien puhelinten päivystäjien käymiä keskusteluja. The American Association of Suicidology -järjestön hyväksymien puhelinpalvelujen toimintaperiaatteisiin kuului itsemurhasuunnitelmasta kysyminen ja itsemurhariskin arvioiminen, mutta todellisuus oli karu: Jos soittaja kertoi harkitsevansa itsemurhaa, 46 %:ssa soitoista päivystäjä ei kysynyt, mitä menetelmää soittaja aikoi käyttää. Jos soittaja kertoi suunnittelemaansa menetelmästä, 75 %:ssa soitoista päivystäjä ei kysynyt, oliko hän nyt toteuttamassa suunnitelmaansa. Kymmenessä tapauksessa soittaja ilmaisi olevansa tekemässä itsemurhaa, mutta päivystäjä ei tehnyt mitään auttaakseen. Mishara 2007, 305–306.

336 Rinne 1973, 263–264; Lönnqvist et al. 2014, 591.

337 Kokko 1980, 24; Korhonen 1984, 94–95.

338 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975, 24.2.1975, liitteenä valtakunnallisen PP-edustajiston hyväksymä suositus Palvelevan puhelimen valinta ja koulutus.

339 Kauppinen 1994, 133.

luvussa 2.2.2.³⁴⁰ Vuonna 1971 ilmestyneessä ensimmäisessä psykiatrian opikirjassa, joka oli tarkoitettu lääketieteen opiskelijoille, neuvottiin, että itsemurhavaarassa olevan potilaan kohdalla lääkärin oli lupa olla aktiivisempi kuin muulloin.³⁴¹ Tämä sama ”oppi” näyttää tulleen tutuksi myös Palvelevan puhelimen toiminnassa.

Keskustelusta itsemurha-ajatuksiaan ilmaiseeseen soittajan kanssa käsitelään luvussa 5.7 Irja Korhosen ja Anni Kauppisen artikkeleita selostettaessa. Joskus harvoin päivystäjä saattoi joutua tilanteeseen, jossa soittaja oli akuutissa vaarassa otettuaan kuolettavan annoksen lääkkeitä tai muita aineita. Silloin hänen oli toimittava hyvin määrätietoisesti avun hälyttämiseksi. Tällaista tilannetta varten annettiin ohjeita muun muassa vuonna 1980 ilmestyneessä Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaassa, jota selostetaan luvussa 5.7. Asia liittyi myös kysymykseen taustapäivystyksestä, johon palataan luvussa 3.2.4. Harvinaisuudesta huolimatta akuutissa hädässä olevien soittajien auttaminen askarrutti jatkuvasti Palvelevan puhelimen päivystäjiä.³⁴² Asiaa käsiteltiin vielä 1990-luvulla, kun voimaan oli tullut uusi telelaki. Se ei antanut mahdollisuutta soittajan puhelinnumeron selvittämiseen edes itsemurhavaarassa. Tässä tietosuoja ja luottamuksellisuus joutuivat ristiriitaan auttamisvelvollisuuden kanssa.³⁴³

Kriisipuhelinpalvelu voi auttaa itsemurhavaarassa olevia, jos se pystyy antamaan välitöntä apua kriittisellä hetkellä. Tämä merkitsee sitä, että sen täytyy olla helposti tavoitettavissa, olla auki sopivaan aikaan ja apua pitää olla saatavilla auttamispaikkojen tavallisten aukioloaikojen ulkopuolella. Useissa ulkomaisissa tutkimuksissa on yritetty arvioida puhelinavun antamaa apua itsemurhavaarassa oleville. On vertailtu itsemurhalukuja sellaisilla alueilla, joilla on kriisipalvelu sellaisiin, joilla ei ole, tai lukuja ennen ja jälkeen kriisipalvelun perustamisen. Useimmissa tutkimuksissa palvelun vaikutusta ei ole voitu selkeästi osoittaa. Samaritans-järjestöstä tehdyssä tutkimuksessa myönteistä vaikutusta kyllä havaittiin, mutta sitä ei vahvistettu toistamalla tutkimus.³⁴⁴

Yhdysvaltalaisissa kriisikeskuksissa tutkittiin vuosina 2003 ja 2004 kriisipuhelinavun tuloksellisuutta tutkimalla puhelin keskustelun aikana soittajan itsemurha-ajatuksissa tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tehtiin seuranta-tutkimus kolmen viikon kuluttua. Soittajien itsemurha-alttiudessa havaittiin merkittävää alentumista keskustelun aikana ja vielä seuraavien viikkojenkin aikana toivottomuuden tunteen ja psyykkisen kivun vähenemistä. Puhelun lopussa ilmennyt halu kuolla ennusti voimakkaimmin itsemurhavaaraa tulevaisuudessa. Tutkijat myönsivät, että tutkimuksessa oli metodisia ongelmia, kuten kontrolliryhmän puuttuminen. Tulokset nostivat kuitenkin esille sen,

340 Rinne 1973, 263–264.

341 Achte et al. 1971, 295.

342 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 11.10.1985, § 12.

343 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 5.12.1995, § 9.

344 Gould et al. 2007, 339.

että seurantamenetelmiä tulisi kehittää varsinkin sellaisten soittajien kohdalla, joilla oli aikaisempia itsemurhayrityksiä. Soittajien ohjaaminen edelleen mielenterveyspalvelujen piiriin havaittiin myös tärkeäksi.³⁴⁵

Palvelevan puhelimen keskustelujen vaikuttavuutta olisi hankala tutkia tällä tavalla. Riittävän otoksen saaminen olisi vaikeaa, koska toiminta on pienimuotoisempaa kuin Yhdysvaltojen suurkaupunkien kriisikeskuksissa, ja itsemurha-aiheen esiintyminen satunnaisempaa. Päivystäjä vaihtuu joka yö, eikä työssä ole sellaista päätoimista ammattihenkilökuntaa, joka voisi sopia yhtäläisistä menettelytavoista. Koska Palvelevassa puhelimesta noudatetaan anonymisyyden periaatetta, soittajien myöhempiä vaiheita ei ole mahdollista seurata. Palvelevan puhelimen päivystäjä ei voi tarjota soittajalle mahdollisuutta pitempään keskustelujen sarjaan, jonka kuluessa voisi pohtia soittajan tilannetta perusteellisesti. Akuutissa itsemurhakriisissä olevan soittajan kohdalla tämä rajoitus tulee erityisen selvästi esille. Tämä asettaa haasteita Palvelevan puhelimen koulutukselle ja päivystäjien ohjaamiselle.³⁴⁶

Palvelevan puhelimen päivystäjien lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1990 Jouko Sihvo kirjoitti, että Palveleva puhelin ei ollut kyennyt vähentämään itsetuhokäyttämistä, vaan päinvastoin itsemurhien määrä oli lisääntynyt.³⁴⁷ Palvelevan puhelimen vaikutusta itsetuhokäyttämiseen on kuitenkin vaikea arvioida. Ei ole tietoa siitä, mitä myöhemmin tapahtui niiden ihmisten elämässä, jotka olivat soittaneet Palvelemaan puhelimeen ja keskustelleet itsemurhasta. Sitäkään ei tiedetä, kuinka moni niistä ihmisistä, jotka soittivat, mutta puhuivat jostakin muusta, ajattelivat myös itsemurhaa. Entä sitten ne ihmiset, jotka ajattelivat itsemurhaa, mutta eivät edes soittaneet Palvelemaan puhelimeen? Voisiko ajatella, että joidenkin kohdalla Palveleva puhelin olisi auttanut samalla tavalla kuin unilääke auttaa unetonta jo lääkekaapista? Tietoisuus siitä, että apua on tarvittaessa saatavilla, helpottaa

³⁴⁵ Gould et al. 2007, 338, 350.

³⁴⁶ Kanadalainen terapeutti Scot Cooper on kehittänyt lyhytterapiamenetelmän sellaisia tilanteita varten, joissa on käytettävissä vain yksi keskustelukerta asiakkaan kanssa. Menetelmän nimi ”Single Session Therapy” on suomennettu sanoilla ”yhden kerran konsultaatio”. Ratkaisu- ja voimavaruus- tautuneiden menetelmien edistämisyhdistys RATKES järjesti vuonna 2007 menetelmää esitteleviä koulutuspäiviä Helsingissä ja Tampereella. Yhden kerran terapiakeskustelu käsittää kolme vaihetta. Ensimmäisessä tutustutaan asiakkaaseen ja hänen kertomukseensa ongelmansa historiasta. Toisessa vaiheessa pyritään ottamaan etäisyyttä asiakkaalle tuttuun tapaan ymmärtää ongelma oman elämänsä osana. Hänen tarinansa on usein epäonnistumisen tarina, ohut tarina, jonka ulkopuolelle jää valtava määrä muita mahdollisia tarinoita. Etäisyyden ottaminen raottaa ovea näille vaihtoehtoisille tarinoille. Kolmannessa vaiheessa terapeutti kertoo asiakkaalle hänen kertomansa tarinan, jolloin asiakas on oman tarinansa yleisönä. Jos edellisessä vaiheessa etäännyttäminen on toiminut, asiakkaan näkökulma on saattanut muuttua ja hän haluaa muuttaa tarinassa jotakin. Hän saattaa löytää uusia askeleita ongelmansa ratkaisemiseksi. Cooper 2007, 9–27. Tätä menetelmää ei tunnettu vielä tämän tutkimuskauden aikana eikä ole tiedossa, onko sitä mahdollisesti käytetty jossakin Palvelevan puhelimen koulutuksessa.

³⁴⁷ Papu 1/1990, 5.

unettoman oloa niin, että hän pärjääkin ilman lääkettä. Ehkä tieto siitä, että Palvelemaan puhelimeen voi soittaa, jos olo tulee todella ahdistavaksi, voisi helpottaa tilannetta niin, että soittaminen ei olisikaan tarpeellista. Näin Palveleva puhelin auttaisi jo pelkällä olemassaolollaan. Tällainen auttamisen mahdollisuus tekisi tärkeäksi sen, että Palvelevan puhelimen tarjoamaa apua pidettäisiin esillä ja siitä tiedotettaisiin tehokkaasti.

3.2 Toiminnan tilastointi

3.2.1 Tilastointilomakkeet ja tilastoaineiston luonne

Palvelevassa puhelimessa käydyt keskustelut raportoitiin alusta alkaen. Vuosina 1964 ja 1965 raportit kirjoitettiin käsin määrätyn kaavan mukaisesti. Soitoista kirjattiin muistiin päivämäärä, kellonaika, puhelun kesto, soittajan sukupuoli ja ikä, henkilötiedot ja perhesuhteet sen mukaan kuin ne tulivat ilmi, keskustelussa esille tullut ongelma tai asia sekä päivystäjän mahdollinen toimenpide. Päivystäjiä varten oli ohje, jossa neuvottiin, että raporttikirjaan merkitään vain tärkeimmät asiatiedot, ei esimerkiksi rippisalaisuuden luontoisia asioita. Tietoja ei pitänyt ruveta utelemaan, vaan muistiin merkittiin ainoastaan se, mitä puhelussa tuli esille.³⁴⁸

Tilastolomakkeiden synty

Alkuvuosien jälkeen käytettiin painettuja raporttikaavakkeita, joiden sisältöä uusittiin useita kertoja. Yhteenveto tutkimuskauden aikana käytössä olleista kaavakkeista on liitteessä 2. Yhteenvedossa näkyvät kaikki tiedot, joita lomakkeella koottiin. Ensimmäinen painettu raporttikaavake laadittiin niiden kokemusten pohjalta, jotka oli saatu palvelevan puhelimen työstä runsaan vuoden aikana.³⁴⁹ Se otettiin käyttöön 28.1.1966³⁵⁰, ja se oli käytössä 31.8.1973 asti.³⁵¹

Tammikuussa 1973 päätettiin Helsingin ja koko maan palvelevan puhelimen johtokunnassa, että kaikissa Palvelevissa puhelimissa siirryttäisiin yhtenäiseen päiväkirjakäytäntöön. Lomakeluonnoksen laatimista varten asetettiin työryhmä, johon kuuluivat johtokunnan jäsenet Reino Huttunen, Kaarle Viika, Jouko Sihvo sekä palvelevan puhelimen sihteeri *Erkki Kokko*.³⁵² Lomakkeen pohjana käytettiin ensimmäistä raporttikaavaketta. Uudessa lomakkeessa pyrittiin ottamaan huomioon ne toivomukset ja uudistusehdotuk-

³⁴⁸ Samulin 2007, 57; HKA SA Cec1 Pp.toimik. ptk 17.9.1964, § 5; HKA SA Ad 1 PP:n päivystyspäiväkirja 1964–1965; HOSA Ohjeita päivystäjälle.

³⁴⁹ Sihvo 1973a, 8.

³⁵⁰ Samulin 2007, 67; HKA SA Ad 6 Palvelevan puhelimen päivystyspäiväkirja 1966.

³⁵¹ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1966–31.8.1973.

³⁵² HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 31.1.1973, § 9.

set, joita paikalliset yhdyshenkilöt olivat esittäneet.³⁵³ Uusittu lomake otettiin käyttöön keskellä vuotta syyskuun alussa 1973.

Toukokuussa 1981 valtakunnallinen palvelevan puhelimen jaosto asetti työryhmän tilastolomakkeen uusimista varten.³⁵⁴ Syy kahdeksan vuotta käytössä olleen lomakkeen uusimistarpeeseen ei ole tiedossa. Oletettavasti aloite tilastolomakkeen uusimiseen tulikin paikallisista Palvelevan puhelimen toimipisteistä. Uusi lomake valmistui monien vaiheiden jälkeen niin, että se saatiin käyttöön vasta vuoden 1991 alussa.³⁵⁵ Pääkaupunkiseudun Palveleva puhelin poikkesi muun maan käytännöstä ottamalla vuonna 1994 käyttöön oman tilastointilomakkeen. Se noudatti pääpiirteissään valtakunnallista lomaketta, mutta siinä oli joitakin muutoksia, jotka hankaloittivat tilastollista vertailua. Esimerkiksi alaluokan *juttelunhalu* poistaminen yksinäisyyttä kuvaavasta pääluokasta oli tällainen.³⁵⁶

Lomakkeen uusimisprosessi oli pitkä ja monivaiheinen. Tämä kertoo siitä, että Palvelevien puhelinten yhteisissä asioissa pyrittiin kuulemaan kaikkia ja ottamaan kaikki mielipiteet ja toiveet huomioon. Valtakunnallisten asioiden hoito ei ollut ylhäältä päin saneltua, vaan demokraattista toimintaa. Myös siitä oli epä tietoisuutta ja monenlaisia mielipiteitä, mitä tarkoitusta varten tilastoja kerättiin. Samaa mieltä oltiin luultavasti ainakin siitä, että tilastojen piti palvella toimintaa, ja niiden ei pitänyt olla itsetarkoitus.

Käytössä olleiden lomakkeiden sisältö ja täyttöohjeet

Yhteenveto kaikista tutkimuskauden aikana käytössä olleista lomakkeista on liitteessä 2. Vuonna 1966 käyttöön otetussa ensimmäisessä lomakkeessa soittajasta merkittiin kaavakkeen valmiisiin sarakkeisiin sukupuoli, siviilisääty (*naimaton, naimisissa, leski, eronnut*), ikä (*-25, 26-40, 41-60, 61-*) sekä paikkakunta (*Helsingistä, lähiympäristöstä, muualla*). Paikkakunnan ilmoittamista varten oli oma ruutunsa, samoin soittajan ammattia ja perhe-suhteita varten. Soittajan ilmaisemien ongelmien kirjaamista varten kaavakkeessa oli 16 saraketta joilla oli otsikot

Alkoholi, huumausaineet
Taloudelliset ja työasiat, asumisongelmat
Seurustelu, seksuaaliongelmät
Aviopuolisoiden väliset ongelmat
Lasten ja vanhempien väliset ongelmat
Muut sopeutumisongelmat
Fyysinen sairaus
Mielenterveydelliset ongelmat
Opilliset ja älylliset uskonnolliset ongelmat

353 KHA PA Dcb1 PP:n siht. k.kirje 7/1973 27.7.1973.

354 KHA PA Cg1 PP:n jaoston ptk 7.5.1981, § 7.

355 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972-2001. Lomake 1991-1996.

356 Sorri 2001, 19.

Synnintunto, muut uskonnolliset kokemukset
Yksinäisyys
Itsemurhakysymys
Omaisien kuolema
Hengellisen, henkisen tuen tarve
Juridiset ongelmat
Tiedustelut

Soitot numeroitiin juoksevalla numerolla ja niistä kirjattiin muistiin lisäksi päivämäärä, alkamis- ja päättymisaika sekä keskustelukieli (suomi tai ruotsi). Lisätietoja puhelusta voi kirjoittaa erilliseen tilaan.³⁵⁷ Päivystäjille tarkoitettua ohjetta ei ole tallella, joten asioiden muistiin merkitsemisessä noudatettiin todennäköisesti aikaisempia käytäntöjä.³⁵⁸

Seuraavassa lomakkeessa soittajien siviilisäätyn lisättiin vaihtoehdot *avoliitossa* ja *asuu erillään*. Ikäryhmäjakoja tarkennettiin (-19, 20-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-), sosiaaliryhmitys lisättiin, ja soittajan paikkakunta ilmaistiin vaihtoehdoilla *toimintapaikkakunta*, *lähiympäristö*, *muu Suomi*. Soittajan mielialaa kuvaamaan lisättiin vaihtoehdot *masentunut*, *aggressiivinen*, *tuskainen/ahdistunut*, *epäluuloinen* ja *sekava*. Soittajan ilmoittamiin ongelmiin ja tilanteisiin tehtiin joitakin muutoksia. Päivystäjällä oli nyt valittavana seuraavat vaihtoehdot:

Alkoholi
Yksinäisyys
Avoliitto
Uskonnolliset kysymykset
Itsemurhakysymys
Ollut/On psykiatrisessa hoidossa
Psyykinen sairaus
Fyysinen sairaus
Seurustelu
Seksuaalivaikeudet
Työ, opiskelu
Asunto, taloudelliset vaikeudet
Lapset – vanhemmat
Lääkkeet, huumeaineet
Merkitsevän henkilön tai kohteen menetys
Päihtynyt, tokkurassa

357 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1966–31.8.1973.

358 HOSA Ohjeita päivystäjälle.

Ehkä merkittävimpiä muutoksia olivat kaikkien hengellisten ja uskonnollisten kysymysten yhdistäminen ilmauksen *uskonnolliset kysymykset* alle, maininta soittajan *psykiatrisesta hoidosta* sekä *päihtymyksestä*.³⁵⁹

Päivystäjiä varten laadittiin uudet ohjeet, joihin sisältyi tarkka luettelo ammateista sosiaaliryhmän merkitsemistä varten. Ohjeessa painotettiin, että puhelinkeskustelu ja siinä tapahtuva ihmisen auttaminen on pääasia, tilastointi sivuasia.

Tilastomerkinnot tehdään mieluummin jälkikäteen keskustelussa spontaanisti esille tulleista asioista ja tiedoista sekä osaksi myös päivystäjän suorittaman loogisen päättelyn ja keskustelussa epäsuorasti esille tulleiden seikkojen pohjalta. Merkintöjä älköön tehtäkö lainkaan, mikäli se joudutaan suorittamaan pelkän arvailun varassa.

Ongelmien ja tilanteiden kohdalle voi merkitä useita asioita, mutta vain olennaisimmat. Päivystäjällä oli mahdollisuus kirjoittaa myös lisätietoja, mutta ainoastaan siinä tapauksessa, että asiakkaan ongelmat eivät käyneet ilmi muista merkinnöistä. Uusi lomake otettiin käyttöön 1.9.1973.³⁶⁰

Vuonna 1991 käyttöön otetussa lomakkeessa on edelliseen lomakkeeseen verrattaessa useita muutoksia. Soittajan sosiaaliryhmätieto ja maininta keskustelukielestä poistettiin. Ikäryhmiä vähennettiin (-14, 15-24, 25-44, 45-64, 65-), samoin soittajan mielialaa kuvaavia vaihtoehtoja (*masentunut, tuskainen, aggressiivinen*). Mukaan otettiin soittajan toimeentuloa kuvaavia (*ansiotyössä, kotityössä, eläkkeellä, työtön, opiskelija/koululainen*) sekä soittajan hoidossa olemisesta kertovia (*asiakkaana auttamispisteessä, ohjattu auttamispisteeseen*) ilmaisuja. Paikkakuntaa kuvaavat vaihtoehdot muutettiin muotoon *oma verkkoryhmä, muu verkkoryhmä*. Soittajan ilmoittamat ongelmat ja tilanteet ryhmiteltiin seuraavalla tavalla:³⁶¹

Yksinäisyys:

Juttelunhalu
Tilannekohtainen yksinäisyys
Jatkuva yksinäisyys

Seksuaalisuus:

Parisuhteen seksuaaliset vaikeudet
Itsetyydytys
Poikkeava seksuaalinen käyttäytyminen

Ihmissuhteet:

Seurustelu
Avio-, avoliitto
Lapset – vanhemmat
Muut ihmissuhteet

359 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1.9.1973–1990.

360 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Ohjeita palvelevan puhelimen päiväkirjan täyttämistä varten alkaen 1.9.1973.

361 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996.

Väkivalta
Merkittävä menetys

Olosuhteet:

Työ, opiskelu
Taloudelliset vaikeudet
Asunto

Perimmäiset kysymykset:

Kuolema
Uskonnolliset kysymykset

Sairaus:

Psyykinen häiriö/sairaus
Fyysinen sairaus
AIDS

Päihteet:

Alkoholinkäyttö
Lääkkeet, huumeet
Päihtynyt

Itsemurha:

Itsemurha-ajatuksia
Itsemurha-aikomus

Uuden lomakkeen käyttöön laadittiin ohjeet. Niissä selitettiin yksityiskohdaisesti, mitä eri ilmaisut tarkoittivat. Esimerkiksi kotityössä oleminen tarkoitti kotiäitiä tai hoitovapaalla olevaa, joka ei sillä hetkellä ollut ansiotyössä. Samoin kuin aikaisemminkin, päivystäjiä muistutettiin siitä, että tiedot tuli merkitä keskustelussa ilmenneiden asioiden perusteella. Soittajalta ei pitänyt kysellä mitään tietoja lomakkeen täyttöä varten.³⁶²

Tilastoaineiston luonne

Kussakin Palvelevan puhelimen toimipisteessä kootaan tilastotiedot vuosittain niistä lomakkeista, joihin päivystäjät ovat tehneet merkintöjä puhelujen sisällöstä. Kuhunkin sarakkeeseen tai kohtaan tehdyt merkinnät lasketaan yksinkertaisesti vain yhteen. Näin saadaan selville, kuinka moni soittajista on mies tai nainen, kuinka paljon on kunkin ikäryhmän soittajia, kuinka monessa keskustelussa käsitellään mitään aihetta ja niin edelleen. Paikalliset yhteenvedot kootaan yhteen valtakunnalliseksi vuositilastoksi. Sellaisia koko maata koskevia tilastokoosteita, joissa on eritelty soittajan ominaisuuksia ja puhelinkeskustelun aihepiirejä, on olemassa vuodesta 1974 alkaen.³⁶³ Jouko Sihvon tutkimuksessa *Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimesta* on tietoja myös aikaisemmilta vuosilta. Tilastojen kokoamisessa ja laskemisessa ovat monet paikalliset Palvelevat puhelimet käyttäneet jo 1990-

³⁶² KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen.

³⁶³ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001.

luvulta lähtien apuna tietokoneohjelmia.³⁶⁴ Vuodesta 2008 alkaen paikalliset Palvelevien puhelimien tilastotiedot on koottu kirkkohallituksen sähköisen tilastointijärjestelmän kautta.³⁶⁵ Vuodesta 2005 alkaen Kirkon tilastollisessa vuosikirjassa on julkaistu suppea kooste Palvelevan puhelimen valtakunnallisista tilastoista. Vuoden 2005 vuosikirjassa julkaistiin päivystäjien lukumäärää koskevat tiedot vuodesta 1971 alkaen, puhelinkeskustelujen lukumäärää koskevat tiedot vuodesta 1972 alkaen ja puhelinkeskustelujen sisältöä koskevat tiedot vuodesta 1978 alkaen. Niiden mukaan vuosien 1972 ja 1995 välisenä aikana kaikissa Palvelevissa puhelimissa käytiin yhteensä yli 800 000 keskustelua.³⁶⁶

Tutkijan kannalta näin syntyneessä aineistossa on monia epätarkkuuksia. Niihin kiinnitti huomiota jo Jouko Sihvo tutkiessaan palvelevan puhelimen puheluita ja soittajia 1970-luvun alkupuolella. Palvelevan puhelimen keskusteluista ei ole pyritty tekemään tarkkoja raportteja, vaan tietoa on kerätty työn omia tarpeita varten. On haluttu tietää, kuinka paljon palvelua käytetään, millaiset ihmiset siihen soittivat, minkälaisista asioista he puhuivat ja millä tavalla puhelimeen vastanneet työntekijät ovat pyrkineet auttamaan asiakkaitaan. Periaatteisiin on kuulunut alusta alkaen, että soittajalta ei kysytä mitään tietoja niiden itsensä takia. Päivystäjä on merkinnyt muistiin sen, mitä keskustelussa on tullut esille. Lomakkeen ongelmaluokat on tehty varsin suurpiirteisiksi, ja ne ovat osin tulkinnanvaraisia. On riippunut kyseisen päivystäjän tulkinnasta, mitä jostakin soitosta on jäänyt talteen. Koska ongelmaluokitukset ovat olleet lomakkeessa valmiina, päivystäjän on pitänyt sovittaa puhelua koskevat tiedot niihin. Yksittäisen ihmisen kysymysten erityispiirteet ovat siten jääneet piiloon.³⁶⁷

Lomakkeiden täyttämistä varten päivystäjille on laadittu ohjeita, kuten edellä on kerrottu. Niissä on keskeisenä asiana ollut se, että soittajalta ei kysellä mitään tilaston tekemisen vuoksi, vaan pääpaino on keskustelussa. Muistiinmerkinnät ovat sivutuote. Vuonna 1973 käyttöön otetun lomakkeen ohjeessa sanotaan jopa, että merkintöjä ei pidä tehdä lainkaan, mikäli se jouduttaisiin suorittamaan pelkän arvailun varassa. Näistä ohjeista voi päätellä, että yksittäisiä puhelinkeskusteluja koskevat merkinnät ovat hyvin erilaisia. Joissakin merkintöjä on enemmän, joissakin vähemmän. Merkintöjen määrään ja tarkkuuteen on vaikuttanut myös kyseisen päivystäjän tarkkuus tai

364 KHA PA Dcb3 PP:n k.kirje 4/1997.

365 KHA PA Ch1 PP:n edust. kok. ptk 7.11.2008, § 4.

366 Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005, taulut 50 ja 51.

367 Sihvo 1973a, 8, 9, 11.

Kuvitteellinen puhelutilanne voisi olla esimerkiksi tällainen: Soittaja aloittaa sanoilla ”soitin tänne, kun ei ole ketään, kenen kanssa puhua”. Päivystäjä päättelee, että kysymyksessä on yksinäinen ihminen ja tekee merkinnän ”yksinäisyys”- tai ”juttelunhalu”-sarakeeseen. Puhelun edetessä soittaja kertoo puolisonsa uskottomuudesta, ja päivystäjä tekee merkinnän ”avioliitto”-sarakeeseen. Puhelusta jäävät jäljelle vain nämä kaksi merkintää, joiden perusteella ei voi tietää mitään soittajan todellisesta elämäntilanteesta. Tilastokoosteessa ne katoavat tuhansien samanlaisten merkintöjen massaan.

suurpiirteisyys ja se, kuinka hyvin hän on sisäistänyt ohjeen tai onko hän yleensä lukenut sitä. Yksi puhelumerkintöihin vaikuttanut tekijä on saattanut olla se vastahakoisuus, jolla seurakuntien työntekijät ovat mahdollisesti suhtautuneet tilastointiin yleensä. Joissakin yksityiskohdissa, kuten esimerkiksi soittajan iän kohdalla päivystäjä joutuu usein turvautumaan arvioon. Kaikki puhelut on kuitenkin otettu mukaan tilastoihin. Puutteellisesti tai suurpiirteisesti raportoituja keskusteluja ei ole karsittu pois.

Vuosittaisista tilastokoosteista ei voi enää selvittää yksittäisten puhelinkeskustelujen sisältöä. Niistä ei saa selville, minkälaisista asioista naiset tai miehet tai tietyn ikäiset soittajat ovat puhuneet eikä niistä voi tehdä ristiintaulukointia siitä, miten erilaiset aihepiirit ovat liittyneet yhteen yksittäisten soittajien kohdalla. Niistä ei myöskään näe, kuinka monta aihepiiriä kunkin soittajan kohdalle on merkitty ja mikä niistä on ollut ensisijainen. Valtakunnallisista tilastoyhteenvedoista ei voi nähdä myöskään soittajien tai soittojen sisältöjen mahdollisia alueellisia eroja. Voidaan ainoastaan nähdä, kuinka paljon on yleensä miesten, naisten tai tietyn ikäisten henkilöiden soittoja tai kuinka usein jokin aihepiiri on ollut esillä puhelinkeskusteluissa. Vielä on huomattava, että puhelinkeskustelujen määrä ei ole sama kuin soittajien määrä. Monet soittavat useita kertoja, mutta uudelleen soittavien henkilöiden puhelut eivät ole eroteltavissa, vaan ne käsitellään tilastoinnissa yhdenvertaisina muiden soittojen kanssa.

Palvelevan puhelimen tilastoaineisto piirtää palvelevasta puhelimesta kuvaa hiukan samaan tapaan kuin suuri sivellin, jonka karkeista harjaksista osa on katkennut ja osa irronnut. Sillä voi kyllä luonnostella tunnistettavan maalaus metsästä, mutta ei pysty kertomaan, kuinka paljon ja minkä värisiä lintuja oksalla istuu. Joka tapauksessa näiden tilastotietojen perusteella Palveleva puhelin on arvioinut omaa toimintaansa. Pääkohdittain nämä tiedot on kerrottu vuosittain toimintakertomuksissa ja annettu myös julkisuuteen.

3.2.2 Palvelevan puhelimen soitot ja soittajat

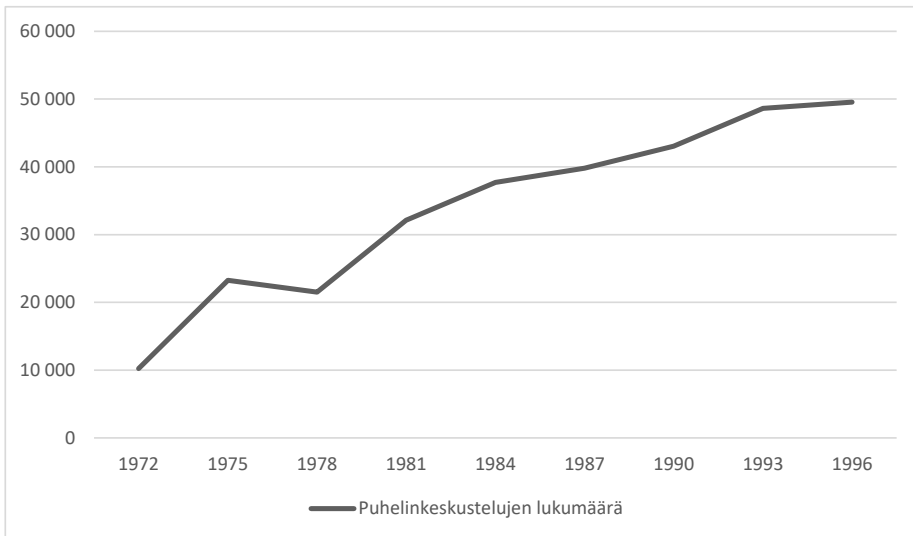
Soittojen määrä

Ensimmäisen täyden toimintavuoden 1965 aikana Helsingin palvelevassa puhelimesta, tuolloin ainoassa, puhelinkeskusteluja oli 2 221.³⁶⁸ Toiminnan laajentuessa keskustelujen määrä luonnollisesti lisääntyi. Vuoden 1972 aikana päivystystoimintaa oli jo 19 paikkakunnalla, ja puhelinkeskustelujen yhteismäärä oli 10 233.³⁶⁹ Seuraavassa *kuviossa 3* on esitetty koko maan kaikkien Palvelevien puhelinten puhelinkeskustelujen määrät kolmen vuoden välein vuodesta 1972 vuoteen 1996. Puhelujen määrä nousi melko tasaisesti 1970-luvun puolivälin notkahdusta lukuun ottamatta. Vuoden 1976 toimin-

368 Sihvo 1973a, 28.

369 Sihvo 1973a, 194.

takertomuksessa todettiin, että soitot olivat vähentyneet 12,2 prosenttia edellisestä vuodesta, mutta syytä siihen ei esitetty eikä arvailtu.³⁷⁰

Kuvio 3 Palvelevan puhelimen keskustelujen lukumäärä kolmen vuoden välein vuosina 1972–1996.

Palvelevan puhelimen soittajat

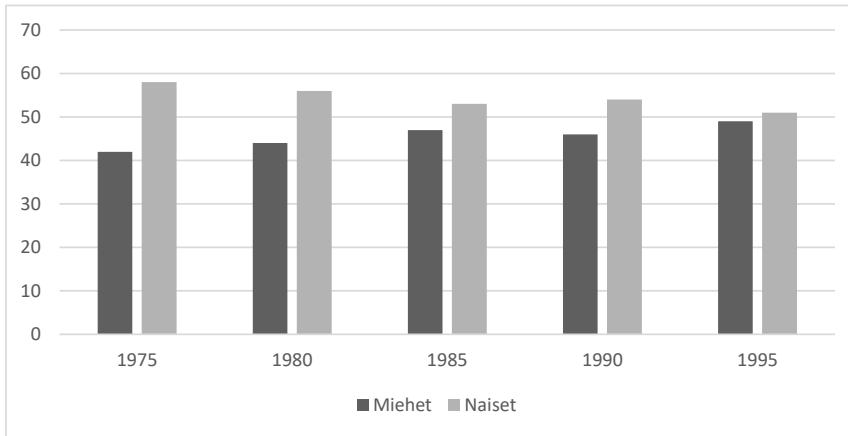
Seuraavassa tutkitaan, ketkä Palvelevaan puhelimeen ovat vuosien varrella soittaneet ja minkälaisia muutoksia soittajissa on tapahtunut. Prosenttiluvut on laskettu *niiden keskustelujen määrästä, joista kyseinen tieto on ilmoitettu*. Esimerkiksi ikää koskeva tieto on yleensä ilmoitettu noin 60–70 prosentissa soitoista. Kaikista vuositilastokoosteista ei kuitenkaan löydy tietoa siitä, kuinka suurta prosenttiosuutta jokin tieto koskee.

Ehkä kaikkein selkein ja luotettavin Palvelevan puhelimen soittajia koskeva tieto on soittajan sukupuoli. Päivystäjä on merkinnyt sen muistiin lähes aina. Alla olevassa *kuviossa 4* on esitetty soittajan sukupuolijakauma vuodesta 1975 alkaen viiden vuoden välein.³⁷¹ Palvelevan puhelimen soittajakunta on aina ollut naisvaltainen, mutta ero on vähitellen pienentynyt. 1990-luvulta alkaen miesten ja naisten osuus on ollut lähes tasoissa. Alueellisia eroja on ollut, mutta ne eivät näy koko maata koskevassa koosteessa. Jouko Sihvo eritteli tutkimuksessaan palvelevan puhelimen asiakkaiden sukupuoli-, siviilisäätö- ja ikäjakaumia vuoden 1972 osalta ja vertasi niitä myös koko väestön tietoihin. Hän havaitsi, että kaikilla muilla paikkakunnilla paitsi Savon-

370 KPT vuonna 1976. Kirkon toimikuntien toimintakertomuksen erillispainos, 10.

371 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuosittelastot 1975, 1980, 1985, 1990 ja 1995.

linnassa ja Porissa naisia oli enemmän kuin miehiä. Helsingissä naissoittajien osuus oli 63 %, kun taas naisten osuus Helsingin väestössä oli 54 %.³⁷²

Kuvio 4 Palvelevan puhelimen soittajien sukupuolijakauma prosentteina viiden vuoden välein vuosina 1975–1995.

Soittajien ikää koskevien muutosten seuraaminen ei ole ihan yhtä helppoa kuin sukupuolijakauman muutosten seuraaminen, koska tilastolomakkeen ikäryhmäjaottelua on muutettu. Muutokset näkyvät oheisessa asetelmassa.

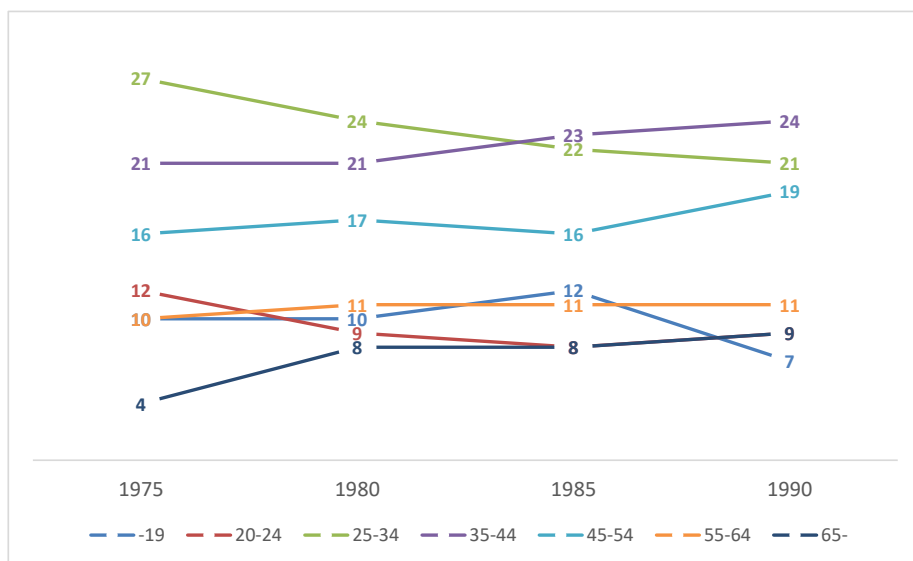
→ 1.8.1973	1.9.1973–1990	1991–1996
– 25	– 19	– 14
26–40	20–24	15–24
41–60	25–34	25–44
61–	35–44	45–64
	45–54	65–
	55–64	
	65–	

Vuosina 1973–1990 jaottelu oli tarkempi kuin vuonna 1991 käyttöön otetussa lomakkeessa. Siinä ikäryhmiä vähennettiin, mutta nuorimpien soittajien osalta jakoa tarkennettiin. Vuosina 1980–1992 yleisen palvelevan puhelimen rinnalla toimi muutamilla paikkakunnilla opiskelijoiden ja koululaisten sekä lasten ja nuorten palvelevia puhelimia, jotka käyttivät samaa tilastolomaketta. Niiden tilastotiedot ovat mukana palvelevan puhelimen valtakunnallisissa yhteenvedoissa.³⁷³ Todennäköisesti näiden palvelujen tarpeita varten haluttiin uudella lomakkeella saada tarkempaa tietoa nimenomaan nuo-

³⁷² Sihvo 1973a, 195.

³⁷³ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001; KPK:n toimintakertomukset 1980–1992.

rista soittajista. Alle 14-vuotiaiden soittajien prosenttiosuus jäi kuitenkin varsin pieneksi. Vuonna 1991 se oli 2 %, mutta vuosina 1994–1996 enää alle yhden prosentin.³⁷⁴

Kuvio 5 Palvelevan puhelimen soittajat ikäryhmittäin prosentteina vuosina 1975, 1980, 1985 ja 1990.

Kuviossa 5 on esitetty Palvelevan puhelimen soittajien jakautuminen ikäryhmiin prosentteina viiden vuoden välein vuosina 1975–1990. Kuvioista voi nähdä, että 1980-luvun loppuun mennessä nuorimpien ikäryhmien osuus väheni melko tasaisesti. Alle 35-vuotiaitten osuus väheni, mutta yli 35-vuotiaitten nousi 1990-luvun puoliväliin asti. Myöhempiä lukemia ei ole voinut esittää samassa kuviossa, koska vuodesta 1991 alkaen lomake vaihtui. Vuositilastot kertovat kuitenkin, että sama suuntaus jatkui edelleen: nuorimpien ikäryhmien osuus vähentyi ja vanhimpien lisääntyi.³⁷⁵

Palvelevan puhelimen soittajista on merkitty muistiin myös perhesuhteita koskevia tietoja. Koko tutkimuskauden ajan käytettiin perinteistä siviilisäätöjakojaottelua (*naimaton, naimisissa, leski, eronnut, avioliitossa, asuu erillään*). Kaikkien soittajien kohdalla ei ole kyseistä tietoa merkitty. Vuosina 1974–1978 tieto löytyy vuosittain 61–67 prosentista soittoja. Vuosina 1982–1985 prosenttiosuus on 58–62.³⁷⁶

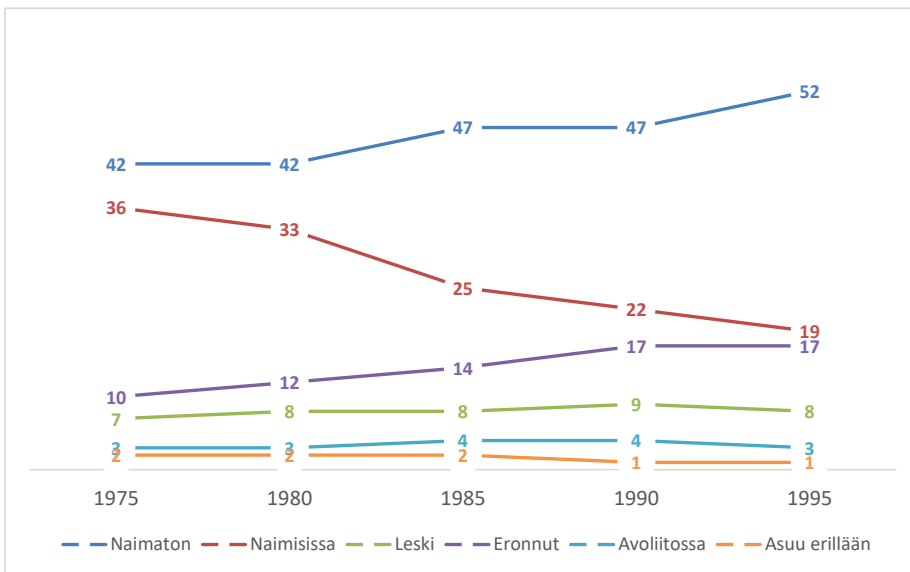
Kuviossa 6 esitetään Palvelevan puhelimen soittajien siviilisäätöjako prosentteina vuosina 1975–1995. Kuvioista voi nähdä, että avioliitossa elävien

374 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1991–1996.

375 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1991, 1993 ja 1995.

376 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1974–2001.

osuus vähentyi tasaisesti. Yksin elävien (naimattomat, lesket ja eronneet) osuus oli jo 1970-luvulla noin 60 prosenttia, ja se nousi siitä vielä lähelle 80 prosenttia. Jouko Sihvon tutkimuksen mukaan vuonna 1972 jakauma oli ollut seuraava: naimattomat 46 %, naimisissa olevat 38 %, eronneet 10 % ja lesket 6 %.³⁷⁷ Näiden lukujen mukaan yksin elävien osuus oli 62 %. Yksin elävien määrän lisääntymiseen kiinnitettiin huomiota vuoden 1985 työntekijäkokouksessa, jossa tarkasteltiin edellisen vuoden tilastoja.³⁷⁸ Vuoden 1988 tilastoja tarkastellessaan Palvelevan puhelimen neuvottelukunta kiinnitti huomiota siihen, että soitoissa tuli esille eri tavoin ihmissuhteiden puute. Yksineläviä oli siinä vaiheessa noin ¾ soittajista. Sen sijaan parisuhteessa eläviä oli vain noin neljännes.³⁷⁹ Yksin elävillä tarkoitetaan tässä ilman parisuhdetta eläviä, ei yksin asuvia.

Kuvio 6 Palvelevan puhelimen soittajat siviilisäädyn mukaan prosentteina viiden vuoden välein vuosina 1975–1995.

Vuonna 1991 tilastolomakkeeseen lisättiin tieto soittajan toimeentulosta ja osallistumisesta työelämään. Vaihtoehdot olivat *ansiotyössä*, *kotityössä*, *eläkkeellä*, *työtön* ja *opiskelija/koululainen*. Ennen 1990-lukua käytössä olleissa lomakkeissa tätä aihepiiriä ei ollut lainkaan. Päivystäjille laaditussa ohjeessa selitettiin, että ilmaus *kotityössä* tarkoittaa kotiäitiä tai hoitovapaal-

³⁷⁷ Sihvo 1973a, 201.

³⁷⁸ KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 15.5.1985, § 3.

³⁷⁹ KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 31.3.1989, § 4.

la olevaa, joka ei ole ansiotyössä.³⁸⁰ Taulukossa 5 on kuvattu Palvelevan puhelimen soittajien toimeentuloa ja työelämään osallistumista vuosina 1991, 1993 ja 1995.³⁸¹ Työelämässä olevien soittajien osuus on jo näinkin lyhyellä aikavälillä laskenut ja työelämän ulkopuolella, eläkkeellä tai työttömänä olevien osuus noussut.

Taulukko 5. Palvelevan puhelimen soittajien toimeentulo ja osallistuminen työelämään prosentteina vuosina 1991, 1993 ja 1995.

Vuosi	Ansiotyössä	Kotityössä	Eläkkeellä	Työtön	Opisk./koulul.
1991	30	6	49	8	7
1993	25	5	51	13	6
1995	24	4	54	11	6

Palvelemaan puhelimeen soittivat alkuaikoina enemmän naiset. Vähitellen miesten osuus lisääntyi, ja tutkimuskauden lopulla molemmat soittivat lähes yhtä paljon. Soittajakunta muuttui vähitellen iäkkäämmäksi. Hyvin suuri osa soittajista elää yksin ja on työelämän ulkopuolella, useimmiten eläkkeellä.

Palvelevan puhelimen tilastolomakkeilla on koottu tietoa myös soittajan mielialasta. Vuosina 1973–1990 käytössä olleessa lomakkeessa vaihtoehdot olivat *masentunut*, *aggressiivinen*, *tuskainen/ahdistunut*, *epäluuloinen* ja *sekava*. Vuonna 1991 käyttöön otetussa lomakkeessa oli vain vaihtoehdot *masentunut*, *tuskainen* ja *aggressiivinen*. Masentuneisuuden osuus oli vuosien 1974 ja 1994 välillä 12–19 prosenttia, tuskaisuuden/ahdistuneisuuden osuus 8–14 prosenttia. Kaikkien mielialaa koskevien merkintöjen osuus laski ensimmäisen kaavakkeen käytön aikana. Uuteen kaavakkeeseen siirryttyä masentuneisuuden ja tuskaisuuden osuudet nousivat jyrkästi. Aggressiivisuuden osuus sen sijaan pysyi alhaisena koko tutkimuskauden ajan.³⁸²

Huomiota kannattaa kiinnittää myös siihen, mitä tietoja tilastojen avulla ei ole kerätty. Yksi tällainen asia on soittajan kuuluminen kirkkoon. Luvussa 2.2.2 puhuttiin siitä, miten joidenkin tutkijoiden mukaan siviilirekisteriin kuuluvat ihmiset olisivat itsemurhavaaran suhteen riskiryhmä. Palvelevan puhelimen soittajien tilastointi ei anna tässä asiassa mitään tietoa. Soittajan kirkkoon kuuluminen tai kuulumattomuus ei ollut missään vaiheessa keskustelun kohteena Palvelevaa puhelinta perustettaessa. Palvelu haluttiin suunnata kaikille, ja sen antama apu oli täysin pyyteetöntä. Palvelun nimikin valittiin sillä perusteella, että se ei olisi esteenä sellaisillekaan, jotka suhtautuivat kirkkoon kriittisesti.

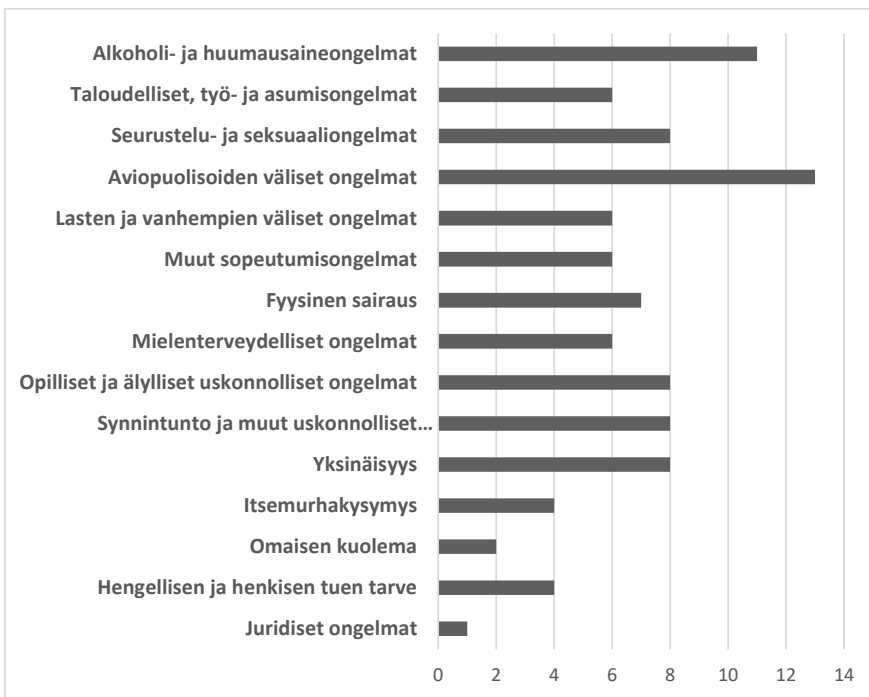
³⁸⁰ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen.

³⁸¹ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositalastot 1991, 1993 ja 1995.

³⁸² KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositalastot 1974, 1978, 1982, 1986, 1990 ja 1994.

3.2.3 Puhelinkeskustelujen aiheet

Valtakunnallisia tilastokoosteita ei ole kerätty ennen vuotta 1973. Sitä vanhemmat tiedot päivystäjistä ja puhelinkeskustelujen sisällöstä ovat peräisin Jouko Sihvon tutkimuksesta³⁸³. Sen toisessa painoksessa oli tietoja myös vuoden 1972 puheluidista. Vuosina 1964 ja 1965 ei ollut vielä käytössä valmiita lomakkeita tilastointia varten, vaan puhelujen tiedot kirjoitettiin käsin määrätyn kaavan mukaisesti. Sihvon tutkimuksessa ensimmäisten toimintavuosien puhelutiedot on kuitenkin esitetty ensimmäisen raporttikaavakkeen jaottelujen mukaisesti. Tämä kaavake otettiin käyttöön 28.1.1966.³⁸⁴ Soittajien ilmoittamien ongelmien prosentuaalinen osuus kaikista keskusteluista ensimmäisen kokonaisen toimintavuoden 1965 puheluidissa on kuvattu *kuviossa 7*.³⁸⁵ Esille nousi selvästi kaksi aihepiiriä, *aviopuolisoiden väliset ongelmat* (13 %) sekä *alkoholi- ja huumausaineongelmat* (11 %). Jälkimmäisessä alkoholi- ja huumausaineaiheita ei ole laskettu erikseen.

Kuvio 7 Palvelevan puhelimen soittajien ilmoittamien ongelmien esiintyminen prosentteina vuoden 1965 keskusteluissa.

³⁸³ Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimessa. Toinen lisätty painos 1973.

³⁸⁴ Samulin 2007, 67; HKA SA Ad 6.

³⁸⁵ Sihvo 1973a, 28.

Kahdeksan prosentin osuuteen yltivät *yksinäisyys, synnintunto ja muut uskonnolliset kokemukset sekä opilliset ja älylliset uskonnolliset ongelmat*. Jos kaksi jälkimmäistä yhdistettäisiin yhdeksi uskonnollisten ongelmien ryhmäksi, sen osuus olisi 16 prosenttia. Näin voitaisiin tehdä, jos olisi tiedossa, että kysymys on eri henkilöiden kertomista ongelmista. On kuitenkin mahdollista, että saman soittajan kohdalle on tehty merkintä molempien aiheiden kohdalle.

Jouko Sihvo tutki eri ongelmien keskinäistä yhteyttä Helsingin palvelussa puhelimesta vuosina 1968 ja 1969. Hänen selvitystensä mukaan nämä kaksi uskonnollista aihepiiriä eivät kuuluneet niiden ongelmien joukkoon, joilla oli merkittävä keskinäinen yhteys.³⁸⁶ Sen sijaan niistä soittajista, joiden päivystäjä oli tulkinnut olevan *hengellisen tai henkisen tuen tarpeessa*, yhdeksällä prosentilla oli merkintä myös *synnintunnon ja uskonnollisten kokemusten* kohdalla ja kahdeksalla prosentilla *opillisten ja älyllisten uskonnollisten ongelmien* kohdalla.³⁸⁷ Tästä kaikesta voisi päätellä, että vuosina 1968 ja 1969 uskonnollisaiheisten puhelujen ryhmä oli suurempi kuin mikään muu. Tilanne saattoi olla samanlainen jo vuonna 1965. Ainakin se näyttää selvältä, että uskonnollisten kysymysten käsittely on ollut Palvelevassa puhelimesta hyvin yleistä alusta alkaen.

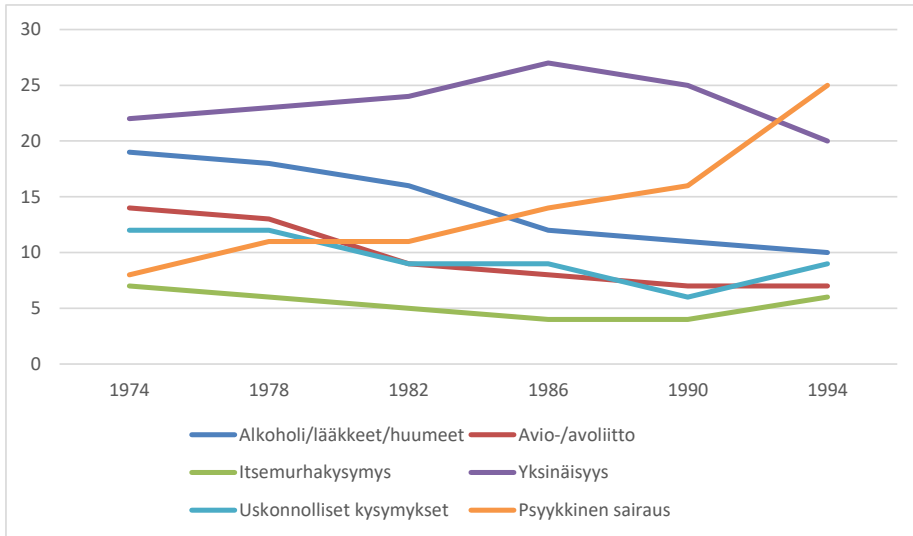
Vuosina 1973–1990 oli käytössä sama tilastointilomake, joten niiden vuosien kohdalla vertailun tekeminen on mahdollista. *Kuviossa 8* on esitetty keskeisimpien ongelmien ja tilanteiden prosentuaalinen osuus neljän vuoden välein. Kohtaan *alkoholi* on yhdistetty myös *lääkkeet ja huumausaineet*, vaikka ne tilastointilomakkeessa ovat erikseen. *Alkoholi*-aiheen osuus laski aikavälillä 1974–1990 16 prosentista yhdeksään. *Lääkkeet ja huumausaineet*-aiheen vaihteluväli oli yhdestä kolmeen prosenttia. *Taulukkoon 6* on koottu tiedot harvemmin esiintyvien ongelmien prosentiosuuksista.³⁸⁸ *Kuviosta 8* voi nähdä, että suurimmaksi ongelmaryhmäksi nousi *yksinäisyys*. Nousussa oli myös *psyykkinen sairaus*. Sen sijaan vuoden 1965 puhelinkeskusteluja kuvaavassa *kuviossa 7* suurimpiin ryhmiin kuuluneet *avioliitto, alkoholi- ja huumausaineongelmat* sekä *uskonnolliset kysymykset* laskivat selvästi. Avoliitto- ja parisuhdekysymysten osuuden lasku on ymmärrettävää, koska myös parisuhteessa elävien soittajien osuus laski. Samaan aikaan Palvelevan puhelimen laajenemisen kanssa laajeni myös perheasiain neuvottelukeskusten verkosto, joten avioliittokysymyksiin apua tarvitsevat saivat oman avunsaantipaikkansa. Ehkä tämä vähensi Palvelevasta puhelimesta niiden määrää, jotka halusivat keskustella avioliittokysymyksistä. Samaan tapaan laski

³⁸⁶ Sihvo 1973a, 97, 100.

³⁸⁷ Sihvo 1973a, 101.

³⁸⁸ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1.9.1973–1990. Vuositilastot 1974, 1978, 1982, 1986, 1990 ja 1994. Huomionarvoista on, että kyseisellä aikavälillä alkoholinkäyttö Suomessa lisääntyi merkittävästi, mikä näkyy kuviossa 1 luvussa 1.1.2. Tietenkään lisääntynyt alkoholinkäyttö ei välttämättä merkinnyt lisääntyvää tarvetta soittaa Palvelevaan puhelimeen. On mahdollista, että alkoholin ongelmana kokevat etsivät apua jostakin muualta.

myös alkoholi- ja päihdekysymysten osuus Palvelevassa puhelimessa, vaikka alkoholin käyttö ja alkoholiongelmät lisääntyivät. Myös alkoholiongelmiin oli saatavissa muuta apua. A-klinikkoja alettiin perustaa 1960-luvulla, ja AA-liike laajeni ja piti yllä omaa auttavaa puhelinta.

Kuvio 8 Keskeisimmät ongelmat ja tilanteet prosentteina Palvelevan puhelimen keskusteluissa vuosina 1974–1994.

Taulukko 6 osoittaa, että *seurustelu* ja *seksuaalivaikeudet* lisääntyivät tutkimuskauden aikana. Vuoden 1965 tilastoissa ne oli yhdistetty, ja niiden yhteinen prosenttiosuus oli kahdeksan. *Taloudelliset, työ- ja asumisongelmat* olivat vuonna 1965 yhtenä ryhmänä, mutta vuodesta 1973 käyttöön otetussa lomakkeessa kahtena ryhmänä, joiden yhteinen prosenttiosuus tuli lähelle vuoden 1965 kuutta prosenttia. *Fyysisen sairauden, lasten ja vanhempien välisten suhteiden sekä merkitsevän henkilön tai kohteen menetyksen* prosenttiosuudet eivät juurikaan muuttuneet.

Taulukko 6. Harvemmin esiintyneet ongelmat ja tilanteet prosentteina Palvelevan puhelimen keskusteluissa vuosina 1974–1994.

Ongelmat ja tilanteet	1974	1978	1982	1986	1990	1994
Fyysinen sairaus	6	7	6	6	7	8
Seurustelu	6	6	6	7	6	8
Seksuaalivaikeudet	8	8	8	8	7	9
Työ, opiskelu	4	5	4	4	3	3
Asunto, taloudelliset vaikeudet	3	3	2	2	2	5
Lapset – vanhemmat	6	7	6	5	5	6
Merkitsevän henkilön tai kohteen menetys	3	3	3	3	2	3
Väkivalta						2

Vuonna 1983 Palvelevan puhelimen työntekijäkokouksessa tarkasteltiin vuoden 1982 tilastoja ja kiinnitettiin huomiota siihen, että psyykinen sairaus oli noussut kolmanneksi suurimmaksi ongelmaksi. Myös psykiatrisessa hoidossa olevien soittajien määrä oli lisääntynyt. Toistuvaissoittajien osuuden arveltiin suurentuneen.³⁸⁹ Vuoden 1984 työntekijäkokouksessa todettiin, että Palveleva puhelin antoi merkittävää tukea psyykkisesti sairaille. Samalla kysyttiin, oliko Palvelevan puhelimen luonne muuttunut kriisihoitopaikasta tukiauttamispaikaksi sellaisille, joiden varsinainen hoito oli muualla.³⁹⁰ Samasta aiheesta keskusteltiin myös Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa. Kysyttiin, pitäisikö Palvelevan puhelimen profiilia terävöittää kriisipalvelun suuntaan ja pitäisikö taustapäivystystä tehostaa.³⁹¹ Vuoden 1985 työntekijäkokouksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että vuonna 1984 psyykkisesti sairaiden osuus oli noussut jo toiselle sijalle soittajien ongelmien joukossa. Itsemurhien osuus sen sijaan oli hiukan vähentynyt.³⁹² Vuoden 1988 kokouksissa todettiin tilanteen pysyneen entisenlaisena. Pääasiallinen soiton syy oli edelleen yksinäisyys. Mielenterveyskysymysten osuus oli edelleen hiukan noussut. Palvelevan puhelimen nähtiin olevan avohoidon ”kiinteä lenkki”.³⁹³

Tuija Rahunen tutki pro gradu -tutkimuksessaan Helsingin Palvelevaan puhelimeen vuonna 1986 tulleita soittoja, joiden kohdalle päivystäjät olivat tehneet merkinnän psyykkisestä sairaudesta. Kyseisenä vuonna puhelujia oli kaikkiaan 6910, joista psyykkisesti sairaiden soittoiksi oli merkitty 1367, eli noin 20 prosenttia kaikista soittoista. Tutkimukseen otettiin niistä joka kolmas. Soittajissa oli naisia enemmän kuin miehiä. Suurin osa miessoittajista

³⁸⁹ KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 12.5.1983, § 3.

³⁹⁰ KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 16.5.1984, § 2.

³⁹¹ KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 17.5.1984, § 8.

³⁹² KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 15.5.1985, § 3.

³⁹³ KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 11.4.1988, § 7; KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 13.4.1988.

Toiminnan arviointia.

oli 25–44 –vuotiaita. Naiset jakaantuivat tasaisemmin eri ikäryhmiin. Naimattomien osuus oli huomattavan suuri molemmilla sukupuolilla.³⁹⁴ Psykkisen sairauden lisäksi näillä soittajilla oli ollut muitakin ongelmia. Niistä yleisimpiä olivat yksinäisyys (23 %), uskonnolliset kysymykset (11 %), alkoholi (9 %), fyysinen sairaus (8 %) ja itsemurha (6 %). Lisäksi 21 prosenttia näistä soittajista oli tai oli ollut psykiatrisessa hoidossa.³⁹⁵ Samaan tutkimukseen liittyi myös päivystäjien haastattelu, jolla kartoitettiin heidän asenteitaan mielenterveyden ongelmista kärsiviä kohtaan. Sen havaittiin olevan yleensä ennakkoluuloton ja myönteinen. Keskustelutilanteessa päivystäjät kokivat vaikeimmaksi oman toivottomuuden tunteensa, jonka he arvelivat johtuvan koulutuksen puutteesta. Eniten lisäkoulutusta he kaipasivat juuri psykkinesti sairaiden soittajien kohtaamiseen. Siitä huolimatta päivystäjät viihtyivät työssään hyvin.³⁹⁶

Vuonna 1991 otettiin käyttöön uusi tilastointilomake, jossa useiden aihealueiden kohdalla oli erilainen merkintätapa. Vuoden 1994 tiedot on otettu *kuvioon 8 ja taulukkoon 6* uuden lomakkeen merkinnöistä joko suoraan tai hiukan soveltaen. Uudessa lomakkeessa yksinäisyyttä kuvasi kolme ilmausta, *juttelunhalu, tilannekohtainen yksinäisyys ja jatkuva yksinäisyys*. Tässä kaksi jälkimmäistä on laskettu yhteen, koska voisi kuvitella, että saman henkilön kohdalla on kysymys vain jommastakummasta yksinäisyyden lajista. Juttelunhalua ei ole otettu laskuihin mukaan, koska sen liittyminen yksinäisyyteen ei ole selkeä.³⁹⁷ Pääkaupunkiseudun Palvelevan puhelimen vuonna 1994 käyttöön ottamasta lomakkeesta poistettiin *juttelunhalu*-kohta kokonaan.³⁹⁸ Vuoden 1994 valtakunnallisessa tilastokoosteessa Pääkaupunkiseudun puhelujen osuus koko maan puheluista oli 21 prosenttia, joten sen tekemä oma ratkaisu saattoi vaikuttaa jonkin verran koko maan tilastoihin.³⁹⁹ Mahdollisesti tämän *juttelunhalu*-kohdan vaikutusta oli, että yksinäisyyttä kuvaava käyrä laski 1990-luvulla. Tuskinpa yksinäisyys soittajien ongelmana oli vähentynyt.

Alkoholi sekä *lääkkeet ja huumeet* ovat olleet lomakkeessa kahtena erillisenä kohtana, mutta tilastoinnissa ne on laskettu yhteen. Kokonaisuutena päihteiden käyttöä ja riippuvuuksia kuvaava käyrä laski hitaasti koko tutkimuskauden. Alkoholin osuus laski vuosina 1991–1996 kahdeksasta kuuteen prosenttiin. Lääkkeiden ja huumeiden yhteinen osuus oli kaksi tai kolme prosenttia. Tämä tuntuu hiukan erikoiselta siitä syystä, että kyseisenä aikana kuitenkin alkoholin käyttö Suomessa oli runsasta ja huumeiden käyttö lisääntyi 1990-luvulla selvästi, kuten luvussa 1.1.2 on kerrottu.

394 Rahunen 1991, 83.

395 Rahunen 1991, 30.

396 Rahunen 1991, 85.

397 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Vuositilasto 1994.

398 Sorri 2001, 19.

399 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. PP:n toimipisteet 1994.

Avioliitto-käsitteen sijalla tilastolomakkeessa oli vuosina 1991–1996 ilmaisu *avio-*, *avoliitto*. Kysymyksessä oli yksi aihealue, joten tilastot eivät siinä vaiheessa enää kerro, kuinka paljon Palvelevassa puhelimesta puhuttiin nimenomaan avioliiton kysymyksistä. *Psykykkisen sairauden* sijasta käytettiin uudessa lomakkeessa hiukan lievennettyä ilmausta *psykykinen häiriö/sairaus*. Käyrä näyttää hiukan nousevan 1990-luvun alussa, kun tämä ilmaus otettiin käyttöön.⁴⁰⁰ Olisikohan häiriö-nimityksen mukaan tulo vaikuttanut sen, että päivystäjät tekivät ehkä herkemmin merkinnän siihen sarakkeeseen? Ehkä heidän mielestään soittajan arvioiminen psykykkisesti sairaaksi olisi vaatinut selvempää diagnoosia, kuin mihin päivystäjän asiantuntemus riitti. Kokonaisuutena katsoen mielenterveyden kysymysten käsittely Palvelevassa puhelimesta nousi 1990-luvulle tultaessa 20 prosentin vaiheille niistä alle kymmenen prosentin lukemista, joissa se oli ensimmäisen toimintavuosikymmen aikana. Psykykkisten ongelmien takia soittavien lisääntyminen liittyy siihen psykiatrisen hoidon rakennemuutokseen, joka alkoi 1980- ja kiihtyi 1990-luvulla. Koska avohoidon palvelut eivät kehittyneet riittävän nopeasti, joutuivat monet sairaaloista kotiutetut potilaat turvautumaan muihin tarjolla oleviin palveluihin, kuten Palvelevaan puhelimeen.

Uskonnollisten ongelmien ja kysymysten sijalle otettiin vuonna 1991 käsite *perimmäiset kysymykset*, jonka alla oli kaksi aihetta, *uskonnolliset kysymykset* ja *kuolema*. *Kuvion 8* käyrässä vuoden 1994 lukema kuvaa pelkästään uskonnollisia kysymyksiä.⁴⁰¹ Sen mukaan uskonnollisten kysymysten osuus nousi hiukan 1990-luvulla. Nousu saattaa liittyä siihen, että tuohon aikaan Suomessa oli syntynyt joukko muita auttavia puhelimia, joista monet keskittyivät johonkin rajattuun aihepiiriin. Palvelevalle puhelimelle, joka tunnettiin kirkon työmuotona, jäivät sellaiset soittajat, jotka halusivat keskustella uskonnollisista kysymyksistä.

Harvemmin esiintyvien keskustelun aiheiden prosenttiosuudet vuonna 1994 on lisätty *taulukkoon 6*, jossa ovat edellisen tilastolomakkeen aikana kerätyt tiedot. Fyysisen sairauden osuus alkoi tutkimuskauden loppupuolella nousta, mikä saattaa liittyä soittajakunnan ikääntymiseen. Erikoistapauksena fyysisen sairauden alueella 1980- ja 1990-luvuilla koottiin tietoja myös *AIDS*-kysymyksen näkyemisestä Palvelevassa puhelimesta. Aihe lisättiin tilastointilomakkeeseen vuonna 1991. *Taulukossa 7* on esitetty *AIDS*-aiheisten keskustelujen lukumäärät tai prosenttiosuudet vuosina 1987–1995.⁴⁰² Prosenttiosuudet pienentyivät 1990-luvulle tultaessa niin pieniksi, että niitä ei enää laskettu.

400 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Vuositalasto 1994.

401 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Vuositalasto 1994.

402 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomakkeet 1973–1990 ja 1991–1996. Vuositalastot 1987–1994.

Taulukko 7. Taulukko 7 AIDS-aiheisten keskustelujen määrä ja prosenttiosuus kaikista keskusteluista vuosina 1987–1995.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Lukumäärä	102			20	76	56	75	17	20
Prosentteina	0,3	0,1	0,1						

Seurusteluongelmat oli 1960-luvun tilastoinnissa yhdistetty *seksuaaliongelmien*, kuten *kuvioista 7* näky. Vuonna 1973 käyttöön otetussa lomakkeessa nämä aihepiirit olivat erillään, samoin vuonna 1991 käyttöön otetussa lomakkeessa.⁴⁰³ *Seksuaalivaikeudet* on jälleen aihe, jonka vertailu on hankalaa lomakkeen muutoksen takia. Vuodesta 1991 aihe jaettiin kolmeen osa-alueeseen, joita olivat *parisuhteen seksuaaliset vaikeudet*, *itsetyydytys* ja *poikkeava seksuaalinen käyttäytyminen*. Päivystäjien ohjeessa neuvottiin, että *itsetyydytys*-sarakeeseen merkitään sellaiset soittajat, joilla on puhelimessa tapahtuvan itsetyydytyksen toive tai yritys. *Poikkeavalla seksuaalisella käyttäytymisellä* puolestaan tarkoitettiin ohjeessa seksuaalisia vähemmistöjä ja mahdollista itsensä paljastelua. *Taulukossa 6* vuoden 1994 kohdalla on kaikki kolme osa-alueetta laskettu yhteen.⁴⁰⁴ *Väkivalta*-aiheen esiintymistä Palvelevan puhelimen keskusteluissa on tilastoitu vuodesta 1991 alkaen. *Asunto ja taloudelliset vaikeudet* jaettiin vuonna 1991 omiksi osa-alueikseen. *Taulukossa 6* ne on laskettu yhteen.⁴⁰⁵

Palvelevan puhelimen neuvottelukunta tarkasteli vuoden 1992 tilastoja ja havaitsi, että työttömyys, taloudelliset vaikeudet ja ihmissuhteet olivat olleet enemmän esillä keskusteluissa kuin edellisenä vuonna.⁴⁰⁶ Vuoden 1993 tilastoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että soittajien monitasoinen huono-osaisuus oli lisääntynyt. Ansiotyössä käyviä oli vain neljännes, samoin parisuhteessa eläviä. Yksinäisyyden, mielenterveyden häiriöihin, uskontoon, taloudellisiin ongelmiin ja itsetuhoisuuteen liittyvät ongelma-alueet olivat kasvussa.⁴⁰⁷ Yhtenä näiden muutosten syynä voidaan pitää lama-aikaa, jota Suomessa elettiin 1990-luvun alkuvuosina.

Hannu Sorri ja Jouko Sihvo tutkivat vuoden 1993 puheluita Pääkaupunkiseudun ja Kainuun Palvelevissa puhelimissa ja vertasivat niitä Jouko Sihvon aikaisempaan tutkimukseen, jonka aineisto oli 1960-luvun lopulta. He tutkivat myös eri aihepiirien keskinäisiä yhteyksiä sekä niiden esiintymistä eri soittajaryhmissä. He huomasivat, että naimattomien määrä oli kasvanut huomattavasti ja naimisissa olevien laskenut selvästi. Soittajien ikärakenne

403 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomakkeet 1973–1990 ja 1991–1996.

404 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen. Vuositalasto 1994.

405 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Vuositalasto 1994.

406 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 16.3.1993, § 5.

407 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 1/1994, 29.3.1994, § 2.

oli tuossa vaiheessa vielä nuorentunut. Päihdeongelmien määrä oli laskenut, samoin parisuhteeseen liittyvien ongelmien määrä. Yksinäisyyttä ja mielen-terveyden häiriöitä koskevat ongelmat olivat lisääntyneet. He totesivat, että Palvelevan puhelimen soittajakunnassa oli tapahtunut kasvavaa yksinäistymistä. Tilannekohtaiset parisuhdeongelmat olivat vähentyneet, ja tilalle olivat tulleet pysyvämmän luonteiset mielenterveyden ongelmat.⁴⁰⁸ Nämä Helsingin ja Kainuun tiedot ovat yhdensuuntaisia valtakunnallisten tilastojen kanssa.

Vuoden 1994 tilastojen valmistuttua Palvelevan puhelimen kiertokirjeessä todettiin, että psykiatrisen sairaalahoidon purkaminen tuntui Palvelevan puhelimen soittajakunnassa. Soittajina olivat yhä useammin psykiatrisen avohoidon potilaat, jotka elivät eristyneessä elämäntilanteessa ja tarvitsivat ymmärtävää ihmistä rinnalleen. Tähän viittasi myös jatkuvan yksinäisyyden lisääntyminen.⁴⁰⁹ Luvussa 1.1.2 on käsitelty psykiatrisen hoidon rakenneuudistusta Suomessa ja todettu, että kun psykiatrisia sairaansijoja oli 1980-luvun alussa noin 20 000, 1990-luvun alussa niitä oli enää noin 12 300 ja 1990-luvun lopussa enää noin 6 200. Lama-aika vaikutti sen, että avohoidon resursseja ei pystytty lisäämään alkuperäisen suunnitelman mukaan. Tästä syystä suuri joukko psykiatrasta hoitoa tarvitsevia jäi puutteellisen hoidon varaan, mikä ymmärrettävästi näkyi Palvelevan puhelimen soittajakunnassa psyykkisten vaikeuksien lisääntymisenä. Lama-ajan vaikutusta Palvelevan puhelimen keskusteluihin on hankala selvittää, koska juuri laman alussa otettiin käyttöön uusi tilastointilomake. Sen välityksellä saadut tiedot eivät ole suoraan vertailukelpoisia aikaisempien kanssa. Sorrin lama-ajan puhelutietoja koskevassa tutkimuksessa havaittiin kuitenkin, että niin soittajakunnan sisäiset erot kuin alueellisetkin erot soittajien henkisessä ahdingossa kasvoivat. Mielenterveyden häiriöistä kärsivien ahdinko lisääntyi, ja muita heikommassa asemassa olevilla ryhmillä oli vaikeuksia selviytyä lamasta. Sellaiset soittajat, joiden tilanne oli ollut muihin verrattuna kohtalaisen hyvä, selviytyivät paremmin. Heikot verkostot näyttivät altistavan syrjäytymiselle ja yksinäistymiselle.⁴¹⁰

3.2.4 Muut puhelutiedot

Soittajaa ja keskustelun sisältöä koskevan tiedon lisäksi Palvelevan puhelimen päivystäjät ovat merkinneet puhelinkeskusteluista muistiin muitakin tietoja. Vuosikymmenien varrella on raportoitu eri tavoin päivystäjän työskentelyä ja toimenpiteitä, arviota keskustelun merkityksestä sekä puhelutyyppiä. Vuosina 1974–1990 käytössä olleessa lomakkeessa⁴¹¹ kysyttiin *työntekijän toimenpiteitä*. Vaihtoehtoina olivat *jatkokeskustelu työntekijän*

408 Sorri ja Sihvo 1994, 44. Tutkimus julkaistiin PP:n 30-vuotisjuhlakirjassa ”Kuunnellen autat”.

409 KHA PA Dcb 3 PP:n siht. k.kirje 1/1995, 14.2.1995, § 1.

410 Sorri 2001, 123–127.

411 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1.9.1973–1990.

kanssa, ohjaaminen SOS-palveluun⁴¹², ohjaaminen muualle ja avun hälyttäminen autettavan luokse. Vuonna 1974 soittajista yksi prosentti ohjattiin SOS-palveluun, kymmenen prosenttia muualle, ja kolmen prosentin kanssa päivystäjä sopi jatkokeskustelun. Apua hälytettiin yhteensä 153 kertaa, mikä merkitsee noin yhtä prosenttia puhelinkeskusteluista. Vuoteen 1990 mennessä kaikki nämä luvut pienenivät vähitellen siten, että vuonna 1990 muualle ohjattiin enää noin kaksi prosenttia soittajista.⁴¹³ Tämä väheneminen saattaa kertoa siitä, että ajan mittaan Palvelevissa puhelimissa omaksuttiin näkemys, että Palvelevan puhelimen varsinainen työväline on keskusteluyhteys toiseen ihmiseen. Kun päivystäjät alkoivat enemmän luottaa oman työnsä, kuuntelemisen ja rinnalla olemisen merkitykseen, väheni tarve ohjata soittajia muualle ”paremman avun” äärelle. Vuosina 1991–1996 käytössä olleessa lomakkeessa päivystäjän toimenpiteistä, kuten muualle ohjaamisesta tai avun hälyttämisestä ei tehty merkintöjä lainkaan. Taulukossa 8 on esitetty avunhälyttämiskerrat sekä kaikkien puhelujen yhteismäärä neljän vuoden välein vuosina 1974–1990.⁴¹⁴

Taulukko 8. *Avunhälyttämiskertojen ja kaikkien puhelujen määrä vuosina 1974–1990.*

	1974	1978	1982	1986	1990
Avunhälyttämiskertoja	153	109	76	50	52
Puheluja yhteensä	14577	20906	33520	39630	43042

Päivystäjien toimenpiteistä raportointi liittyi Palvelevan puhelimen alkuvuosien käytäntöihin, joita kuvattiin Erkki Kokon laatimassa ”Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaassa”. Taustapäivystyksellä tarkoitettiin sitä, että päivystäjä voi tarvittaessa hälyttää avukseen jonkun toisen päivystäjän. Tämä voi lähteä kriittisessä tapauksessa soittajan luokse, tai häntä voi käyttää myös välittömään puhelinkonsultointiin. Taustapäivystys järjestettiin eri paikkakunnilla eri tavoin. Esimerkiksi Helsingissä sovittiin, että päivystäjä voi hälyttää sen seurakunnan päivystäjäkollegan, jonka alueelta soitto tuli. Jatkokeskustelujen sopimisesta samassa päivystäjän oppaassa todettiin, että Palveleva puhelin oli ensisijaisesti päivystyspaikalla tapahtuvaa palvelua, mutta tarvittaessa ja oman harkintansa mukaan päivystäjä voi myös sopia soittajan kanssa myöhemmin tapahtuvasta jatkokeskustelusta joko puhelimesta tai henkilökohtaisesti tapaamalla. Tällöin hänen oli kuitenkin paljastettava hen-

412 Suomen Mielenterveysseura perusti SOS-palvelun, Itsemurhien ehkäisykeskuksen Helsinkiin vuonna 1970 ja Lahteen vuonna 1985. Niemi 2000, 7, 10. KHA PA Cg1 PP:n neuv.k. ptk 4.9.1984, § 13. SOS-palvelusta kerrotaan tarkemmin toisaalla tässä tutkimuksessa.

413 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1974–1990. SOS-palveluun vuonna 1974 ohjatuista valtaosa lienee Helsingin Palvelevan puhelimen soittajia.

414 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996.

kilöllisyytensä, ja hän siirtyi varsinaisen Palvelevan puhelimen toiminnan ulkopuolelle.⁴¹⁵

Jouko Sihvon 6375 puhelua käsittävässä tutkimusaineistossa Helsingin palvelevassa puhelimesta vuosina 1968 ja 1969 jatkokeskustelu päivystäjän kanssa oli sovittu viidessä prosentissa keskusteluita, ja apua oli hälytetty yhdessä prosentissa.⁴¹⁶ Reijo Räisänen teki vuonna 1978 sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkimuksen Palvelevan puhelimen taustapäivystyskäytännöistä ja avun hälyttämisestä. Hänen aineistonaan olivat vuonna 1976 yhdeksällä paikkakunnalla käydyt puhelinkeskustelut, joita oli yhteensä 12 746. Sellaisia tilanteita, joissa päivystäjä oli tehnyt merkinnän avun hälyttämisestä, oli kaikkiaan 87. Hän tarkisti päivystäjiltä, minkälaisesta avusta oli ollut kysymys. Poliisi, sairausauto, lääkäri, omainen tai muu henkilö oli hälytetty 16 tapauksessa. Tarkemman tutkimisen kohteena oli 32 sellaista kriisitapausta, joissa taustapäivystäjä oli lähtenyt liikkeelle ja joissa tietoja saatiin sekä hälytyksen tehneeltä päivystäjältä että liikkeelle lähteneeltä taustapäivystäjältä.⁴¹⁷ Taustapäivystäjistä valtaosa oli seurakuntien työntekijöitä, joista puolet oli pappeja.⁴¹⁸ Tutkituista tapauksista 97 prosenttia oli sellaisia, joissa soittaja oli pyytänyt jotakuta tulemaan. Pyyntöön saattoi liittyä myös uhkaus esimerkiksi itsemurhasta. Päivystäjät olivat katsoneet hälyttämisen tarpeelliseksi ainoastaan 56 prosentissa tapauksista. Päivystäjistä 19 prosenttia myönsikin, että hälyttämisen syynä oli oma avuttomuuden ja ahdistuneisuuden tunne. Räisäsen mukaan päivystäjät olivat ainakin osittain taipuneet soittajan painostuksen ja uhkailujen edessä.⁴¹⁹ Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa vuonna 1981 todettiin, että Palvelevan puhelimen työ oli puhelimesta tapahtuvaa työtä. Kaiken muun, esimerkiksi kotikäynnit ja jatkotapaamiset päivystäjä teki yksityishenkilönä. Kokous antoi paikallisille toimipisteille suosituksen, että taustapäivystys ei ollut varsinaista Palvelevan puhelimen toimintaa, vaan päivystäjän yksityistä toimintaa. Tämä koski nimenomaan vapaaehtoisia päivystäjiä. Seurakuntien työntekijöiden kohdalla tilanne oli hiukan toinen. He voivat mahdollisesti lukea taustapäivystäjänä toimimisen virkansa hoitoon kuuluviin tehtäviin.⁴²⁰ Taustapäivystyskäytäntö näytti vähitellen jäävän pois. Tosin vielä vuonna 1984 Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa kysyttiin, pitäisikö Palvelevan puhelimen profiilia terävöittää kriisipalvelun suuntaan ja pitäisikö taustapäivystystä tehostaa.⁴²¹

Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlakirjassa *Puhelu auttaa* näkyivät jo käytäntöjen muutokset. Siinä todettiin, että taustapäivystäjänä toimiminen sopii parhaiten sellaisille henkilöille, jotka voivat sisällyttää sen omaan työ-

415 Kokko 1980, 29–30.

416 Sihvo 1973a, 138.

417 Räisänen 1978, 23–24.

418 Räisänen 1978, 27.

419 Räisänen 1978, 66.

420 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 8.10.1981, § 14.

421 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 17.5.1984, § 8.

hönsä. Soittajan luokse öiseen aikaan lähteminen kuuluisi sellaiseen työhön koulutuksen saaneille ammatti-ihmisille, kuten poliisille, lääkäreille ja ambulanssimiehille, mahdollisesti myös seurakuntien työntekijöille, mutta ei vapaaehtoisille päivystäjille. Kullakin paikkakunnalla olisi hyvä pyrkiä yhteistyöhön näiden tahojen kanssa.⁴²² Edellä kuvatut avun hälyttämisistä kuvaavat tilastojen muutokset selittynevät näin ollen ainakin osittain toimintakäytäntöjen muuttumisella. Tosin vuoden 1988 tilastoja tarkastellessaan Palvelevan puhelimen neuvottelukunta kiinnitti huomiota siihen, että apua oli hälytetty soittajan luokse 58 kertaa. Tämän nähtiin korostavan taustapäivystyksen merkitystä.⁴²³ Mutta siitä ei ole tietoa, oliko paikalle hälytetty taustapäivystäjä vai joku ammatti-ihminen tai oliko kyseessä muutama sellainen soittaja, jotka toistuvasti vaativat jotakuta luokseen.

Vuodesta 1991 alkaen päivystäjällä oli mahdollisuus määritellä soittaja *usein soittavaksi*. Päivystäjän ohjeen mukaan usein soittava oli ”ns. toistuvaissoittaja, joka ei soita kriisitilanteessa”, mutta hän ”ei ole sellainen soittaja, joka soittaa kriisissä tietyn ajan useita kertoja”. Vuosina 1991–1994 tällaisia usein soittavia oli vuosittain 23–26 % soittajista.⁴²⁴ Jo Palvelevan puhelimen alkuvuosina havaittiin, että jotkut soittajat soittivat usein. Tällaiset soittajat aiheuttivat päivystäjille turhautuneisuuden tunteita, koska heitä tuntui olevan hankala auttaa. Heidän tilanteensa ei muuttunut paremmaksi, ja päivystäjät saivat kuulla samat asiat yhä uudelleen ja uudelleen. Vuonna 1984 asiasta keskusteltiin edustajainkokouksessa, jossa todettiin, että toistuvasti soittamisen tarve liittyi usein soittajan sairauteen, ja siksi päivystäjän tulisi kestää tilanne turhautumatta ja ymmärtää. Asia oli myös työmenetelmäkysymys: heidän kohdallaan päivystäjän ei tarvinnut keskittyä vain kuuntelemiseen ja soittajan tunteiden käsittelyyn, vaan hän voi olla myös aktiivinen ja ilmaista omankin mielipiteensä. Päivystäjien oli myös mahdollista sopia yhteisistä toimintatavoista, ja keskustelun kestoja voitiin rajoittaa.⁴²⁵

Tilastointilomakkeissa on ollut myös mahdollisuus tehdä merkintöjä soittajan hoitopaikasta, jossa hän on saanut apua ongelmiinsa. Erityisesti psykiatrisesta hoidosta on koottu tietoja. Vuosina 1973–1990 käytössä olleessa lomakkeessa oli kohta *ollut/on psykiatrisessa hoidossa*. Seuraavassa lomakkeessa vuosina 1991–1996 oli ainoastaan vaihtoehto *asiakkaana auttamispisteessä*. Vuonna 1991 opastettiin päivystäjän ohjeessa, mitä ilmaus asiakkaana auttamispisteessä tarkoittaa: ”Soittajalla on asiakkuussuhde/hoitosuhte johonkin, esim. terapia, säännöllinen keskustelukontakti

422 Ojanperä 1984, 135.

Tämän kirjoittaja toimi 1980-luvulla Helsingin Palvelevan puhelimen sihteerinä. Jotkut seurakuntien työntekijät kertoivat tuolloin taustapäivystykseen liittyvistä huonoista kokemuksista: He olivat joutuneet soittajan luona hankaliin ja kiusallisiin, joskus suorastaan vaarallisiin tilanteisiin.

423 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 31.3.1989, § 4.

424 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomake 1991–1996. Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen. Vuositilastot 1991, 1992, 1993 ja 1994.

425 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 8.10.1982, § 11.

omahoitajaan yms. Tällä tiedolla saamme selville roolimme muiden palvelujen täydentäjänä.” Vuositilastojen mukaan vuosina 1974–1990 soittajista 6–7 prosenttia oli psykiatrisessa hoidossa ja 1990-luvun alkuvuosina seitsemän tai kahdeksan prosenttia oli asiakkaana jossakin auttamispisteessä.⁴²⁶

Se että soittajakunnasta hyvin monet soittivat usein, ja monet olivat asiakkaana jossakin psykiatrista tai muuta hoitoa antavassa auttamispisteessä, menee yksin soittajakunnan yksinäistyminen ja mielenterveysongelmien lisääntymisen kanssa. Jos jokapäiväisessä elämässä ei ollut kontakteja toisiin ihmisiin, niitä haki varmaan helpommin Palvelevasta puhelimesta. Palvelevan puhelimen dokumenteista ei käy ilmi, kiinnitettiinkö siihen huomiota, että psykkisesti sairaat ja yksinäiset saattoivat olla itsemurhavaarassa, vaikka he eivät itsemurhasta puhuisikaan. Tämä näkökulma tuli esille jo Kalle Achtén varhaisimmissa itsemurhatutkimuksissa 1960-luvulla. Niiden mukaan noin viidesosalla vuosina 1954–1958 itsemurhan tehneistä oli kuolintodistuksessa psykiatrinen diagnoosi, useimmiten depression. Itsemurhien ehkäisyyn kannalta depression tunnistaminen oli Achtén mielestä tärkeää.⁴²⁷ Sama johtopäätös tehtiin myös 1980–1990 -lukujen taitteessa toteutetussa itsemurhien ehkäisyprojektissa.⁴²⁸ Toinen havainto itsemurhan tehneistä Achtén mukaan oli se, että monet heistä olivat ”taipuvaisia yksinäisyydentunteisiin”.⁴²⁹

3.2.5 Itsemurha-aiheiset puhelut

Kuviossa 8 kaikkein alimmaisena varsin tasaisena kulkeva käyrä kuvaa *itsemurha*-aiheen esiintymistä puhelinkeskusteluissa. Vaikka Palvelevan puhelimen perustajien mielessä oli erityisesti itsemurhavaarassa olevien auttaminen, tilastot osoittavat, että itsemurha ei ole missään vaiheessa ollut keskusteluissa yleisimpien aiheiden joukossa. Vuoteen 1990 asti aihetta kuvasi yksi vaihtoehto *itsemurhakaksymys*. Vuosina 1991–1996 aihe oli jaettuna kahteen alateemaan, jotka olivat *itsemurha-ajatukset* ja *itsemurha-aikomus*. Päivystäjän ohjeessa selvennettiin käsitteitä: Itsemurha-ajatukset tarkoittavat sitä, että soittaja pohtii itsemurhaa tai hänellä on itsetuhoajatuksia. Itsemurha-aikomus tarkoittaa sitä, että soittaja on akuutissa itsemurhavaarassa, hän suunnittelee itsemurhaa. Kuviossa vuoden 1994 kohdalla on oletettu, että saman soittajan kohdalla ei olisi molempia merkintöjä, ja siksi ne on laskettu yhteen. *Itsemurha-ajatusten* osuus oli viisi prosenttia ja *itsemurha-*

426 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Lomakkeet 1.9.1973–1990 ja 1991–1996. PP:n tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen. Vuositilastot 1974, 1978, 1983, 1986, 1990, 1991 ja 1993.

427 Achté 1963, 22.

428 Itsemurhan voi ehkäistä, 18.

429 Achté 1963, 23.

aikomuksen yksi prosentti. Itsemurha-aiheisten keskustelujen osuus on vaihdellut tutkimuskauden aikana seitsemän ja neljän prosentin välillä.⁴³⁰

Palvelevan puhelimen valtakunnalliset tilastot eivät kerro itsemurhasta puhuneista soittajista muuta, kuin että he ovat puhuneet itsemurhasta. Siitä, olivatko he miehiä vai naisia, minkä ikäisiä he olivat ja puhuivatko he myös muista asioista, ei näistä tilastokoosteista voi päätellä mitään. Näiden tietojen saaminen edellyttäisi päivystäjien alkuperäisten puhelumerkintöjen tutkimista. Mutta niistäkään eivät kaikki asiat selviä. Palvelevan puhelimen neuvottelukunta totesi vuoden 1991 tilastoja tarkastelleessaan, että itsemurhasta voidaan puhua joko menneenä tai tulevana tapahtumana.⁴³¹ Tällainen näkökulma ei tule esille edes päivystäjän tekemissä merkinnöissä. Yksittäisen itsemurhaa koskevan merkinnän takana saattoi olla joko akuutti itsemurhakriisi tai vaikkapa suvussa joskus vuosia sitten tapahtuneen itsemurhata-pauksen muistelu.

Joitakin tutkimuksia alkuperäisistä puhelumerkinnöistä on vuosien varrella tehty. Jouko Sihvo eritteli puhelujen sisältöä yksityiskohtaisesti tutkimuksessaan ”Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimesta”. Hänen aineistonaan olivat Helsingin palvelevan puhelimen soitot vuosina 1968 ja 1969. Puhelinkeskusteluja oli yhteensä 6 571.⁴³² Näistä puheluista 11 prosentissa käsiteltiin itsemurhakysymystä. Prosenttiosuus oli sama sekä miehillä että naisilla. Soittajien ikäjakaumasta ei ole tarkkoja numerotietoja. Sihvon kirjassa esittämistä kuvioista voi nähdä, että alle 25-vuotiaita oli vähän alle 30 prosenttia, 26–40-vuotiaita hiukan yli 30 prosenttia, 41–60-vuotiaita yli 40 prosenttia ja yli 60-vuotiaita selvästi alle 10 prosenttia.⁴³³ Valtaosa itsemurhasta puhuvia oli siis työikäisiä.

Sihvo selvitti myös, mitä muita aiheita oli itsemurhasta puhuvien soittajien puheluissa. Tiedot on koottu *taulukkoon 9*. Siitä käy ilmi, että naisilla yleisimpiä aihepiirejä olivat mielenterveydelliset ongelmat ja yksinäisyys, kun taas miehillä yleisimpiä olivat alkoholi- ja huumausaineongelmat sekä aviopuolisoiden väliset ongelmat.⁴³⁴

430 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Tilastolomakkeet 1.9.1973–1990 ja 1991–1996. PP:n tilastointilomakkeen täyttöohjeet 1.1.1991 alkaen. Vuositolasto 1994. Jos yksi prosentti soittajista suunnittelee itsemurhaa, se tarkoitti esimerkiksi vuonna 1994 noin 500 soittajaa. Kaikki eivät kuitenkaan olleet luultavasti eri henkilöitä, vaan sama soittaja oli saattanut puhua itsemurha-aikeesta useita kertoja. Vuonna 1994 Suomessa tehtiin 1387 itsemurhaa. Itsemurhat. Findikaattori. Jos vuosien 1972–1995 välisenä aikana Palvelevissa puhelimesta käytiin yhteensä yli 800 000 puhelinkeskustelua, ja keskimäärin viidessä prosentissa niistä puhuttiin itsemurhasta, kyseisenä aikana noin 40 000 puhelinkeskustelussa käsiteltiin itsemurha-aihetta.

431 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 8.4.1992, § 5.

432 Sihvo 1973a, 8.

433 Sihvo 1973a, 107–108.

434 Sihvo 1973a, 110.

Taulukko 9. Itsemurhasta puhuneiden soittajien muut ongelmat prosentteina Helsingin Palvelevassa puhelimesta vuosina 1968 ja 1969.

Ongelmat	Miehet	Naiset	Kaikki
Mielenterveydelliset ongelmat	19	35	29
Alkoholi- ja huumeaineongelmat	43	21	29
Yksinäisyys	19	30	26
Aviopuolisoiden väliset ongelmat	21	16	19
Hengellisen ja henkisen tuen tarve	12	15	14
Seurustelu- ja seksuaaliongelmät	12	11	11
Fyysinen sairaus	9	9	9
Taloudell., työ- ja asumisongelmat	9	9	9
Omaisien kuolema	6	8	8
Opilliset ja älylliset usk. ongelmat	6	7	6
Synnintunto, muut usk. kokemukset	4	6	5
Soittojen lukumäärä	258	424	682

Vuosien 1968 ja 1969 puheluja Helsingin Palvelevassa puhelimesta tutkivat myös Harri Helle ja Timo Paukkunen laudatur-töissään. Edellisen aiheena olivat aviolliset ongelmat, jälkimmäisen alkoholiongelmät. Paukkunen havaitsi, että alkoholikysymyksen kanssa esiintyneitä suurimpia ongelmaryhmiä olivat aviopuolisoiden väliset vaikeudet, itsemurhakysymys, mielenterveydelliset vaikeudet ja yksinäisyys.⁴³⁵ Helle puolestaan havaitsi, että aviollisten ongelmien ohessa suurin ongelmaryhmä oli alkoholin väärinkäyttö.⁴³⁶ Sihvon, Helteen ja Paukkusen aineistona olivat vuosien 1968 ja 1969 puhelinkeskustelut Helsingin Palvelevassa puhelimesta. Heidän tutkimustulostensa perusteella alkoholi, yksinäisyys, aviopuolisoiden väliset ongelmat, mielenterveyskysymykset ja itsemurhakysymys kietoutuivat soittajien elämässä monin tavoin yhteen.

Erik Samulinin tutkimuksen aineistona olivat Helsingin Palvelevan puhelimen itsemurha-aiheiset soitot vuonna 1983. Niitä oli yhteensä 400. Puhelinkeskusteluja vuonna 1983 oli kaikkiaan 5 912.⁴³⁷ Itsemurha-aiheisista soittoista 45 prosenttia oli miesten ja 55 prosenttia naisten soittoja. Muiden puheluiden osalta miesten osuus oli 33 prosenttia ja naisten osuus 67 prosenttia.⁴³⁸ Samana vuonna koko maan kaikissa puhelinkeskusteluissa naisten osuus oli 58 prosenttia ja miesten 42 prosenttia.⁴³⁹ *Taulukossa 10* on esitetty soittajien ikäjakauma itsemurha-aiheisten soittojen kohdalla. Yksi Samulinin

⁴³⁵ Paukkunen 1971, 67.

⁴³⁶ Helle 1974, 32.

⁴³⁷ Samulin 1984, 23.

⁴³⁸ Samulin 1984, 27.

⁴³⁹ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuosilastot 1983.

tutkimuksen havainto oli se, että varhaisessa keski-iässä olevat naiset puhuivat itsemurhasta suhteellisen paljon, mutta sen sijaan eivät olleet itsemurhailastoissa yhtä näkyvässä osassa.⁴⁴⁰

Taulukko 10. *Itsemurhasta puhuneiden soittajien ikäjakauma prosentteina Helsingin Palvelevassa puhelimesta vuonna 1983.*

20–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–
10	34	23	16	11	3

Samulinin tutkimuksessa kartoitettiin myös muiden aihepiirien liittymistä itsemurhakäsymykseen. Nämä tiedot on koottu *taulukkoon 11*. Naisilla psyykinen sairaus ja yksinäisyys olivat edelleen yleisimpiä aihepiirejä. Myös miehillä alkoholi oli edelleen yleisin, mutta heilläkin yksinäisyys oli mennyt avioliittoaiheen ohi.⁴⁴¹

Taulukko 11. *Itsemurhasta puhuneiden soittajien muut ongelmat prosentteina sukupuolen mukaan Helsingin Palvelevassa puhelimesta vuonna 1983.*

Ongelmat	Miehet	Naiset
Psyykinen sairaus	9	29
Alkoholi	35	13
Yksinäisyys	24	24
Avioliitto	11	14
Seurustelu	8	6
Seksuaalivaikeudet	2	3
Fyysinen sairaus	7	12
Työ, opiskelu	4	4
Asunto- ja taloudelliset vaikeudet	1	4
Lapset – vanhemmat	3	5
Lääkkeet, huumeaineet	4	6
Merkitsevän henkilön menetys	11	12
Uskonnolliset kysymykset	13	13
Ollut/on psykiatrisessa hoidossa	5	23
Päihtynyt, tokkurassa	19	6

440 Samulin 1984, 24, 28–29; KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 15.5.1985, § 2.

441 Samulin 1984, 41.

Marjo-Riitta Kujalan tutkielman aineistona olivat vuonna 1994 Seinäjoen Palvelevassa puhelimesta käydyt keskustelut. Aineisto oli niin pieni (109 puhelinkeskustelua), että siitä ei voi tehdä erityisiä johtopäätöksiä. Omista itsemurha-ajatuksistaan puhui seitsemän soittajaa. Lisäksi muutamalla oli huolena tuttavien tai ystävien itsemurha-aikomukset. Yhtä lukuun ottamatta kaikki omasta itsemurhasta puhuneet olivat naimattomia. Itsemurhaa yrittäneet 25–44-vuotiaat naiset puhuivat myös alkoholiongelmasta. Kaikki itsemurhasta puhuvat miehet olivat 25–44-vuotiaita ja työelämän ulkopuolella. Heidän ongelmiaan olivat velat, psyykkinen sairaus, elämään kyllästyminen tai yksinäisyys. Huomion arvoista oli se, että itsemurhasta puhuneet eivät juurikaan olleet hakeneet muualta apua ongelmiinsa.⁴⁴² Jos näin olisi laajemminkin, Palvelevan puhelimen merkitys korostuisi ensimmäisenä avun etsintäpaikkana. Itsemurhan tehneistä tiedetään, että valtaosalla heistä oli ollut jokin hoitopaikka tai -kontakti.⁴⁴³

SOS-palvelun sosiaalityöntekijä *Irja Korhonen* pohti Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlakirjan artikkelissaan ”Itsetuho” itsemurha-aihetta käsitteleviä soittajia ja heidän pientä osuuttaan koko soittajamäärästä. Hän arveli, että sellaiset ihmiset, jotka olivat jo tehneet itsemurhapäätöksen, eivät tunteneet tarvetta soittaa. He olivat jo saavuttaneet eräänlaisen rauhan, jossa ei tarvinnut enää tuskailia epävarmuudessa. Osa vakavassa vaarassa olevista oli luultavasti myös hakeutunut joko avohoitoon tai sairaalaan.⁴⁴⁴

Hannu Sorri ja Jouko Sihvo julkaisivat Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhlakirjassa *Kuunnellen autat* tutkimuksen ”Ketkä soittavat Palvelevaan puhelimeen”. Tutkimuksen kohteena olivat Pääkaupunkiseudun ja Kainuun Palvelevissa puhelimesta vuonna 1993 kerätyt tilastot. Otos käsitti yhteensä 1 109 puhelinkeskustelua, jotka oli koottu siten, että mukaan otettiin joka kymmenes puhelinkeskustelu tilastointijärjestyksessä. Pääkaupunkiseudulla käytyjä keskusteluja oli 998 ja Kainuussa käytyjä 111.⁴⁴⁵ Itsemurha-aihe oli Pääkaupunkiseudulla esillä 11 prosentissa puheluja, Kainuussa seitsemässä prosentissa.⁴⁴⁶ Koko maassa vuonna 1993 itsemurha-aiheisten keskustelujen osuus oli seitsemän prosenttia.⁴⁴⁷ Tuohon aikaan tilastoitiin erikseen itsemurha-ajatuksia ja itsemurha-aikomus. Itsemurha-ajatuksien esiintymistiheys oli Pääkaupunkiseudulla kahdeksan ja Kainuussa kuusi prosenttia. Itsemurha-aikomus oli Pääkaupunkiseudulla esillä kolmessa, Kainuussa kahdessa prosentissa puhelinkeskusteluja. Itsemurha-ajatuksista puhuneista Pääkaupunkiseudulla 69 prosenttia oli naisia. Ikäryhmistä nuoret aikuiset nousivat selvimmän esille. Itsemurha-aikomuksensa ilmaiseista taas enem-

442 Kujala 1995, 6, 41.

443 Lönnqvist et al. 1993c, 49.

444 Korhonen 1984, 93.

445 Sorri & Sihvo 1994, 18.

446 Sorri & Sihvo 1994, 40.

447 KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1993.

mistö, 59 prosenttia oli miehiä.⁴⁴⁸ Itsemurha-aiheisissa puhelinkeskusteluissa muita aihepiirejä olivat ihmissuhteet, yksinäisyys, elämänolosuhteet ja sairaus, erityisesti psyykinen sairaus. Puolet näistä soittajista oli luokiteltu masentuneiksi.⁴⁴⁹

Itsemurha-aiheen esiintymistä Palvelevan puhelimen keskusteluissa käsiteltiin Palvelevan puhelimen erilaisissa kokouksissa. Työntekijäkokouksessa vuonna 1985 todettiin, että itsemurha-aiheiset keskustelut olivat hiukan vähentyneet.⁴⁵⁰ Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa havaittiin, että vuoden 1985 tilastoissa itsemurha-aiheen esiintymisessä oli huomattavaa paikallista eroavuutta. Helsingissä aihe oli yleisempi kuin muualla. Neuvottelukunnan mielestä Palvelevan puhelimen profiiliin tulisi kiinnittää huomiota. Toiminnan alkuperäinen tavoite, itsemurhavaarassa olevien auttaminen, pitäisi saada enemmän esille. Pitäisi harkita tiedotuskampanjaa, jolla vahvistettaisiin kuvaa siitä, että itsemurhavaarassa oleva ihminen voi ottaa yhteyttä Palvelemaan puhelimeen.⁴⁵¹ Työmuodon piirissä ei kuitenkaan paneuduttu tämän perusteellisemmin siihen kysymykseen, mikä yhteys itsemurha-aiheisten puheluiden vähäisellä määrällä ja tiedotuksella mahdollisesti oli. Itsemurhateemaan keskittynyttä tiedotuskampanjaa ei järjestetty.

448 Sorri & Sihvo 1994, 40.

449 Sorri & Sihvo 1994, 41.

450 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 15.5.1985, § 3.

451 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 9.5.1986, § 5.

4 Palvelevan puhelimen laajeneminen valtakunnalliseksi työmuodoksi

4.1 Valtakunnallinen koordinaatio

4.1.1 Kirkon perheasiain toimikunnan työalaksi

Helsingin puhelinaluepalvelutoimikunnassa todettiin lokakuussa 1966, että Palveleva puhelin oli laajentunut, mutta Suomessa ei ollut mitään kansallista elintä puhelinsielunhoitoa varten.⁴⁵² Joulukuussa samana vuonna pohdittiin, mitä voitaisiin tehdä muilla paikkakunnilla perustettavien Palvelevien puhelinten hyväksi, jotta palvelun laatu ja taso olisi kaikkialla samanlaista. Päätettiin kutsua kevätkaudella järjestettävään seminaariin edustajia ainakin niiltä paikkakunnilta, joilla perustaminen oli jo ajankohtaista.⁴⁵³ Huhtikuun kokouksessa ilmoitettiin, että kutsut Palvelevan puhelimen koulutusseminaariin oli lähetetty Savonlinnaan, Lappeenrantaan, Kouvolaan, Turkuun, Hämeenlinnaan, Poriin ja Tampereelle.⁴⁵⁴ Toiminnassa tuolloin olivat jo Turun, Lappeenrannan ja Savonlinnan Palvelevat puhelimet.⁴⁵⁵ Muut olivat suunnitteluvaiheessa.

Kansallisen elimen tarve oli siitä eteenpäin lähes kaikkien puhelinaluepalvelutoimikunnan kokousten esityslistalla. Helmikuussa 1967 päätettiin kutsua tuomiorovasti *Ensio Kuula* seuraavaan kokoukseen kuultavaksi asiantuntijana siitä, millaiseksi kansallinen elin olisi muodostettava ja mihin jo olemassa olevaan elimeen mahdollisesti liitettävä.⁴⁵⁶ Maaliskuussa pidetyssä kokouksessa päätettiin, että keskuselimen perustamisasiassa käännyttäisiin piispainkokouksen puoleen. Puheenjohtaja ja sihteeri suunnittelisivat kirjelmän, ja sen lisäksi otettaisiin yhteyttä henkilökohtaisesti piispainkokouksen puheenjohtajaan.⁴⁵⁷ Huhtikuun toisessa kokouksessa vuonna 1967 palattiin jälleen kysymykseen kansallisesta elimestä. Pidettiin tärkeänä sitä, että elin kuuluisi kirkon viralliseen organisaatioon, koska sille tulisi vastaisuudessa todennäköisesti tärkeitäkin tehtäviä. Asian saattamista piispainkokouksen tietoon pidettiin tärkeänä.⁴⁵⁸

Syksyllä 1969 tuli esille uusia syitä Palvelevan puhelimen aseman määrittämiselle. Palvelevan puhelimen numero haluttiin saada Helsingin puhelin-

⁴⁵² HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 26.10.1966, § 4.

⁴⁵³ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 14.12.1966, § 7.

⁴⁵⁴ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 19.4.1967, § 2.

⁴⁵⁵ Liite 3.

⁴⁵⁶ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 1.2.1967, § 5.

⁴⁵⁷ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 15.3.1967, § 5.

⁴⁵⁸ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 26.4.1967, § 5.

luetteloon p-kirjaimen kohdalle. Helsingin Puhelinyhdistys ei ollut hyväksynyt sitä siihen, koska palvelevaa puhelinta pidettiin epävirallisena palvelumuotona, jonka nimikään ei ollut suojattu. Jos Palveleva puhelin saataisiin kirkon viralliseksi toimintamuodoksi, olisi puhelinyhdistys valmis ottamaan sen haluttuun kohtaan luettelossa. Kun samaan aikaan joidenkin järjestöjen taholta oli tiedusteltu palvelevan puhelimen perustamiseen ja toimintaan liittyviä näkökohtia, katsoi puhelinpalvelutoimikunta toiminnan virallistamisen ja nimen suojaamisen aiheelliseksi. Päätettiin neuvotella tammikuun koulutusseminaariin tulevien muiden palvelevien puhelimien edustajien kanssa asian viemisestä piispaainkokoukseen ja palvelevan puhelimen toiminnan jäsentämisestä ehkä jonkin olemassa olevan laajennetun piispaainkokouksen alaisen toimikunnan työalaa.⁴⁵⁹

Asia eteni vasta vuonna 1971, jolloin Tampereella oli piispan tarkastus. Piispa Kansanaho piti tarkastuksen myös Palvelevassa puhelimesta. Jouko Sihvo oli läsnä tilaisuudessa ja toi esille yhteisen elimen tarpeen.⁴⁶⁰ Piispa Kansanaho tarttui asiaan ja laati kirjelmän laajennetulle piispaainkokoukselle. Siinä hän kuvasi Palvelevan puhelimen toimintaa ja sen hetkistä laajuutta. Hän totesi, että uusia toimipisteitä suunniteltaessa neuvoja oli pyydetty Helsingin Palvelevan puhelimen johtohenkilöiltä, koska koko kirkkoa koskevaa järjestettyä yhteistoimintaa ei ollut. Työmuoto kaipaisi kuitenkin perusteellisempää suunnittelua ja kehittämistä. Erityisesti olisi kiinnitettävä huomiota puhelimien tarkoituksenmukaisuuteen, toimintakykyyn sekä päivystäjien opastamiseen ja kouluttamiseen. Keskustelujen aiheiden perusteella voi päätellä, että työ oli suurimmaksi osaksi perheasiain neuvontaa. Tästä syystä olisi luonnollista, että Palvelevien puhelimien toiminnan organisoiminen ja johtaminen tapahtuisi yhteistyössä perheasiain neuvonnan kanssa. Kansanaho esitti 4.3.1971, että laajennettu piispaainkokous antaisi palvelevan puhelimen suunnittelun ja ohjauksen kirkon perheasiain toimikunnan tehtäväksi ja olisi valmis toimikunnan anomuksesta myöntämään tätä tehtävää varten tarvittavia varoja.⁴⁶¹

Siitä ei ole tietoa, oliko myös muita vaihtoehtoja esillä Palvelevan puhelimen työn sijoittamiseksi kirkon valtakunnalliseen organisaatioon. Kysymyksen olisivat saattaneet tulla ainakin diakoniatyö tai sairaaloiden sielunhoito. Palveleva puhelin oli syntynyt diakoniatyön piirissä. Sen perustamista oli voimakkaimmin ajanut Helsingin seurakuntien diakonijaohtaja Vilho Närhi. Teologisesti työ määriteltiin diakoniseksi sielunhoidoksi tai henkiseksi diakoniaksi. Tuohon aikaan diakoniatyön sisältö oli kuitenkin pääasiassa taloudellista avustamista ja diakonissojen tekemää sairaanhoidollista työtä. Sielunhoidollinen puoli alkoi painottua vasta myöhemmin 1970-luvulla, kun kansanterveyslaki oli poistanut diakonissoilta sairaanhoidollisen työn, ja

459 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.12.1969, § 2.

460 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 1.3.1971, § 1.

461 HOSA Erkki Kansanahon kirjelmä laajennetulle piispaainkokoukselle 4.3.1971.

diakoniatyö oli alkanut etsiä uusia kohteita. Tällöin nousi esille myös diakoniatyöntekijöiden sielunhoidollinen työ.⁴⁶²

Palvelevalla puhelimella oli läheinen yhteys myös sairaaloiden sielunhoitoon. Sen piiristä oli tullut Helsingin palvelevan puhelimen ensimmäinen sihteeri Jouko Sihvo, joka tuolloin työskenteli sairaalapappina. Päivystys toimi useita vuosia sairaaloiden sielunhoidon toimiston yhteydessä. Sairaalsielunhoitajia oli ollut myös kouluttajina Palvelevan puhelimen seminaareissa.⁴⁶³ Edellä kerrottujen Kansanahon esityksessä olevien perustelujen lisäksi mainittakoon, että Palvelevan puhelimen johtokunnan jäsen ja työmuodon kehittäjä Kaarle Viika työskenteli tuolloin kirkon perheasiaintoimikunnan koulutussihteerinä. Hän oli tullut mukaan Palvelevan puhelimen toimintaan Meilahden seurakunnan keskustelupalvelun kautta. Meilahden seurakunta tarjosi Palvelevalle puhelimelle ensimmäiset päivystystilat. Kaarle Viikan välityksellä Palvelevalla puhelimella oli luonteva yhteys kirkon perheasiain toimikuntaan, ja hänen asiantuntemuksensa oli siellä suoraan työmuodon käytettävissä.

Laajennettu piispainkokous päätti toukokuussa 1971 antaa kirkon perheasiaintoimikunnan tehtäväksi palvelevan puhelimen suunnittelun ja ohjauksen.⁴⁶⁴ Palvelevan puhelimen valtakunnallisia tehtäviä varten perustettiin Helsingin seurakuntien ja Kirkon perheasiain toimikunnan välisten neuvottelujen jälkeen kokotoiminen sihteerin virka, jonka palkkauksesta Helsingin seurakuntayhtymä sitoutui maksamaan 2/3 ja kirkon keskusrahasto 1/3.⁴⁶⁵ Uuden viranhaltijan nimikkeeksi sovittiin palvelevan puhelimen johtaja Helsingin seurakuntien yhteisten työmuotojen käytännön mukaisesti. Laajennetun piispainkokouksen alaisena työntekijänä hän oli palvelevan puhelimen sihteeri.⁴⁶⁶ Näin Palveleva puhelin oli saanut kirkon organisaatioissa virallisen aseman.

Kesti kuitenkin vielä useita vuosia, ennen kuin Helsingin Puhelinyhdistys toteutti lupauksensa lisätä Palvelevan puhelimen nimen puhelinluetteloon p-kirjaimen kohdalle. Se tapahtui vasta vuonna 1978, jolloin Palveleva puhelin mainittiin myös aakkosellisessa luettelossa sanoilla *Palveleva puhelin, Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 418 033*.⁴⁶⁷ Myös kysymys nimen suojaamisesta siirtyi tuonne. Siitä ei ollut mainintoja Palvelevan puhelimen dokumenteissa ennen 1980-lukua.

Vasta perustettuun Palvelevan puhelimen työntekijän virkaan valittiin pastori Erkki Kokko 1.7.1972 alkaen.⁴⁶⁸ Hänen tehtävinään olivat ne Helsin-

462 Murtorinne 1995, 369; Sihvo 1989, 156.

463 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992; HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 15.3.1967, § 3.

464 Laajennetun piispainkokouksen ptk 11.–12.5.1971, § 11.

465 Kirkon perheneuvontatyö v. 1971, 10.

466 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 17.1.1972, § 4.

467 Helsingin seudun puhelinluettelo 1978, 823.

468 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 18.4.1972, § 3; Viika 1994, 178.

gin Palvelevan puhelimen asiat, joita Jouko Sihvo oli hoitanut sekä koko työmuodon suunnittelu ja kehittäminen. Palvelevan puhelimen toiminta laajeni 1970-luvulla siten, että vuonna 1970 toimipisteitä oli 12 ja vuonna 1976 jo 26.⁴⁶⁹ Innostus Palvelevan puhelimen perustamiseen oli suuri. Toimipisteitä pyrittiin perustamaan myös sellaisille pienille paikkakunnille, joilla niillä ei ollut toimintaedellytyksiä. Työmuodon laajeneminen lisäsi työntekijän työmäärää. Johtokunta keskusteli siitä vuonna 1976. Sihteerin mukaan työn painopiste oli niin kokonaiskirkon tehtävissä, että Helsingin Palvelevan puhelimen tehtävät jäivät taka-alalle.⁴⁷⁰

Vuonna 1978 Kirkon perheasiain toimikunta lähetti kirkkohallitukselle kirjelmän, jossa se ehdotti esitettäväksi kirkolliskokoukselle Palvelevan puhelimen 1/3-viran muuttamista päätoimiseksi 1.1.1979 lähtien.⁴⁷¹ Kirkolliskokous perusti Kirkon perheasiain toimikunnan alaisuuteen 1.1.1980 alkaen päätoimisen Palvelevan puhelimen sihteerin viran. Helsingin seurakunnat perustivat vastaavan viran Helsinkiin. Käytännön syistä päätettiin säilyttää toimistoyhteistyö perheasiain toimistossa, jotta uudet työntekijät voisivat tehdä yhteistyötä.⁴⁷² Tällä tavoin kiinteä yhteys kirkon perheneuvontatyön ja Palvelevan puhelimen välillä jatkui. Kirkon perheasiain toimikunta valitsi omaan virkaansa pastori Hannu Sorrin⁴⁷³ ja Palvelevan puhelimen johtokunta Helsingin virkaan lehtori Helena Ojanperän.⁴⁷⁴

4.1.2 Palvelevan puhelimen toimielimet

Kun päätös sielunhoidollisen puhelinpalvelun perustamisesta oli tehty, Helsingin seurakuntien kirkkohallintokunta asetti sitä varten viisijäsenisen toimikunnan.⁴⁷⁵ Ensimmäisessä kokouksessaan toimikunta päätti ottaa käyttöönsä nimen *puhelinpalvelutoimikunta*.⁴⁷⁶ Nimi muuttui loppuvuonna 1970 *Palvelevan puhelimen johtokunnaksi*.⁴⁷⁷ Kun palvelevan puhelimen valtakunnallinen koordinointi oli saatu järjestykseen ja virka perustettua, päättivät Helsingin palvelevan puhelimen johtokunta ja kirkon perheasiain toimikunta yhteisessä kokouksessaan, että Helsingin ja kokonaiskirkon yhteinen

469 Liite 3.

470 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 16.9.1976, § 4.

471 KHA PA Cb 3 KPT:n ptk 7.4.1978, § 9.

472 Viika 1994, 178.

473 KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 30.11.1979, § 3.

474 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 19.11.1979, § 5. Kysymyksessä on tämän tutkimuksen tekijä, jonka nimi on esiintynyt Palvelevan puhelimen dokumenteissa kolmessa muodossa: Ojanperä vuoteen 1986, Ojanperä-Samulin vuosina 1986–1998, Samulin vuosina 1998–2012, minkä jälkeen jälleen kaksoisnimi Ojanperä-Samulin.

475 HKA HA TA/Ca 52 Kirkkohallintokunnan ptk 5.2.1964, § 1.

476 HKA SA Cec 1 Sielunhoidollista puhelinpalvelua hoitavan toimik. ptk 18.3.1964, § 1-2.

477 Marraskuun 28. päivän pöytäkirjassa on ensimmäisen kerran nimi ”johtokunta”. HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 28.11.1970.

työntekijä olisi vastuussa tehtävistään *yhteiselle johtokunnalle*. Sen muodosti Helsingin palvelevan puhelimen johtokunta täydennettynä kahdella Kirkon perheasiain toimikunnan nimeämällä jäsenellä.⁴⁷⁸ Perheasiain toimikunta päätti nimetä omiksi edustajikseen LL Reino Huttusen ja TT Jouko Sihvon.⁴⁷⁹ Näin Jouko Sihvon asiantuntemus jäi Palvelevan puhelimen käyttöön, vaikka hän ei enää ollutkaan palkatun työntekijän asemassa. Johtokunnasta käytettiin tämän jälkeen usein myös nimeä *Helsingin ja koko maan johtokunta*.⁴⁸⁰

Johtokunta toimi vuoden 1979 loppuun. Kun Helsingin seurakuntien ja Kirkon perheasiain toimikunnan yhteinen palvelevan puhelimen sihteerin virka lakkautettiin 1.1.1980 lukien, merkitsi se myös Palvelevan puhelimen koko maan johtokunnan lakkauttamista. Suunnitelma oli, että Kirkon perheasiain toimikunnan palvelevan puhelimen sihteeri tulisi toimimaan suoraan perheasiain toimikunnan ja sen todennäköisesti perustaman *palvelevan puhelimen jaoston* alaisena. Helsingin seurakuntayhtymän organisaationmuutoksessa palveleva puhelin tulitaisiin liittämään Sielunhoidon keskuksen yhteyteen, jonka asioista tulisi päättämään myöhemmin asetettava sielunhoidon lautakunta.⁴⁸¹ Toukokuussa 1980 Kirkon perheasiain toimikunta asetti *Palvelevan puhelimen jaoston* ja nimesi siihen jäseniksi pastori Erkki Kokon, psykologi *Marja-Leena Käyhdy*n Jyväskylästä, psykiatri *Pauli Paukkosen*, diakoniasihtööri *Aulis Saviojan* Hyvinkäältä, dosentti Jouko Sihvon sekä sairaanhoidon opettaja *Eeva Yrjäsen* Porista.⁴⁸² Jäseninä olivat molemmat entiset Palvelevan puhelimen sihteerit Jouko Sihvo ja Erkki Kokko. Muut jäsenet edustivat paikallisia Palvelevia puhelimia eri puolelta maata sekä SOS-palvelua.⁴⁸³

Palvelevan puhelimen jaosto kokoontui ensimmäisen kerran 2.10.1980. Kokous kuuli perheasiainsihtööri Kaarle Viikan selvityksen jaoston asemasta ja tehtävistä sekä määritteli tehtävikseen seuraavat asiat:⁴⁸⁴

- pitää yhteyttä maan eri Palveleviin puhelimiin,
- toimia Palvelevan puhelimen toiminnan kehittämiseksi ja mahdollisten uusien toimipisteiden perustamiseksi,
- koordinoida ja valvoa eri toimipisteiden toimintaa,

478 HKA SA Cec 1 KPT:n ja Helsingin ev.-lut. seurakuntien PP:n johtok. yhteinen kokous 17.12.1971, § 8.

479 Kirkon perheneuvontatyö 1971, 10.

480 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 16.9.1976.

481 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 5.12.1979, § 7.

482 KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 16.5.1980, § 8; Viika 1994, 179.

483 Pauli Paukkonen oli SOS-palvelun ylilääkäri vuosina 1979–1980. Achté et al. 1989, 248. Muiden jäsenten kotipaikkakunnat käyvät ilmi PP:n edustajainkokousten osanottajaluetteloista. KHA PA Ch 1 3.10.1980 ja 2.10.1981. Malla Käyhdy kotipaikkakunta käy ilmi KPK:n toimintakertomuksesta 1986, 3.

484 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 2.10.1980, § 6.

- järjestää koulutusta,
- edustaa Suomen kirkon Palvelevia puhelimia Palvelevien puhelimien kansainvälisessä järjestössä ja hoitaa muitakin kansainvälisiä yhteyksiä,
- nimetä Suomen Palvelevien puhelimien edustajat Palvelevien puhelimien kansainvälisen liiton yleiskokoukseen ja edustajaehdokkaat johtokuntaan.

Vuonna 1984 jaoston nimi muuttui *Palvelevan puhelimen neuvottelukunnaksi*. Nimenmuutos liittyi kirkon keskushallinnossa tapahtuneisiin muutoksiin. Kirkon perheasiain toimikunta (KPT) muuttui Kirkon perheasiain keskuksesi (KPK) ja sen johdossa oleva elin johtokunnaksi. Tämän eri työmuotoja varten asettamia elimiä nimitettiin neuvottelukunniksi.⁴⁸⁵ Ohjesäännön mukaan Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan yleistehtävänä oli ”edistää palvelevan puhelimen toimintaa”. Tarkemmin yksilöitynä neuvottelukunnan tehtävinä oli seurata ja kehittää palvelevien puhelimien toimintaa ja valtakunnallista koulutusta, pitää yhteyttä puhelinauttamistyötä tekeviin eri tahoihin kotimaassa ja ulkomailla, puhelinpalveluiden kansainväliseen IFOTES-liittoon sekä puhelinliikenteestä vastaaviin viranomaisiin, ja antaa kirkon perheasiain keskuksen johtokunnalle lausuntoja työalaaan liittyvissä kysymyksissä.⁴⁸⁶ Jotta yhteys Suomen Mielenterveysseuran kriisityöhön olisi pysyvä, Palvelevan puhelimen valtakunnallisessa elimessä oli yleensä jäsenenä SOS-palvelun ylilääkäri.⁴⁸⁷

Palvelevan puhelimen piirissä oli myös muita neuvottelukokouksia. Paikallisten Palvelevan puhelimen *johtavat työntekijät* kokoontuivat ensimmäiseen yhteiseen neuvottelutilaisuuteen toukokuussa 1973.⁴⁸⁸ Syyskuun kokouksessa 1973 johtokunnassa keskusteltiin mahdollisuudesta vakinaistaa koko maan johtavien työntekijöiden kokoontuminen siten, että siitä tulisi pysyvä vuosittain kokoontuva neuvottelukunta koko maan johtokunnan lisäksi. Sihteerille annettiin valtuudet muodostaa kolmihenkinen työryhmä suunnittelemaan asiaa ja esittämään se johtokunnalle.⁴⁸⁹ Saman vuoden lopulla johtokunnassa keskusteltiin *Palvelevan puhelimen ”edustajisto”*-kokouksen merkityksestä. Todettiin, että sellainen kokoontuminen, jossa olisi edustajia kustakin toimipisteestä, olisi tarpeellinen tietyin väliajoin. Päätettiin, että tällainen edustajisto kokoontuisi vuoden 1974 alkupuoliskolla.⁴⁹⁰

Ensimmäisessä kokouksessa koottiin edustajiston tehtäväalueita. Niitä olisivat suositusten antaminen päivystäjien valinnasta, koulutuksesta, päivystystyön periaatteista, paikallisen Palvelevan puhelimen organisoinnista kuten esimerkiksi päivystysajoista, toiminnasta tiedottaminen, koko maata

485 KPK:n tk 1984, 3.

486 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 7.11.1986, § 5.

487 Esim. KPK:n tk 1986, 4.

488 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 21.3.1973, § 6.

489 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 13.9.1973, § 4.

490 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 17.12.1973, § 5.

koskevat koulutustilaisuudet sekä kansainväliset yhteydet ja kansainväliseen toimintaan osallistuminen.⁴⁹¹ Kokoontumisesta tuli jokavuotinen, ja se toteutettiin usein valtakunnallisen koulutustapahtuman yhteydessä.⁴⁹² Siitä ruvettiin käyttämään nimeä *Palvelevan puhelimen edustajainkokous*. Myöhemmin ruvettiin järjestämään edustajainkokouksen lisäksi myös *neuvottelukouksia Palvelevan puhelimen yhdyshenkilöille*. Vuonna 1984 tällainen kokous oli erikseen Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen työntekijöille.⁴⁹³

Erilaisia konkreettisia tehtäviä varten asetettiin *työryhmiä*. Edellä on jo mainittu tilastolomakkeen suunnittelutyöryhmät. Vuoden 1989 toimintakertomuksessa luettiin neljä sinä vuonna toiminutta työryhmää: päivystäjien lehden suunnittelutyöryhmä, päivystäjien peruskurssin kouluttajakoulutuksen työryhmä, tilastoinnin suunnittelutyöryhmä sekä lasten ja nuorten palvelevan puhelimen toimintaa kartoittava työryhmä. Näiden työryhmien kerrotaan kokoontuneen vuoden aikana 1-3 kertaa.⁴⁹⁴

Palvelevan puhelimen erilaisten toimielinten ja kokousten runsaus saattaa vaikuttaa sekavalta ja herättää myös kysymyksiä niiden kaikkien tarpeellisuudesta. Palvelevan puhelimen kehittämistoimille ja päätöksenteolle näyttää olleen ominaista kentän äänen ja työmuodon piiristä tulevien aloitteiden, mielipiteiden ja toiveiden kuunteleminen. Uusia asioita käsiteltiin useassa eri elimessä ja työryhmässä. Tavoitteena oli löytää sellaisia työtapoja, jotka toimisivat mahdollisimman hyvin käytännössä. Valtakunnallinen sihteeri ei ollut autoritaarinen työmuodon johtaja, vaan hän pyrki kokoamaan kenttätöissä syntyneitä osaamista ja jakamaan sitä koko työmuodon käyttöön.

Vuodesta 1971 alkaen Palvelevan puhelimen toiminnasta oli oma luku Kirkon perheasiain toimikunnan toimintakertomuksissa. Itsemurhavaarassa olevien ihmisten auttamista tai itsemurhakysymystä yleensäkin ei mainittu toimintakertomuksista ennen 1990-lukua, jolloin valtakunnallinen itsemurhien ehkäisyprojekti oli käynnissä ja aktivoi myös Palvelevaa puhelinta. Vuonna 1992 kerrottiin itsemurhan tehneiden omaisten kanssa tapahtuvan ryhmätyöskentelyn olevan ”Palvelevan puhelimen yhteydessä luontevaa ja tarkoituksenmukaista itsemurhienehkäisytoimintaa”.⁴⁹⁵ Vuoden 1994 toimintakertomuksessa viitattiin siihen, kuinka Palvelevan puhelimen perustamisvaiheessa oli korostettu itsemurhien ehkäisyn merkitystä. Nyt todettiin Palvelevan puhelimen auttavan ”alkuperäisen tehtävänsä mukaisesti omalta osaltaan myös äärimmäisessä henkisessä hätätilassa, itsemurhavaarassa olevia”. Monet ihmiset kärsivät ihmissuhdeverkostojensa rikkoutumisesta, joka oli tapahtunut yhteiskunnallisen murroksen puristuksessa ja jonka oli havaittu lisäävän itsemurhavaaraa.⁴⁹⁶

491 KHA PA Ch 1 Palvelevan puhelimen edustajiiston kokous 24–25.5.1974.

492 KPT:n tk 1975, 12; KPT:n tk 1976, 10.

493 KPK:n tk 1984, 15.

494 KPK:n tk 1989, 7.

495 KPK:n tk 1992, 104.

496 KPK:n tk 1994, 6.

4.2 Päivystystoiminnan järjestelyt ja puhelintekniikka

4.2.1 Puhelintekniikka kehittyi ja Palveleva puhelin laajenee

Puhelinliikenteen järjestäminen Suomessa oli tapahtunut sillä tavalla, että oli syntynyt suuri määrä erillisiä paikallisia puhelinlaitoksia. Vuonna 1950 niitä oli kaikkiaan 672. Niitä oli syntynyt myös Helsingin alueelle ja lähiympäristöön. Helsingin Puhelinyhdistys aloitti puhelinliikenteen automatisoinnin ja paikallisten puhelinyhdistysten fuusioinnin jo 1920-luvulla. Tämä fuusiointiprosessi toimi mallina myös muualla maassa toimiville puhelinlaitoksille. Osa pienistä puhelinlaitoksista liittyi johonkin suurempaan yksityiseen laitokseen tai sitten siirtyi valtion omistukseen. Hankkeen taustalla vaikutti Suomen Puhelinlaitosten liitto, joka kampanjoi fuusioitumiskehityksen puolesta.⁴⁹⁷ Kaikkiaan vuosina 1921–1976 toimilupalaitoksiin keskitettiin 394 puhelinlaitosta.⁴⁹⁸ Puhelinlaitosten lukumäärä väheni niin, että vuonna 1975 niitä oli enää vain 62. Valtion osuus puhelinliikenteestä 1960-luvun alussa oli alueellisesti noin kolme neljäsosaa, mutta liikenteellisesti vain neljäsosa.⁴⁹⁹

Paikallispuhelinliikenteen automatisoituminen maaseudulla alkoi vasta 1950-luvulla. Yksityisten puhelinlaitosten keskuksista lähes 90 prosenttia oli automatisoitu jo 1960-luvun alussa. Tosin viimeinen käsivälitteinen keskus poistui käytöstä vasta vuonna 1976.⁵⁰⁰ Valtion osalta automatisointi eteni hitaammin. Sitä vauhditti vuonna 1954 tehty päätös jakaa Suomi 80 verkko-ryhmään, mikä vaikutti puhelinliikenteen teknisiin ratkaisuihin.⁵⁰¹ Vuonna 1976 valtion puhelinlinjoista oli automatisoitu 83 prosenttia.⁵⁰² Koko maan paikallispuhelinliikenteen automatisointi saatiin valmiiksi vuonna 1980.⁵⁰³

Palveleva puhelin perustettiin nimenomaan Helsinkiin, joka sen ajan mitapuilla mitattuna oli suurkaupunki. Palvelevaa puhelinta nimitettiin suurkaupungin rippituoliksi.⁵⁰⁴ Perustajilla ei ollut suunnitelmissa luoda uutta valtakunnallista työmuotoa koko kirkkoon. Puhelinliikenteen automatisointi teki kuitenkin mahdolliseksi Palvelevien puhelinten perustamisen eri puolille maata. Uusi asia kiinnosti seurakuntia, ja Palvelevia puhelimia alkoi syntyä nopeaan tahtiin. Toiminta sai alkunsa eri paikkakunnilla eri tavoin. Ehkä jossakin lähdettiin liikkeelle pelkästä uuden asiana herättämästä innostuksesta. Useimmin lienee kuitenkin syynä ollut todellinen huoli ihmisistä ja heidän selviytymisestään vaikeissa elämäntilanteissa, myös mahdollisesta

497 Turpeinen 1996a, 242–243, 260.

498 Turpeinen 1996a, 244.

499 Pihkala 1982, 451.

500 Pihkala 1982, 451.

501 Turpeinen 1996a, 266.

502 Pihkala 1982, 451.

503 Turpeinen 1996a, 303.

504 Kotimaa 7/28.1.1964 Suurkaupungin rippituoli.

itsemurhavaarasta.⁵⁰⁵ Liitteeseen 3 on koottu paikallisten toimipisteiden syn-
tyhistoria. Vuoden 1970 loppuun mennessä toimintaa oli jo 12 paikkakunnal-
la.

4.2.2 Valtakunnallinen puhelinnumero

Palvelevan puhelimen edustajainkokouksissa pohdittiin 1970-luvun loppupuolella mahdollisuutta saada kaikille toimipisteille yhteinen puhelinnumero, joka olisi mahdollisesti maksuton palvelunumero. Yhteisestä numerosta olisi etua palvelun markkinoinnissa, ja se olisi myös soittajien kannalta käytännöllinen. Posti- ja lennätinhallituksesta saatiin tieto, että yhteisen o-alkuisen numeron saaminen ei ehkä olisi ihan mahdotonta.⁵⁰⁶ Vuonna 1979 todettiin edustajainkokouksessa kuitenkin, että yhteisen numeron saaminen kaikkien paikallisten toimipisteiden käyttöön olisi hankalaa, koska maassa oli niin monta yksityistä puhelinyhdistystä.⁵⁰⁷

Etelä-Karjalan seurakuntien Palveleva puhelin teki vuonna 1980 Palvelevan puhelimen edustajainkokoukselle aloitteen, että se anois Posti- ja lennätinhallitukselta palvelevan puhelimen muuttamista hälystypuhelimeksi. Kokous päätti anoa, että Palveleva puhelin rinnastettaisiin hälytyspuheliin korjaamiskiiressä osalta ja että se saisi yhtenäisen palvelunumeron edellyttäen, että puhelumatkat säilyisivät entisellään ja mahdollisuus soittaa toisen verkkoryhmän Palvelevaan puhelimeen säilyisi.⁵⁰⁸ Posti- ja telehallitus ilmoitti 19.8.1981 päivätyllä kirjeellä päättäneensä, että

Seurakuntien ylläpitämässä "Palveleva puhelin" -palveluissa voidaan posti- ja telelaitoksen paikallisverkoissa käyttää erikoisnumeroa 071. 071-puhelinliittymä on tilaajaliittymä, josta peritään puhelinliittymästä vanhvistetun taksan mukaiset maksut. - - - Puhelumaksu 071:een on verkkoryhmän sisäisten puhelujen taksan mukainen.

Tätä numeroa käytettäessä verkkoryhmien välille voitiin tehdä sellaisia kytkentöjä, että verkkoryhmästä toiseen voi soittaa samalla hinnalla kuin verkkoryhmän sisällä, eli siis paikallispuhelun hinnalla. Tavoitteena oli saattaa koko valtakunta erikoisnumerotoiminnan piiriin. Numeron käyttöön oton oli määrä alkaa 1.11.1981 Lapissa ja Etelä-Karjalassa.⁵⁰⁹ Numerouudistuksen toteutusta selostettiin Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa lokakuussa 1981. Uudistus tulisi alkamaan Posti- ja telehallituksen verkkoryhmissä, joita oli noin 30 prosenttia verkkoryhmistä. Myös yksityisten

⁵⁰⁵ Esimerkiksi Rovaniemellä seurakunnan työntekijät havahtuivat, kun paikkakunnan lehdessä uutisoitiin näkyvästi Kemijoessa keväällä 1970 tapahtuneesta hukuttautumisyrityksestä. Ilmo Pulkan tiedonanto 2013.

⁵⁰⁶ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 16.8.1978, § 5.

⁵⁰⁷ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 28.9.1979, § 4.

⁵⁰⁸ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 3.10.1980, § 13.

⁵⁰⁹ KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 23.9.1981, § 5, liitteenä Posti- ja telehallituksen kirje.

toimilupalaitosten kanssa pyrittäisiin yhteistyöhön niin, että saataisiin yhtenäisellä numerolla toimiva koko valtakunnan kattava Palveleva puhelin. Erikoisnumerotoimintaa laajennettaisiin asteittain aluekohtaisella yhteistyöllä seurakuntien ja puhelinlaitosten kanssa. Ruotsinkielisille palveluille pyrittäisiin saamaan oma erikoisnumero.⁵¹⁰

Se, että Palveleva puhelin sai käyttöönsä valtakunnallisen erikoisnumeron, voitiin nähdä osoituksena Palvelevan puhelimen saamasta arvostuksesta ja tunnetuksi tulemisesta. Mutta Palvelevan puhelimen saavuttamalla hyvällä maineella oli muitakin seurauksia. Huhtikuussa 1982 Palvelevan puhelimen jaostossa todettiin, että Palvelevan puhelimen nimikettä olivat ruvenneet käyttämään muutkin tahot kuin seurakuntien järjestämät palvelut, jotka olivat sitoutuneet yhteisiin palvelevan puhelimen periaatteisiin. Koska puhelinpalvelutoiminnot todennäköisesti tulisivat edelleen lisääntymään ja monipuolistumaan, oli ilmeistä, että Palvelevan puhelimen kuvan ja oman luonteen selkiyttäminen yleisölle olisi entistä tärkeämpää. Jaosto päätti näillä perusteilla esittää Palvelevan puhelimen nimikkeen suojaamista.⁵¹¹

Kävi kuitenkin ilmi, että asian hoitaminen ei ollut ihan niin yksinkertaista. Patentti- ja rekisterihallituksesta saadun tiedon mukaan nimen suojaaminen olisi edellyttänyt yhdistyksen tai aatteellisen yhtiön perustamista. Jaosto jätti asian pöydälle syksyllä 1982.⁵¹² Hankkeen jatkotoimet jäivät palvelevan puhelimen sihteerin ja kirkkohallituksen lakimiesten huoleksi.⁵¹³ Tässä vaiheessa ei päästy sen pitemmälle.

Erikoisnumerotoiminta sen sijaan eteni suotuisasti. Vuoden 1983 edustajainkokouksessa todettiin sen hetkinen tilanne: Maassa oli 39 palvelevaa puhelinta, joista 29 käytti jo erikoisnumeroa 071 tai 072. Verkkoryhmiä oli kaikkiaan 78. Niistä 56:ssa oli käytössä erikoisnumero. Ilman Palvelevaa puhelinta oli 13 verkkoryhmää. Ruotsinkielisille Palveleville puhelimille tarkoitettu numero 072 oli käytössä Helsingin ja Vaasan verkkoryhmissä. Melkein kaikissa Palvelevissa puhelimissa olivat soitot lisääntyneet muutoksen jälkeen. Numeron vaihtaminen 071:een tai 072:een oli tapahtunut ilman ongelmia silloin, kun oli oltu Posti- ja Telelaitoksen alueella. Sen sijaan yksityisten toimilupalaitosten alueella hankaluuksia oli ilmennyt silloin, kun pieniä ilman Palvelevaa puhelinta olevia verkkoryhmiä oli pyritty liittämään toisiin verkkoryhmiin. Ongelmaksi oli noussut se, kuka maksoi siirrosta aiheutuvan kaukopuhelumaksun, soittaja vai kirkko. Palvelevan puhelimen jaosto päätti esittää, että maksut maksaisi kirkon keskusrahasto.⁵¹⁴

Pääkaupunkiseudulla Helsingin Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun yhteistyö aiheutti omia mutkia 071-numeroon siirtymiselle. Tarkoitus oli, että koko Palveleva puhelin siirtyisi 071-järjestelmään. Tämä oli tärkeää

510 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 2.10.1981, § 7; KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 27.5.1981, § 11.

511 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 21.4.1982, § 10.

512 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 29.9.1982, § 5.

513 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 8.10.1982, § 7.

514 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 4.10.1983, § 4; KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 28.9.1983, § 4.

myös Helsingissä. 071-numerossa oli se hankaluus, että siihen ei voinut soittaa oman verkkoryhmän ulkopuolelta. SOS-palvelulle oli tärkeää, että sinne voitaisiin soittaa kaikkialta maasta. Myös Palvelevan puhelimen kannalta oli tärkeää, että olisi yksi toimipiste, johon voisi soittaa kaikkialta maasta. Myös SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen yhteistyön jatkumista pidettiin tärkeänä. Helsingissä päädyttiin siihen, että 071-numeron ohella säilytettäisiin myös kuusinumeroinen numero. SOS-palvelun johtokunta piti tärkeänä, että SOS-palvelun oma identiteetti säilyisi. Tästä syystä se toivoi, että SOS-palvelu käyttäisi ensisijaisesti 071-järjestelmään liittyvää kuusinumeroista numeroa. Tämä järjestely varmistaisi, että SOS-palveluun voi soittaa muualtakin kuin Helsingistä ja SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen erillisyyden, itsenäisyyden ja omaleimaisuuden säilyisivät.⁵¹⁵

Vuoden 1985 alussa erikoisnumerotoiminnan ulkopuolella oli vielä 11 verkkoryhmää. Kirkolliskokous oli antanut Palvelevalle puhelimelle 10 000 markan määrärahan, jotta näiden pääasiassa toimilupalaitosten alueella olevien verkkoryhmien puhelujen siirtämisestä päästäisiin sopimukseen. Ensisijaiseksi kohteeksi oli otettu Posti- ja Telehallituksen kanssa Länsi-Suomen ruotsinkielisen puhelinpalvelun järjestäminen erikoisnumeron avulla.⁵¹⁶ Vuonna 1986 erikoisnumerotoiminta kattoi jo melkein koko maan lukuun ottamatta muutamia alueita Tampereen ympäristössä ja ruotsinkielistä etelärannikkoa. Puhelujen siirtomaksukysymys oli edelleen neuvottelun alla.⁵¹⁷

Niille verkkoryhmille, jotka olivat Palvelevan puhelimen toiminnan ulkopuolella, Posti- ja telehallitus tarjosi mahdollisuutta liittyä Palvelemaan puhelimeen numeroilla 9800–9071 ja 9800–9072. Näiden numeroiden hankaluutena olivat kuitenkin niiden kustannukset seurakunnille. Niiden olisi pitänyt maksaa numeroiden käytöstä sekä vuokraa että verkkoryhmien välisiä siirtomaksuja.⁵¹⁸ Vuoden 1990 toimintakertomuksen mukaan lähes kaikki Palvelevat puhelimet käyttivät erikoisnumeroa 071 tai 072. Etelä-Suomen ruotsinkielinen Palveleva puhelin Samtalstjänst palveli valtakunnallisesti numerossa 9800–9072.⁵¹⁹ Sen osalta puhelumaksuista vastasi Porvoon hiipakuntaneuvosto. Numeroon voitiin soittaa ilmaiseksi koko maasta lukuun ottamatta Pohjanmaan rannikkoa, jossa oli oma ruotsinkielinen päivystys.⁵²⁰ Turun Palvelevalla puhelimella oli käytössään erikoisnumero 9800–9071. Vain neljä maamme 76 puhelinverkkoryhmästä oli enää Palvelevan puheli-

515 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 10.9.1982, § 9.

516 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 6.3.1985, § 12. PP:n jaoston nimi muuttui vuodesta 1984 alkaen neuvottelukunnaksi.

517 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 21.5.1986, § 9; KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 9.5.1986, § 8.

518 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 8.12.1988, § 9.

519 KPK:n tk 1990, 17.

520 Tuomela 2014, 50.

men toiminnan ulkopuolella.⁵²¹ Palvelevan puhelin toiminta kattoi siis melkein koko maan.

Erikoisnumeroon siirtyminen oli aiheuttanut Palveleville puhelimille vai-
vaa ja teettänyt paljon työtä. Ratkaisua on kuitenkin pidettävä vaivan arvoisena. Yhteinen lyhyt, helposti muistettava puhelinnumero helpotti Palvelevaan puhelimeen soittamista, ja siten paransi työmuodon palvelua. Yhteinen numero antoi myös mahdollisuuden yhteisen valtakunnallisen tiedotus- ja mainosmateriaalin valmistamiselle. Tämä antoi viestin, että kaikkialla maassa oli kysymys samasta asiasta, samasta työmuodosta, joka toimi kaikkialla samoilla periaatteilla.

Puhelinliikenteen automatisointi koko maassa oli saatu valmiiksi vuonna 1980. Samana vuonna otettiin käyttöön ensimmäinen digitaalinen keskus Korppoossa. Automatisoinnin jälkeen seuraava puhelintekniikan tekninen uudistus olikin puhelinkeskusten digitalisointi. Se saatiin päätökseen vuonna 1996. Puhelimen käyttäjälle digitalisointi näkyi lähinnä puhelinkoneen ulkoasussa ja käytössä: pyöritettävän numerolevyn sijalle tulivat näppäimet.⁵²²

Mutta lisää muutoksia oli tulossa. Puhelintekniikassa ja puhelinliikenteessä 1980- ja 1990-luvut olivat suurten mullistuksien aikaa. Vielä 1980-luvun alkupuolella maamme telemarkkinat olivat voimakkaasti säänneltyjä. Paikallinen puhelinliikenne oli toimilupalaitosten hallussa. Kullakin alueella toimi yleensä vain yksi paikallisliikennettä harjoittava puhelinlaitos. Kaukoliikenteestä vastasi valtion telelaitos.⁵²³ Suomen Posti- ja lennätinlaitoksella⁵²⁴ oli ollut jo 1920-luvulta alkaen monopoliasema kauko- ja ulkomaanpuheluiden välittämisessä sekä Suomen telemarkkinatoiminnan sääntelyssä. Jälkimmäistä hoiti Posti- ja telehallitus. Sääntelyvalta siirrettiin liikenneministeriölle vuonna 1987. Telemonopoli purettiin vuonna 1992, jolloin valtioneuvosto alkoi myöntää kaukoverkkotoimilupia yksityisille paikallisille puhelinlaitoksille. Kaikki telepalvelut vapautuivat kilpailulle vuonna 1994. Posti- ja telelaitos irrotettiin valtion budjetista erilliseksi liikelaitokseksi vuonna 1990. Samana vuonna Suomen matkaviestinmarkkinat vapautettiin kilpailulle. Vuonna 1994 Posti- ja telelaitos muutettiin osakeyhtiöksi. Sen varat ja liiketoiminta jaettiin kahtia, postiin ja televiestintään. Niitä hoitamaan perustettiin kaksi osakeyhtiötä, Suomen Posti ja Telecom Finland eli Tele. Kilpailun vapautumisen jälkeen Telen kovimpia kilpailijoita olivat paikallisten puhelinlaitosten muodostama Finnet-ryhmä sekä ruotsalainen Telia.⁵²⁵

Myös matkapuhelimet alkoivat yleistyä. Vuonna 1990 Suomessa oli yhteensä noin 250 000 matkapuhelinliittymää, jotka olivat analogisia NMT-

521 KPK:n tk 1990, 17.

522 Turpeinen 1996b, 337.

523 Nevalainen 2014, 201.

524 Itsenäistymisen jälkeen Suomen puhelinliikennettä hoitaneesta Venäjän lennättimestä tuli valtion virasto, joka vuonna 1928 liitettiin Suomen Postiin. Syntyi Suomen Posti- ja lennätinlaitos. Marttila 2002, 51.

525 Marttila 2002, 51–52.

puhelimia. Ainoana matkapuhelinoperaattorina Tele saavutti vahvan markkina-aseman ennen kilpailun vapauttamista ja siirtymistä digitaalisiin GSM-verkkoihin.⁵²⁶ Helsingin Puhelinyhdistyksen perustama matkapuhelinyhtiö Radiolinja pääsi ensimmäisenä maailmassa avaamaan GSM-verkkonsa kaupalliseen käyttöön vuoden 1991 alussa. Tele säilytti kuitenkin vielä vahvan aseman matkapuhelinmarkkinoilla.⁵²⁷ Vuonna 1995 Suomessa oli jo yli miljoona matkapuhelinliittymää. Niistä noin kolmannes oli GSM-liittymiä.⁵²⁸

4.2.3 Uusi numeronmuutos, uusia harmeja ja uutta yhteistyötä

Kovin pitkään Palveleva puhelin ei saanut pitää lyhyitä helppoja numeroita. Vuoden 1990 lopulla kerrottiin Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa ja Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa tulossa olevista puhelinliikenteen muutoksista. Suurin muutos olisi 0-alkuisista palvelunumeroista luopuminen. Vuodesta 1997 alkaen 0 tulisi olemaan kaukopuhelujen tunnus. Palveleva puhelin joutuisi luopumaan lyhytnumeroistaan vuoteen 1995 mennessä. Tilalle voitaisiin ottaa numerot 9800-9071 ja 9800-9072, mikäli haluttaisiin säilyttää yhteinen valtakunnallinen numero. Turun Palvelevalla puhelimella ja Etelä-Suomen Samtalstjänstillä nämä numerot olivat jo käytössä. Tulevaisuuden teleteknikka mahdollistaisi puheluiden joustavammat siirrot paikkakunnalta toiselle.⁵²⁹ Numeromuutoksesta ja sen kustannuksista käytiin neuvotteluja TELE:n ja puhelinlaitosten kanssa.⁵³⁰ Uusiksi numerovaihtoehtoiksi saatiin numerot 10071 ja 10072.⁵³¹ Työntekijäkokouksessa 29.4.1992 sovittiin, että numeromuutos toteutettaisiin kahdessa osassa. Ensimmäiset toimipisteet ottaisivat sen käyttöön 1.3.1993 ja loput 1.1.1994.⁵³²

Palvelevan puhelimen nimikysymyksen nousi taas esille. Useat tahot olivat ruvenneet käyttämään omassa puhelintoiminnassaan ”Palveleva puhelin” -nimikettä. Neuvottelukunta esitti, että pyrittäisiin löytämään ratkaisu siihen kysymykseen, millä tavalla Palveleva puhelin -nimi saataisiin varatuksi pelkästään kirkon käyttöön.⁵³³ Toukokuussa 1992 Kirkon perheasiain keskuksen johtokunta päätti esittää kirkkohallitukselle, että kirkkohallitus tekisi hakemuksen Palvelevan puhelimen tavaramerkin rekisteröimiseksi Suomen ev.-lut. kirkon nimiin.⁵³⁴ Näin tapahtuikin. Hakemus toimitettiin Patentti- ja

526 Marttila 2002, 54.

527 Marttila 2002, 57.

528 Matkapuhelinliittymien määrä.

529 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 5.10.1990, § 8; KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 14.12.1990, § 6.

530 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 8.5.1991, § 7.

531 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 24.9.1991, § 8.

532 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 29.4.1992, § 4.

533 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.3.1991, § 17.

534 KHA PA Cb 7 KPK:n johtok. ptk 14.5.1992, § 15.

rekisterihallitukseen kesäkuussa 1992. Käsittelyprosessin ilmoitettiin kestävän noin puolitoista vuotta.⁵³⁵

Kahden vuoden kuluttua, eli syksyllä 1994 Palvelevan puhelimen neuvottelukunta sai tiedon, että Patentti- ja rekisterihallitus oli hylännyt kirkkohallituksen anomuksen nimen suojaamisesta.⁵³⁶ Palvelevan puhelimen neuvottelukunta katsoi päätöksen johtavan siihen, että oli etsittävä muita mahdollisuuksia, joiden avulla Palveleva puhelin erottuisi muista palveluista. Yksi tällainen vaihtoehto olisi, että nimikkeeksi otettaisiin ”Kirkon palveleva puhelin”.⁵³⁷ Edustajainkokous päätti kuitenkin, että toistaiseksi säilytettäisiin Palvelevan puhelimen nimi entisellään. Sen sijaan esimerkiksi toimintaa mainostettaessa olisi entistä tärkeämpää mainita ilmoituksessa aina myös kyseisen ev.-lut. seurakunnan nimi. Tarpeellista olisi myös pyytää ulkopuolisia palvelevan puhelimen nimen käyttäjiä vapaaehtoisesti siirtymään käyttämään nimitystä ”auttava puhelin”.⁵³⁸

Kirkkoneuvos Matti Halttunen selitti Kirkon perheasiain keskuksen johdokunnalle lähettämässään kirjeessä Patentti- ja rekisterihallituksen kielteisen ratkaisun perusteita. Palvelevan puhelimen toimintaa eivät säännelleet mitkään erityiset normit. Kysymyksessä oli sellainen lähinnä kansalaistoinnaksi luonnehdittava palvelutehtävä, jota muutkin voivat harjoittaa. Seurakuntien Palvelevan puhelimen asema perustui kokonaan sen hankkimaan tunnettuuteen ja arvostukseen. Se oli merkittävä arvo ja saavutus, mutta ei oikeuttanut alan eikä edes nimikkeen ”monopolisointiin”. Patentti- ja rekisterihallitus ei ollut myöntänyt Palveleva puhelin -nimelle tavaramerkin asemaa, koska samalla nimikkeellä tarjottiin vakiintuneesti myös lukuisia muita palveluja eikä ”Palvelevalla puhelimella” ainakaan tavaramerkkilain nojalla ollut lain edellyttämää erottavuutta.⁵³⁹

Palvelevan puhelimen asema kirkon työmuotona nousi esille, kun Tampereen seurakunnat tekivät keväällä 1994 suunnitelmia Palvelevan puhelimen toiminnan uudelleen järjestämisestä. Tarkoitus oli luopua seurakuntien omasta Palvelevasta puhelimesta ja järjestää palvelu ostopalvelusopimuksella Settlementti Naapurilta. Palvelevan puhelimen hallinnosta ja työn kehittämisestä ja ohjaamisesta vastaisi seurakuntien yhteisen kirkkoneuvoston nimeämä Palvelevan puhelimen toimikunta. Näin työ säilyisi edelleen seurakuntien toimintana ja osana koko kirkon Palvelevan puhelimen toimintaa. Kirkon perheasiain keskuksen toimikunta piti tärkeänä, että Palvelevan puhelimen ja erityisesti sen vapaaehtoista päivystystyötä tekevien identiteetti olisi sidottu hallinnollisesti paikallisseurakuntaan ja kirkkoon.⁵⁴⁰

535 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 23.9.1992, § 11.

536 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.9.1994, § 5.

537 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.9.1994, § 5.

538 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 28.10.1994, § 8.

539 KHA PA Cb 8 KPT:n ptk 25.11.1994, § 4, liite 2.

540 KHA PA Cb 8 KPT:n ptk 19.5.1994, § 11.

Palvelevan puhelimen piirissä huolestuttiin Tampereen suunnitelmista. Palvelevan puhelimen työntekijäkokous lähetti toukokuussa 1994 kirkon perheasiain keskuksen toimikunnalle kirjelmän, jossa se pyysi toimikuntaa mitä kiireellisimmin tutkimaan Palvelevan puhelimen juridisen aseman seurakuntien työmuotona, erityisesti ostopalvelusopimusten suhteen.⁵⁴¹ Edellä mainitussa kirkkoneuvos Halttusen kirjeessä sivuttiin tätäkin kysymystä. Sen mukaan seurakunnat ylläpitivät Palveleva puhelin -toimintaa omana toimintona, jos halusivat. Mikään ei kuitenkaan estänyt niitä järjestämästä tätä toisin, esimerkiksi ostopalveluilla.⁵⁴² Ponnisteluista huolimatta Tampereen seurakunnat toteuttivat suunnitelmansa. Tampereen Palvelevan puhelimen yhteys muuhun Palvelevan puhelimen toimintaan jatkui kuitenkin suurin piirtein entisellään.

Vuonna 1995 Palvelevalle puhelimelle aiheutui vielä harmia Telehallinto-keskuksen päätöksestä, että Palvelevan puhelimen numerot 10071 ja 10072 kuuluivat palvelunumeroiden estoluokkaan. Tämä tarkoitti sitä, että puhelinliittymän haltija voi tehdä sopimuksen, että kyseisestä puhelimesta ei voinut soittaa näihin numeroihin. Palvelevan puhelimen neuvottelukunta totesi, että estoluokittelu rajoitti merkittävästi soittajien mahdollisuutta käyttää Palvelevan puhelimen apua ja oli vastoin sen keskeistä toiminta-ajatusta. Neuvottelukunta asettui sille kannalle, että mikäli numerointityöryhmä ei muuttaisi päätöstään, tulisi aloittaa neuvottelut mahdollisimman yhtenäisen tilaajanumeron saamiseksi Palvelevalle puhelimelle.⁵⁴³

Uutena asiana samana vuonna nousi esille matkapuhelimella soittaminen Palvelemaan puhelimeen. Matkapuhelimen käyttö oli yleistynyt, mutta niillä Palvelemaan puhelimeen soittamisessa oli havaittu ongelmia. Operaattoreihin otettiin yhteyttä ja pyydettiin niitä järjestämään mahdollisuus soittaa palvelunumeroihin myös matkapuhelimella.⁵⁴⁴ Muuten matkapuhelimien yleistyminen saattoi ajan mittaan olla Palvelevan puhelimen kannalta hyvä asia: kun soittaja ei ollut sidottu määrättyyn paikkaan kiinteän puhelimen ääreen, Palvelemaan puhelimeen yhteyden ottaminen ja rauhallisen puhumismahdollisuuden löytäminen saattoi olla helpompaa.⁵⁴⁵

Päivystisyhteistyö

Puhelinliikenteen muutokset antoivat Palveleville puhelimille mahdollisuuden uudenlaiseen yhteistyöhön päivystystoiminnassa. Alettiin suunnitella yhteistyöalueita, jotka olisivat yhdenmukaisia telehallituksen muodostamien

⁵⁴¹ KHA PA Cb 8 KPT:n ptk 19.5.1994, § 12.

⁵⁴² KHA PA Cb 8 KPT:n ptk 25.11.1994, § 4, liite 2.

⁵⁴³ KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 5.12.1995, § 3.

⁵⁴⁴ KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 10.5.1995, § 13.

⁵⁴⁵ Tämän kirjoittaja muistaa, kuinka matkapuhelimilla Palveleviin puhelimiin soittamiseen liittyi ongelmia vielä 2000-luvullakin. Asia korjaantui vasta sitten, kun Palveleva puhelin otti käyttöön uuden aikaisen älyverkköjärjestelmän vuonna 2007.

läänikohtaisten teleliikennealueiden kanssa.⁵⁴⁶ Samanaikaisesti valmisteltiin siirtymistä uuteen numeroon. Kehittyneen puhelintekniikan avulla voitiin uuden yhteistyöalueen sisällä siirtää puheluita eri päivystyspisteisiin. Näin pystyttiin pidentämään päivittäisiä päivystysjaksoja joidenkin Palvelevien puhelinten alueilla 1–3 tuntia. Puhelunsiirrosta huolimatta puheluiden hinnat pysyivät soittajille kohtuullisina.⁵⁴⁷

Alueellisen päivystysyhteistyön aloittaminen paransi Palvelevan puhelimen palvelua ja tavoitettavuutta. Liitteessä 3 on esitetty kaikkien Palvelevan puhelinten toimipisteiden päivystysajan pituus toiminnan alussa ja tutkimusjakson lopussa vuonna 1995. Siitä voi nähdä, että monien paikallisten palvelevien puhelinten kohdalla palveluaika oli lähes kaksinkertaistunut. Kun päivystysaika lisääntyi, oli useammalla soittajalla mahdollisuus päästä keskustelemaan asioistaan. Se myös helpotti paikallisten toimipisteiden työtä. Päivystysvuorojen jako saattoi olla joustavampaa. ”Hankalien” vuorojen jaossa eri toimipisteet voivat vuorotella. Myös yksittäisillä päivystäjillä oli mahdollisuus saada vaihtelevasti joskus alkuillan, joskus loppuillan vuoroja. Tämä oli omiaan parantamaan päivystäjien jaksamista ja lisäämään ”työtöyryvyyttä”.

Yksi aika ajoin esille tullut aihe oli päivystystoiminnan ajankohta. Alun perin Palvelevan puhelimen haluttiin päivystävän sellaisena aikana, jolloin muut auttamispaikat olivat kiinni.⁵⁴⁸ Tästä syystä päädyttiin yöaikaan. Jokainen toimipaikka päätti kuitenkin itsenäisesti omat päivystysaikansa. Osa päivystyspisteistä toimi vain muutamana iltana viikossa, esimerkiksi viikonloppuna. Helsingin lisäksi neljällä muulla paikkakunnalla päivystys jatkui aamuun asti. Näitä olivat perustamisjärjestyksessä Savonlinna, Hyvinkää, Jyväskylä ja Pori. Jyväskylässä koko yön jatkuva päivystys oli luultavasti vain lyhyt kokeilu, joka päättyi jo vuonna 1972. Savonlinna ja Hyvinkääkin lyhensivät päivystysaikansa jo vuoden 1981 alusta alkaen. Porissa koko yön päivystys jatkui vuoden 1986 loppuun. Pisimmälle jaksoi Helsingin suomenkielinen eli Pääkaupunkiseudun Palveleva puhelin. Kerrottakoon siitä hiukan tarkemmin.

546 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 24.9.1991, § 8; KPK:n tk 1991, 5.

547 KPK:n tk 1992, 104. Esimerkiksi Kokkolan, Vaasan ja Seinäjoen yhteistyöalueella Palveleva puhelin oli avoinna joka päivä klo 19–24. Kemin ja Rovaniemen Palvelevat puhelimet kokeilivat yhteistyötä, jonka avulla päivystysajaksi saatiin klo 18–24, ja päivittäistä päivystysaikaa voitiin lisätä kaksi tuntia. Forssan, Hämeenlinnan, Valkeakosken ja Lahden Palvelevat puhelimet järjestivät kolmen viikon yhteispäivystyskokeilun huhtikuussa 1992. Päivystysaika oli klo 18–24. Oulun, Kajaanin ja Ylivieskan Palvelevat puhelimet aikoivat aloittaa yhteistoiminnan syyskuussa 1992. Päivystysajaksi tulisi klo 20–24. Turun, Porin, Rauman ja Salon Palvelevat puhelimet suunnittelivat yhteistoimintaa 1.3.1993 alkaen siten, että päivystysaika olisi klo 18–24. Myös Savonlinnan ja Mikkelin Palvelevilla puhelimilla oli jo valmiina yhteistyösuunnitelma. Forssan, Hämeenlinnan, Valkeakosken ja Lahden kokeilun jälkeen yhteistyötä jatkoivat Hämeenlinna ja Valkeakoski päivystysajalla 18–24. KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 8.4.1992, § 6; 23.9.1992, § 5.

548 Sihvo 1973a, 133.

Jo toiminnan alkuvaiheessa oli keskusteltu Helsingin Palvelevan puhelimen päivystysajan saamisesta 24-tuntiseksi. Tämä oli kansainvälinen käytäntö, jota pidettiin tavoitteena myös Suomessa. Puhelinpalvelutoimikunnassa käsiteltiin asiaa syyskuussa vuonna 1966. Pohdinnassa oli, olisiko 24-tuntinen päivystys lainkaan mielekästä, koska se tavallaan kaventaisi seurakuntien sielunhoitotyön mahdollisuuksia. Toisaalta puhelinpalvelutoimikunta totesi, että

Palveleva puhelin on alusta pitäen pyrkinyt tukemaan sielunhoidon harrastusta seurakunnissa saattamalla niiden työntekijät päivystäjinä näkemään ko. avun suuren tarpeen, kouluttamalla heitä ja edellyttämällä, että paikallisseurakuntiin saataisiin kuhunkin yksi tai kaksi henkilöä, jotka erikoistuisivat juuri tähän tehtävään ja järjestäisivät vastaanottoaikoja apua tarvitseville.⁵⁴⁹

Suunnitelma 24-tuntisesta päivystyksestä ei koskaan toteutunut sellaisenaan. Melko lähelle sitä päästiin, kun yhteistyö SOS-palvelun kanssa alkoi vuonna 1970. Siitä kerrotaan tarkemmin luvussa 7.2. Tämä oli mainittu myös toiminnan 15-vuotistiedotteessa.⁵⁵⁰

Puhelinpalvelutoimikunnassa esitetty näkemys ei liene saanut vastakäikua seurakunnissa ja sen työntekijöissä 1960-luvulla eikä sen jälkeenkään. Neljännesvuosisata myöhemmin työntekijäpäivystäjät, eli seurakuntien ja yhteisten työmuotojen työntekijät, olivat jo pitkään vastustaneet käytössä olevaa koko yön päivystystä. Helsingin seurakuntien sairaalapappien työkokous teki vuonna 1990 ehdotuksen Palvelevan puhelimen päivystyksen rajaamiseksi ilta- ja keskiyön tunteihin ja lyhentämiseksi aamuyöstä. Marras-kuussa 1990 pidettiin neuvottelukokous, johon osallistui Pääkaupunkiseudun Palvelevan puhelimen edustajien lisäksi valtakunnallinen Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri sekä edustajia SOS-palvelusta ja Helsingin kaupungin sosiaalitoimesta. Kokouksessa kartoitettiin eri palvelujen päivystyskäytäntöjä. Sorri toi esille kansainvälisen IFOTES-liiton periaatteita, joiden mukaan päivystyksen tulisi olla 24-tuntista. Neuvottelussa todettiin, että muuta sellaista palvelua Pääkaupunkiseudulla ei ollut, joka voisi antaa keskusteluapua ympäri vuorokauden. Sairaaloiden poliklinikoiden ja terveyskeskuksen neuvontapuhelimen ympärivuorokautiset päivystykset sekä kaupungin sosiaalipäivystys antoivat vain akuuttia apua, eivät keskusteluapua. Sosiaalipäivystyksessä pidettiin erittäin tärkeänä sitä, että Palvelevan puhelimen päivystäjillä oli mahdollisuus keskittyä keskustelulla auttamiseen ja toivottiin, että seurakunnat eivät vähentäisi tätä palvelua. Sosiaalipäivystyksestä ohjattiinkin asiakkaita soittamaan Palvelemaan puhelimeen.⁵⁵¹ Kartoitettuaan seurakuntien toiveita Pääkaupunkiseudun Palvelevan puhelimen

⁵⁴⁹ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 14.9.1966, § 2.

⁵⁵⁰ KHA TKA 5.3.1.1.21 Tiedote 20.9.1979: Palvelevan puhelimen toimintaa 15 vuotta.

⁵⁵¹ HOSA Muistio Palvelevan puhelimen työn kehittämistä koskevasta neuvottelusta 20.11.1990, § 4.5.

virkamiestyöryhmä ehdotti Helsingin seurakuntien Yhteisen palvelutyön lautakunnalle päivystysajan lyhentämistä niin, että päivystys päättyisi klo 3.00.⁵⁵² Palvelutyön lautakunta päätti, että suoritetaan päivystysaikaa koskeva kokeilu 1.6.1992–31.12.1993 välisenä aikana siten, että päivystysaika on klo 21–03.⁵⁵³

Kokeilu jäi kuitenkin pysyväksi. On ymmärrettävää, että jos jokin työrupeama on muutettu kevyemmäksi, sen palauttaminen raskaammaksi on vaikeaa. Vuonna 1995 Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa kuultiin, että päivystysajan palauttaminen aamuun asti jatkuvaksi ei onnistunut yrityksistä huolimatta.⁵⁵⁴ Näin Pääkaupunkiseudun Palvelevan puhelimen päättäjät joutuivat antamaan periksi päivystystyötä hoitavien työntekijöiden vastustukselle. Koko yön päivystyksestä luopuminen merkitsi selkeästi Palvelevan puhelimen tarjoaman palvelun huonontumista. Itsemurhien ehkäisyn näkökulma ei näyttänyt olleen päätöksenteossa esillä.

Vuonna 1994 hyväksyttiin IFOTES-liiton yleiskokouksessa uusitut normit ja peruskirja. Normien mukaan liiton jäseninä olevien puhelinpalveluiden tulisi päivystää ympärivuorokautisesti. Tätä pidettiin edelleen tavoitteena myös Suomen Palvelevassa puhelimessa. Saman vuoden syksyllä pidetyssä edustajainkokouksessa päätettiin tutkia, saataisiinko tällainen palvelu mahdolliseksi Palvelevien puhelinten keskinäisellä yhteistyöllä. Kiinnostusta kokeiluun löytyi ainakin Turusta, Lahdesta, Hämeenlinnasta, Tampereelta sekä Kokkolasta ja Pohjois-Suomesta.⁵⁵⁵ Vuoden 1995 työntekijäkokouksessa palattiin asiaan ja todettiin, että ”näillä näkymin” ympärivuorokautinen päivystys Palvelevassa puhelimessa ei ollut mahdollista. Keskusteltiin myös Palvelevan puhelimen luonteesta ja periaatteesta, missä määrin Palveleva puhelin oli lähimmäispuhelin, jonka rooli oli muita palveluja täydentävä. Kokouksessa mukana ollut kirkon perheasiainjohtaja Martti Esko pyysi jokaista toimipistettä kartoittamaan, miten omalla alueella eri tahot olivat järjestäneet kriisityyppisen päivystyksen.⁵⁵⁶ Kartoituksen toteuttamisesta ja tuloksista ei ole tietoja missään Palvelevan puhelimen dokumenteissa.

Vaikka uusi puhelintekniikka mahdollisti uudenlaisen yhteistyön eri toimipisteiden välillä ja auttoi parantamaan palvelua, puhelinnumeron muuttamista sinänsä ei voi pitää parannuksena. Palvelevan puhelimen kaltaisen palvelun käytettävyyttä helpottaa se, jos numero pysyy samana mahdollisimman pitkään. Numeron vaihtuminen vaatii aina tehokkaan ja riittävän pitkän tiedotuskampanjan, ennen kuin uudet tiedot on varmasti vaihdettu kaikkiin mahdollisiin paikkoihin.⁵⁵⁷

552 HKA SA Cc 1 1.2 Pääkaupunkiseudun PP:n virkamiestyöryhmän ptk 2.10.1991, § 3.

553 HKA PA Ca 4 Yhteisen palvelutyön lautakunnan ptk 11.11.1991, § 93.

554 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.10.1995, § 4.

555 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 28.10.1994, § 7.

556 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 10.5.1995, § 5.

557 Palvelevan puhelimen numero vaihtui viimeksi vuonna 2007. Tämän kirjoittaja löysi vielä viisi vuotta myöhemmin muutamien seurakuntien verkkosivuilta vanhentuneita numerotietoja.

4.3 Erityisryhmien palvelut

Aborttia harkitsevien neuvonta

Kirkon perheasiaintoimikunta sai marraskuussa 1980 kirkolliskokoukselta toimeksiannon, jossa sille annettiin tehtäväksi yhdessä Palvelevan puhelimen johtokunnan kanssa "suunnitella sellaisia palvelupisteitä, joissa asianomaiset voisivat keskustella raskauden keskeyttämisen ongelmista".⁵⁵⁸ Toimeksiannon taustalla oli uuden aborttilain ympärillä käyty keskustelu. Laki oli tullut voimaan 1.6.1970. Laissa oli uutta muun muassa se, että raskaus voitiin naisen pyynnöstä keskeyttää, "kun hänen tai hänen perheensä elämäolosuhteet ja muut olosuhteet huomioon ottaen lapsen synnyttäminen ja hoito olisi hänelle huomattava raskaus" tai "kun hän raskaaksi saatettaessa ei ollut täyttänyt seitsemäätoista vuotta tai oli täyttänyt neljäkymmentä vuotta taikka kun hän on jo synnyttänyt neljä lasta".⁵⁵⁹ Lain voimaan tuleminen jälkeen aborttien määrä nousi selvästi. Suurimmillaan se oli vuonna 1973, jolloin Suomessa tehtiin 23 362 raskauden keskeytystä.⁵⁶⁰

Kirkon perheasiaintoimikunta antoi Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri ja perhekasvatussihteeri Liisa Tuovisen tehtäväksi laatia asiaa koskevan toimintasuunnitelman.⁵⁶¹ Toimikunta asetti työryhmän, johon valittiin jäseniksi Perheasiain neuvottelukeskukseen johtaja *Kirsti Ijäs*, sairaalalehtori *Leena Suutarla*, perhekasvatussihteeri Liisa Tuovinen sekä Palvelevan puhelimen sihteerit Hannu Sorri ja Helena Ojanperä. Työryhmä tutki mahdollisuuksia yhteistyöhön yhteiskunnan eri auttamispisteiden kanssa, suunnitteli kyseisestä aiheesta pidetyt Palvelevan puhelimen neuvottelupäivät sekä suunnitteli päivystäjille koulutusohjelman erityisneuvontatehtävässä, jonka tarkoituksena oli tukea raskauden ongelmaksi kokevia henkilöitä.⁵⁶² Koulutus järjestettiin vuosien 1982 ja 1983 aikana.⁵⁶³ Siinä käsiteltiin aborttia lääketieteelliseltä, sosiologiselta ja eettiseltä kannalta sekä neuvontataitoa.⁵⁶⁴ Erityisneuvojakoulutukseen osallistui kaikkiaan 55 henkilöä 31 paikkakunnalta.⁵⁶⁵

558 KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 6.1.1981, § 8.

559 Laki raskauden keskeyttämisestä.

560 Härö, Koskela, Rasimus 1976, 30. Laittomien aborttien määrästä voitiin esittää vain arvioita. Niiden on arveltu vähentyneen vuosina 1958–1965, mutta kasvaneen lainmuutokseen asti, minkä jälkeen ne vähentyivät. Laittomien aborttien määristä on esitetty vähimmäisarvio ja enimmäisarvio. Vuoden 1969 kohdalla enimmäisarviot olivat suunnilleen välillä 10 000–13 000 ja vähimmäisarvio 2840. Vuoden 1973 vastaavat luvut olivat välillä 7 000–10 000 ja 412. Härö, Koskela, Rasimus 1976, 35.

561 KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 6.1.1981, § 8.

562 KPT:n tk 1981, 13.

563 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 21.4.1982, § 8.

564 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 23.9.1982, § 8.

565 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 28.9.1983, § 6.

Millään paikkakunnalla erityisneuvojilla ei ollut kovin paljon asiakkaita. Sen sijaan he voivat hyödyntää koulutusta muualla, esimerkiksi omassa työssä.⁵⁶⁶ Aborttia harkitsevien neuvonta hiipui vähitellen. Vuonna 1985 järjestettiin erityisneuvojille vielä neuvottelupäivät, joilla oli 18 osallistujaa.⁵⁶⁷ Vuoden 1985 jälkeen Palvelevan puhelimen dokumenteissa ei ollut enää mainintaa asiasta. Erityisneuvontahankkeen tarkoituksen oli ollut, että ensimmäinen keskustelu aborttia harkittaessa käytäisiin Palvelevassa puhelimessa, ja sen jälkeen soittaja ohjattaisiin koulutetulle erityisneuvojalle. Koulutetut neuvojat odottivat, mutta harvat asiakkaat löysivät heidän puheilleen. Hankaluus oli siinä, että aborttia harkitsevat eivät löytäneet Palvelevaa puhelinta. Sitä ei riittävästi mainostettu nimenomaan tälle asiakasryhmälle. Kysyntä ja tarjonta eivät kohdanneet.

Liittykö aborttikysymys millään tavalla itsemurhakysymykseen ja itsemurhien ehkäisyyn? Yllättävä, ei-toivottu raskaus voi varmasti olla sellainen tekijä, joka saattaa suistaa naisen elämän pois raiteiltaan. Se voi olla sellainen altistava tekijä, joka heikentää henkilön selviytymismahdollisuuksia ja lisää itsemurhariskiä tai voi olla jopa lopullinen laukaiseva tekijä. Toisaalta myös läpikäydylä abortilla saattaa olla samanlaisia seurauksia, jos henkilö on joutunut käsittelemään asiaa yksin ilman kenenkään tukea. Molemmissa tapauksissa keskustelumahdollisuus Palvelevassa puhelimessa saattaa olla sellainen suojaava tekijä, joka voi kääntää elämän suunnan parempaan.

Lasten ja nuorten Palvelevat puhelimet

Jo 1980-luvun alkupuolella perustivat muutamat seurakunnat erityisiä puhelinpalveluja nuorille ja lapsille. Vuonna 1980 perustettiin Helsinkiin opiskelijoiden ja koululaisten palveleva puhelin ja Tampereelle opiskelijoiden palveleva puhelin.⁵⁶⁸ Tampereen opiskelijoiden puhelin lopetti vuonna 1983,⁵⁶⁹ mutta Palvelevan puhelimen päivitysaikaa iltapäivällä kello 14–17 markkinoitiin erityisesti koululaisille.⁵⁷⁰

Rovaniemellä alkoi vuonna 1986 lapsille ja nuorille tarkoitettu Palvelevan puhelimen kokeilutoiminta.⁵⁷¹ Vuonna 1987 perustettiin Kajaaniin ja Joensuuun lasten ja nuorten Palvelevat puhelimet. Ne käyttivät erikoisnumeroa 071, ja päivitysaika oli koulupäivinä iltapäivällä. Lasten ja nuorten palvelevat puhelimet koettiin uudenlaisena sielunhoidon muotona, jolla voitiin saada henkilökohtainen yhteys lapsiin. Huomattiin, että monet lapset ja nuoret kaipasivat omissa kysymyksissään mahdollisuutta keskustella turvallisen ja ymmärtävän aikuisen kanssa. Keskeisimpiä keskustelun aiheita olivat yksinäisyys sekä seksuaalisuuteen ja seurusteluun liittyvät kysymykset. Lasten ja

566 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 11.10.1985, § 9.

567 KPK:n tk 1985, 13.

568 KPT:n tk 1980, 10.

569 KPT:n tk 1983, 12.

570 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 10.5.1983, § 5.

571 KPK:n tk 1986, 19.

nuorten puhelimien toiminta oli usein laajapohjaista yhteistyötä, jossa oli mukana myös kasvatus- ja koulualan asiantuntijoita sekä nuorisotyöntekijöitä.⁵⁷²

Kirkon perheasiain keskus sai vuonna 1989 kirkolliskokouksesta toimeksiannon tutkia yhdessä Kirkon nuorisotyön keskuksen kanssa vaikeuksissa olevien lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada yhteyttä Palvelemaan puhelimeen tai seurakunnan työntekijöihin ja myös kehittää näitä mahdollisuuksia. Kirkon perheasiain keskuksen johtokunta päätti perustaa yhdessä Kirkon nuorisotyön keskuksen kanssa työryhmän, johon kutsuttiin lehtori *Pirjo Tuiskunen* Tampereelta, erityisnuorisotyön sihteeri *Juha Alstela* Kirkon nuorisotyön keskukselta, ohjelmajohtaja *Marjatta Jakobson* Mannerheimin Lastensuojeluliitosta Helsingistä sekä kokoonkutsujaksi Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri Kirkon perheasiain keskukselta.⁵⁷³ Työryhmä kiinnitti huomiota siihen, että lasten ja nuorten puhelimia oli perustettu usein liian nopeasti ja vähällä suunnittelulla ottamatta huomioon, kuinka laajaa organisoimista, koulutusta ja markkinointia toiminta edellytti. Toiminnan koordinoimiseksi yhteistyö järjestöjen, seurakuntien ja kuntien välillä oli hyvin tärkeää. Työryhmä katsoi, että lapsilla ja nuorilla ei ollut samanlaista taitoa löytää apua kuin aikuisilla. Siksi tiedottamisen tuli olla monipuolista ja jatkuvaa. Puhelinpäivystyksen rinnalle tulisi luoda myös tukihenkilötoimintaa niin, että lapset ja nuoret voisivat tarvittaessa saada oman tukihenkilön.⁵⁷⁴

Lasten ja nuorten Palvelevien puhelimien toiminta hiipui vähitellen. Pääsimään jatkoivat Tampereen (vuoteen 1991) ja Kajaanin (vuoteen 1992) päivystykset.⁵⁷⁵ Samoihin aikoihin Mannerheimin Lastensuojeluliitto laajensi omien lasten ja nuorten puhelimiensa toimintaa, millä saattoi olla vaikutusta lasten ja nuorten Palvelevien puhelimien tarpeeseen.⁵⁷⁶

Ruotsin suomalaisten Palveleva puhelin

Suomesta muutti 1960-luvulla Ruotsiin noin 300 000 siirtolaista. Vaikka paluumuuttoakin oli aika runsaasti, Ruotsiin jäi pysyvästi suuri joukko suomalaisia. Jo 1970-luvun lopulla Ruotsissa suunniteltiin Palvelevan puhelimen perustamista suomalaisille siirtolaisille. Vuonna 1979 Ruotsin puhelinsielunhoidon neuvoston puheenjohtajalta tuli Suomeen kirje, jossa esitettiin mietittäväksi suomenkielisen puhelinsielunhoidon aloittamista Ruotsissa.⁵⁷⁷

572 KPK:n tk 1987, 20–21.

573 KHA PA Cb 6 KPK:n johtok. ptk 16.1.1989, § 9.

574 KHA PA Cb 6 KPK:n johtok. ptk 19.9.1989, § 7. Liitteenä lasten ja nuorten työryhmän raportti; KPK:n tk 1989, 15–16.

575 KPK:n tk 1992, 115; 1993, 110.

576 Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimia toimi vuonna 1993 Helsingissä, Jyväskylässä, Turussa, Vaasassa, Porissa, Mikkelissä, Kuopiossa, Rovaniemellä, Oulussa, Joensuu-ssa ja Kouvolassa. Miljoona puhelua 2004, 12.

577 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 21.8.1979, § 12.

Suomesta odotettiin tukea ja asiantuntemusta. Suunnitelma eteni vähitellen 1980-luvun kuluessa. Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri vieraili Ruotsissa useita kertoja ja järjesti yhdessä Ruotsin Suomenkielisen Seurakuntatyön Keskuksen kanssa koulutus- ja neuvottelupäiviä hiippakuntien vastuunkantajille. Syksyllä 1988 koulutettiin noin 100 päivystäjää. Tarkoitus oli, että päivystys olisi joka ilta klo 22.00–01.00 vuorottain eri hiippakuntien alueilla. Puhelut eri puolilta Ruotsia yhdistyisivät kulloinkin vuorossa olevaan päivystysnumeroon.⁵⁷⁸

Kyrkans Finska Telejour aloitti toimintansa tammikuussa 1989. Ensimmäisen toimintavuoden aikana soittoja tuli keskimääri 2–3 iltaa kohden. Yksinäisyys oli puheluissa korostetusti esillä. Työntekijät arvioivat, että Palveleva puhelin oli onnistunut tavoittamaan sellaisia ihmisiä, jotka eivät muuten osallistuisi seurakuntatyöhön. Päivystäjistä noin puolet oli maallikoita. Palvelevan puhelimen toiminnassa he olivat tunteneet löytäneensä mielekkään tavan kantaa vastuuta seurakunnassa.⁵⁷⁹

578 KPK:n tk 1987, 24; KPK:n tk 1988, 148.

579 KPK:n tk 1989, 16.

5 Palvelevan puhelimen koulutus

5.1 Teologian ylioppilaiden sielunhoidon opetus

Palvelevan puhelimen toiminnan alkuvaiheessa päivystäjistä valtaosa oli pappeja tai lehtoreita/naisteologeja. Heillä oli työnsä puolesta luonnollisesti sielunhoidon osaamista ja koulutusta ainakin sen verran, kuin teologinen tiedekunta oli antanut. He olivat opiskelleet luultavimmin 1940–1960-luvuilla. *Lauri Kruus* kertoi sairaalasielunhoitoa koskevassa tutkimuksessaan Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan sielunhoidon koulutuksesta ja siinä käytetystä kirjallisuudesta. Hän tarkasteli erityisesti ajanjaksoa 1939–1971. Opiskelijat osallistuivat vuodesta 1941 alkaen käytännöllisten harjoitusten yhteydessä sielunhoidon konferensseihin, joita aluksi pidettiin silloin tällöin, mutta myöhemmin säännöllisesti. Vuodesta 1950 alkaen niiden järjestämisestä vastasi lehtori *Yrjö Knuutila*. Lisäksi opiskelijat osallistuivat psykiatrian ja sosiaalitoimen tai sosiaalipolitiikan kursseihin, jotka olivat aluksi vapaaehtoisia, mutta vuodesta 1948 alkaen pakollisia. Kaikkien piti osallistua myös psykologian kurssiin, elleivät he olleet muualla suorittaneet arvosanaa psykologiasta.⁵⁸⁰

Näiden lisäksi opintoihin on aina kuulunut sielunhoidon kirjallisuutta. Riippuen siitä, suorittivatko opiskelijat käytännöllisessä teologiassa approbatur-, cum laude vai laudatur-oppimäärän, he tenttivät yhdestä kolmeen sielunhoitoa käsittelevää teosta, jotka olivat yleensä ruotsalaisia tai saksalaisia, osa suomeksi käännettyjä. Vuosina 1951–1961 approbatur-kurssin vaatimukseen kuului *A. Fjellbun* ”Sielunhoito”. Se mainittiin myös cum laude -kurssin vaatimuksissa. Vuodesta 1961 alkaen approbatur-kurssivaatimukseen tuli ensimmäinen alun perin suomeksi kirjoitettu oppikirja, *Heimer Virkkusen* vuonna 1953 ilmestynyt ”Henkilökohtainen sielunhoito”. Se pysyi kurssivaatimuksissa vuoteen 1968 asti. Kaikissa edellä mainituissa oppikirjoissa on viitattu *Hans Asmussenin* kirjaan ”Die Seelsorge”, jota voidaan pitää sielunhoidon teorian perusteoksena.⁵⁸¹ Nämä kaikki edustivat sitä perinnettä, jossa sielunhoito oli sanan julistamista yksityiselle ihmiselle.⁵⁸² Se oli ennen kaikkea hengellisen avun antamista. Se perustui sen aikaiseen kirkkolakiin, jonka mukaan sielunhoidon kohteina olivat hengellisesti ahdistetut, sairaat ja muuten vaikeuksissa olevat sekä sellaiset, joilla oli uskonnollisia epäilyjä tai kir-

⁵⁸⁰ Kruus 1980, 28. Tämän kirjoittaja osallistui opiskeluaikanaan vuonna 1970 pastori Kaarle Viikan pitämälle ylimääräiselle sielunhoidon kurssille, joka kurssitodistuksen mukaan ”käsitti sekä luentoja että tutustumista sielunhoidolliseen työskentelyyn yhteensä 20 tuntia”. Kurssin tarkemmasta sisällöstä ei ole muuta muistikuvaakaan, kuin että sillä käsiteltiin muun muassa surutyötä. HOSA Todistus sielunhoidon kurssilta vuonna 1970.

⁵⁸¹ Kruus 1980, 28, 29.

⁵⁸² Kruus 1980, 43.

kon tunnustuksesta poikkeavia opinkäsityksiä tai jotka olivat vieraantuneet elävästä kristillisyydestä. Sielunhoitajan työväline oli Jumalan sana.⁵⁸³ Palvelevan puhelimen perustamisvaiheessa päivystystyöhön tulevat paikalliseurakuntien palveluksessa olevat teologit olivat siis saaneet sielunhoidollisen koulutuksensa tämän perinteisen sielunhoidon näkemyksen mukaisesti. Kuitenkin myös psykologian ja psykoterapian tuntemuksesta ajateltiin olevan hyötyä. Ne auttoivat tuntemaan ihmisen sisäistä maailmaa, mikä taas lisäsi sielunhoitajan itsetuntemusta ja muiden ymmärtämistä.⁵⁸⁴

Itsemurha-aihe ei ollut kurssikirjoissa kovin näkyvästi esillä. Fjellbun ja Virkkusen teoksissa se mainittiin lyhyesti. Fjellbun mukaan ihmisen masennustila voi kehittyä syväksi melankoliaksi ja päättyä itsemurhaan. Jos pappi kutsuttiin masennuksesta kärsivän ihmisen luokse, hänen tuli muistaa, että kyseessä oli sairaus, vaikka ihminen kertoisikin hänelle uskonnollisista epäilyksistä tai uskoisi syyllistyneensä kuolemansyntiin. Sairastuneeseen tuli suhtautua ymmärtävästi ja vakuuttaa hänelle, että hänellä oli sairaus, joka voitiin parantaa. Hänen syyllisyydentunnettaan ei pitänyt lisätä, vaan tuli tuoda esille luottamusta turvalliseen ja armolliseen Jumalaan esimerkiksi tuttujen virsien avulla. ”Hermolääkäri” oli noudettava niin pian kuin mahdollista.⁵⁸⁵ Fjellbu pohti myös sairauden ja synnin suhdetta. Esimerkiksi itsemurhan tehneen omaisille pappi voi useassa tapauksessa osoittaa, että teon synnä oli ihmisen sairaus, eikä hän ollut itse vastuussa siitä. Ei kuitenkaan voinut sanoa, etteikö itsemurha olisi synti, sillä se sotii Jumalan ihmiselämälle asettamaa tarkoitusta vastaan. Itsemurha kertoo ihmissuvun syyllisyydestä, vaikka teon tekijä ei olekaan syyllinen. Myös toiset ihmiset vastaavat osaltaan niistä olosuhteista, jotka johtivat tähän onnettomuuteen.⁵⁸⁶

Virkkusen kirjassa kuvattiin, kuinka joillakin henkilöillä sisäinen ahdistus saattoi muodostua pitkäaikaiseksi niin, että se lähenteli sairautta. Tällöin kysymyksessä oli masennustila, depressio. Se voi johtaa ihmisen täydelliseen toivottomuuteen, jopa itsemurhaankin. Virkkusen mukaan tällaisessa tilanteessa lääkäri oli se henkilö, jonka puoleen tuli kääntyä. Lievemmissä tapauksessa myös ymmärtäväinen sielunhoitaja voi auttaa uskonnolliseen depression joutunutta.⁵⁸⁷ Kummassakaan teoksessa ei puhuttu siitä, millä tavalla sellaista ihmistä voitaisiin auttaa, jolla oli itsemurha-ajatuksia tai suunnitelmia. Aihetta käsiteltiin ainoastaan masennuksesta johtuvana ilmiönä, jonka hoito kuului pääasiassa lääkäreille.

583 Sihvo 1984, 163–165.

584 Kettunen 1997, 53.

585 Fjellbu 1936, 94, 95

586 Fjellbu 1936, 197.

587 Virkkunen 1953, 94, 95.

Sairaalapastori *Niilo Syvänten*⁵⁸⁸ vuonna 1959 ilmestynyt kirja ”Pappi vai lääkäri” ei liene kuulunut teologien tutkintovaatimuksiin. Voisi kuitenkin kuvitella, että sielunhoidosta kiinnostuneet papit lukivat sitä. Syvänteen sivusi itsemurhayrityksiä lyhyesti syyllisyyttä käsittelevässä luvussa. Hänen mukaansa lääkärit olivat yksimielisiä siitä, että näin epätoivoinen teko oli miltei aina äärettömän tuskan tai pelontunteen aiheuttama alitajuinen pakoreaktio. Sielunhoitaja ei saanut ryhtyä syyttämään potilasta Jumalan käskyn rikkomisesta. Syvänteen kertoi palauttaneensa vaikeista syyllisyyden tunteista kärsineen potilaan mieleen Jeesuksen rukouksen ristillä: ”Anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä tekevät.”⁵⁸⁹

Vuodesta 1968 alkaen teologien kurssikirjoiksi tuli amerikkalaista sielunhoidon kliinistä menetelmää opettavia teoksia, joita olivat muassa *Seward Hiltnerin* ”Pastoral Counselling” (suomeksi ”Vapauttava keskustelu”) ja *Carrol A. Wisen* ”Pastoral Counselling” (suom. ”Sielunhoidollinen keskustelu”). Tätä uutta sielunhoidon menetelmää teki laajemmin tunnetuksi *Irja Kilpeläisen* kirja ”Osaammeko kuunnella ja auttaa”, josta tuli myös teologien approbatur-kurssikirja vuodesta 1970 alkaen.⁵⁹⁰ Kilpeläinen oli osallistunut vuosina 1960–1961 Yhdysvalloissa *clinical pastoral training* -koulutukseen.⁵⁹¹ Jo ennen Kilpeläistä osallistui Jouko Sihvo vuonna 1958 Yhdysvalloissa samanlaiseen koulutukseen ja tutustui kyseiseen menetelmään.⁵⁹² Koulutuksessa oli keskeistä käytännön työssä oppiminen. Sielunhoidollisen keskustelun käymistä harjoiteltiin erilaisilla menetelmillä. Opiskelija esimerkiksi teki käymistään sielunhoitokeskusteluista kirjallisen raportin, jota sitten käsiteltiin koulutuksessa. Toisessa menetelmässä koulutettavalle annettiin paperilla monistettu keskustelu, josta sielunhoitajan vuorosanat puuttuivat. Hänen tehtävänsä oli eläytyä tilanteeseen ja täydentää keskustelua. Myös aivan keinotekoisista keskustelua saatettiin käyttää koulutusmateriaalina. Edelleen koulutusistunto saattoi olla sellainen, että kouluttaja

588 Niilo Syvänteen (1900–1986) toimi Helsingin seurakuntien sairaalapastorina vuosina 1947–1964 ja johtavana sairaalapastorina 1964–1966. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 470; Suomen teologit – Teologer i Finland 1990, 767.

589 Syvänteen 1959, 116.

590 Kruus 1980, 29.

591 Virtaniemi 1997, 338.

592 Jouko Sihvo kertoi haastattelussa vuonna 2006, että sielunhoidon koulutus 1950-luvun lopussa ja vielä 1960-luvun alussakin oli hyvin vaatimatonta. Hän hakeutui vuonna 1957 Luterilaisen maailmanliiton stipendiaatiksi Yhdysvaltoihin oppiakseen sielunhoidosta lisää. *Clinical pastoral training* -koulutus kesti 12 viikkoa ja järjestettiin Minnesotassa Fergus Falls-nimisessä kaupungissa isossa mielisairaalassa. Sihvo hankki myös sikäläistä sielunhoidon kirjallisuutta, muun muassa edellä mainitut Hiltnerin ja Wisen teokset. Suomeen palattuun hän aloitti sairaalapapin tehtävässä Helsingissä ja esitteli näitä uusia sielunhoidon oppeja muun muassa sairaalateologien kokouksissa. Jouko Sihvon haastattelu 26.1.2006.

toimi lavastetussa keskustelutilanteessa asiakkaan roolissa ja koulutettava työntekijän roolissa.⁵⁹³

Sihvo laati kokemustensa pohjalta vuonna 1959 pastoraalityön ”Neljännesvuosisata pastoraalipsykologiaa Amerikassa”. Tässä työssä hän käytti henkilöstä, joka tulee papin luokse sielunhoidolliseen keskusteluun, nimitystä ”luotokas”. Käsitteen *client-centered pastoral counseling* hän käänsi *luotokaskeiseksi pastoraalineuvonnaksi*.⁵⁹⁴ Hän esitteli pastoraalityössään kyseessä olevan sielunhoitomenetelmän keskeisiä periaatteita. Amerikassa pastoraalineuvonta oli osa laajaa neuvontaliikettä. Siinä toimi joukko ammattiterapeutteja, jolla ei ollut lääketieteellistä koulutusta. Metodina oli eniten kehittänyt professori *Carl R. Rogers*, joka oli psykologi.⁵⁹⁵ Monet ”luotokaskeisen pastoraalineuvonnan” periaatteet näkyivät myöhemmin Helsingin Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteissa (liite 1), kuten asiakkaan vapauden kunnioittaminen sekä työntekijän lämmin myötätunto ja neuvojen antamisesta pidättäytyminen. ”Luotokas”-käsite sen sijaan ei juurtunut suomalaisen sielunhoidon sanastoon. Ilmaus ”client-centered” kääntyi sairaala-sielunhoidon koulutuksen yhteydessä ”potilaskeskeisyydeksi” ja seurakunta-

593 Sihvo 1959, 171–173. Tämän tapaisia menetelmiä käytettiin 1970- ja 1980-luvuilla kirkon sielunhoitotyön työnohjauksessa ja myös koulutustilaisuuksissa. Esimerkiksi työnohjauksessa saatettiin selostaa sielunhoidollista keskustelua sanatarakan raportin avulla. Aalto 1984, 84–85. Palvelevassa puhelimesta roolileikkien käyttö yleisty vasta Erkki Kokon Amerikan-matkan jälkeen 1970-luvun loppupuolella. Tästä kerrotaan tarkemmin tuonnempana.

594 Sihvo totesi, että monilla muilla pappiin rinnastettavilla ammattimiehillä oli olemassa nimitys heidän luokseen tuleville ihmisille: lääkäriellä potilas, kauppialla asiakas, opettajalla oppilas jne. Englannin kielessäkään ei ollut yhtä vakiintunutta nimitystä, vaan tilanteesta ja sielunhoitajasta riippuen käytettiin nimitystä patient, client, confident, consultant tai counselee. Lähinnä confident oli luotokasanan esikuva. Sihvo 1959, 67–68, 88.

595 Tämä uusi neuvontaliike poikkesi aikaisemmista menetelmistä ja toi sielunhoitotyöhön uusia näkökulmia. Menetelmään ei kuulunut ongelmien ratkaisu, vaan siinä pyrittiin yksilön itsenäistymiseen, eheytymiseen ja kasvuun. Neuvonnassa ei pyritty tekemään mitään ihmisen puolesta, vaan tavoitteena oli, että hän vapautuisi kasvamaan ja kehittymään normaalisti. Pyrittiin pääsemään käsiksi autettavan emootioihin, jotka määräsivät hänen käyttäytymistään. Keskityttiin nykyhetkeen, ei menneisyyteen. Terapeuttinen suhde asiakkaan ja neuvojan välillä oli merkittävä, sillä juuri siinä autettava voi kokea muuttumisensa ja kasvamisensa. Neuvontasuhteen tärkeimmät piirteet olivat lämpö ja myötämielisyys, ilmaisuvapaus ja hyväksyminen, kaikenlaisen taivuttelun ja pakon hylkääminen. Henkilöllä täytyi olla luottamuksen ja turvallisuuden tuntu. Luotokkaalla oli täysi vapaus valita, mistä hän puhui ja mistä vaikenä. Hän itse parhaiten tiesi, mikä oli tärkeää. Asiakkaan tulkintoja ei pitänyt yrittää muuttaa. Työntekijä voi kyllä tuoda esille erilaisia vaihtoehtoja, mutta hänen oli pidettävä omat ajatuksensa ja halunsa taka-alalla. Neuvonnassa tärkeimpänä tehtävänä ei ollut luotokkaan kertomien asioiden intellektuaalinen ymmärtäminen, vaan niiden emotionaalisen sisällön oivaltaminen ja siihen vastaaminen. Sihvo 1959, 89–102, 117.

työhön tarkoitettussa Irja Kilpeläisen kirjassa ”Osaammeko kuunnella ja auttaa” ”lähimmäiskeskeisyydeksi”.⁵⁹⁶

Hiltnerin kirjan suomennoksessa ei ollut mitään mainintaa itsemurhasta puhuvan asiakkaan auttamisesta. Wisen kirjan suomennoksessa lueteltiin ihmisryhmiä, joiden suhteen papin pitäisi olla sielunhoitotilanteissa hyvin varovainen. Näihin ”kuuluvat ne, jotka osoittavat selviä merkkejä sielullisesta sairaudesta, kuten depressiosta, liikatoimeliaisuudesta, uhkaavan onnettomuuden tai kuoleman pelosta, suuruudenhulluudesta, vainoharhoista tai muista sellaisista.” Wisen mukaan ”papin pitäisi olla selvillä yhteiskunnan tällaisille ihmisille tarjoamista apukeinoista ja työskennellä yhdessä noiden laitosten ja asianomaisen henkilön perheen kanssa sopivan hoidon saamiseksi. Papin pitäisi myös olla tietoinen siitä suuresta vaarasta, että depressiosta kärsivä ihminen voi helposti tehdä itsemurhan.”⁵⁹⁷ Irja Kilpeläinen ei kirjassaan liittänyt itsemurhakysymystä depressioon, vaan käsitteli sitä monipuolisemmin. Hänen mukaansa itsemurha-ajatukset liittyivät usein vihaan. Ihminen tuntee itsensä epäonnistuneeksi eikä koe olevansa rakastamisen arvoinen. Niinpä hän alkaa vihata itseään. Hän osoittaa vihaa itseään kohtaan tekemällä itsemurhan. Ihmisen täytyi saada puhua näin vaikeasta kierteestä. Puhuminen toi toisen ihmisen tähän kierteeseen, ja saattoi olla mahdollista, että toisen ihmisen läheisyys esti häntä toteuttamasta aikomustaan. Tällaisia ihmisiä autettiin tutkimalla yhdessä, miksi he vihasivat itseään ja omaa elämäänsä niin, että se oli tuhoava.⁵⁹⁸

5.2 Kirkon työntekijöiden sielunhoidon koulutus

Luvussa 1.2 on puhuttu sielunhoitokäsityksen muuttumisesta kirkossa ja siitä, kuinka tämä muutos näkyi erityisesti sielunhoidon erityistyömuodoissa sairaalasielunhoidossa ja perheneuvonnassa. Näiden työmuotojen piirissä päästiin myös ensimmäiseksi osallisiksi koulutuksesta. Vaikutteita saatiin ulkomailta, erityisesti Yhdysvalloista. Suomalaisyyntyinen yhdysvaltalainen Helvi Boothe oli Suomessa puolen vuoden ajan vuosina 1954–1955 Yhdistyneiden Kansakuntien lähettämänä henkilökohtaisen huollon asiantuntijana. Hän oli suorittanut USA:ssa sosiaalihuollon loppututkimuksen ja saavuttanut arvostetun aseman. Suomessa ollessaan hän toimi kouluttajana useissa se-

596 Virtaniemi 1997, 340. Irja Kilpeläinen ei myöntänyt, että Rogersilla olisi ollut vaikutusta hänen lähimmäiskeskeiseen sielunhoidon menetelmäänsä. ”En tunne sitä miestä”, hän otsikoi asiaa koskevan kirjoituksensa Kotimaa-lehdessä vuonna 1988. (Kotimaa 86/14.6.1988) Virtaniemi 1997, 341.

597 Wise 1969, 101–102. Palvelevan puhelimen päivystyspaikalle laadittiin ohjeet, joissa oli myös luettelo paikkakunnan avunlähteistä. HOSA Ohjeita päivystäjälle. Avunlähteiden luettelo. Ajateltiin Palvelevassa puhelimestakin, että soittajia pitäisi ohjata ”paremmille asiantuntijoille”?

598 Kilpeläinen 1969, 142–144. Kilpeläisen ajatuksissa on kaikuja Ringelin presuisidaalisen syndrooman käsitteestä, josta lisää tuonempana. Tämän kirjoittaja ei muista kohdanneensa itsemurhaaihetta koko opiskeluaikanaan vuosina 1967–1971 muualla kuin Kilpeläisen kirjassa.

minaareissa ja konsulttina monissa yhteisöissä. Hän osallistui myös kirkon avioliittoneuvojien koulutustilaisuuksiin ja piti näille kolmipäiväisen seminaarin. Menetelmä, jota hän opetti, tunnetaan *social casework* -nimellä. Se perustuu kahteen perusnäkemykseen: Huomion kohteena on *case*, ”tapaus”, joka on aina yksilöllinen ja ainutkertainen. Tämä tapaus ei ollut ainoastaan työn kohde, objekti, vaan aina myös subjekti, mikä merkitsi sitä, että auttamisen tavoitteena ei ollut antaa asiakkaalle aineellista apua tai ohjeita, vaan aktivoida asiakkaan omia voimavaroja. Työmenetelmänä oli keskustelu, jossa asiakasta aktivoitiin kartoittamaan omaa elämäntilannettaan ja selviytymismahdollisuuksiaan. Caseworkista saatiin avioliittoneuvonnan koulutukseen pitkäksi aikaa menetelmällinen perusmalli.⁵⁹⁹

Kirkon sairaalasielunhoitotyössä pidettiin ensimmäinen erikoistumis-kurssi vuosina 1960–1961. Siinäkin keskeisenä sisältönä oli henkilökohtaisessa huollossa käytetty keskustelumetodi. Julistavaan sielunhoitoon verrattuna siinä oli aivan uusi näkökulma: sielunhoitotyötä tehtiin asiakkaan tarpeen opastuksella.⁶⁰⁰ 1960-luvun kuluessa henkilökohtaisen huollon tilalle tuli sielunhoidon omien menetelmien kehittämistä sekä psykoanalyttisiä vaikutteita.⁶⁰¹ Seuraavaksi sairaalasielunhoitajien koulutukseen tuli uusia tuulia niiden oppien pohjalta, joita tekivät tunnetuiksi USA:ssa Clinical pastoral education -koulutukseen osallistuneet, erityisesti Irja Kilpeläinen.⁶⁰²

Kirkon työntekijöiden mahdollisuus saada sielunhoidon koulutusta parantui huomattavasti, kun vuonna 1970 perustettiin kirkon koulutuskeskus Järvenpäähän. Sielunhoidon opettajaksi tuli vuonna 1971 työnhajaaja, sairaalalehtori *Maiju Myyrä*. Koulutuskeskus järjesti papeille ja lehtoreille kuuden päivän mittaisia pastoraalikursseja ja kahden viikon mittaisia sielunhoidon täydennyskursseja. Myös seurakuntatyössä toimiville papeille, lehtoreille ja diakonian viranhaltijoille ruvettiin suunnittelemaan sielunhoidon koulutusta. Vuonna 1976 järjestettiin ensimmäisen kerran sielunhoidon koulutuskurssi, jossa oli mukana aloittelevia perheneuvoja ja sairaalasielunhoitajia sekä seurakuntien työntekijöitä. Koulutus käsitti kolme viikon pituista seminaaria, joista ensimmäisessä käsiteltiin sielunhoidon perusteita ja sielunhoitosuhteen ydinkysymyksiä, toisessa sielunhoitajan henkilökohtaisia lähtökohtia sielunhoitotyöhön, itseilmaisun havainnointia sekä perheongelmien kohtaamista ja kolmannessa sairauden ja kuoleman kohtaamista. Nämä kolme seminaaria olivat kaikille työntekijäryhmille yhteiset. Niiden jälkeen kullakin ryhmällä oli omat erityisseminaarinsa. Seurakuntatyössä toimivien koulutuskokonaisuutta on kutsuttu sielunhoidon erityiskurssiksi.⁶⁰³

599 Viika 1994, 52–53.

600 Virtaniemi 1997, 338.

601 Ylikarjula 2005, 27.

602 Virtaniemi 1997, 340.

603 Virtaniemi 1997, 343–344. Tämän kirjoittaja muistaa omalta sielunhoidon kurssiltaan vuonna 1982, että kuolema-aiheen yhteydessä käsiteltiin myös itsemurhaa.

Palvelevan puhelimen vapaaehtoiset päivystäjät

Palvelevan puhelimen päivystäjäkunnassa alkoi vähitellen tapahtua muutoksia. Päivystystyö oli alkanut Helsingissä ja monella muullakin paikkakunnalla seurakuntien työntekijöiden voimin. Vähitellen mukaan tuli yhä enemmän vapaaehtoisia, ja seurakuntien työntekijöiden suhteellinen osuus alkoi pienentyä. Vuonna 1975 valtakunnallisten tilastojen mukaan molemmat ryhmät olivat suunnilleen samansuuruisia. *Taulukossa 12* on kuvattu molempien ryhmien prosentuaalisessa osuudessa tapahtuneet muutokset vuosien 1980–1995 aikana kolmen vuoden välein.⁶⁰⁴ Viidentoista vuoden kuluessa vapaaehtoisten päivystäjien osuus suureni kahteen kolmasosaan koko päivystäjäkunnasta.

Taulukko 12. Seurakuntien työntekijöiden ja vapaaehtoisten prosentuaalinen osuus Palvelevan puhelimen päivystäjistä vuosina 1980–1995.

Vuosi	1980	1983	1986	1989	1992	1995
Seurakuntien työntekijät	51	47	43	42	36	33
Vapaaehtoiset	49	53	57	58	64	67

Kirkon työntekijöiden sielunhoidon koulutuksen parantuminen hyödytti näin ollen yhä pienenevää osaa Palvelevan puhelimen päivystäjistä. Sen sijaan kirkon koulutuskeskuksen sielunhoidon kurssit tulivat tärkeiksi Palvelevan puhelimen paikallisten toimipisteiden vastaaville työntekijöille, joiden tehtäviin kuului päivystäjien koulutuksesta huolehtiminen. Kirkon perheasiain keskuksen johtokunta antoi vuonna 1985 suosituksen Palvelevan puhelimen työntekijöiden eli toiminnanohjaajien virkoja tai toimia koskevista järjestelyistä. Siinä suositeltiin myös, että toiminnanohjaajien tulisi sitoutua kirkon koulutuskeskuksen pitkän sielunhoidon erityiskurssin tai vastaavan suorittamiseen.⁶⁰⁵ Palvelevan puhelimen neuvottelukunta esitti vuonna 1987 kirkon perheasiain johtokunnalle, että sielunhoidon koulutuskursseilla varattaisiin oma kiintiö Palvelevan puhelimen toiminnanohjaajille.⁶⁰⁶ Näin tapahtuikin. Vuodesta 1987 alkaen Palvelevan puhelimen toiminnanohjaajilla oli mahdollisuus päästä sielunhoidon koulutukseen ohi hiippakuntakiintiöiden.⁶⁰⁷ Lisäksi Palvelevan puhelimen neuvottelukunta suositteli soveltuvuustutkimuksen liittämistä toiminnanohjaajien ja muiden vastaavien työntekijöiden valintaprosessiin.⁶⁰⁸

604 KHA PA Kb 1 Palvelevan puhelimen tilastotiedot 1972–2001. Vuositilastot 1980, 1983, 1986, 1989, 1992 ja 1995.

605 KHA PA Cb 5 KPK:n johtok. ptk 25.9.1985, § 4, liite 2.

606 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 12.9.1986, § 9.

607 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 27.3.1987, § 9.

608 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 1/1988, 11.3.1988, § 3.

5.3 Yhtenäinen koulutussuunnitelma

Luvussa 3.1.2 kerrottiin, millä tavalla Helsingin Palvelevan puhelimen ensimmäisiä päivystäjiä valmennettiin päivystystyöhön. Kun toimintaa aloitettiin uusilla paikkakunnilla, neuvoja kyseltiin yleensä Helsingistä.⁶⁰⁹ Koulutusta järjestettiin niillä resursseilla, mitä kullakin paikkakunnalla oli käytävissä. Kun valtakunnallinen Palvelevan puhelimen sihteeri aloitti työssään kesällä 1972, hänet kutsuttiin usein eri paikkakunnille pitämään koulutuslaisuksia.

Kun paikallisia Palvelevan puhelimen toimipisteitä oli jo useita, Palvelevan puhelimen johtokunta, entinen puhelinpalvelutoimikunta, totesi, että niitä varten tarvittaisiin yhtenäinen koulutussuunnitelma. Tätä tekemään asetettiin vuonna 1972 työryhmä, johon valittiin Kaarle Viika, Matti Joensuu, Reino Huttunen ja sihteeri Erkki Kokko. Työryhmä sai tehtäväkseen selvittää myös maallikoiden aktivoimista päivystystyöhön ja heidän hyväksymisperusteitaan.⁶¹⁰ Palvelevan puhelimen sihteerin virassa juuri aloittanut pastori Erkki Kokko näki heti, että paikalliset Palvelevat puhelimet tarvitsivat tukea ja ohjausta kouluttamisessa. Hän kertoikin ensimmäisessä kiertokirjeessään, että hän näki tärkeäksi tehtäväkseen päivystäjien koulutuksen kehittämisen ja pitkällä tähtäimellä tapahtuvan suunnittelun.⁶¹¹ Edellä mainitun työryhmän perustaminen oli ensimmäinen askel siihen suuntaan.

Palvelevan puhelimen sihteeri kutsui kiertokirjeellä 31.3.1973 Palvelevan puhelimen johtavia työntekijöitä palaveriin, jonka aiheena oli päivystäjien valinta ja koulutus. Kirjeen liitteenä oli moniste ”Tietoja Palvelevasta puhelimesta Suomessa”. Siinä kuvattiin Palvelevan puhelimen tilannetta, päivystäjäkuntaa ja koulutusta eri paikkakunnilla. Helsingissä peruskurssi oli käsitänyt kuusi kokoontumista, joiden aiheina olivat olleet muun muassa puhelinpäivystyksen teologiset perusteet, kriisitilanteessa olevan henkilön auttaminen, puhelinkeskustelun edut ja rajat, keskustelu itsemurhavaarassa olevan asiakkaan kanssa, yön psykologia sekä päivystäjän omat ongelmat ja ahdistukset päivystyspaikalla. Lisäksi ohjelmassa oli ollut päivystystyön käytännöllisiä kysymyksiä, tapauselostuksia ja informaatiota muista avunlähteistä. Kahden kokoontumiskerran jälkeen oli ollut päivystysharjoittelu kahden yönä kokeneen päivystäjän kanssa. Vuoden 1972–1973 jatkokoulutusryhmässä oli käsitelty puhelinkeskustelun psykologista problematiikkaa, masentuneisuutta, perhesuhteita, psyykkistä sairautta, yksinäisyyttä, päihdeongelmia, elämän muutoksia ja uskonnollisia ongelmia. Osa päivystäjäkunnasta oli osallistunut Helsingin SOS-palvelun järjestämiin seminaareihin, joiden aiheena oli ollut itsemurhien ehkäisy. Koulutusmenetelminä oli käytetty ryhmäkeskustelua sekä asiantuntijoiden demonstraatioita. Muilla paikkakunnilla oli toteutettu omaa koulutussuunnitelmaa, joka oli yleensä käsittä-

609 HOSA Erkki Kansanahon kirjelmä laajennetulle piispainkokoukselle 4.3.1971.

610 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 23.8.1972, § 10.

611 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1972, 29.8.1972.

nyt säännöllisesti kokoontuvia yhden päivän tai illan istuntoja sekä asiantuntija-alustuksia, joihin oli liittynyt ryhmä- ja yhteiskeskusteluita. Joidenkin paikkakuntien koulutus oli perustunut pienryhmäkokoontumisiin sekä henkilökohtaiseen tai ryhmäkohtaiseen työnohjaukseen.⁶¹²

Koulutustyöryhmällä oli näin ollen käytettävissään edellä kuvattu moniste Palvelevan puhelimen siihen mennessä toteutetusta koulutuksesta sekä kokoon kutsutun johtavien työntekijöiden palaverin ideat. Näin koulutuksen suunnittelu tapahtui kiinteässä vuorovaikutuksessa Palvelevan puhelimen toimintakentän kanssa. Tulosta syntyi nopeasti. Työryhmän väliraporttia käsiteltiin vielä edustajainkokouksessa, minkä jälkeen lopullinen, valtakunnallisen edustajiston hyväksymä suositus lähetettiin toimipisteisiin helmikuussa 1975.⁶¹³

Kyseinen suositus oli ensimmäinen ohje päivystäjien koulutuksen järjestämisestä. Sen mukaan koulutuksen lähtökohtana on periaate ”kaikki päivystäjät valitaan ja valmennetaan huolellisesti tehtävänsä.” Tämä oli lainaus IFOTES-liiton kansainvälisistä normeista.⁶¹⁴ Suosituksen mukaan päivystäjät tarvitsivat mahdollisimman perusteellista etukäteisvalmennusta ja varsinaisen päivystystyön rinnalla tapahtuvaa syventävää jatkokoulutusta ja konsultointimahdollisuutta. Peruskoulutus voi tapahtua eri tavoin järjestettyjen peruskurssien muodossa. Jatkokoulutus oli suositeltavaa järjestää sellaisten päivystäjärühmien puitteissa, joissa teoreettisen opiskelun lisäksi oli mahdollisuus avoimeen, turvalliseen ja konsultoivaan keskinäiseen vuorovaikutukseen. Päivystäjiltä edellytettiin jatkuvaa koulutukseen osallistumista. Koulutuksen yleistavoitteena oli ”tukea ja turvallistaa päivystäjän työskentelyä, hoitaa häntä, jakaa hänelle työssä tarvittavia tietoja ja taitoja”. Koulutuksen sisältö ilmaistiin suosituksessa teemoina, joita olivat

1. Hoidollinen kohtaaminen Palvelevassa puhelimesta
2. Puhelinkeskustelun mahdollisuudet ja rajat
3. Kriisin luonne
4. Itsemurhakriisin kohtaaminen
5. Yksinäisyys ongelmana
6. Alkoholi ongelmana
7. Päivystäjän persoonallisuus asiakkaan kohtaamisessa
8. Käytännön kysymykset
9. Palvelevan puhelimen työn teologiset perusteet ja eettiset normit

Koulutuksen toteuttamisesta suositeltiin, että kukin teema käsiteltäisiin yhdessä koulutustilaisuudessa, ja koulutuksen kestoaike olisi noin puoli vuotta. Kursseja voitaisiin järjestää myös alueittain yhteistyössä lähimpien toimipis-

⁶¹² KHA PA Dec 1 PP:n siht. k.kirje 4/1973, 31.3.1973. Liitteenä moniste ”Tietoja Palvelevasta puhelimesta Suomessa”.

⁶¹³ KHA PA Dec 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975, 24.2.1975. Liitteenä valtakunnallisen PP-edustajiston hyväksymä suositus ”Palvelevan puhelimen valinta ja koulutus”.

⁶¹⁴ Kokko 1980, 34.

teiden kanssa.⁶¹⁵ Kriisissä ja itsemurhavaarassa olevien auttaminen, Palvelevan puhelimen oma erikoisalue, näytti olleen peruskoulutusohjelmassa varsin hyvin esillä.

Aihepiirien sisältöä esiteltiin vielä tarkemmin. Kriisiaiheeseen kohdalla tulisi käsitellä kriisin teoriaa ja psykologiaa, ulkoisten syiden ja olosuhteiden aiheuttamia kriisejä, eri kehitys- ja ikäkausiin liittyviä kriisejä sekä lähimmäisen läsnäolon merkitystä kriisitilanteessa. Vielä huomautettiin, että kriisi ei ole sama kuin sairaus. Itsemurhakriisiaiheeseen yhteydessä käsiteltäviä asioita olisivat väärin ennakkoluulojen ja asenteiden tiedostaminen ja niistä luopuminen, itsemurhakriisin psykodynaaminen luonne, vapaaehtoisten työntekijöiden huomattava merkitys ammattiterapeuttien rinnalla, työntekijän määrätietoinen asenne, neuvottomuudesta vaihtoehtojen löytämiseen sekä itsemurhariskin etukäteisarviointi *Ringelin presuisidaalisen syndrooman* käsitteen avulla.⁶¹⁶ Presuisidaalisen syndrooman tuntemista pidettiin Palvelevan puhelimen päivystäjille tärkeänä, jotta he osaisivat arvioida, kuinka vakavasta kriisistä itsemurhasta puhuvan soittajan kohdalla oli kysymys. Käytännön puhelinkeskustelutilanteessa tällainen arviointi lienee kuitenkin vaikeaa. Se edellyttäisi soittajasta ja hänen elämästään aika paljon sellaista tietoa, jota keskustelun aikana ei välttämättä tule esille. Tiedon saaminen riippuu paljolti siitä, millä tavalla päivystäjä keskustelua käy ja onnistuuko hän saavuttamaan soittajan luottamuksen. Varmaan tiedon saamisella oli myös päivystäjää rauhoittava merkitys. Muuten itsemurha-aiheen käsittelytavassa tuli esille samoja näkökohtia kuin itsemurhien ehkäisyn periaatteissa ja käytännöissä 1970-luvulla muutenkin: itsemurhakriisin psykodynaamisen luonteen mainitseminen viittaa psykiatriassa omaksuttuun psykodynaamiseen viitekehykseen ja puhe Ringelin presuisidaalisesta syndroomasta taas niihin yhteyksiin, joita suomalaisilla itsemurhien ehkäisytyön kehittäjillä oli ulkomaisiin itsemurhien ehkäisykeskuksiin.

Koulutussuosituksessa puhuttiin myös jatkokoulutuksesta. Siitä suositeltiin, että se järjestettäisiin ryhmäkohtaisesti siten, että ryhmiä käytettäisiin myös päivystyksen organisoinnissa. Koko päivystäjäkunta voitaisiin jakaa ryhmiin, jotka vuorollaan huolehtisivat esimerkiksi kahden viikon pituisesta päivystysjaksosta. Sen jälkeen ryhmät kokoontuisivat koulutus- ja konsultaatiotapaamiseen. Ryhmäkohtaisen jatkokoulutuksen lisäksi tulisi järjestää myös kaikille päivystäjille tarkoitettuja koulutustilaisuuksia. Niiden sisällöllisiä teemoja koulutussuosituksessa lueteltiin tähän tapaan:

1. Ikäkausikohtaiset perusongelmat:
Kasvatusongelmat
Itsenäistyminen, kehitysiän ongelmat
Seurusteluongelmat

615 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975, 24.2.1975, liite valtakunnallisen PP-edustajiston hyväksymä suositus Palvelevan puhelimen valinta ja koulutus.

616 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975, 24.2.1975, liite valtakunnallisen PP-edustajiston hyväksymä suositus Palvelevan puhelimen valinta ja koulutus.

Avoliittokysymys
Perhe-elämän ongelmat
Keski-ian kriisi
Vaihdevuosiin liittyvät kysymykset
Eläkeian kysymykset
Vanheneminen
Ihminen kuoleman edessä

2. Ongelmakeskeisiä teemoja:
Abortti
Psykkisesti sairaiden kohtaaminen
Psykoottinen asiakas
Neuroottinen asiakas
Seksuaalisesti poikkeava asiakas
Uskonnolliset ongelmat
Päihdeongelmat
Depressioasiakas
Oikeudelliset kysymykset
Elämän muutosten puristuksessa
Merkitsevän objektin menetys
Työ ja sosiaalielämän vaikeudet
Asunto ja taloudelliset vaikeudet
3. PP-työn erityiskysymyksiä:
Puhelinkeskustelusta henkilökohtaiseen kontaktiin
Palvelevaan puhelimeen usein soittavien problematiikka
Yön psykologia
Anonymiteetin edut ja haitat
Diagnostiikan ja tulkinnan vaarat
Torjuntamekanismi päivystäjän ja asiakkaan kannalta⁶¹⁷

Listassa näyttävät olevan edustettuina suunnilleen kaikki ne aihepiirit, jotka olivat Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeessa. Jatkokoulutusta oli tarpeen järjestää niistä aihepiireistä, joita puhelinkeskusteluissa esiintyi. Tämän ensimmäisen peruskoulutussuosituksen lähestymistapaa voitaisiin nimittää vaikkapa ongelmakeskeiseksi tai asiakaskeiseksi. Koulutustilaisuudet rakentuivat siinä niiden aiheiden tai ongelmien ympärille, joita soittajat toivat keskustelussa esille. Päivystäjän kysymyksiin, työskentelytapaan tai kokemukseen ei vielä paneuduttu kovin perusteellisesti.

5.4 Valtakunnallinen ja alueellinen koulutus

5.4.1 Alkuvaiheen jatkokoulutustapahtumia

Helsingin Palvelevan puhelimen ensimmäisten koulutusseminaarien jälkeen vastaavanlaisia tilaisuuksia järjestettiin kerran tai kaksi kertaa vuodessa. Luvussa 4.1 kerrottiin, kuinka puhelinpalvelutoimikunnassa mietittiin, mitä muille paikkakunnille perustettujen Palvelevien puhelinten hyväksi voitai-

⁶¹⁷ KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975, 24.2.1975, liitteenä valtakunnallisen PP-edustajiston hyväksymä suositus ”Palvelevan puhelimen valinta ja koulutus”.

siin tehdä ja päätettiin kutsua niiden edustajia seuraavaan koulutusseminaariin. Helsingin Palvelevan puhelimen koulutusseminaarit alkoivat näin palvella koko maata. Ne muodostuivat hyvin suosituiksi, ja osanottajia oli runsaasti. Syksyllä 1972 järjestettävään seminaariin päätettiin osanottajamäärän rajoittamiseksi kutsua Helsingin alueelta vain 1-2 osanottajaa seurakuntaa tai päivystysyksikköä kohti ja muualta Suomesta 1-3 osanottajaa kutakin päivystysyksikköä kohti.⁶¹⁸

Vuosina 1966–1973 näissä vähitellen valtakunnallisiksi muuttuneissa jatkokoulutustilaisuuksissa käsiteltiin seuraavia aiheita:

1966	Elämänväsymys ja itsemurha Yksinäisyys, avioliitto
1967	Alkoholismi, AA-liike
1968	Keskustelu auttamisvälineenä, autettavien jatkohoito Keski-ään kriisi, avioliitto, uskonnolliset ongelmat
1969	Hengellinen hätä, ahdistuneisuus
1970	Päivystäjä evankeliumin välittäjänä Itsemurha
1971	Ystäväpalvelu, samarialaisliikkeen esittelyä Seurustelu- ja seksuaaliongelmien
1972	Hoidon teologia, päivystäjän omat elämäkokemukset
1973	Puhelinauttajien kansainväliset normit, terveiset kansainvälisestä kongressista

Aiheet nousivat selvästi päivystystoiminnan käytännön kokemuksista ja tarpeista. Alkuvuosien yleisimpiä puhelimessa esille tulleita aihepiirejä olivat avioliitto, alkoholi ja erilaiset uskonnolliset kysymykset. Myös seurustelu- ja seksuaaliongelmien olivat alkuvuosina keskeisiä keskustelun aiheita. Vähitellen kaikkien näiden edelle meni yksinäisyys, josta tuli pysyvästi Palvelevan puhelimen keskeisin teema. Itsemurhakysymys, Palvelevan puhelimen perustamisessa liikkeelle paneva voima, pysyi koulutustilaisuuksien aiheena säännöllisin välein. Luonnollista on myös, että auttamismenetelmään, puhelinkeskustelun käymiseen kaivattiin lisäeväitä. Olihan kysymys aivan uudesta auttamistavasta, joka vielä etsi muotoaan.

Koulutustapahtumien ohjelma muodostui yleensä asiantuntijaesitelmistä sekä yleiskeskusteluista ja ryhmätyöskentelystä.⁶¹⁹ Säilyneen ohjelman mukaan vuonna 1966 järjestetyssä itsemurha-aiheisessa seminaarissa ylilääkäri Kalle Achté piti alustuksen itsemurhasta ja pastori *Erik Ewalds*⁶²⁰ elämään väsyneiden auttamisesta. Alustusten jälkeen oli keskustelua ryhmissä, joissa käsiteltiin myös päivystystapausta. Lisäksi oli yhteiskeskustelua.⁶²¹ Puhelin-

618 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 23.8.1972, § 6.

619 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992. Helsingin/koko maan seminaarit 1965–1975.

620 Erik Ewalds toimi vuosina 1966–1981 Helsingin seurakuntien sairaalasielunhoitotyön johtajana. Suomen teologit 1982, 72.

621 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992. Tammikuun 7. päivänä 1966 järjestetyn seminaarin ohjelma.

palvelutoimikunnan pöytäkirjan mukaan pastori Kaarle Viika valitsi tapausselostuksen ja johti siitä käytävän yhteiskeskustelun.⁶²² Alustusten sisällöstä ei ole säilynyt tietoja, joista kävisi ilmi, millä tavalla päivystäjiä opastettiin auttamaan itsemurhavaarassa olevia ja elämään väsyneitä. Tilaisuus ei ollut kuitenkaan pelkkää esitelmän kuuntelemista, vaan osanottajien omat kokemukset ja ideat otettiin mukaan aiheen käsittelyyn. Palvelevalla puhelimella ei ollut omia valmiita ”guruja”, jotka olisivat jo tienneet, millainen on hyvä keskustelu ja siirtäneet sitten viisautensa oppilaan asemassa oleviin päivystäjiin. Sopivia toimintatapoja etsittiin yhdessä.

Vuonna 1971 järjestettiin kaksipäiväinen koulutusseminaari. Ohjelmassa sanottiin, että se oli tarkoitettu Palvelevan puhelimen ”työntekijöille”. Osanottajiksi odotettiin ”1-3 päivystäjää kustakin päivystysyksiköstä”. Kyseessä näytti olleen aikaisempiin koulutustilaisuuksiin verrattava päivystäjien koulutusseminaari, vaikka kohderyhmä ilmaistiinkin hiukan eri tavalla kuin aikaisemmin. Seminaarin teemana oli seurustelu- ja seksuaaliongelmien työs-kentely tapahtui ryhmissä, joiden teemoina olivat nuorison seksuaaliongelmien, seurusteluongelmien, avioliiton seksuaaliongelmien, yksinäisten seksuaaliongelmien ja poikkeavien seksuaaliongelmien. Seminaarin vetäjinä ja kouluttajina olivat Palvelevan puhelimen johtokunnan jäsenet Sakari Repola ja Sirkka Syväne, Kirkon perheasiain sihteeri Matti Joensuu, koulutussihteeri Kaarle Viika ja perhekasvatussihteeri Liisa Tuovinen sekä perheasiain neuvottelukeskusten työntekijät Aatto Kuusniemi Oulusta, Tuomo Weckroth Lahdesta ja Paavo Unkari Helsingistä. Osanottajamäärästä ei ole tietoa.⁶²³ Kouluttajajoukko löytyi Palvelevan puhelimen ”omasta” ja lähipiiristä, johtokunnan jäsenistä perheasian toimikunnan työntekijöistä ja perheneuvojista.

5.4.2 Valtakunnalliset seminaarit ja neuvottelupäivät

Ensimmäinen jo alun perin valtakunnalliseksi tarkoitettu seminaari järjestettiin Järvenpään seurakuntaopistolla 14.–15.9.1973.⁶²⁴ Vuosikymmenen aikana valtakunnallisissa seminaareissa oli seuraavia aiheita:⁶²⁵

1974	Chad Varahin vierailu: ystäväpalvelu, seksuaaliongelmien
1975	Kriisiterapia, perhe kriisissä
1976	Yksinäisyydestä yhteyteen
1977	”Minä itse puhelimessa – hallo!”
1978	Uskon merkitys kriisissä

622 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 3.11.1965, § 2.

623 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992. Työntekijäseminaarin 19.–20.11.1971 ohjelma.

624 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 18.4.1973, § 4.

625 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992. Helsingin/koko maan seminaarit 1965–1975.

Vuoden 1975 seminaarissa oli aiheena kriisit. Seminaarin ohjelmassa oli kaksi esitelmää. Lääketieteen lisensiaatti, psykiatri *Riitta Juva* piti esitelmän kriisiterapiasta ja psykologi Marja-Leena Käyhty perheestä kriisissä.⁶²⁶ Riitta Juvan esityksen pohjana oli ruotsalaisen psykiatrin *Johan Cullbergin* kirjanen ”Psykykinen trauma”, jonka A-klinikasäätiö oli julkaissut suomeksi pari vuotta aikaisemmin. Juva esitteli muun muassa kriisin lajeja sekä kriisin vaiheita,⁶²⁷ joita Cullbergin mukaan olivat shokkivaihe, reaktiovaihe, korjaamisvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe. Lisäksi hän kertoi kriisissä olevan ihmisen auttamisesta. Esityksestä tehtiin moniste, joka lähetettiin kaikkiin Palvelevan puhelimen toimipisteisiin kiertokirjeen liitteenä.⁶²⁸ Luultavasti tämän seminaarin ansiosta tieto kriiseistä ja kriisiauttamisesta sai pysyvän jalansijan Palvelevan puhelimen koulutuksessa koko maassa. Vuonna 1977 julkaistiin laajempi Cullbergin kirjoittama kriisejä koskeva kirja ”Tasapainon järkkyyssä: psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma”. Cullbergin kirjat olivat ensimmäisiä, jotka toivat terapian ja sielunhoidon alueelle kriisiauttamisen oppeja, ja jotka käännettiin suomeksi.

Vuodesta 1979 alkaen valtakunnallista seminaaria nimitettiin valtakunnallisiksi neuvottelupäiviksi.⁶²⁹ Vuonna 1979 päivillä käsiteltiin lasten ja nuorten ongelmia ja vuonna 1980 seksuaalisia vähemmistöjä.⁶³⁰ Koska valtakunnalliset neuvottelupäivät olivat jatkoa Helsingin Palvelevan puhelimen koulutustapahtumille, oli luonnollista, että ne järjestettiin lähellä Helsinkiä, useimmiten Järvenpään seurakuntaopistolla. Muualta maasta matka sinne oli pitempi ja varsinkin Pohjois-Suomesta myös kallis, niin että paikallisilla Palvelevilla puhelimilla ei ollut mahdollisuutta lähettää monia osanottajia. Niinpä Pohjois-Suomen alueella toimivat Palvelevat puhelimet alkoivat järjestää omia koulutustilaisuuksia eli neuvottelupäiviä vuodesta 1978 alkaen. Niillä oli seuraavia aiheita:⁶³¹

1978	Ihmisen hädän kuuleminen, erilaisten soittajien kuuleminen
Aktiivinen kuuntelu
1979	Palvelevan puhelimen työn tavoitteet ja periaatteet
Ihmisen kohtaaminen
1980	Työikäisen kärsimys

Aiheet näyttivät keskittyvän Palvelevan puhelimen työn perusasioihin, soittajan hätään ja sen kuulemiseen sekä toiminnan periaatteisiin.

626 KHA PA Hbb 1 PP:n koulutusseminaarit 1965–1992. Helsingin/koko maan seminaarit 1965–1975. Koulutusseminaarin 1975 ohjelma.

627 Cullberg 1973, 22–29.

628 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirjeet 1972–1984. K.kirje 4/1975, 25.9.1975, liitteenä Riitta Juvan esityksestä tehty moniste ”Kriisiterapia”.

629 KPT:n tk 1979, 141.

630 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

631 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

Vuosina 1981–1990 Palvelevan puhelimen päivystäjien valtakunnallisilla neuvottelupäivillä oli seuraavia aiheita:⁶³²

1981	Keskustelu aborttia harkitsevan kanssa Palvelevassa puhelimessa
1982	Kolmekymmenvuotiskriisi
1983	Avoliittovaikeudet Palvelevassa puhelimessa
1984	Palvelevan puhelimen oma kuva (20-vuotisneuvottelupäivät)
1985	Alkoholi ongelmana
1986	Uskon ja uskonnon näkökulma Palvelevassa puhelimessa
1987	Elämän evakkona (Ihmisen ahdistuneisuus)
1989	Seksuaalisuus
1990	Psykiatrisessa avohoidossa olevat ja palveleva puhelin

Keskustelu aborttia harkitsevan kanssa valikoitui neuvottelupäivien aiheeksi siksi, että Palveleva puhelin oli juuri saanut kirkolliskokoukselta tehtäväksi "suunnitella sellaisia palvelupisteitä, joissa asianomaiset voisivat keskustella raskauden keskeyttämisen ongelmista". Tästä projektista on kerrottu tarkemmin luvussa 4.3. Kolmikymmenvuotiskriisi vuoden 1982 päivien aiheena johtui luultavasti siitä, että tuohon aikaan 25–34 -vuotiaat olivat suurin ikäryhmä soittajissa, ja neuvottelupäivillä pyrittiin hahmottamaan tämän ryhmän elämäntilannetta.⁶³³ Vuonna 1985 aiheen valintaan vaikutti se, että alkoholi ei ollut vielä koskaan ollut valtakunnallisten neuvottelupäivien aiheena, vaikka se olikin ollut pitkään vuositilastoissa toisella sijalla.⁶³⁴ Vuoden 1989 aihetta tarkennettiin kiertokirjeessä, että lähinnä oli tarkoitus keskittyä ns. seksuaaliseen korvikekäyttäytymiseen, jota oli esimerkiksi puhelinsetyydytys, itsensäpaljastelu ja transvestismi.⁶³⁵

Pohjois-Suomen alueella toimivat Palvelevat puhelimet järjestivät edelleen vuosittain omat neuvottelupäivät. Niillä oli vuosina 1981–1990 seuraavia aiheita:⁶³⁶

1981	Yksinäisyys
1982	Päivystäjän henkinen ja hengellinen kasvu
1983	Eläytyvä kuuntelu ⁶³⁷
1984	Perheeseen liittyvät vaikeudet
1985	Pohjoisen ihmisen yksinäisyys
1986	Arvomaailman ja kulttuurin murros ja sen vaikutukset pohjoisen ihmisen elämäntilanteeseen

632 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

633 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 3/1982, 25.5.1982.

634 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 4/1985, 27.8.1985.

635 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 5/1989, 28.8.1989, § 2.

636 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

637 Vuonna 1983 pidettyjen neuvottelupäivien ohjelman mukaan aiheen käsittelyyn sovellettiin Gordonin koulun periaatteita. Kyseessä oli keskustelumenetelmä, joka perustui Thomas Gordonin kirjan "Viisaat vanhemmat" pohjalta rakennettuun "Vanhempien koulu" -kurssiohjelmaan. Sen tavoitteena oli oppia lähinnä ristiriitatilanteiden ratkaisua ja siihen tarvittavaa kykyä kuulla toista ihmistä sekä ilmaista omia tunteitaan ja tarpeitaan mielekkäällä tavalla. Kirkon perheasian toimikunta koulutti seurakuntien työntekijöitä pitämään tällaisia kursseja. KPT:n tk 1977, 7.

1987	Seksuaalinen yksinäisyys
1988	Avohoidossa olevat psykiatriset potilaat
1989	Päivystäjän uskonnollinen omakuva
1990	Kärsimyksen kohtaaminen Palvelevassa puhelimessa

Aiheiden valintaperusteet eivät ole tiedossa lukuun ottamatta vuotta 1989, jolloin uskonnollisten kysymysten aihepiiri oli noussut esille Helsingissä järjestetyssä IFOTES-liiton kansainvälisessä kongressissa. Se oli herättänyt siellä niin suurta kiinnostusta, että aiheen käsittelyä haluttiin jatkaa myös omissa koulutustilaisuuksissa.⁶³⁸ Sekä valtakunnallisilla että Pohjois-Suomen neuvottelupäivillä käsiteltiin aiheita, jotka nousivat joko Palvelevan puhelimen puhelutilastojen antamista tiedoista tai sitten jostakin ajankohtaisesta teemasta. Molemmissa oli myös saman tapaisia aiheita, kuten avioliiton ja perheen kysymykset, seksuaalisuus ja avohoidossa olevat psykiatriset potilaat. Viime mainittu aihepiiri alkoi nousta tilastoissa aivan 1980-luvun alusta alkaen siten, että vuosikymmenen lopulla se oli jo toisella sijalla yksinäisyyden jälkeen (*kuvio 8* luvussa 3.2.3).

Pohjois-Suomen päivillä näytti yksinäisyyden käsittely nousevan tärkeään asemaan. Se liitettiin myös erilaisiin asiayhteyksiin. Käsiteltiin pohjoisen ihmisen yksinäisyyttä ja seksuaalista yksinäisyyttä. Valtakunnallisissa tilastoissa yksinäisyys nousi johtavaksi keskustelujen teemaksi luultavasti jo 1960-luvun lopussa ennen kuin valtakunnallisia tilastokoosteita ruvettiin tekemään. Käytävissä ei ole erikseen Pohjois-Suomessa toimivien Palvelevien puhelinten tilastotietoja. Mahdollista on, että yksinäisyys oli siellä vielä keskeisempi keskustelunaihe kuin muualla maassa. Liitteestä 3 näkyy, että ensimmäiset Palvelevat puhelimen pohjoisimmassa Suomessa perustettiin vuonna 1970 Ouluun ja vuonna 1972 Kemi-Tornioon sekä Rovaniemelle. Huomionarvoista on, että itsemurha-aihetta ei 1980-luvulla käsitelty neuvottelupäivillä lainkaan. Peruskurssiohjelmassa se toki oli mukana koko ajan.

Vuoteen 1991 asti valtakunnalliset neuvottelupäivät pidettiin lähellä pääkaupunkiseutua, usein Järvenpään seurakuntaopistolla, ja niiden järjestelyistä vastasi Kirkon perheasiain keskus. Vuonna 1992 otettiin käyttöön uusi järjestelmä, jossa valtakunnallisista neuvottelupäivistä vastaisi jokin paikallinen toimipiste.⁶³⁹ Vuosina 1991–1995 oli valtakunnallisilla neuvottelupäivillä seuraavia aiheita ja järjestämispaikkoja:⁶⁴⁰

1991	Mukana toivon ja epätoivon kamppailussa	Järvenpää
1992	Katson omaa varjoani	Jyväskylä
1993	Toivon välittäjänä	Lahti
1994	40-vuotisjuhlaneuvottelupäivät (Puhelinavun periaatteita, Palvelevan puhelinten arvot, päivystäjän arvot)	Järvenpää
1995	Täällä pohjantähden alla	Pudasjärvi, Syöte

638 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 4/1988, 17.10.1988, § 4.

639 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 11.5.1990, § 7.

640 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

Kun 1980-luvulla itsemurha-aihe oli ollut poissa valtakunnallisten neuvottelupäivien aihevalikoimasta, seuraavalla vuosikymmenellä asia korjaantui. Ehkä aihetta olikin lykätty siihen asti, kunnes saataisiin tietoa itsemurhien ehkäisyprojektin tuloksista. Aiheeseen paneuduttiin vuoden 1991 neuvottelupäivillä. Esitelmiä pitivät psykiatri *Mauri Marttunen* ja pastori Hannu Sorri, molemmat projektin tutkijoita. Sosiaalityöntekijä *Maarit Kivelä* piti esityksen itsemurhavaarassa olevan auttamisesta.⁶⁴¹ Projektin vaiheista kerrotaan tarkemmin luvussa 7.5. Vuoden 1992 neuvottelupäivillä käsiteltiin vapaaehtoisen auttajan omien motiivien merkitystä auttamistapahtumassa ja tehtävässä kehittämisessä.⁶⁴² Vuoden 1993 neuvottelupäivillä tarkasteltiin Palvelevan puhelimen tarjoaman avun sisältöä ja perusteita.⁶⁴³ Vuoden 1994 neuvottelupäivien yhteydessä vietettiin työmuodon 30-juhlaa, ja neuvottelupäivillä käsiteltiin Palvelevan puhelimen identiteettiä. Vuoden 1995 neuvottelupäivät olivat Pudasjärvellä. Toimintakertomuksen mukaan ”päivien sisällöllinen anti muodostui monipuolisella tavalla toteutuneesta ihmisten ja luonnon kohtaamisesta”.⁶⁴⁴ Ilmaus tarkoittanee sitä, että mukana oli myös elämyksellistä sisältöä, ei pelkästään tietopuolista. Samanlaisia vivahteita oli myös Pohjois-Suomen neuvottelupäivien aiheissa vuosina 1991–1995.⁶⁴⁵

1991	Luopuminen ja toivo
1992	Päivystäjän voimanlähteet ja tehtävä toivon välittäjänä
1993	Yksinäistyminen ja syrjäytyminen Pohjoisen näkökulmasta
1994	"Muuttuuko ihminen, ja mihin suuntaan voi viedä huomispäivän tie?"
1995	"...ettet sinä kannata juurta, vaan juuri kannattaa sinua..."

Aiheet eivät näytä liittyvän suoraan puhelinkeskusteluissa esille tuleviin aiheisiin, vaan heijastelevat pikemmin pohjoisen Suomen ihmisten yleisempiä elämän kysymyksiä ja myös päivystäjien tuntemuksia.

Kirkon perheasiain keskuksen johtokunnan suosituksesta lähti liikkeelle myös suunnitelma alueellisesta koulutuksesta. Sitä toteutettiin samalla, kun päivystystoiminnan alueellisia teknisiä järjestelyjä. Koulutusyhteistyön kehittämisessä päädyttiin siihen, että maa jaettaisiin neljään koulutusalueeseen: Pohjois-, Itä-, Länsi- ja Etelä-Suomeen.⁶⁴⁶ Pohjois-Suomen koulutustilaisuuDET olivat jo vakiintuneet. Myös Etelä-Suomen alueella toimivat Palvelevat puhelimet alkoivat järjestää omia neuvottelupäiviä, ei vuosittain, vaan satunnaisemmin. Vuonna 1992 aiheena oli ”Miten jaksaa ihminen”⁶⁴⁷,

641 KPK:n tk 1991, 6.

642 KPK:n tk 1992, 104.

643 KPK:n tk 1993, 101.

644 KPK:n tk 1995, 7.

645 KPK:n tk:t 1991, 6 ja 1992, 105; KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001; KHA PA Deb 3 PP:n siht. k.kirje 5/1992, 10.12.1992, § 2.

646 KPK:n tk 1991, 5.

647 KPK:n tk 1992, 105.

vuonna 1993 ”Elämän jano”⁶⁴⁸, vuonna 1994 ”Elämän ilo”⁶⁴⁹ ja vuonna 1995 ”Mielenterveys ja avohoito”⁶⁵⁰. Itä-Suomen osalta koulutusyhteistyöhön ei päästy vielä vuonna 1991.⁶⁵¹ Vuosina 1993, 1994 ja 1995 järjestettiin toimintakertomusten mukaan alueelliset koulutustapahtumat myös Itä-Suomessa ja Vaasan läänissä.⁶⁵² Niiden aiheista ei ole tietoja. Valtakunnallisia päivystäjien täydennyskoulutustapahtumia ei järjestetty enää vuoden 1991 jälkeen.

Palvelevan puhelimen koulutustilaisuuksien aiheet näyttävät nousseen päivystystyön käytännön tarpeesta tai siitä, mitä kullakin hetkellä nähtiin tärkeäksi. Palvelevan puhelimen sihteerin kiinteä vuorovaikutus kenttäväen kanssa kokousten ja neuvottelujen sekä vierailujen muodossa antoi mahdollisuuden kuulla työmuodon ja päivystäjien odotuksia.

5.5 Peruskoulutuksen kehittäminen

Peruskurssin toteuttaminen ja päivystäjien jatkokoulutus näyttävät olleen jatkuvan kehittämisen kohteena. Uudet suositukset kaikkien Palvelevien puhelimien yhteisistä koulutustavoitteista ja menetelmistä hyväksyttiin vuoden 1977 valtakunnallisessa edustajainkokouksessa. Niiden mukaan päivystäjien peruskoulutuksessa tuli perehtyä hoidolliseen kohtaamiseen, kuuntelemiseen ja keskustelutaidon perusteisiin sekä yleisimpiin puhelinkeskusteluissa esille tuleviin ongelma-alueisiin. Teoreettisen tiedon omaksumisen lisäksi opetusmenetelmänä tuli käyttää lavastettuja harjoituskeskusteluja ja niiden jälki-analysointia.⁶⁵³ Edustajainkokouksessa käydyssä keskustelussa todettiin muun muassa, että puhelinkeskustelun oppimiseen ei välttämättä tarvittu asiantuntijaesitelmiä, vaan asioita voitiin oppia harjoittelemalla käytännön tilanteita. Teoriatietoa voitiin saada esimerkiksi tekemällä tutustumiskäyntejä eri toimistoihin, kuten A-klinikalle, mielenterveystoimistoon ja kasvatusneuvolaan.⁶⁵⁴ Erkki Kokko on toisaalla kuvannut 1970-luvun kuluessa tapahtunutta koulutuksen kehitystä näin:

Päivystäjäkunnan koulutuksessa kiinnostus kohdistui Palvelevan puhelimen alkuvuosina ennen muuta soittajan ongelmiin. Luentoja pidettiin milloin yksinäisyydestä ja ihmissuhdeongelmista, milloin itsemurhasta ja depressiosta. Anti oli tietopuolista, esitelmien kautta saatua. Sitten painopiste muuttui. Alettiin kuunnella itseä. Mitä tapahtuu päivystäjässä, kun puhelimesta kaatuu tuskaa ja epätoivoa? Tai kun vastaan tulee vaikeita eettisiä ja elämäkatsomuksellisia

648 KHA PA Dcb 3 PP:n siht. k.kirje 5/1992, 10.12.1992, § 2.

649 KHA PA Dcb 3 PP:n siht. k.kirje 5/1993, 7.12.1993, § 2.

650 KHA PA Hac 1 PP:n neuvottelupäivät 1976–2001.

651 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 8.4.1992, § 6.

652 KPK:n tk:t 1993, 101 ja 1994, 7; 1995, 8.

653 KPT:n tk 1977. Kirkon toimikuntien tk:n erillispainos, 13.

654 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 20.10.1977, § 3.

*sia kysymyksiä, jotka vaativat aitoa ja rehellistä kannanottoa. Alettiin kysyä omaa jaksamista.*⁶⁵⁵

Tämä muutos ei välttämättä näkynyt ohjelmien otsikoissa tai kuvauksissa, vaan kurssien toteutustavassa ja koulutusmenetelmissä. Keskusteluharjoitukset ja työnohjaukselliset ryhmäkokoontumiset antoivat mahdollisuuden tällaiseen päivystäjän omien tunteiden käsittelyyn.

Peruskoulutusta järjestettiin 1980-luvulla pääasiassa niiden periaatteiden ja ohjelmien mukaan, joita edellisellä vuosikymmenellä oli valmistunut. Uttakin etsittiin ja kehitettiin. Vuonna 1994 Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa keskusteltiin päivystäjien peruskurssin pitämisestä. Todettiin, että peruskurssia varten tarvittaisiin kirja, mahdollisesti jopa kaksi kirjaa, toinen kurssilaisia ja toinen kurssin pitäjää varten.⁶⁵⁶ Edustajainkokous käsittelee asiaa jo muutaman viikon kuluttua. Kirjaa parempana vaihtoehtona pidettiin kansiota, jota voitaisiin täydentää tarpeen mukaan. Päätettiin esittää Kirkon perheasiain toimikunnalle, että se asettaisi vuodeksi 1995 työryhmän, jonka tehtävänä olisi saada aikaan Palvelevan puhelimen kouluttajan opas.⁶⁵⁷ Perheasiain toimikunta nimesi työryhmään pastori Helena Kolkin Helsingistä, pastori Hannu Kuusniemen Kokkolasta, diakoni Mikko Metsäsen Hämeenlinnasta ja nuorisonohjaaja Päivi Mäntylän Turusta sekä Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorrin Helsingistä.⁶⁵⁸

Työryhmä aloitti työnsä kokoamalla paikallisilta Palvelevilta puhelimilta erilaista koulutusmateriaalia. Analysoitaviksi kertyi vaihtoehtoisia peruskurssirunkoja ja ohjelmia, säännöstyöjä päivystäjille ja materiaalia kouluttajille. Kansion kaavailtiin valmistuvan aikaisintaan syksyllä 1996.⁶⁵⁹

5.6 Kouluttajien ja ryhmänvetäjien koulutus

Vuonna 1977 järjestettiin päivystäjärühmien ohjaajille ja kouluttajille seminaari, jonka aiheena oli roolileikki ja ryhmäkohtainen työnohjaus. Palvelevan puhelimen sihteeri Erkki Kokko oli ollut syksyllä 1976 Yhdysvalloissa Luterilaisen Maailmanliiton stipendiaattina. Siellä hän oli tutustunut roolileikin käyttämiseen päivystäjien kouluttamisessa ja ryhmien ohjaamiseen.⁶⁶⁰ Tämän matkan antia jaettiin Palvelevan puhelimen koko toimintakentän käyttöön niin sanotussa Jyväskylän seminaarissa. Kutsukirjeessä esitettiin toive, että kaikista toimipisteistä tulisi edustus.⁶⁶¹ Toive näytti täyttyneen, sillä se-

655 Kokko 1994, 13.

656 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.9.1994, § 8.

657 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok.ptk 28.10.1994, § 4.

658 KHA PA Cb 8 KPT:n ptk 15.9.1994, § 6.

659 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.10.1995, § 7. Tämän kirjoittaja tietää, että kansio valmistui vasta keväällä 2000.

660 Erkki Kokon haastattelu 19.2.2014.

661 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1977, 17.2.1977.

minaarissa oli 50 osanottajaa.⁶⁶² Tämä seminaari vakiinnutti päivystäjärhmi-
mien käytön niin Palvelevan puhelimen päivystystoiminnan organisoinnissa
kuin myös päivystäjien kouluttamisessa ja ohjaamisessa. Jatkokoulutuksen
järjestämisestä ryhmien puitteissa oli ollut maininta jo vuonna 1975 annetussa
päivystäjien valintaa ja koulutusta koskeneessa suosituksessa, jota kuvattiin
edellä luvussa 5.3.⁶⁶³ Kouluttajien ja ryhmänvetäjien seminaareja järjestettiin
myös vuosina 1978, 1979 ja vuonna 1980. Seminaarien aiheista ei ole tietoa
muilta vuosilta kuin vuodelta 1980, jolloin aiheena oli kuoleman kohtaaminen.⁶⁶⁴

Palvelevan puhelimen ryhmien toiminnassa ja ohjaamisessa ilmeni
jatkuvasti ongelmia. Ryhmän jäsenet eivät aina osallistuneet ryhmän
kokoontumisiin. Edustajainkokouksessa vuonna 1982 korostettiin sitä, että
päivystäjänä toimiminen ei ollut sillä tavalla vapaaehtoista, että ryhmästä
voisi olla pois silloin kun haluaa, vaan päivystäjältä odotettiin sitoutumista
myös ryhmän toimintaan.⁶⁶⁵ Ryhmien ongelmiin yritettiin puuttua tehostamalla
niiden vetäjien koulutusta. Kouluttajille ja ryhmänvetäjille järjestettiin
omia koulutustilaisuuksia vuosittain aina vuoteen 1991 asti.

Vuonna 1983 kiinnitettiin Palvelevan puhelimen jaostossa huomiota
kouluttaja- ja ryhmänvetäjäseminaarin asemaan. Sen osallistujajoukossa oli
havaittu kirjavuutta. Mukana oli ollut toisaalta kouluttajia ja ryhmänvetäjiä,
mutta toisaalta myös tavallisia päivystäjiä. Tämän arveltiin heijastelevan
erilaisia koulutusodotuksia. Jaoston mielestä täydennyskoulutuksessa pitäisi
siksi suunnata koulutusta useammalle ryhmälle. Kokeilun arvoisena pidettiin
esimerkiksi sellaista koulutusmallia, jossa osanottajat valittaisiin, koulutus
kestäisi pidemmän jakson, ja siihen sisältyisi kaksi seminaaria sekä
konsultaatioryhmä.⁶⁶⁶ Myöhemmin seminaareja ruvettiin nimittämään täy-
dennyskoulutusseminareiksi. Nimitys oli riittävän väljä eikä rajannut pois
mitään osanottajaryhmää. Seminaareissa oli vuosina 1981–1991 seuraavia
aiheita⁶⁶⁷:

662 KPT:n tk 1977, 14.

663 Ryhmien käyttöön Palvelevan puhelimen toiminnassa rohkaisi ehkä myös ajassa vallinnut
ryhmäyöinnostus: 1970-luvulla ryhmätyö eri muodoissaan saavutti suuren suosion. Vuonna 1958
perustettu Ryhmätyö Ry. järjesti ryhmätyökursseja ja ryhmien vetäjien koulutusta. Sen jäsenistön
valtaosa oli vuonna 1977 erilaisten ihmishuoltojen, kuten sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja kou-
lutusalojen edustajia ja kirkon työntekijöitä. Luoma & Junnola 1977, 2-7. Kirkon piirissä syntynyt Kir-
kon kasvuryhmät ry. koulutti erityisesti seurakuntien työntekijöitä ryhmätyön käyttöön. Yhdistyksen
oli perustanut Roihuvuoren kirkkoherra, filosofian tohtori Erkki Airas, joka julkaisi vuonna 1972 myös
aihetta käsittelevän kirjan ”Parantava yhdessäolo: ryhmäterapien menetelmiä ja sovellutuksia”. Suo-
men teologit 1982, 34.

664 KPT:n tk:t 1978, 12.; 1979, 141; 1980, 12.

665 KHA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 8.10.1982, § 12.

666 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 10.5.1983, § 6.

667 KPT:n tk:t 1981, 13; 1982, 12; 1983, 13; KPK:n tk:t 1984, 15; 1985, 13; 1986, 18; 1987, 22; 1988,
149; 1989, 18; 1990, 16; 1991, 6.

1981	Päivystysryhmän toiminta ja ohjaus
1982	Palvelevan puhelimen erityisluonne
1983	Päivystäjien peruskurssin pitäminen
1984	Toistuvaissoittajan kohtaaminen
1985	Palvelevan puhelimen päivystysryhmien toiminta
1986	AIDS
1987	Päivystäjän loppuun palaminen
1988	Usko ja Palveleva puhelin
1989	Insesti
1990	Alkoholi ongelmana
1991	Pysähdyn – kuuntelen itseäni

Osa aiheista näytti liittyvän suoraan ryhmien toimintaan, osa ajankohtaisiin päivystystyön kysymyksiin.

Toukokuussa 1983 oli kouluttajaseminaarin aiheena päivystäjien peruskurssin pitäminen.⁶⁶⁸ Siellä heräsi kiinnostus kokeilla uudenlaista peruskurssia, jossa keskeisessä asemassa olisivat osallistujien omat kokemukset ja harjoittelu.⁶⁶⁹ Syksyllä 1983 kirkon Palvelevan puhelimen sihteeri lähetti Palvelevan puhelimen toimipisteille kokeiltavaksi peruskurssin ohjelmarunkoluonnoksen, jota oli ollut käytössä Helsingin Palvelevassa puhelimessa. Ohjelmarungon pohjana oli käytetty Englannin Samaritans-järjestön sekä USA:ssa toimivan Contact-järjestön⁶⁷⁰ koulutusohjelmia. Sen keskeisenä ideana oli oppiminen harjoittelun kautta. Kiertokirjeen saateteksti myönsi luonnoksen puutteet, mutta rohkaisi kuitenkin kokeilemaan sitä. Palautetta suunniteltiin kerättävän kevään yhdyshenkilökokouksessa. Sen pohjalta voisi työryhmä ruveta kehittämään uutta koulutusohjelmaa.⁶⁷¹ Mikään Palveleva puhelin ei toteuttanut ohjelmaa sellaisenaan. Rooliharjoittelua pidettiin hyvänä ja sitä, että kurssi ajoittui pitemmälle jaksolle. Muistutettiin kuitenkin

668 KPT:n tk 1983, 13.

669 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 4.10.1983, § 12.

670 Contact-järjestön taustalla on vuonna 1963 Sidneyssa Australiassa syntynyt ”Life Line” -järjestö, joka koulutti vapaaehtoisia puhelinpäivystäjiksi. Perustaja oli metodistipappi Alan Walker. Kaksi vuotta myöhemmin texasilainen pastori John Brand aloitti vastaavan toiminnan USA:ssa. Koska Nimi Life Line oli Texasissa radiokanavan käytössä, USA:ssa palvelun nimeksi tuli ”Contact”. Ensimmäinen toimintakeskus USA:ssa aloitti vuonna 1967 Dallasissa. Toiminta syntyi metodistikirkon piirissä, mutta on nykyisin uskontokunnista riippumaton. Contact USA:lla on yli 50 toimipistettä eri puolilla maata, ja ne ottavat vastaan noin 1,5 miljoonaa puhelua vuosittain. Contact USA; Walker 1979, 12.

Tämän kirjoittaja vieraili syksyllä 1981 Contact-järjestön keskuustoimistossa Harrisburgissa Pennsylvaniassa sekä Minneapolisin, Pasadenan, Philadelphian, Harrisburgin ja New Yorkin toimipisteissä.

671 KHA PA Dec 1 PP:n siht. k.kirje 8.11.1983.

Tämän kirjoittaja oli syyskaudella 1981 Luterilaisen Maailmanliiton stipendiaattina USA:ssa ja tutustui siellä useisiin paikallisiin puhelinlauttamispalveluihin. Ajatus harjoittelemalla oppimisesta jäi mieleen erityisesti Gainesvillen kriisikeskuksesta Floridasta. Keskuksen vapaaehtoisten päivystäjien kouluttaja rohkaisi käyttämään keskusteluharjoituksia asialuentojen sijasta. Hänen mukaansa aloittelevat kouluttajat kutsuivat usein kurssille eri ongelma-alueiden asiantuntijoita vain siksi, että eivät luottaneet omaan kykyynsä ohjata keskusteluharjoituksia.

myös siitä, että pelkästään koulutukseen ei voinut luottaa. Tärkeää oli kurssilaisten valinta ja että kurssin käymisen jälkeen päivystäjien pitäisi myös osallistua päivystäjryhmän kokoontumisiin.⁶⁷²

Kouluttajien ja ryhmänvetäjien, myöhemmin päivystäjien täydennyskoulutusseminaarien aiheet syntyivät eri tavoin, yleensä jostakin ajankohtaisesta keskustelusta tai tarpeesta. Pohjois-Suomen vuoden 1989 neuvottelupäivien kohdalla uskonnollisten kysymysten aihepiiri oli noussut Suomessa järjestetyn IFOTES-kongressin kokemuksista. Samasta kongressista nousi myös vuoden 1988 täydennyskoulutusseminaarin aihe. Siinä käsiteltiin maailman-katsomuksellisen taustan merkitystä päivystystyölle ja sen esiin tuomista keskustelussa.⁶⁷³ Vuoden 1989 aihe puolestaan nousi syksyllä 1988 virinneesta keskustelusta, jonka käynnisti inestiaihetta käsittelevä televisio-ohjelma.⁶⁷⁴ Kyseinen aihe oli tuolloin paljon julkisuudessa. Seminaarien aihevalinnoissa heijastuvat myös ajankohtaiset kysymykset, jotka olivat 1980-luvulla esillä julkisuudessa. Sellaisia olivat esimerkiksi AIDS, loppuun palaminen ja inesti. Toisaalta osa aiheista liittyi suoraan päivystäjryhmien toimintaan.

Päivystäjien koulutus nähtiin niin keskeisenä tehtävänä, että pidettiin tärkeänä antaa koulutusta niille henkilöille, jotka kullakin paikkakunnalla pitivät päivystäjien peruskursseja. Vuonna 1988 Palvelevan puhelimen neuvottelukunta (vuoteen 1983 Palvelevan puhelimen jaosto) esitti Perheasiain keskuksen johtokunnalle työryhmän asettamista peruskurssin kouluttajakoulutusta suunnittelemaan ja toteuttamaan.⁶⁷⁵ Tarve kouluttajien kouluttamiseen lähti siitä havainnosta, että päivystäjäkunnassa oli tapahtunut muutoksia. Vapaaehtoisten osuus oli suurentunut, mistä syystä päivystäjien koulutukseen ja päivystystoiminnan organisoimiseen oli ruvettu kiinnittämään huomiota. Seurakuntiin oli perustettu Palvelevan puhelimen toiminnanohjaajien virkoja. Näiden työntekijöiden keskeisimpiä tehtäviä olivat päivystäjien valinta ja koulutus. Heidän valmiuksiensa lisäämiseksi suunniteltiin kouluttajakoulutus, johon sisältyi kaksi kolmipäiväistä seminaaria. Niiden välillä oli harjoittelujakso, joka sisälsi päivystäjien valintaprosessin hoitamisen tai peruskurssin pitämisen ja siitä raportoimisen. Kouluttajakoulutuksen ensimmäinen seminaari järjestettiin huhtikuussa 1989, ja siihen osallistui 14 työntekijää.⁶⁷⁶ Näin toteutui se malli, jota Palvelevan puhelimen jaostossa kaavailtiin vuonna 1983.

Koulutuksen toinen seminaari järjestettiin tammikuussa 1990. Samana vuonna järjestettiin ensimmäisen kerran myös työntekijöiden neuvottelupäivät. Päivien aikana paneuduttiin erityisesti toiminnan organisoimiseen käymällä läpi kaikki ne tehtävät, joita Palvelevan puhelimen työstä vastaava

672 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 16.5.1984, § 5.

673 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 3/1988, 6.9.1988, § 3.

674 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 1/1989, 10.1.1989, § 2.

675 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 23.9.1988, § 7.

676 KPK:n tk 1989, 16.

joutui hoitamaan. Osanottajat pitivät yhteistä pohtimista ja kokemusten jakamista antoisina. Osa työntekijöistä oli päätoimisia, osa sivutoimisia, mikä asetti erilaisia haasteita.⁶⁷⁷ Näiden neuvottelupäivien jälkeen ruvettiin työntekijäkokousten yhteydessä järjestämään koulutuksellisia neuvottelupäiviä. Esimerkiksi vuonna 1991 aiheena oli ratkaisukeskeinen lähestymistapa Palvelevassa puhelimesta⁶⁷⁸ ja vuonna 1992 vapaaehtoistyön johtamistaidot⁶⁷⁹. Vuonna 1993 aiheena oli Palveleva puhelin päivystäjien yhteisönä ja työntekijöiden identiteetti, vuonna 1994 vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja vuonna 1995 työntekijän rooli vapaaehtoisten ohjaajana.⁶⁸⁰

Palvelevan puhelimen koulutus ja sen kehitys vaikuttaa kokonaisuutena monimutkaiselta ja hiukan sekavaltakin. Tämä selittyy sillä, että Palvelevan puhelimen tilanne ”eli” koko ajan. Se informaatio, jota saatiin vuosittain kootuista tilastoista, kertoi mihin aihealueisiin oli syytä paneutua perusteellisemmin päivystäjien koulutuksessa. Toiminnan laajentuessa syntyi uusia tarpeita, kuten esimerkiksi ryhmien ohjaajien ja vastaavien työntekijöiden valmiuksien lisääminen. Näihin haasteisiin pyrittiin vastaamaan suunnitelmalla uusia koulutusjärjestelmiä. Joskus edettiin uutta kokeillen. Toisista kokeiluista syntyi pysyviä koulutusinstituutioita, toiset osoittautuivat toimimattomiksi. Tällaisia olivat esimerkiksi alueelliset koulutustapahtumat, joista Pohjois-Suomen alueen omat neuvottelupäivät osoittautuivat tarpeellisiksi, mutta Itä-Suomen alueen koulutustilaisuudet eivät.

5.7 Koulutusmateriaali

Ehkä ensimmäiset aineistot, joita voitaisiin nimittää koulutusmateriaaliksi, olivat luvussa 3.1.3 mainitut Helsingin Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteet sekä Päivystäjän ”kymmenen käskyä”. Vuonna 1972 ilmestyi Jouko Sihvon tutkimus ”Henkinen hätä ja ihmissuhteet Palvelevassa puhelimesta”. Palvelevan puhelimen johtokunta suositteli kaikille Palveleville puhelimille, että ne hankkisivat kirjan. Sen uudessa painoksessa oli vuoden 1972 tilasto sekä muuta tietoa Palvelevasta puhelimesta vuodelta 1972.⁶⁸¹ Kirjassa julkaistiin myös IFOTES-liiton normien varhaisversio, jonka Sihvo otsikoi sanoilla ”Palvelevien puhelinten kansainväliset normit”.

Vuonna 1978 Palvelevan puhelimen johtokunta päätti, että laadittaisiin oma Palvelevan puhelimen käsikirja, vaikka IFOTES-liitossa suunniteltiinkin yhteistä kansainvälistä käsikirjasuosittelua jäsenmaille. Johtokunta valitsi käsikirjatyöryhmän, jonka jäseniksi tulivat Kaarle Viika, Jouko Sihvo ja Erkki

⁶⁷⁷ KPK:n tk 1990, 15–16.

⁶⁷⁸ KPK:n tk 1991, 6.

⁶⁷⁹ KPK:n tk 1992, 105.

⁶⁸⁰ KHA PA Had 1 PP:n työntekijöiden neuvottelupäivät 1993–2001. Neuvottelupäivien ohjelmat vuosina 1993, 1994 ja 1995.

⁶⁸¹ HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 18.4.1973, § 9.

Kokko.⁶⁸² Työryhmä aloitti työnsä kartoittamalla sitä koulutusosaamista, jota paikallisissa toimipaikoissa oli. Se pyysi saada käyttöönsä niitä materiaaleja, joita päivystyspisteet olivat mahdollisesti laatineet päivystäjille jaettaviksi.⁶⁸³

Käsikirja valmistui vuonna 1980 Erkki Kokon kirjoittamana nimellä ”Palvelevan puhelimen päivystäjän opas”.⁶⁸⁴ Tekijä sanoi vihkosen esipuheessa, että opas oli tarkoitettu uusille, vasta-alkaville päivystäjille, jotka olivat saaneet tai olivat parhaillaan saamassa perusvalmennusta päivystystyöhön. Oppaan sisältämät neuvot ja ohjeet olivat yhteenvetoa päivystystyössä saaduista kokemuksista. Opas oli tiivis tietopaketti nimenomaan päivystäjille, ei kouluttajille. Siinä käsiteltiin Palvelevan puhelimen tarkoitusta ja tavoitetta, taustatekijöitä ja perustamista sekä toiminnan organisointia paikallisesti ja valtakunnallisesti. Palvelevan puhelimen johtaviksi periaatteiksi nimettiin auttaminen kriisissä, päivystäjän sitoutuminen periaatteiden noudattamiseen, luottamuksellisuus, nimettömyys ja asiakkaan kunnioittaminen. Keskustelun käymistä opetettiin aina äänenkäytöstä alkaen. Päivystäjälle esiteltiin kriisiauttamisen alkeet ja häntä opastettiin kohtaamaan erityyppisiä soittoja ja soittajia, kuten pilailusoitot, mykkäsoitot, toistuvasti soittavat asiakkaat, humalaiset, alkoholiongelmaiset ja ”psykiatriset” asiakkaat, seksisoittajat, shokkisoittajat, toisen ongelmasta puhuvat, itsemurhaa suunnittelevat sekä uskonnollisista kysymyksistä puhuvat asiakkaat. Päivystysryhmien toimintaa esiteltiin sen mallin mukaisesti, joka oli kuvattu vuoden 1975 koulutussuosituksessa. Ryhmät vastasivat omasta päivystysjaksostaan, minkä jälkeen niillä oli työnohjauksellinen kokoontuminen. Oppaan liitteenä olivat puhelinauttamisen kansainväliset, vuonna 1973 hyväksytyt periaatteet, päiväkirjanlehti, Palvelevien puhelinten luettelo sekä sitoumus-kaavake, jota oli käytetty Helsingin Palvelevassa puhelimessa vuonna 1978 ”maallikkopäivystäjiä” valittaessa. Lomakkeessa sitoudutaan muun muassa luottamuksellisuuteen sekä peruskurssin käymiseen ja työnohjaukseen.⁶⁸⁵

Itsemurha-aihetta käsiteltiin sekä tiedollisesti että käytännöllisesti: päivystäjää neuvottiin, miten toimitaan, jos asiakas on ilmeisessä itsemurhavaarassa. ”Toimenpiteet päivystyspaikalla”-otsikon alla käsiteltiin itsemurhayrityksiä ja avun hälyttämistä. Ohjeita annettiin sellaista tilannetta varten, jossa soittaja oli ottanut vaarallisen annoksen esimerkiksi lääkkeitä tai muita aineita ja oli soittanut tokkuraisena. Silloin päivystäjän tuli toimia nopeasti, määrätietoisesti ja rauhallisesti. Oli koetettava saada tietoa nautitusta lääkeaineesta ja sen ottamisen ajankohdasta, soittajan nimi ja osoite ja mahdollisia muita tietoja sekä hälytettävä paikalle ambulanssi, lääkäri tai tausta-päivystäjä.⁶⁸⁶

682 HKA SA Cec 2 1 PP:n johtok. ptk 25.9.1978, § 11.

683 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.8.1978, § 6.

684 KPT:n tk 1980, 10.

685 Kokko 1980, 1, 4-29, 31-32, 34-36, 42-43.

686 Kokko 1980, 27-28.

Oppaassa esiteltiin myös peruskurssin ohjelma. Kurssin yleistavoitteena oli ohjelman mukaan antaa perusvalmius itsenäiseen päivystystyöskentelyyn. Osatavoitteita olivat keskustelu- ja kuuntelutaidon perusasioihin ja menettelytapoihin perehtyminen, kriisissä olevan ihmisen ja hänen käyttäytymisensä ymmärtäminen, oppiminen avoimeen itsensä ilmaisuun, omien kokemusten jakamiseen ja palautteen antamiseen ryhmätilanteissa sekä yleisen ihmistuntemuksen ja itsensä tuntemisen lisääntyminen. Kurssin ohjelma oli jaettu kymmeneen kokoontumiskertaan, joiden aiheet olivat

1. Mitä Palveleva puhelin on
2. Puhelinkeskustelun perusteet (kaksi kokoontumiskertaa)
3. Ryhmätyöskentely ja keskusteluharjoitukset
4. Ihminen kriisissä
5. Yksinäisyys ja ihmissuhdeongelmat
6. Avioliitto-ongelmat
7. Alkoholi ongelmana
8. Itsemurha ja itsemurhayritykset
9. Päivystyksen käytännön kysymykset.⁶⁸⁷

Aiheluettelo oli melko lähellä vuoden 1975 koulutussuosituksessa esitettyä peruskurssiohjelmaa. Kriisi- ja itsemurhateemat olivat molemmissa keskeisessä osassa. Ohjelman mukaan kriisiteeman yhteydessä tulisi käsitellä kriisin teoriaa ja dynamiikkaa kriisissä olevan ihmisen käyttäytymisen ja perustarpeiden ymmärtämiseksi, kriisien erilaisia syitä sekä kriisiauttamisen perusteita. Itsemurhateeman yhteydessä tulisi käsitellä itsemurhaan johtavia tekijöitä ja siihen liittyviä ennakkoluuloja, itsemurhasta puhumista, itsemurhan ja itsemurhayrityksen välistä eroa, itsemurhavaarassa olevan ihmisen kohtaamista, itsemurhariskin arviointia, päivystäjän toimenpiteitä sekä päivystäjän omaa ahdistusta itsemurha-aiheen kohdalla.⁶⁸⁸

Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa 3.10.1980 keskusteltiin oppaasta ja todettiin sen vastaavan hyvin tarkoitustaan.⁶⁸⁹ Palvelevan puhelimen jaosto hyväksyi syksyllä 1981 Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaassa esitetyn peruskurssiohjelman päivystäjien peruskoulutussuosituksiksi.⁶⁹⁰ Jaoston esityksestä myös edustajainkokous hyväksyi sen. Varsinaisen kurssin lisäksi peruskoulutukseen sisältyi suosituksen mukaan myös eräänlainen tehostettu päivystystyöskentely, johon kuului osallistuminen kerran kuussa kokoontuvaan työnohjaukselliseen päivystäjär ryhmään kahden vuoden ajan.⁶⁹¹

Koulutusmateriaalia saatiin myös koulutustilaisuuksissa pidetyistä esitelmistä, joita monistettiin ja lähetettiin paikallisiin Palveleviin puhelimiin päivystäjien luettaviksi. Ne eivät saisi kuitenkaan sivuuttaa ryhmissä käytäviä keskusteluharjoituksia ja ryhmän jäsenten välistä persoonallista koke-

687 Kokko 1980, 37–39.

688 Kokko 1980, 38, 39.

689 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 3.10.1980, § 11.

690 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 23.9.1981, § 7.

691 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 2.10.1981, § 10.

musten vaihtoa ja vuorovaikutusta. Monisteet voisivat olla päivystyspaikalla päivystäjien luettavissa.⁶⁹² Esimerkiksi Helsingin päivystyspaikalla oli monistekansio, jossa oli myös useita itsemurhaa käsitteleviä esitelmiä ja kirjoituksia. Niitä olivat muiden muassa Veikko Aalbergin⁶⁹³ kirjoitus itsemurhariskin arvioimisesta, Raili Rinteen⁶⁹⁴ kirjoitus itsemurhapotilaan kohtaamisesta, Erkki Kokon kirjoitus itsemurhaa suunnittelevan sielunhoidosta, Kaarle Viikan kirjoitus itsetuhokäyttäytymisestä avioliitossa sekä useita monisteita kriiseistä.⁶⁹⁵ Palvelevan puhelimen sihteeri teetti nauhoitettuja kasetteja keskusteludemonstraatioista koulutustarkoituksiin lainattaviksi. Aiheina oli muun muassa itsemurhakeskustelu. Ohjeen mukaan ne eivät olleet täydellisiä keskustelun malleja, vaan niistä oli syytä keskustella kriittisesti.⁶⁹⁶

Palvelevan puhelimen sihteeri laati luettelon suositeltavasta kirjallisuudesta, jota paikalliset toimipisteet voisivat hankkia.⁶⁹⁷ Syksyllä 1978 Palveleville puhelimille lähetettiin Raili Wahlroosin tutkimus ”Palvelevan puhelimen päivystäjien koulutustarve”, jota tekijä oli tulossa esittelemään edustajainkokoukseen.⁶⁹⁸ Tutkimuksessa kysyttiin päivystäjiltä muun muassa sitä, minkälaiset soittajien ongelmat ahdistivat heitä eniten. Vastajia oli kaikkiaan 391, ja heistä 115 (30 %) mainitsi itsemurhan tai sen aikomuksen yhdeksi ahdistavimmista asioista, joita päivystäjä joutui kohtaamaan. Itsemurhaky-symyksestä päivystäjät olivat myös ilmaisseet tarvitsevansa eniten tietoa.⁶⁹⁹

Palvelevan puhelimen sihteerin rooli koulutuksessa

Vuonna 1977 Palvelevan puhelimen johtokunnassa keskusteltiin Palvelevan puhelimen sihteerin lisääntyneestä työmäärästä. Vuoden 1976 alkupuoliskolla sihteeri oli tehnyt muun muassa 15 vierailumatkaa paikallisiin Palvelevan puhelimen toimipisteisiin, neljä kiertokirjettä, koulutuspaketin, toimittanut koulutus- ja informaatiomateriaalia, tehnyt esitelmiä ja artikkeleita Palvelevan puhelimen alalta sekä antanut työnohjausta.⁷⁰⁰ Nämä olivat koko maata koskevia tehtäväalueita. Niiden lisäksi olivat Helsingin Palvelevan puhelimen tehtävät. Tuossa vaiheessa Helsingin Palvelevan puhelimen päivystäjäkuntaa oltiin laajentamassa koskemaan vapaaehtoisia maallikoita. Päivystäjäehdokkaiden etsintä, valintahaastattelut ja koulutuksen järjestäminen olivat ajan-kohtaisia, sihteerin vastuulla olevia tehtäviä.⁷⁰¹

692 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1976, 12.4.1976.

693 Veikko Aalberg toimi SOS-palvelun ylläkkärinä vuosina 1970–1977. Niemi 2000, 57.

694 Raili Rinne toimi SOS-palvelun vastaavana sosiaalityöntekijänä vuosina 1970–1981. Achté et al. 1989, 248.

695 HKA SA Hc 1 Päivystyshuoneessa olevat artikkelit no 1–15.

696 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1975 24.2.1975.

697 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 3/1973, 9.3.1973.

698 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirjeet 5/1978, 2.8.1978 ja 6/1978, 5.9.1978.

699 Wahlroos 1978, 91, liite 9.1.

700 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 3.2.1977, § 5.

701 HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 3.2.1977, § 4.

Palvelevan puhelimen toiminnan alkuvaiheessa ja uusia päivystyspisteitä perustettaessa paikkakunnilta ei välttämättä vielä löytynyt sellaista asiantuntemusta, jota päivystäjien kouluttamisessa tarvittiin. Siksi Palvelevan puhelimen sihteerin toimenkuvassa kouluttaminen oli hyvin keskeisessä asemassa. Hänen tuli sekä järjestää koulutustilaisuuksia ja antaa koulutusta koskevaa ohjausta paikallisille toimipisteille että kouluttaa itse. Esimerkiksi vuoden 1978 toimintakertomuksessa kerrottiin, että sihteerin pääasiallinen tehtävä oli ollut avustaa paikallisia toimipisteitä päivystäjäkoulutuksessa sekä uusia paikkakuntia Palvelevan puhelimen käynnistämässä. Tätä varten hän kävi puhelinneuvotteluja ja toimitti kiertokirjeitä ja erilaista koulutus- ja informaatiomateriaalia. Vuoden 1978 aikana hän osallistui koulutustapahtumiin ja neuvotteluihin 26 kertaa yhteensä 19 paikkakunnalla.⁷⁰²

Erkki Kokon kirjoittaman Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaan esipuheessa sanottiin, että "oppaan sisältämät neuvot ja ohjeet olivat yhteenvetoa päivystystyössä saaduista kokemuksista".⁷⁰³ Yhtenä Palvelevan puhelimen sihteerin tehtävänä olikin koota kentällä saatua kokemusta ja osaamista ja saattaa se kaikkien Palvelevan puhelimen toimipisteiden käyttöön. Palvelevaa puhelinta koskeva "viisaus" ei majaillut pelkästään Kirkon perheasiain toimistossa sijainneessa sihteerin työhuoneessa, vaan sitä löytyi kaikkialta maasta. Erilaisiin suunnittelutyöryhmiin kutsuttiin jäseniä eri puolilta maata, ja näin saatiin paikallista asiantuntemusta ja kokemusta mukaan. Toimintaa ei johdettu Helsingistä käsin, vaan asioita suunniteltiin ja tehtiin yhdessä.⁷⁰⁴

Puhelu auttaa – Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlakirja

Syksyllä vuonna 1984 Palveleva puhelin tuli toimineeksi 20 vuotta. Juhlien vieton suunnittelua varten oli asetettu työryhmä, jonka jäseninä olivat Erkki Kokko, Helena Ojanperä, Jouko Sihvo ja Hannu Sorri. Varsinaisen juhlan lisäksi työryhmä suunnitteli julkaisun, joka oli suunnattu ensisijaisesti päivystäjille ja toissijaisesti yhteistyökumppaneille ja yleisölle. Kirjan nimeksi tuli "Puhelu auttaa".⁷⁰⁵

Kirjan esipuheen mukaan koulutus oli Palvelevan puhelimen toiminnassa hyvin keskeistä. Kirja voisi toimia eräänlaisena perusoppikirjana, josta saisi kuvan Palvelevan puhelimen mahdollisuuksista ja rajoituksista auttamistoinnassa. Kirja sisälsi artikkeleita keskeisimmistä Palvelevassa puhelimessa esille tulevista aihepiireistä, kuten kriiseistä, yksinäisyydestä, läheisten ihmissuhteiden vaikeuksista, mielenterveyshäiriöistä, päihdeongelmista, itse-

⁷⁰² KPT:n tk 1978, 12.

⁷⁰³ Kokko 1980, 1.

⁷⁰⁴ Tämän kirjoittaja muistaa, kuinka Pääkaupunkiseudun ruotsinkielisen Palvelevan puhelimen toiminnanjohtaja Maj Tuomela kiitti puheenvuorossaan Hannu Sorrin läksiäistilaisuudessa vuonna 2002 tätä siitä, että hän oli antanut paikallisten Palvelevien puhelinten työntekijöille mahdollisuuden olla yhdessä kehittämässä Palvelevan puhelimen työtä.

⁷⁰⁵ KHA PA Mcb 1 PP:n juhlatyöryhmän kokous 16.12.1982, § 4; 29.3.1994, § 3.

tuhosta ja uskonnollisista ongelmista. Lisäksi siinä oli historiikkiluontoinen katsaus Palvelevan puhelimen 20-vuotiseen toimintakauteen sekä artikkeli Palvelevasta puhelimesta kirkon työnä. Myös keskustelemista Palvelevassa puhelimesta, puhelinkeskustelun tavoitteita, toimenpiteitä keskustelun lisäksi,⁷⁰⁶ puhelinhoidon erityisongelmia,⁷⁰⁷ sekä päivystäjien valintaa ja koulutusta käsiteltiin. Kirja oli eräänlainen laajennettu lukemisto päivystäjän oppaan rinnalla.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävimpiä artikkeleita kirjassa olivat ne, joissa käsiteltiin itsemurhakysymystä ja päivystäjän toimenpiteitä keskustelun lisäksi. Jälkimmäiseen aihepiiriin liittyy kysymys taustapäivystyksestä ja hälytystapauksista. Näitä aiheita on käsitelty tilastoja koskevassa luvussa 3.2.4. Itsemurha-aihetta käsittelee SOS-palvelun sosiaalityöntekijä, HuK Irja Korhonen artikkelissaan "Itsetuho". Korhosen mukaan ajoittaiset itsemurha-ajatukset olivat yleisiä sekä nuorilla että aikuisilla. Harvemmin kysymyksessä oli todella halu kuolla. Itsemurhaa yrittämällä ihminen koetti muuttaa sietämätöntä elämäntilannettaan ja kiinnittää läheisten huomion itseensä saadakseen sitä myötätunutta ja rakkautta, jota vaille hän tunsi jääneensä. Itsemurhayritys oli aina vaarallinen teko, sillä itsemurhayrityksen tehneistä noin 10 % teki itsemurhan myöhemmin.⁷⁰⁸

Itsemurhaa voitiin pitää kriisinä, joka oli pitkäaikaisen kehityksen taitekohta. Se oli ehkä alkanut jo kauan sitten tuskin tietoisina itsemurha-ajatuksina ja kuoleman tuoman helpotuksen kuvitteluna. Vaikeuksien jatkuessa tällaiset ajatukset tulivat yhä tietoisemmiksi ja kuolema toivotummaksi. Läheisille annettiin merkkejä ja viestejä: En jaksa enää, ellei muutosta tapahdu. Tilanne oli kuitenkin vielä ristiriitainen: Ihminen halusi ratkaista ongelmansa tekemällä itsemurhan, ja samalla hän halusi elää. Usein tällainenkin kriisi päättyi onnellisesti, mutta siihen tarvittiin toinen ihminen avuksi ja tueksi. Itsemurhakriisin laukaisijana toimi henkinen rasitus, esimerkiksi jokin menetys, jonka ihminen koki vaikeaksi. Joskus ihan tavallisetkin elämän tapahtumat kuten nuoren kotoa muutto, avioliiton solmiminen, uudessa työpaikassa aloittaminen tai eläkkeelle siirtyminen voivat laukaista kriisin.⁷⁰⁹ Joidenkin ihmisryhmien oli havaittu olevan tavallista alttiimpia joutumaan itsemurhavaaraan. Miehet yleensä olivat suuremmassa vaarassa kuin naiset, samoin yksinäiset, eronneet ja lesket sekä lapsettomat. Vaara kohosi iän lisääntyessä. Ruumiillinen sairaus tai vamma, psyykkiset sairaudet ja häiriöt, alkoholin ja lääkkeiden liikakäyttö ja huumeiden käyttö lisäsivät riskiä. Yh-

⁷⁰⁶ Tietojen antaminen ja muualle ohjaaminen, jatkokeskustelut, taustapäivystys sekä hälytystapaukset.

⁷⁰⁷ Näillä tarkoitettiin usein soittavia asiakkaita, seksuaalista tyydytystä etsiviä soittajia, mykkäsoittoja ja pilailusoittoja.

⁷⁰⁸ Korhonen 1984, 89.

⁷⁰⁹ Korhonen 1984, 90–91.

teisenä piirteenä itsemurhavaarassa olevilla oli masennus. Usein lapsuuden olosuhteet olivat olleet vaikeat.⁷¹⁰

Palvelevan puhelimen soittajista Korhosen mukaan pääosa kuului riskiryhmään, vaikka vain viisi prosenttia soittajista puhui itsemurhasta ja kolme prosenttia menetyksistä. Masentuneita tai ahdistuneita oli päivystäjien merkintöjen mukaan hiukan yli neljännes soittajista. Puhelimessa masennusta saattoi olla vaikea tunnistaa varsinkin, jos soittaja oli päihtynyt. Välittömässä vakavassa itsemurhavaarassa Palvelevaan puhelimeen soitettiin luultavasti hyvin harvoin. Ihminen joka kertoi harkitsevansa itsemurhaa, kuului aina riskiryhmään, samoin sellainen, joka koki elämänsä toivottomaksi ja tarkoituksettomaksi tai joka ei pystynyt toimimaan tilanteensa korjaamiseksi tai vastaanottamaan apua, vaikka sitä tarjottaisiinkin. Vaaran merkkejä olivat myös sisäinen yksinäisyys, elämän kapeutumisen ja joustamattomaksi muuttuminen sekä tunne-elämän köyhtyminen. Itsemurhasuunnitelmat olivat vaaran merkki, mikäli ne olivat realistisia ja toteutuskelpoisia. Ihminen, jonka läheinen oli tehnyt itsemurhan, saattoi päätyä samaan ratkaisuun, koska hänellä oli käyttäytymismalli, jota seurata. Vastaajan omat tunteet, ennakkoluulot ja pelot saattoivat estää kuulemasta soittajan sanomaa. Hän ei ymmärtänyt, että soittajan muuttuminen toiveikkaaksi saattoikin olla merkki tämän ristiriitaisuudesta eikä vaaran poistumisesta.⁷¹¹

Irja Korhosen mukaan itsemurhavaarassa olevia voitiin auttaa puhelin keskustelun avulla. Vastaajan tuli käyttää tietojansa, myötälämisen kykyään ja tervettä järkeään ja pysyä rauhallisena. Tarvittaessa hänen tuli olla luja ja turvallinen, aktiivisempi ja tietävämpi kuin muissa keskusteluissa. Hänen tulisi uskaltaa keskustella avoimesti vaikeistakin asioista ja tunteista, myös kuolemasta ja itsemurhasta, vihasta ja syyllisyydestä. Vastaajan tuli muistaa, että soittaja oli aikuinen ihminen, joka voi käyttää omia voimavarojaan ja mahdollisuuksiaan ja joka vastasi viime kädessä itse omasta ratkaisustaan. Uskolla, rukouksella ja Jumala-suhteella oli myönteinen merkitys, mutta omaa uskoaan ei pitänyt tyrkyttää soittajalle. Palvelevan puhelimen päivystäjät olivat sopivia ensiapuun, koska heidät tavoitti myöhään illalla ja silloin, kun muuta apua ei ollut saatavilla. Päivystäjä kuitenkin vaihtui päivittäin. Siksi soittaja oli ohjattava varsinaista kriisihoitoa saamaan muualle, jossa hän voi saada yhteyden samaan ihmiseen aluksi vaikka päivittäin.⁷¹²

Taustapäivystyskäytäntöä on käsitelty luvussa 3.2.4. Palvelevan puhelimen 20-vuotsijuhlakirjassa sitä käsiteltiin luvussa, joka koski päivystäjän toimenpiteitä keskustelun lisäksi. Samaa aihepiiriin liittyi kysymys hälytystapauksista, joita käsiteltiin myös Erkki Kokon Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaassa. Sellaisissa tilanteissa päivystäjä voi toimia määrätietoisesti tavanomaiset hienotunteisuussäännöt unohtaen, koska kysymys oli hengenvaarasta. Jos soittaja kieltäytyi yhteistyöstä, eikä halunnut antaa avun hälyt-

710 Korhonen 1984, 91–92.

711 Korhonen 1984, 93–94.

712 Korhonen 1984, 94–95.

tämistä varten tarvittavia tietoja, päivystäjän oli hyvä muistaa, että jokainen oli itse vastuussa omasta elämästään. Päivystäjän kannalta olisi hyvä, jos hänellä olisi joku, jonka kanssa voisi välittömästi puhua asiasta ja keventää omaa taakkaansa.⁷¹³

Päivystäjien lehti Papu

Kysymys päivystäjien lehdestä oli ollut esillä jo vuonna 1975, mutta silloin asia siirtyi resurssipulan vuoksi.⁷¹⁴ Se tuli uudelleen esille vasta vuonna 1988, kun työntekijäkoukoksessa esitettiin idea päivystäjien lehdestä. Monissa maissa oli muutaman kerran vuodessa ilmestyvä päivystäjien oma lehti. Koukoksessa esitettiin, että lehti voisi sisältää informaatiota koulutuksesta, referaatteja esitelmistä, tietoja ulkomailta sekä päivystäjien omia kirjoituksia. Seurakunnat voisivat kustantaa lehden omille päivystäjilleen.⁷¹⁵ Palvelevan puhelimen neuvottelukunta tutustui kirkon eri työmuotojen piirissä ilmestyviin lehtiin sekä USA:ssa ilmestyvään Contact-puhelinauttamisjärjestön lehteen. Yhtenä vaihtoehtona pidettiin yhteistyöstä Diakonia-lehden kanssa. Neuvottelukunta asetti kuitenkin etusijalle oman lehden, mutta päätti kuulla vielä edustajainkokouksen mielipidettä.⁷¹⁶

Edustajainkokous ehdotti, että lehden suunnittelua varten nimettäisiin työryhmä, johon kuuluisivat pastori *Hannes Tiira* Kokkolasta, toiminnanohjaaja *Päivi Mäntylä* Turusta, Palvelevan puhelimen sihteeri Helena Ojanperä-Samulin Helsingistä sekä Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri. Jotta asia olisi edennyt sääntöjen mukaisesti, tarvittiin vielä Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan esitys Kirkon perheasiain keskuksen johtokunnalle työryhmän nimeämiseksi.⁷¹⁷ Lehtityöryhmä esitti, että Kirkon perheasiain keskuksen palveleva puhelin alkaisi julkaista päivystäjille lehteä. Lehden yhtenä tehtävänä olisi päivystäjäkunnan yhteenkuuluvuuden vaaliminen. Lisäksi se antaisi tietoa valtakunnallisista koulutustapahtumista, kansainvälisistä asioista ja oman maan kuulumisista. Siinä voitaisiin julkaista myös esitelmiä. Lehti ilmestyisi kaksi kertaa vuodessa. Lehdellä olisi vastaava toimittaja ja määräaikainen toimituskunta, johon kuuluisi neljä jäsentä. Lehden nimestä järjestettiin kilpailu.⁷¹⁸ Edustajainkokous valitsi syksyllä 1989 annetuista ehdotuksista lehdelle nimen *Papu*.⁷¹⁹

Lehti sai heti 1885 tilausta. Ensimmäisen numero ilmestyi helmikuussa 1990.⁷²⁰ Siinä oli artikkelit kansainvälisistä asioista, erityisesti IFOTES-liiton

713 Ojanperä 1984, 136–137.

714 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 26.5.1975, § 10.

715 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 13.4.1988. Lehtihanke.

716 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 23.9.1988, § 5.

717 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 8.12.1988, § 8.

718 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 4.5.1989, § 7.

719 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.10.1989, § 8. Muut ehdotukset olivat Yölinja, Iltalinja, Rinna, Sydämellä, Hot line ja Ihmiseltä ihmiselle.

720 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 29.11.1989, § 4.

toiminnasta sekä yhteistyöstä Eestin kanssa, kuvaus Kokkolan ja Kainuun Palvelevien puhelimesta, päivystäjien haastatteluja, pakina, kirjaesittely sekä ilmoitus valtakunnallisista neuvottelupäivistä ja IFOTES-liiton seminaarista.⁷²¹ Ensimmäisen numeron ilmestymisen jälkeen Palvelevan puhelimen neuvottelukunta totesi, että päivystäjät olivat kokeneet oman lehden arvostuksen osoituksena päivystäjien työtä kohtaan. Lehden sisältöä oli pidetty monipuolisena. Neuvottelukunta piti tärkeänä, että jatkossa lehdessä esiteltäisiin kirjallisuutta ja uudempaa tutkimusta.⁷²²

Lehden ensimmäinen numero sisälsi myös Jouko Sihvon kirjoituksen Palvelevan puhelimen 25-vuotisesta toimintakaudesta. Siinä hän totesi muun muassa, että Palveleva puhelin ei ollut kyennyt vähentämään itsetuhokäytävyyttä, vaan päinvastoin itsemurhien määrä oli lisääntynyt.⁷²³ Palvelevan puhelimen toiminnan ja itsemurhien välisestä riippuvuudesta on kuitenkin vaikea tietää mitään varmaa. Voisihan ajatella niinkin, että itsemurhat olisivat saattaneet lisääntyä vielä enemmän, jos Palvelevaa puhelinta ei olisi ollut.

Päivystäjien Papu-lehteä julkaistiin kaksi kertaa vuodessa. Artikkeleita oli muun muassa vapaaehtoisuudesta ja sitoutumisesta,⁷²⁴ auttavasta keskustelusta, päivystäjryhmän merkityksestä⁷²⁵ ja ratkaisukeskeisestä auttamismenetelmästä.⁷²⁶ Vuoden 1993 ensimmäisen numeron teemana oli uskonnollisuus. Seuraavassa käsiteltiin ahdistusta ja jaksamista sekä soittajan että päivystäjän näkökulmasta.⁷²⁷ Vuoden 1994 ensimmäisessä numerossa esiteltiin erilaisia auttavia puhelimia. Vuosi 1994 oli Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhlavuosi, mikä näkyi myös Papu-lehdessä. Vuoden toisessa numerossa käsiteltiin monipuolisesti Palvelevan puhelimen toimintaa perustamisvaiheessa ja eri vuosikymmeninä. Näkökulmina olivat muun muassa vapaaehtoistyö, työnhajausryhmät, psyykkisesti sairaiden auttaminen, kirkon sielunhoito ja kansainväliset yhteydet.⁷²⁸

Jouko Sihvo kirjoitti artikkelissaan Näky ja todellisuus siitä, kuinka Palveleva puhelin perustettiin erityisesti itsemurhavaarassa olevia auttamaan. Tämä oli se alkuperäinen ”näky”. Todellisuus oli kuitenkin se, että itsemurhasta puhuttiin Palvelevassa puhelimesta varsin harvoin. Itsemurhien määrä ei ollut vähentynyt, vaan väkilukuun suhteutettuna kasvanut.⁷²⁹ Tämän kirjoittajalle huhtikuussa 2016 lähettämässään sähköpostiviestissä Jouko Sihvo mainitsi, että ”ajan mittaan PPsta tuli erilaisten kriisien ja yksinäisyyden auttamis- ja torjumisväline. Näin se pyrki vähentämään itsemurhavaaraa ennen

721 Papu 1/1990.

722 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 11.5.1990, § 14.

723 Sihvo 1990, 5.

724 Papu 2/1990, 2/1992.

725 Papu 1/1991, 2/1991.

726 Papu 1/1992.

727 Papu 1/1993, 2/1993.

728 Papu 2/1994.

729 Sihvo 1994, 15–16.

kuin se sai asiakkaan/soittajan suunnittelemaan itsemurhaa.”⁷³⁰ Tässä tuli esille Palvelevan puhelimen antaman avun merkitys jo siinä vaiheessa, kun ihminen ei vielä suunnitellut itsemurhaa.

Vuoden 1995 ensimmäisen numeron teemana oli itsemurhakysymys. Lehden kansitekstin mukaan Palveleva puhelin saattoi olla ainoa elämänlanka: luottamuksellinen, nopeasti tavoitettava kuuntelija. Lehdessä käsiteltiin muun muassa Pääkaupunkiseudun Palvelevan puhelimen itsemurha-aiheisia soittoja vuonna 1994, päivystäjän työskentelyä itsemurhasta puhuvan soittajan kohdalla sekä kirkossa usein esille tulevaa kysymystä itsemurhan tehneen pelastumisesta.⁷³¹

Kuunnellen autat – Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhlakirja

Palvelevan puhelimen viettäessä 30-vuotisjuhlaansa vuonna 1994 julkaistiin jälleen juhlakirja. Sen suunnitteli työryhmä, jonka jäseniä olivat Maj Bonnevier-Tuomela, Helena Kolkki, Eeva Pirinen ja Hannu Sorri.⁷³² Kirjan nimeksi valittiin ”Kuunnellen autat”. Kirja sisälsi yhdeksän artikkelia, joissa käsiteltiin Palvelevan puhelimen auttamismenetelmiä, sen roolia muiden auttajien joukossa sekä soittojen keskeisiä aihepiirejä. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä olivat Suomen Mielenterveysseuran SOS-keskuksen johtajan *Anni Kauppisen* artikkeli ”Itsemurhavaarassa olevan auttaminen puhelimesa” sekä Hannu Sorrin ja Jouko Sihvon tutkimusartikkeli ”Ketkä soittavat Palvelemaan puhelimeen?” Kyseisen tutkimuksen tuloksista on kerrottu luvussa 3.2.5.

Kauppisen artikkelissa käsiteltiin itsemurhavaarassa olevan soittajan auttamista hyvin käytännöllisesti. Hän totesi samoin kuin Irja Korhonen edellisessä juhlakirjassa, että itsemurhavaarassa olevien auttaminen oli mahdollista ja sitä voi myös oppia. Itsemurhaa harkitseva ihminen koki olevansa umpikujassa, eikä nähnyt muuta ratkaisua. Hän ei välttämättä halunnut kuolla, vaan päästä ulos umpikujasta. Auttaminen perustui soittajan ja vastaajan vuorovaikutukseen. Lähtökohtana oli soittajan halu saada apua ja vastaajan halu auttaa. Tärkeää oli luoda luottamuksellinen ilmapiiri, joka syntyy avoimella keskustelulla vaikeista asioista. Siinä vastaaja kuuntelee soittajan viestejä itsemurhavaarasta ja tarkistaa, että on ymmärtänyt oikein. Soittajan itsemurha-aikeista kannattaa kysyä suoraan. On tärkeä selvittää, kuinka tarkkoja itsemurha-ajatukset olivat, oliko niitä usein, oliko hänellä konkreettinen itsemurhasuunnitelma ja oliko se nyt mahdollinen, halusiko hän kuolla, oliko hän hankkinut apua muualta ja oliko sitä nyt saatavana. Vaaran merkkejä olivat aikaisempi itsemurhayritys, läheisen yritys tai itsemurha, arkielämän ongelmien kasaantuminen, elämän tukipilarien sortuminen ja menetykset esimerkiksi ihmissuhteissa sekä masennus. Tiedon antaminen masennuksen

⁷³⁰ Jouko Sihvon sähköpostiviesti.

⁷³¹ Papu 1/1995.

⁷³² KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 9.12.1993, § 10.

hoitomahdollisuuksista oli viesti toivosta. Miesten itsemurhariski oli nelinkertainen naiseen nähden.⁷³³

Kun vastaaja on todennut itsemurhavaaran, on tärkeää antaa aikaa puhumiselle. Yhdessä kartoitetaan tekijöitä, jotka saivat soittajan suunnittelemaan itsemurhaa. Ahdistavat tunteet pyritään pukemaan sanoiksi. Ääneen puhuminen jäseni asioita mielessä, ja ajattelun selkiytyminen mahdollistui. Itsemurhasta ja kuolemasta oli tärkeä puhua oikeilla sanoilla. Välttely, kiertely ja vaikeneminen lisäsivät soittajan paineita. Vastaajaa auttoi se tieto, että yhteydenotto puhelimesta oli osoitus halusta hakea apua. Sen voi myös soittajalle kertoa. Itsemurhavaarassa olevan viesti oli usein ristiriitainen. Hän halusi ratkaista ongelmansa itsemurhalla, mutta halusi myös elää. Soittajan puheet saattoivat herättää vastaajassa myös ärtymyksen ja harmin tunteita, jotka oli hyvä tiedostaa.⁷³⁴

Kun soittaja ilmaisee toivottomuutensa, vastaajan on muistettava, että toivoa on. Vastaajalla on mahdollisuus auttaa soittajaa erittelemään tapahtumia ja tunteita ja rohkaista näkemään toivoa toivottomuudessa. Näin soittaja saa rakennusaineita muihin vaihtoehtoihin kuin itsemurhaan. Joskus soittaja yrittää siirtää vastuutaan tulevasta itsemurhastaan vastaajalle. Silloin on hyvä viestittää soittajalle, että hän itse vastaa tekemisistään. Kaikki mahdollinen tuki itsemurhavaarassa olevalle on pyrittävä konkretisoimaan: Löytyykö ihmistä, jota voisi pyytää apuun? Jos on hoitosuhde, sen jatkamista tuetaan. Itsemurhan vaihtoehtona tarjotaan uutta soittamisen mahdollisuutta. Toivoa antaa myös johonkin konkreettiseen arkielämän muutokseen sitoutuminen.⁷³⁵

Kauppisen artikkelissa ei ollut varsinaisesti mitään sellaista uutta, mitä ei olisi esitetty jo ennenkin. Merkittävää siinä oli se, että siinä katsottiin itsemurhavaarassa olevan tilannetta puhelinauttajan käytännön työn näkökulmasta. Tosin Kauppisen oma työympäristö ei ollut Palveleva puhelin, vaan SOS-keskus (aikaisempi SOS-palvelu), jossa työskenteli päätoimisia ammatti-ihmisiä. Heille uuden soittamisen mahdollisuuden tarjoaminen oli helppoa, koska he itse pystyivät jatkamaan alkanutta keskustelua. Palvelevan puhelimen päivystäjä joutui sanomaan, että mahdolliseen uuteen puheluuun vastaisi joku muu päivystäjä, joka silloin sattuu olemaan vuorossa.

Muuta koulutusmateriaalia

Vuonna 1991 työntekijöiden neuvottelupäivien aiheena oli ollut ratkaisukeskeinen lähestymistapa Palvelevassa puhelimesta. Seuraavana vuonna Palveleviin puhelimiin lähetettiin kiertokirjeen liitteenä Maj Bonnevier-Tuomisen laatima keskustelurunko, joka noudatti ratkaisukeskeisen auttamisen käytäntöjä.⁷³⁶ Vuonna 1993 lähetettiin edustajainkokouksen muistion mukana

733 Kauppinen 1994, 132–135.

734 Kauppinen 1994, 135–136.

735 Kauppinen 1994, 137–139.

736 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 3/1992, 9.9.1992, liite.

SOS-palvelussa laadittu ohje ”Vakiosoittajan auttaminen kriisipuhelimessa”. Vakiosoittaja määriteltiin siinä henkilöksi, joka soitti päivittäin. Hän oli usein avohoidossa mielenterveystoimistossa, hänellä oli yksinäisyyttä ja ahdistuneisuutta, vähän kokemuksia hyväksyttynä olemisesta, heikentynyt itsetunto ja oman elämän hallinta sekä vaikeuksia myönteisten ihmissuhteiden luomisessa. Päivystäjissä tällaiset soittajat aiheuttivat usein turhautuneisuutta ja avuttomuutta. Heistä voi tuntua tärkeämmältä auttaa ns. akuutissa kriisissä olevaa soittajaa, jolloin vakiosoittajan mahdollinen akuutti kriisi voi jäädä huomaamatta. Kuitenkin heidänkin tulisi saada yksilöllistä apua kriisipuhelimessa. Päivystäjien olisi hyvä sopia yhtenäisistä menettelytavoista tällaisten soittajien kohdalla.⁷³⁷ Monien ns. vakiosoittajien elämäntilanne oli sillä tavalla vaikea, että he saattoivat ajan mittaan ajautua itsemurhavaaraan.

Kesällä 1994 pidetyssä IFOTES-liiton yleiskokouksessa hyväksyttiin liiton uudet normit ja peruskirja. Lisäksi samana vuonna valmistui uusi kotimainen asiakirja ”Puhelinauttajien eettiset toimintaperiaatteet”. Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan mukaan nämä asiakirjat olivat tärkeää koulutusmateriaalia.⁷³⁸ IFOTES-liiton normit ja eettinen peruskirja käännettiin suomeksi ja painatettiin ”Puhelinauttamisen periaatteet” -kirjaseksi.⁷³⁹

5.8 Kansainväliset yhteydet ja kongressit

Vuosi 1974 oli Palvelevan puhelimen toiminnan merkkipäivä. Silloin tuli kuluneeksi kymmenen vuotta työn alkamisesta. Juhlavuoden kunniaksi Palvelevan puhelimen johtokunnan päätti kutsu puhelinauttamisen perustajan pastori Chad Varahin vierailulle Suomeen vuoden 1974 aikana.⁷⁴⁰ Vierailu päätettiin järjestää yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran kanssa. Professori Kalle Achtén suosituksesta päätettiin anoa yhteistyössä Mielenterveysseuran kanssa joiltakin lääketehtailta avustusta Varahin matkakulujen peittämiseksi. Kirkon ulkomaan toimikunnalta päätettiin anoa määrärahoja Varahin esitelmäpalkkioihin ja muihin oleskelumenoihin. Vierailun ohjelman suunnitteli ohjelmatoimikunta, johon kuuluivat SOS-palvelun ylilääkäri Veikko Aalberg, johtokunnan jäsenet Jouko Sihvo ja Kaarle Viika sekä Palvelevan puhelimen sihteeri Erkki Kokko. Kevätkauden valtakunnallinen seminaari päätettiin pitää samanaikaisesti Varahin Suomen matkan kanssa.⁷⁴¹

Vierailu toteutui 20.–26.5.1974. Viikon kestävä vierailun alkupuolella oli tiedotustilaisuus, Chad Varahin luento yliopistolla⁷⁴² sekä matka Pohjois-

⁷³⁷ KHA PA Dcb 3 PP:n siht. k.kirje 5/1993, 7.12.1993, liite.

⁷³⁸ KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.9.1994, § 6.

⁷³⁹ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.10.1995, § 10.

⁷⁴⁰ HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 5.11.1973, § 3.

⁷⁴¹ HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 17.12.1973, § 4, 5.

⁷⁴² Luennon aiheena oli ”Seksuaaliongelmien kohtaaminen kriisipalvelutyössä”. KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 3/1974, 13.5.1974.

Suomeen, jossa oli Oulun, Kemin ja Rovaniemen päivystäjien yhteinen koulutustilaisuus. Loppuviikolla Varah osallistui Ilkon kurssikeskuksessa pidettyyn päivystäjien valtakunnalliseen seminaariin.⁷⁴³ Varahin vierailu sai myös julkisuutta. Suomen Mielensterveysseura laati tiedotustilaisuutta varten lehdistötiedotteen. Siinä kerrottiin, miten Varah sai ajatuksen, että itsemurhavaarassa olevia voitaisiin ehkä auttaa, jos he voisivat keskustella puhelimesta myönteisesti ja ymmärtävästi suhtautuvan ihmisen kanssa. Tiedotteessa kerrottiin myös Samaritans-järjestöstä ja siitä, että sen mallia Suomessa edusti lähinnä kirkon Palveleva puhelin. Suomen Mielensterveysseuran SOS-palvelun henkilökunta sen sijaan oli alan ammatti-ihmisiä, jotka kouluttivat avukseen vapaaehtoisia työntekijöitä⁷⁴⁴

Varahin vierailu oli Palvelevalla puhelimesta ja sen päivystäjille tärkeä. Se palautti mieleen sen, miten puhelinauttaminen oli saanut alkunsa ja miten merkittävä se voi olla pyrkimyksessään auttaa itsemurhavaarassa olevia ihmisiä.⁷⁴⁵ Se antoi päivystäjille myös oivalluksen siitä, että Palveleva puhelin ja sen päivystäjät olivat osa maailmanlaajuisia puhelinauttamisliikettä.

Kansainväliset yhteydet tulivat konkreettisiksi ja eläviksi Palvelevan puhelimen päivystäjille myös IFOTES-liiton kongressien välityksellä, joita järjestettiin kolmen vuoden välein. Suomesta oli aina mukana ryhmä päivystäjiä. Esimerkiksi Berliinin kongressissa vuonna 1976 oli mukana 15 osallistujaa Suomesta,⁷⁴⁶ vuonna 1982 Yorkissa Englannissa 16 osallistujaa⁷⁴⁷ ja Roomassa vuonna 1985 22 osallistujaa.⁷⁴⁸ Berliinin kongressissa Suomella oli tehtävänä yhdessä Unkarin kanssa valmistaa ennakkomateriaalia itsetuhoikäyttämisen yhteensä kuuteen ryhmäistuntoon. SOS-palvelu ja Palveleva puhelin tekivät sitä yhteistyössä. Valmistelutyössä olivat SOS-palvelun ylilääkäri Veikko Aalberg, sosiaalityöntekijät Irja Korhonen, Raili Rinne sekä Palvelevan puhelimen sihteeri Erkki Kokko ja Jouko Sihvo.⁷⁴⁹ Kongresseihin pääsi osallistumaan yleensä vain pieni joukko päivystäjiä. Niillä oli kuitenkin myös välillistä vaikutusta Palvelevan puhelimen toimintaan. Esimerkiksi kongressien teemojen käsittelyä saatettiin jatkaa vielä omissa koulutustilaisuuksissa, kuten luvussa 5.4.2 on kerrottu.

Vuonna 1988 suomalaiset päivystäjät pääsivät suuremmalla joukolla kokemaan kansainvälisten yhteyksien merkityksen, kun IFOTES-liiton kongressi järjestettiin Helsingissä 5.–9.7. Kongressissa oli yhteensä noin 600

743 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 25.1.1974.

744 HOSA Chad Varah -lehdistötiedote.

745 Erkki Kokko mainitsi haastattelussa vuonna 2014, että tämä tapahtuma oli yksi hänen uransa huippuhetkistä. Erkki Kokon haastattelu 19.2.2014.

746 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 4/1976, 29.7.1976, liitteenä Raportti palvelevien puhelinten kansainvälisestä kongressista Länsi-Berliinissä 7.-11.5.1976.

747 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 3/1982, 25.5.1982.

748 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 3/1985, 11.6.1985.

749 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 3.11.1975, § 14; KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 4/1975 16.6.1975.

osanottajaa, joista ulkomaisia lähes 400. Osallistujia oli 23 maasta, pääasias-
sa Euroopasta. Suurimmat ryhmät olivat Länsi-Saksasta ja Sveitsistä. Silloi-
sista sosialistisista maista tuli yli 30 osanottajaa, pääosa Unkarista ja Puolas-
ta. Suomen Palvelevan puhelimen päivystäjiä oli mukana noin 200. Kongres-
sin teemana oli ”Palveleva puhelin – millä tavalla autetaan, ketkä auttavat,
miksi ja mitä varten” (Telephonic Emergency Service – how and by whom,
why and for what). Kongressin virallisia kieliä olivat englanti, saksa, ranska,
italia ja suomi. Pääluentoja pitivät professori *Juhani Pietarinen* Suomesta.
Hänen aiheensa oli ”Työ ihmisyyden puolesta”. Professori *Penny Proffit*
Isosta-Britanniasta piti luennon aiheesta ”Oman persoonallisuuden käyttä-
minen toisten auttamisessa” ja professori *Klaus-Peter Jörns* Länsi-Saksasta
aiheesta ”Elämän tarkoituksen etsiminen tienä vieraantumisesta eheytymi-
seen”. Lisäksi ohjelmassa oli workshop-työskentelyä, keskusteluryhmiä ja
tieteellinen seminaari. Suomessa oli parhaillaan käynnissä itsemurhien eh-
käisyprojekti. Sen työskentelyä esiteltiin kolmessa workshopissa.⁷⁵⁰ Palvele-
van puhelimen päivystäjäkunnasta koulutettiin 32 vapaaehtoista kongressin
erilaisiin opastus- ja neuvontatehtäviin. Sekä valmistelussa että toteutukses-
sa tehtiin laajaa kansainvälistä yhteistyötä.⁷⁵¹

Kongressin päätoimikunnan jäsenistä mainittakoon puheenjohtaja, tuo-
miorovasti Jouko Sihvo ja tieteellisen ohjelman sihteeri Palvelevan puheli-
men sihteeri Maj Bonnevier. Työvaliokuntaan kuuluivat heidän lisäksi
Eeva Pirinen, Hannu Sorri ja Leena Aarrejärvi.⁷⁵² Helsingin kongressi sai
runsaasti julkisuutta tiedotusvälineissä. Jopa valtakunnan johtava sanoma-
lehti Helsingin Sanomat käytti sitä pääkirjoituksensa aiheena 7.7.1988.⁷⁵³

Kongressissa Palvelevan puhelimen päivystäjillä oli mahdollisuus tavata
muiden maiden päivystäjiä ja kuulla heidän kokemuksiaan. Tämä tarjosi
heille runsaasti uusia virikkeitä. Kongressin jälkeen Palvelevan puhelimen
piirissä syntyikin halua kansainvälisten yhteyksien ylläpitoon ja niiden hyö-
dyntämiseen koulutustoiminnassa. Erityisesti kiinnitettiin huomiota Suomen
Palvelevien puhelimien mahdollisuuksiin toimia yhteydenpitäjinä sosialistis-
ten maiden päivystäjiin. IFOTES-liiton kansainvälinen komitea valitsi palve-
levan puhelimen sihteeri Hannu Sorrin liiton hallituksen työvaliokunnan
jäseneksi ja antoi hänelle yhdeksi työalueeksi liiton yhteyksien koordinoinnin
sosialistisiin maihin. Näin Palvelevan puhelimen kansainvälisiin yhteyksiin
tuli uusia sävyjä.⁷⁵⁴

750 Telephonic Emergency Service 1988, 74, 76–78.

751 KPK:n tk 1988, 145–147.

752 KPK:n tk 1988, 138.

753 Pulmista saatava puhua.

754 KPK:n tk 1988, 147.

6 Palvelevan puhelimen tiedotus ja mainonta

6.1 Puhelinluetteloilmoitukset

Luvussa 3.1.2 kerrottiin, millä tavalla Palvelevan puhelimen päivystystoiminnan alkamisesta tiedotettiin. Järjestettiin tiedotustilaisuus, jonka perusteella useat sanoma- ja aikakauslehdet julkaisivat uutisia ja haastatteluja Palvelevasta puhelimesta. Laadittiin lehti-ilmoitus, jaettavia esitteitä ja Helsingin rautatieasemalle pysyvä mainosjuliste. Koska oli kysymys puhelinpalvelusta, ei ollut yhdentekevää, millä tavalla palvelun puhelinnumero oli esillä puhelinluetteloissa.

Palvelevan puhelimen numero saatiin Helsingin puhelinluettelossa hälytysnumeroiden joukkoon heti vuonna 1965. Perusteluna oli se, että Palvelevan puhelimen toiminta oli määritelty itsemurhien ehkäisytyöksi. Tämä käytäntö jatkui samanlaisena aina vuoteen 1970 asti.⁷⁵⁵ Vuonna 1971 puhelinluettelon hälytysnumeroiden joukkoon otettiin mukaan edellisenä vuonna perustettu Mielenterveysseuran SOS-palvelu,⁷⁵⁶ jonka nimeen lisättiin vuoden 1973 luettelossa ilmaus "itsemurhien ehkäisykeskus".⁷⁵⁷ Vuonna 1974 luetteloon lisättiin myös AA-liikkeen perustama puhelin alkoholiongelmaisille.⁷⁵⁸ Vuonna 1977 lista piteni taas. Mukaan tuli Autoliiton palvelupuhelimen numero.⁷⁵⁹ Vuodesta 1978 alkaen Palveleva puhelin mainittiin myös aakkosellisessa luettelossa p-kirjaimen kohdalla sanoilla "Palveleva puhelin, Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 418 033".⁷⁶⁰ Tämä käytäntö ei toteutunut vielä 1960-luvun lopulla, koska Palvelevaa puhelinta pidettiin epävirallisena palvelumuotona. Vaikka sen asema oli virallistettu jo 1970-luvun alussa, asia järjestyi vasta vuosikymmenen loppupuolella.

Vuoden 1979 puhelinluettelossa oli uudenlainen hälytysnumeroiden ryhmittely. Ensimmäisellä tekstisivulla otsikon "Hätänumerot" alla olivat palokunta, poliisi, sairaankuljetus, lääkäripäivystys ja sairaanhoitopalvelujen neuvonta. Kolmannella sivulla olivat otsikon Hätäpalvelunumeroita alla Palveleva puhelin, SOS-palvelu, AA-apu sekä Autoliiton palvelupuhelin.⁷⁶¹ Tämä käytäntö jatkui vuoteen 1982 asti.⁷⁶² Vuoden 1983 luettelossa Palveleva puhelin, SOS-palvelu, AA-apu sekä Autoliiton palvelupuhelin saivat uuden otsi-

755 Helsingin puhelinluettelot 79/1966–83/1970.

756 Helsingin puhelinluettelo 84/1971, 1.

757 Helsingin puhelinluettelo 86/1973, 1.

758 Helsingin puhelinluettelo 87/1974, 1.

759 Helsingin puhelinluettelo 90/1977, 1.

760 Helsingin seudun puhelinluettelo 1978, 823.

761 Helsingin puhelinluettelo 92/1979, 1, 3.

762 Helsingin puhelinluettelot 93/1980–95/1982.

kon ”Auttavat puhelimet” sekä uuden sijoituspaikan luettelon viidennelle sivulle. Ilmoituksessa oli puhelinnumeron lisäksi myös logo.⁷⁶³ Kaikki edellä kerrottu koski vain Helsingin Palvelevaa puhelinta. Muiden paikkakuntien Palvelevat puhelimet ilmoittivat oman alueensa puhelinluetteloissa omalla tavallaan.

1980-luvun loppupuolella erilaisten auttavien puhelimien määrä pääkaupunkiseudulla alkoi kasvaa, ja puhelinluettelossa oleva lista pidentyä. Vuonna 1993 auttavat puhelimet joutuivat Helsingin seudun puhelinluettelossa keltaisten lehtien osaan, mutta palautettiin sieltä jo seuraavana vuonna takaisin valkoisille sivuille. Tässä vaiheessa auttavien puhelimien luettelo tarvitsi jo kaksi kokonaista sivua, ja siinä oli yli 30 palvelun tarjoajaa. Listan sijoituspaikka oli siirtynyt taas pari sivua eteenpäin sivuille seitsemän ja kahdeksan.⁷⁶⁴ Puhelinluetteloilmoituksista päätellen Palveleva puhelin oli vähitellen siirtynyt hätäpuhelinnumeroiden joukosta yhdeksi auttavaksi puhelimeksi yli kolmenkymmenen samanlaisen joukossa.

6.2 Symbolit, esitteet ja julisteet

Palvelevan puhelimen edustajainkokous perusti vuonna 1975 mainostoimikunnan, johon tulivat lehtori Marjatta Kaartinen Porista, diakoni Auvo Häkkinen Lappeenrannasta, diakoni Aulis Savioja Hyvinkäältä ja Palvelevan puhelimen sihteeri Erkki Kokko. Toimikunnalle annettiin tehtäväksi suunnitella sellainen Palvelevan puhelimen symboli, jota kukin paikkakunta voisi käyttää omassa tiedotuksessaan. Sovittiin, että kukin paikkakunta tekisi oman ehdotuksensa ja lähettäisi sen toimikunnalle.⁷⁶⁵ Paikallisista toimipisteistä ei kuitenkaan saatu sellaista aineistoa, jota olisi voitu käyttää Palvelevan puhelimen logon suunnittelussa. Työryhmä oli yhteydessä kahteen alan asiantuntijaan, mutta tyydyttävää esitystä ei saatu. Asia jäi avoimeksi.⁷⁶⁶ Hanke ei edennyt 1970-luvulla sen pitemmälle.

Vuonna 1980 johtokunnan työtä jatkanut Palvelevan puhelimen jaosto päätti pyytää taiteilija *Sinikka Rossilta* luonnosta sellaisesta symbolista, joka kuvaisi Palvelevan puhelimen keskustelussa tapahtuvaa yhteyttä.⁷⁶⁷ Kirkon perheasiain toimikunta hyväksyi lokakuussa 1981 taiteilijan tekemän luonnoksen Palvelevan puhelimen käyttöön.⁷⁶⁸ Kun vielä oli sovittu väreistä, symbolin toteutusohje lähetettiin Palvelevan puhelimen toimipisteille vuo-

⁷⁶³ Helsingin puhelinluettelo 96/1983, 5.

⁷⁶⁴ Helsingin seudun puhelinluettelot 106/1993, 107/1994, 7-8.

⁷⁶⁵ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 25.9.1975.

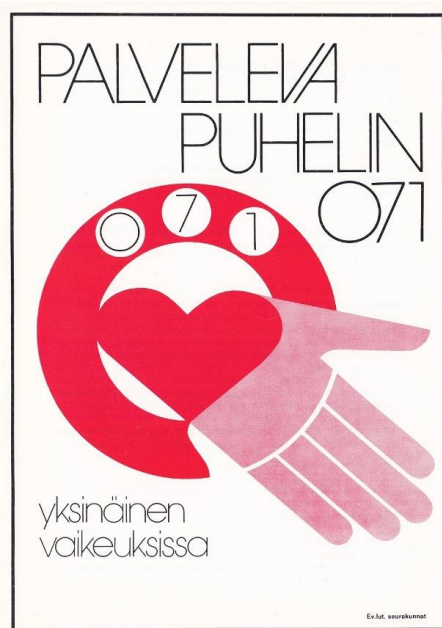
⁷⁶⁶ KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2 1976, 12.4.1976.

⁷⁶⁷ KHA PA Cg1 PP:n jaoston ptk 13.11.1980, § 6.

⁷⁶⁸ KHA PA Cb 4 KPT:n ptk 6.10.1981, § 5.

den 1982 viimeisessä kiertokirjeessä⁷⁶⁹ ja väreillä painettu juliste ja kortti seuraavassa kiertokirjeessä.⁷⁷⁰

Kuvassa 3 on valmiin symbolin pohjalta laadittu juliste. Soittajia lähestyttiin siinä sanoilla *yksinäinen* ja *vaikeuksissa*. Alkuaikojen ilmoituksen⁷⁷¹ sanonnat *epätoivoinen* ja *umpikujassa* olivat lieventyneet siinä yleisluontoisiksi *vaikeuksiksi*. *Yksinäisyys* säilyi entisellään. Palvelevan puhelimen uusi, kaikille toimipisteille yhteinen numero 071 oli näkyvästi esillä. Ruotsinkielinen Palveleva puhelin Samtalstjänst teki 1980-luvulla omat esitteensä ja julisteensa, joissa oli teksti ”Ring när du behöver någon att tala med”.⁷⁷²

Kuva 3 Palvelevan puhelimen vuonna 1981 valmistunut symboli sekä ruotsinkielisen Samtalstjänstin mainos.

Myöhemmin 1980-luvulla päätettiin vielä suunnitella kaikkien toimipisteiden käyttöön esite, joka kertoisi lyhyesti Palvelevan puhelimen toiminnasta. Esite suunniteltiin sellaiseksi, että kannessa oli Palvelevan puhelimen juliste, sisällä teksti ja takakannessa toimipisteiden luettelo. Tekstissä kerrottiin, että Palveleva puhelin tarjosi apuaan silloin, kun ihminen halusi puhua henkilökohtaisista tai ihmissuhteisiin liittyvistä kysymyksistä eikä luotettavaa keskustelukumppania ollut tavoitettavissa. Soitto Palvelemaan puheli-

769 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 5/1982, 7.12.1982,

770 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 1/1983, 10.3.1983.

771 Yksin? Umpikujassa? Epätoivoinena? Ks. luku 3.1.2.

772 KHA PA Mdb 3 PP:n esitteet.

meen tarjosi yhteyden toiseen ihmiseen. Luottamuksellisessa keskustelussa oli mahdollisuus avautua ja purkaa ahdistuksen tunteita. Päivystäjien valinnassa oli kiinnitetty huomiota kykyyn kuunnella ja antaa tukea vaikeassakin elämäntilanteessa olevalle ihmiselle. Päivystäjät saivat jatkuvaa koulutusta ja työnohjausta ja olivat sitoutuneet vaitiolovelvollisuuteen. Esitteen tekstiehdotus hyväksyttiin Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa 7.11.1986.⁷⁷³ Tekstin sisältö oli varsin yleisluontoinen. Siinä ei nimetty mitään yksittäisiä aihepiirejä, joista voi keskustella. Mitään viittausta itsemurhavaaraan tai muihinkaan kriiseihin ei ollut. Esitteen mukaan Palveleva puhelin oli tarkoitettu kenelle tahansa, joka halusi jutella asioistaan toisen ihmisen kanssa ja purkaa ahdistustaan.

Palvelevan puhelimen päivystysnumeron muuttuessa 1990-luvun alkupuolella tarvittiin uutta tiedotusmateriaalia.⁷⁷⁴ Uuden logon ja esitteen suunnittelijaksi löytyi hämeenlinnalainen *Risto Träff*. Edustajainkokous käsitteli lokakuussa 1991 hänen laatimansa ehdotukset uudeksi logoksi, esitteeksi ja julisteeksi.⁷⁷⁵ Kirkon perheasiain johtokunta hyväksyi uudet suunnitelmat 24.1.1992, mutta esitteet päätettiin painaa ja ottaa käyttöön vasta numero-uudistuksen tapahduttua.⁷⁷⁶

Uuden logon, esitteen ja julisteen yhteisenä nimittäjänä oli *avain*. Esitteen etusivulla ja julisteessa oli kuva ikkunasta ja teksti *Palveleva puhelin 10071 ...voi olla avain elämään*. Mitä tämä viittaus elämään tarkoitti? Oliko nämä sanat suunnattu itsemurhavaarassa oleville, se ei esitteestä käy ilmi. Takasivulla oli uusi logo, johon sisältyi Palvelevan puhelimen uusi numero 10071. Sivun alalaidassa logon alapuolella oli vielä teksti *...siellä missä sinäkin*. Sanat antoivat ymmärtää, että Palveleva puhelin on aina lähellä kenen tahansa käytettävissä. Logossa näkyi puhelinlaitteiden muuttuminen: kierrettävien numerolevyjen tilalle olivat tulleet näppäimet. Yhteen näppäimeen oli sijoitettu avaimenreikä. Esitteen sisäsivuilla oli teksti, joka muistutti aika paljon edellisen esitteen tekstiä, mutta oli lyhyempi. Siinä kerrottiin soittajalle, että ”Palvelevassa puhelimessa voit keskustella nimettömänä ja etsiä ratkaisuja yhdessä toisen ihmisen kanssa”. Lisäksi kerrottiin Palvelevan puhelimen taustasta kirkon työmuotona, päivystäjien koulutuksesta, vapaaehtoisuudesta ja ehdottomasta vaitiolovelvollisuudesta sekä kansainvälisistä yhteyksistä. Vielä mainittiin toiminnan periaatteet nimettömyys, luottamuksellisuus ja asiakkaan kunnioittaminen sekä tietenkin puhelinnumero. Taittavassa liepeessä oli vielä nimimerkki ”Tuntemattoman” kertomus siitä, kun

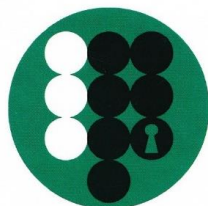
773 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 7.11.1986, § 7. Lisäksi esitteessä kerrottiin toiminnan taustasta kirkon työmuotona, kansainvälisistä yhteyksistä, organisaatiosta sekä valtakunnallisesta koordinaatiosta. Päivystäjät olivat teologeja, diakoniatyöntekijöitä, nuorisonohjaajia, sairaanhoitajia, opettajia, toimistotyöntekijöitä ja muiden ammattialojen edustajia. He eivät pyrkineet olemaan ammattiauttajia, vaan lähimmäistään ymmärtäviä ihmisiä. He eivät saaneet työstään erillistä korvausta.

774 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 19.3.1991, § 13.

775 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 14.10.1991, § 5.

776 KHA PA Cb 7 KPK:n johtok. ptk 24.1.1992, § 12.

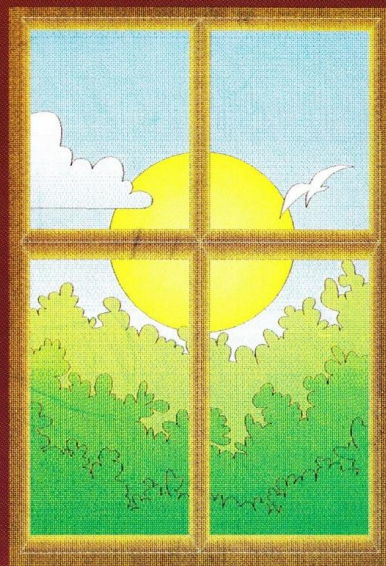
hänellä oli ollut vaikea tilanne elämässään. Hän olisi halunnut etsiä apua, mutta ei osannut eikä rohjennut. Sitten hän löysi puhelinluettelosta Palvelevan puhelimen numeron ja yllättyi. Hän löysi ihmisen, joka ymmärsi. Hän sai puhua, ja se helpotti. Ei tarvinnut edes esitellä itseään.⁷⁷⁷

Palveleva
puhelin
10071

...siellä missä sinäkin.

Printtialo MIKTOR Helsinki 1992

Palveleva
puhelin
10071

...voi olla avain
elämään.

Kuva 4 Palvelevan puhelimen esite vuodelta 1992.

Myöskään uutta esitettä ei ollut suunnattu millekään tietylle ihmisryhmälle, eikä mitään erityistä ongelmaa nimetty, ei edes yksinäisyyttä. Esitteen läpi lukeminen vaati aikaa. Sen voi ottaa mukaansa ja tutustua siihen rauhassa kotona ja panna sitten tallelle vastaisuuden varalle. Palvelevasta puheli-

⁷⁷⁷ KHA PA Mdb 3 PP:n esitteet 1980–2007.

mesta annettiin kuva matalan kynnyksen paikkana, jonne oli helppo ottaa yhteyttä.

Palvelevan puhelimen symboleissa, esitteissä ja julisteissa ei tuotu itsemurhakysymystä selkeästi esille. Palvelu suunnattiin yksinäisille, sellaisille, joilla oli vaikea tilanne elämässä ja niille, jotka halusivat purkaa ahdistustaan luottamuksellisessa keskustelussa.

6.3 Tiedotteet viestimille

Palvelevan puhelimen julkisuuskuvaa luotiin myös lehdistötiedotteiden välityksellä, joita Kirkon tiedotuskeskus julkaisi. Tiedotteita laadittiin yleensä jonkin merkittävän tapahtuman yhteydessä ja myöhemmin myös esimerkiksi jouluisin. Ensimmäinen ”merkittävä tapahtuma”, jolloin julkaistiin lehdistötiedote, oli Palvelevan puhelimen alkaminen, kuten luvussa 3.1.2 on kerrottu. Kun palvelu oli toiminut vuoden, julkaistiin tiedote. Siinä kerrottiin, että yötä kohti oli ollut 6-7 soittoa. Soittajien ikä oli vaihdellut murrosikäisistä vanhuksiin. Soittojen aiheet olivat koskeneet ihmisen erilaisia ahdistuksia, uskonnollisia kysymyksiä, perhe-elämän ongelmia, alkoholin käyttöä, yksinäisyyttä, sairautta, menetyksiä sekä seurustelu- ja seksuaaliongelmia. Nyt päivystystä tultaisiin tehostamaan, kun mukaan tulisivat Espoon ja Helsingin pitäjän seurakunnat, ja myös ruotsinkielinen päivystys tapahtuisi samassa paikassa, ei enää päivystäjän kotona. Keskustelun luottamuksellisuutta korostettiin voimakkaasti.⁷⁷⁸

Palvelevan puhelimen täyttäessä 15 vuotta 1.10.1979 lähetettiin tiedotusvälineille kirkon tiedotuskeskuksen välityksellä asiaa koskevaa materiaalia.⁷⁷⁹ Tiedotuskeskus julkaisi tiedotteen, jossa kerrottiin perustiedot Palvelevasta puhelimesta: toiminnan alkaminen ja laajuus, päivystysaikojen vaihtelu eri paikkakunnilla, edellisen vuoden puhelumäärät ja keskeisimmät keskustelujen aiheet, joita olivat yksinäisyys, alkoholi- ja avioliitto-ongelmat. Lisäksi mainittiin tärkeimmät toimintaperiaatteet kuten nimettömyys sekä se, että Suomessa tämä palvelu oli kirkon työtä päinvastoin kuin monissa muissa maissa. Palvelevan puhelimen tarkoituksen kerrottiin olevan auttaa epätoivoisia, yksinäisiä ja muissa elämänvaikeuksissa olevia ihmisiä. Heille tarjottiin mahdollisuus saada puhelimitse yhteys toiseen ihmiseen, joka oli valmis kuuntelemaan ja keskustelemaan. Myös Suomessa oli tavoitteena, että palvelu toimisi ympäri vuorokauden, kuten yleensä ulkomaisissa palveluissa. Tätä tavoitetta lähimmäs päästiin Helsingissä, jossa Palveleva puhelin päivysti joka päivä klo 21–06, ja samassa numerossa toimi päivällä Suomen mielen-terveysseuran SOS-palvelu eli itsemurhien ehkäisykeskus.⁷⁸⁰

⁷⁷⁸ HOSA Lehdistölle ja radiolle 28.9.1965.

⁷⁷⁹ HKA SA Cec 2 PP:n johtok. ptk 21.8.1979, § 14.

⁷⁸⁰ KHA TKA 5.3.1.1.21 Tiedote 20.9.1979: Palvelevan puhelimen toimintaa 15 vuotta.

Tiedotteita viestimille julkaistiin myös joidenkin merkittävien tapahtumien yhteydessä. Tällainen oli vuonna 1984 järjestetty Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhla. Tiedote oli hyvin suppea. Siinä kerrottiin vain 4.10.1984 Temppeliaukion kirkossa pidettävän juhlan ohjelman sisältö, kuten esimerkiksi, että juhlaesitelmän pitäisi professori Kalle Achté. Mitään muuta Palvelevasta puhelimesta ei mainittu.⁷⁸¹

Vuonna 1987 julkaistiin tiedote joulun alla. Sen keskeinen sisältö oli, että Palveleva puhelin toimii myös joulunpyhinä, jolloin keskustelun aiheena oli usein yksinäisyys. Palvelevan puhelimen toimintaideana oli kahden toiselleen tuntemattoman ihmisen välinen luottamuksellinen keskustelu. Hätätilanteessa pyrittäisiin hankkimaan paikalle muuta apua, mutta päivystäjät eivät tavanneet soittajia henkilökohtaisesti.⁷⁸² Tässä tiedotettiin myös yleisölle, että Palvelevan puhelimen toiminta oli vain päivystyspaikalla tapahtuvaa toimintaa. Palveleva puhelin ei välittänyt tapaamisia soittajan ja päivystäjän välille. Hätätilanteessa pyrittiin kyllä hankkimaan paikalle apua. Taustapäivystyskäytäntö, josta kerrottiin luvussa 3.2.4, näytti tässä vaiheessa jääneen taakse.

Vuonna 1988 Suomessa järjestetyn kongressin yhteydessä julkaistiin lehdistötiedote. Siinä kerrottiin ensisijaisesti kongressista ja sen ohjelmasta, josta nostettiin esille erityisesti puhelinauttamisen etiikka ja päivystäjän maailmakatsomuksen merkitys työssä. Vaikka puhelinauttamisen säännöt kielsivät painostamasta soittajaa uskonnollisesti, ideologisesti tai poliittisesti, päivystäjän maailmankatsomus oli mukana työssä joka tapauksessa osana hänen persoonallisuuttaan. Päivystäjän oman maailmankatsomuksen tulisi olla riittävän vahva, jotta hän voisi auttaa sellaista ihmistä, jolla oli erilainen maailmankatsomus.⁷⁸³ Tiedotteessa oli lisäksi tietoa puhelinauttamisesta ja sen laajuudesta yleensä sekä perustiedot Palvelevasta puhelimesta. Tiedotteen lopussa esitettiin seurakunnille toivomus, että ne tulisivat entistä enemmän mukaan Palvelevan puhelimen työhön, koska yhteiskunta muuttui ja yksinäisyys lisääntyi. Päivystäjiä olisi kyllä tarjolla, mutta seurakunnilta puuttui resursseja heidän kouluttamiseensa.⁷⁸⁴

Tammikuussa 1991 julkaistiin tiedote Palvelevan puhelimen edellisen vuoden tilastojen valmistuttua. Maailmantilanteen arveltiin heijastuvan Palvelevan puhelimen soitoissa lisääntyneenä pelkona ja turvattomuutena. Monet olivat puhuneet sodasta. Valtaosa soittajista oli ollut työikäisiä ikäryhmään 25–44 kuuluvia. Naisia ja miehiä oli ollut yhtä paljon. Yksinäisyys ja psyykkinen sairaus olivat olleet yleisimpiä keskustelunaiheita. Psyykkisiä

⁷⁸¹ KHA TKA 5.3.1.1.26 Tiedote 25.9.1984: Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhla 4.10.

⁷⁸² KHA TKA 5.3.1.1.29 Tiedote 15.12.1987: Palveleva puhelin vastaa myös jouluna.

⁷⁸³ Tiedotteessa siteerattiin esitelmän pitäjää saksalaista pastori Jürgen Bartholdia, jonka mukaan jäsentynyt maailmankatsomus auttoi päivystäjiä ”seuraamaan avuntarvitsijaa varjojen maahan”, kun taas epävarma kuuntelija seiso i ulkopuolella saarnaamassa soittajalle valosta.

⁷⁸⁴ KHA TKA 5.3.1.1.32 Tiedote 8.7.1988: IFOTES:in kongressi Helsingissä: Maailmankatsomusta ei voi eristää puhelinauttamisesta.

sairauksia koskevien keskustelujen arveltiin lisääntyneen siksi, että avohoidossa olevat psyykkisesti sairaat soittivat enemmän ja säännöllisemmin. Lähtövalaisuudessa tulnaisiin ottamaan käyttöön sellainen valtakunnallinen päivystysnumero, joka mahdollistaisi puhelun kääntymisen ruuhkaisesta päivystyspisteestä toiseen päivystyspisteeseen.⁷⁸⁵

Syksyllä 1992 julkaistiin valtakunnallisten neuvottelupäivien yhteydessä tiedote, jossa painottui vapaaehtoisten päivystäjien merkitys. Vuonna 1976 puolet päivystäjistä koko maassa oli ollut vapaaehtoisia ja puolet seurakuntien työntekijöitä. Vuonna 1991 vapaaehtoisten osuus oli noussut kahteen kolmasosaan. Palvelevan puhelimen kerrottiin täydentävän ammattilaisten antamaa apua. Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri arveli vapaaehtoisten määrän lisääntymisen johtuvan taloudellisesta lamasta, joka oli kasvattanut vapaaehtoistyöhön kohdistuvia odotuksia. Ihmiset olivat ymmärtäneet, että hädässä olevien auttamisessa tarvittiin vapaaehtoista panosta.⁷⁸⁶

Vuoden 1993 syyskuussa julkaistiin jälleen tiedote, jossa kerrottiin edellisen vuoden puhelutilastoja. Pääosa soittajista oli nuoria työikäisiä, mutta kuitenkin vain runsas neljännes soittajista oli työelämässä. Yksinäisyys ja ihmissuhdeongelmat olivat soitoissa päällimmäisiä kysymyksiä. Myös mielenterveysongelmat ja eri tavoin koettu syrjäytyneisyys yhteiskunnasta nousivat esille. Monet soittajat etsivät ahdistukseensa tukea uskosta. Sekä kirkon antama hengellinen tuki että muualta tuleva hoidollinen tuki olivat tällöin tarpeen. Alun perin Palveleva puhelin oli perustettu auttamaan itsemurha-vaarassa olevia ihmisiä. Palveleva puhelin oli kuin luterilaisen kirkon rippituoli. Sinne voi kuka tahansa soittaa, purkaa taakkaansa ja jatkaa matkaa keventynein mielin. Jonojen vuoksi kaikki eivät saaneet edellisen vuoden aikana yhteyttä Palvelemaan puhelimeen. Suunnitelmissa olikin sellainen uusi tekninen ratkaisu, jossa soitto siirtyisi toiseen Palvelemaan puhelimeen, jos lähin olisi varattuna.⁷⁸⁷

Kun Palveleva puhelin juhli 30-vuotista toimintataivaltaan vuonna 1994, oli tarkoitus julkaista laaja tiedote.⁷⁸⁸ Siinä oli viisi otsikkoa:

Millaista apua Palveleva puhelin tarjoaa;
Palveleva puhelin kirkon työmuotona;
Päivystäjien koulutus ja valinta;
Kansainväliset toimintaperiaatteet;
Toiminnan alku

⁷⁸⁵ KHA TKA 5.3.1.1.37 Tiedote 29.1.1991: Pelko ja turvattomuus ovat lisääntyneet Palvelevan puhelimen soitoissa.

⁷⁸⁶ KHA TKA 5.3.1.1.40 Tiedote 29.9.1992: Palveleva puhelin tarjoaa vapaaehtoisille tilaisuuden auttaa.

⁷⁸⁷ KHA TKA 5.3.1.1.42 Tiedote 28.9.1993: Palveleva puhelin on luterilainen rippituoli. Tiedotteessa kuvatus kaltainen tekninen päivystysjärjestelmä toteutui vasta vuonna 2007. Kirkon perheasiain yksikön tk 2007, 14.

⁷⁸⁸ HOSA Tiedoteluonnos 29.9.1994: Palveleva puhelin ihmisten auttajana.

Luonnos tiedotteeksi on säilynyt, mutta sitä ei ilmeisesti julkaistu, koska samana syksynä, vieläpä juuri ennen Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhliä tapahtui matkustajalautta Estonian uppoaminen. Silloin julkaistiin uusi tiedote, jossa tuotiin esille Palvelevan puhelimen merkitystä kriisiauttajana. Tiedotteessa kerrottiin, että noin kolmannes Palvelevan puhelimen soittoista onnettomuuden jälkeisenä yönä oli käsitellyt tapahtunutta. Osan soittajista kerrottiin olleen paniikissa. Palvelevaa puhelinta, joka täytti juuri 30 vuotta, kuvattiin ”suomalaisen ahdistuksen kanavaksi”. Tiedotteessa viitattiin myös Palvelevan puhelimen 30-vuotisjuhlakirjassa julkaistuu Sorrin ja Sihvon tutkimukseen Palvelevan puhelimen soittajista. Sen mukaan soittajien henkinen kuormitus, yksinäistyminen, taloudelliset ongelmat ja itsemurhahaltius olivat lisääntyneet. Ongelmat näyttivät kasaantuvan samoille ihmisille. Alueellisia erojakin oli havaittu: Kainuussa painottui nuorten miesten eristyneisyys ja ahdistus, Helsingissä mielenterveysongelmat. Erityisesti miehet olivat usein ajautuneet jo pitkälle yksinäisyyteen ja äärimmäiseen hätään. Juopuneita ja huumeiden vaikutuksen alaisia soittajia ei väheksytty. Itsemurhavaara oli usein heidän kohdallaan suurin. Jos soittaja halusi, hänet voitiin ohjata hoitoon tai äärimmäisessä tapauksessa tilata paikalle ambulanssi. Palvelevan puhelimen merkitys oli siinä, että sinne oli helppo ottaa yhteyttä. Siellä ei annettu terapiaa, vaan lähimmäisyyttä ja rinnalla kulkemista.⁷⁸⁹ Tässä tiedotteessa yhdistyi kaksi asiaa: Palvelevan puhelimen alkupe-
räinen tavoite auttaa itsemurhavaarassa olevia oli edelleen olemassa, mutta sen rinnalla tuotiin esille mahdollisuutta auttaa muissa äkillisissä kriisitilanteissa, myös suuronnettomuuksissa.

Joulun läheisyydessä julkaistujen tiedotteiden keskeinen viesti oli yleensä, että Palveleva puhelin oli avoinna juhlapyhinäkin, jolloin monet muut auttamispaikat olivat kiinni. Juhlapyhinä yksinäisyys saattoi korostua, koska joulukuoli oli perheiden juhla, mutta kaikilla ei ollut läheisiä ihmisiä, joiden kanssa viettää joulukuoli. Silloin yksinäisyys ikään kuin tiivistyi, ja joulukuoli viettäminen voi tuntua vaikealta ja ahdistavalta. Yksinäisyys olikin tärkeimpiä yhteydenoton syitä Palvelevassa puhelimessa, joka oli tarkoitettukin juuri tällaisille yksinäisille. Vuoden 1991 joulutiedotteessa todettiin, että Palvelevan puhelimen keskustelunaiheita olivat lisääntyvässä määrin myös psyykinen sairaus ja itsemurha. Syyksi näiden aiheiden lisääntymiseen arveltiin avohoidon riittämättömyyttä. Lisäksi tässä tiedotteessa todettiin lama-ajan lisänneen ihmisten ahdistusta. Soittojen aiheissa tulivat esille taloudelliset ja työhuolet. ”Suurin tuska tuntui olevan työikäisillä, 25–44 -vuotiaitten ikäryhmään kuuluvilla miehillä.” Palvelevaa puhelinta verrattiin rippituoliin, jossa ihmisten paineita helpotetaan kuuntelemalla, keskustelu on luottamuksellista, ja vaihtolo sitoo päivystäjää. Keskustelun lähtökohtana olivat aina soittaja ja hänen esittämänsä asiat. Vaikka erilaiset puhelinpalvelut lisääntyivätkin, Palveleva

⁷⁸⁹ KHA TKA 5.3.1.1.44 Tiedote 29.9.1994: Palveleva puhelin on ahdistuksen kanava. ”Missä Jumala oli viime yönä?”

puhelin tulisi aina säilyttämään paikkansa.⁷⁹⁰ Vuoden 1993 joulutiedotteessa kerrottiin myös vuodenvaihteesta tapahtuvasta numeronmuutoksesta sekä päivystysajat.⁷⁹¹ Uudesta numerosta oli kerrottu jo helmikuussa 1993 julkaisutussa tiedotteessa, koska osa Palvelevista puhelimesta otti uuden numeron käyttöön jo maaliskuussa.⁷⁹²

Palvelevan puhelimen tiedotteissa näkyvät myös ne muutokset, joita yhteiskunnassa oli tapahtunut, ja jotka heijastuivat Palvelevan puhelimen vuositilastoissa. Yksivuotistiedotteessa ei ollut vielä mitään mainintaa psyykkisistä vaikeuksista soittojen aiheena. Niiden lisääntyminen alkoi näkyä sekä tilastoissa että tiedotteissa 1980–1990-lukujen taitteessa. Samoihin aikoihin nousi itsemurhakysymys uudelleen esille. Siihen saattoi tosin vaikuttaa se, että itsemurhien ehkäisyprojekti oli ajankohtainen ja esillä julkisuudessa. Tiedotteissa itsemurha-aihetta ei kuitenkaan ollut mainittu aikaisemmin.

6.4 Muuta tiedotusta

6.4.1 Filmi Palvelevasta puhelimesta

Tammikuussa 1973 Palvelevan puhelimen johtokunnan kokouksessa ilmoitettiin, että Kirkon tiedotuskeskus suunnitteli filmiä Palvelevasta puhelimesta. Johtokunta piti filmin toteutumista Palvelevan puhelimen tiedotuksen kannalta tarpeellisena. Se toivoi kuitenkin yhteistyötä Kirkon tiedotuskeskuksen kanssa, jotta filmin tekemisessä olisi alan asiantuntemusta.⁷⁹³ Kun suunnitelma myöhemmin konkretisoitui, valittiin Sakari Repola, Kaarle Viika ja sihteeri edustamaan Palvelevaa puhelinta palaverissa, joka pidettäisiin Kirkon tiedotuskeskuksen työryhmän kanssa tammikuun alkupuoliskolla.⁷⁹⁴

Filmi valmistui keväällä 1975. Se sisälsi tiiviin 18 minuutin paketin tietoa Palvelevan puhelimen taustasta, toimintatavoista ja periaatteista. Painotuksena oli itsemurhavaarassa olevien auttaminen. Filmissä kerrottiin monipuolisesti Palvelevan puhelimen synnystä, periaatteista ja käytännöistä. Siinä haastateltiin Chad Varahia, joka kertoi puhelinauttaminen alkamisesta ja Samaritans-järjestön synnystä. Välillä käytiin Palvelevan puhelimen koulutustilaisuudessa, jossa aiheena oli kriisi. Kerrottiin keskustelujen luottamuksellisuudesta ja nimettömyydestä, päivystäjän pätevyysvaatimuksista, valinnasta ja koulutuksesta sekä keskeisistä keskustelunaiheista, joita olivat alko-

⁷⁹⁰ KHA KTA 5.3.1.1.38 Tiedote 17.12.1991: Palveleva puhelin mittaa ajan ahdistusta.

⁷⁹¹ KHA KTA 5.3.1.1.42 Tiedote 15.12.1993: Palveleva puhelin päivystää joulunakin.

⁷⁹² KHA KTA 5.3.1.1.41 Tiedote 16.2.1993: Päivystysnumero muuttuu osassa Palvelevia puhelimia maaliskuun alusta.

⁷⁹³ HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 31.1.1973, § 10.

⁷⁹⁴ HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 17.12.1973, § 6.

holiongelmat, ihmissuhdeongelmat, masentuneisuus ja yksinäisyys. Päivystäjiä haastateltiin.⁷⁹⁵

Paikallisille Palveleville puhelimille ilmoitettiin, että filmi oli valmistunut, ja sen päätarkoitus oli esittää Palvelevan puhelimen työn sisältöä, periaatteita ja ideologiaa suurelle yleisölle. Filmi oli kenen tahansa lainattavissa Kirkon tiedotuskeskuksesta ja mahdollisesti myös Palvelevan puhelimen sihteeriltä.⁷⁹⁶ Se tultaisiin esittämään myös televisiossa TV 2:ssa 25.9.1975.⁷⁹⁷ Filmin merkitys oli kahdenlainen, tiedotuksellinen ja koulutuksellinen. Erkki Kokon Palvelevan puhelimen päivystäjän oppaassa mainittiin filmin katsominen yhtenä osana peruskurssin ohjelmaa.⁷⁹⁸

6.4.2 Muita tiedotussuunnitelmia

Tiedotuskysymykset olivat aika-ajoin esillä Palvelevan puhelimen kokouksissa. Vuonna 1981 työntekijäkokouksessa keskusteltiin Palvelevan puhelimen toiminnan ”virkistämisestä”, jolla tarkoitettiin toiminnan mainostamista ja tiedottamista sekä päivystäjien hankkimista ja koulutusta. Todettiin, että toiminnan tärkeimpiä edellytyksiä olivat hyvä koulutus ja tehokas mainonta. Mainonta pitäisi suunnitella kullakin paikkakunnalla paikallisia oloja vastaavaksi niitä menetelmiä käyttäen, jotka toimisivat parhaiten. Niitä olisivat esimerkiksi säännöllinen lehti-ilmoittelu, julisteet, lehtikirjoitukset ja mainonta elokuvateattereissa.⁷⁹⁹ Mainonnan sisällöstä ei puhuttu.

Vuonna 1984 vietettävä Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhla vaati Palvelevan puhelimen jaostoa laatimaan tiedotussuunnitelman. Sen yhtenä osana jaosto päätti anoa Posti- ja telehallitukselta Palvelevalle puhelimelle omaa

795 KAVI YSL-1485 Palveleva puhelin -filmi.

Filmissä oli kehyskertomuksena itsemurhaa yrittäneen nuoren naisen auttaminen, kun poikaystävänsä oli hänet jättänyt. Kuvauksessa oli dramatiikkaa: ambulanssi kiiti pitkin Helsingin katuja. Koulutustilaisuudessa ruodittiin lavastettua puhelinkeskustelua ja kuultiin Kaarle Viikan opetusta kriiseistä: Kriisi ei ole sairaus. Kriisiin sisältyy mahdollisuus. Lähimmäisen apu kriisissä saattaa olla merkittävää. Kriisi ei ole pysyvä olotila, vaan kestää jonkin aikaa. Soittajaa helpottaa, kun hän saa puhua. Palvelevan puhelimen toimintatavasta annettiin myös asiatietoa. Sen idea on olla henkisen hädän ensiapuasema silloin, kun muut paikat ovat kiinni. Haastatellun päivystäjän mielestä päivystäjät olivat etuoikeutettuja, kun he saivat olla lähellä ihmistä silloin, kun hänellä oli vaikeaa. Päivystäjälle vaikeinta oli se, kun joku oli tekemässä itsemurhaa. Joskus puhelun aikana joku rohkaistui niin, että hänen ei tarvinnutkaan toteuttaa suunnitelmaansa. Filmin loppupuolella Chad Varah kertoi vielä, että ensimmäisen kymmenen vuoden aikana Lontoossa itsemurhat vähentyivät 37 %. Hän vakuutti, että he eivät lopettaisi, ennen kuin sama olisi tapahtunut kaikkialla maailmassa.

796 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 3/1975, 7.5.1975.

797 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 6/1975, 4.9.1975. Tämän kirjoittaja muistaa nähneensä filmin televisiosta.

798 Kokko 1980, 37.

799 KHA PA PP:n työnt.kok. muistio 19.5.1981, § 10.

postimerkkiä.⁸⁰⁰ Posti- ja telehallitus otti asiaan periaatteessa myönteisen kannan, ”mutta ei katsonut voivansa toteuttaa postimerkkiä vielä vuonna 1984”.⁸⁰¹ Palvelevalle puhelimelle tarjottiin mahdollisuutta julkaista mielen-terveysaiheinen postimerkki yhdessä Suomen Mielenterveysseuran kanssa. Palvelevan puhelimen neuvottelukunta, entinen jaosto, oli kuitenkin sitä mieltä, että olisi parempi, jos kumpikin osapuoli saisi oman postimerkkinsä. Päätettiin pyytää Palvelevalle puhelimelle oma postimerkki vuonna 1988, jolloin Suomessa tultaisiin järjestämään kansainvälinen puhelinuuttajien kongressi.⁸⁰² Posti- ja telehallitus ei kuitenkaan suostunut postimerkin julkaisemiseen 1988. Aikaisin mahdollinen ajankohta olisi 1990-luvulla.⁸⁰³ Tämän jälkeen Palvelevan puhelimen postimerkkihankkeesta luovuttiin.

Muitakin uusia tiedotuskanavia etsittiin. Yhden mahdollisuuden tarjosivat hiljattain toimintansa aloittaneet radion paikalliskanavat. Palvelevan puhelimen ja Kirkon tiedotuskeskuksen yhteinen tiedotustyöryhmä aikoi laatia paikallisradioita varten materiaalipaketin, joka sisältäisi Palvelevasta puhelimesta kirjallista materiaalia ja nauhoitetun haastattelun. Tarkoitus oli, että materiaalin lisäksi paikalliset toimittajat haastattelisivat alueen Palvelevan puhelimen edustajia.⁸⁰⁴

Vuoden 1987 työntekijäkokouksessa oli vieraana Kirkon tiedotuskeskuksen osastopäällikkö *Anneli Janhonen*, joka selvitti tiedotukseen liittyviä perusnäkökohtia. Tiedotettaessa pitäisi erikoisesti kiinnittää huomiota siihen, ketä varten ja miksi tiedotettiin sekä ilmaista selkeästi se, mitä oli tarjolla. Erilaisia ilmoituskanavia voisivat olla oma seurakuntalehti, paikallislehti tai -radio, maakuntalehti ja ilmoitustaulu. Säännöllinen ilmoittelu olisi tärkeää.⁸⁰⁵

Palvelevan puhelimen työntekijäkokouksessa vuonna 1986 käsiteltiin Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan esittämiä näkökohtia siitä, että itsemurhavaarassa oleville tarjottavaa apua pitäisi pitää enemmän esillä esimerkiksi tiedotuksen avulla. Esille tuli muun muassa seuraavia ajatuksia: On tärkeää, että Palvelevan puhelimen yhteydenottokynnys on mahdollisimman matala, jotta sinne voi soittaa pienissäkin asioissa. Mainonnan sisältö pitäisi suunnitella niin, että sekä kriisissä että pienemmissä asioissa voi soittaa. Kysyttiin myös, miksi Palvelevan puhelimen luonnetta pitäisi muuttaa. Miksi palata siihen, mitä se oli alussa? Eikö Palveleva puhelin saisi muuttua? Oliko itsemurhakysymys arvokkaampi kuin muut kysymykset? Tärkeintä olisi, että keskustelussa syntyisi sellainen yhteys, että soittaja ei tee itsemurhaa. Avohuollon kehitys pakotti siihen, että profiili oli pidettävä matalalla. Valtakunnallinen tiedotus saattaisi haitata erityisesti sellaisia suuria Palvelevia puhe-

800 KHA PA Cg1 PP:n jaoston ptk 29.9.1982, § 7.

801 KHA PA Cg1 PP:n jaoston ptk 28.9.1983, § 5.

802 KHA PA Cg1 PP:n neuv.k. ptk 9.5.1986, § 11.

803 KHA PA Cg1 PP:n neuv.k. ptk 27.3.1987, § 10.

804 KHA PA Cg 1 PP:n neuv.k. ptk 12.9.1986, § 7.

805 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 20.5.1987, § 5.

limia, joissa nytkään kaikki eivät saaneet yhteyttä. Mainonnan sanavalinnassa pitäisi ottaa huomioon yhteydenoton matala kynnyks. Kaikkien puhelimiin pitäisi käyttää samanlaisia sanontoja.⁸⁰⁶ Viittaus avoimuuden kehitykseen tarkoittanee sitä psykiatrisen hoidon rakennemuutosta, joka 1980-luvun puolivälissä oli vasta alussa. Palvelevalla puhelimella oli odotettavissa lisääntyviä psykiatristen avohoitoipotilaiden soittoja, kun laitoshoidon purettaisiin ja avohoito ei ehkä pystyisi ainakaan heti huolehtimaan sairaaloista kotiutetuista pitkäaikaispotilaista.

Vuoden 1995 edustajainkokouksessa kerrottiin aivan uudesta tiedotuskanavasta: Kirkkohallitus oli menossa Internetiin. Kirkkohallituksen työntekijät saivat vuoden 1997 alussa Internet-liittymän ja sähköpostiosoitteen. Tämä antaisi monia uusia mahdollisuuksia. Internetissä tulisivat olemaan esillä kirkkohallituksen eri yksiköt, Palveleva puhelin perheasiain yksikön yhteydessä sekä hiippakunnat ja seurakunnat. Palvelevasta puhelimesta kerrottaisiin numerot ja aukioloajat, millaista apua se antoi ja miten päivystäjäksi pääsi. Lisäksi kerrottaisiin valtakunnallisesta koordinoinnista, ja esillä olisi Palvelevan puhelimen valtakunnallisia tilastoja. Kokouksessa ei osattu vielä ottaa kovin yksityiskohtaisesti kantaa uuteen asiaan. Todettiin vain, että Internetin välityksellä ei voinut tarjota luottamuksellista sielunhoitoa.⁸⁰⁷ Varsin pian tämän jälkeen kirkossa ruvettiin kuitenkin selvittämään Internet-auttamisen mahdollisuuksia. Ennen kuin asiassa päästiin konkreettisiin toimiin, ehti vuosituhat vaihtua.⁸⁰⁸

806 KHA PA Ci 1 PP:n työnt.kok. muistio 21.5.1986, § 3.

807 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 27.9.1995, § 7.

808 Kirkkohallituksessa perustettiin vuonna 1998 verkkoauttamista kartoittava työryhmä, jonka jäseninä olivat verkkotoimittaja Riku Moisio, Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri ja korkeakoulutuksen sihteeri Hannu Majamäki. Työryhmä sai tammikuussa 1999 valmiiksi selvityksensä ”Vuorovaihteinen auttaminen Internetissä”. Tämän pohjalta kirkkohallituksen virastokollegio antoi kirkon korkeakoulutukselle tehtäväksi käynnistää sähköpostisielunhoitopalvelun pilottiprojektina. Mukana työryhmässä oli kahdeksan korkeakoulupappia. Vuonna 2001 oli tarkoitus aloittaa valtakunnallinen palvelu, jota kuitenkin ei aloitettu kolmesta syystä: Tietoturva ei pidetty niin riittävänä, että sille olisi voitu saada tietosuojavaltuutetun hyväksyntä. Kävijämäärä kirkon verkkosivuilla oli lyhyessä ajassa lisääntynyt niin runsaasti, että käytettävissä olevalla työvoimalla ei tehtävään uskallettu ryhtyä. Kirkon päätös valtakunnallisen palvelun rakentamisesta puuttui. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtakunnallinen verkkoauttamispalvelu. Esiselvitys, 3. Palvelevan puhelimen Internetissä toimiva rinnakkaispalvelu ”Palveleva netti” aloitti toimintansa vuonna 2005. Kirkon perheasiain yksikön tk 2005, 13.

7 Palvelevan puhelimen asema itsemurhien ehkäisyytön kokonaisuudessa

7.1 Itsemurhien ehkäisyytoiminnan alku

7.1.1 Itsemurhavaarassa olevien auttaminen Suomessa

Palvelevan puhelimen syntyäikoihin tarjolla olevasta avusta itsemurhaa harkitseville on hankala löytää tietoa. Syynä lienee se, että mitään järjestelmällistä apua itsemurhaa harkitseville ei yksinkertaisesti ollut olemassa ennen Palvelevan puhelimen perustamista. Vielä vuonna 1974 julkaistussa itsemurhakomitean mietinnössä todettiin, että itsemurhakysymys tiedostettiin vasta sitten, kun itsemurha tai sen yritys oli tapahtunut, jolloin tapaus kuului lääketieteelliselle hoito-organisaatiolle. Siitä syystä itsemurhia koskevaa keskustelua, pohdintaa ja tutkimusta oli pääasiassa psykiatrien, psykologien ja osin sosiaalihoitajien keskuudessa, eli siis välittömästi psykiatriseen hoito-organisaatioon kytkeytyvien ammattiryhmien keskuudessa.⁸⁰⁹

Jouko Lönnqvist totesi vuonna 1972 Sosiaalilääketieteellisessä Aikakauslehdessä julkaistussa artikkelissa, että itsemurhien ehkäisytyö oli ollut siihen asti organisoitumatonta ja melko tavalla laiminlyötyä. Koska itsemurha oli terveydenhuollossa harvinainen ja syiltään niin yksilöllinen tapahtuma, oli spesifejä ehkäisyn keinoja ollut vaikea löytää ja soveltaa käytännössä. Huomattava osa itsemurhan tehneistä oli hakeutunut ennen tekoaan psykiatriseen hoitoon. Vaikka itsemurhaongelmaa ei ollutkaan aihetta liiaksi ”psykiatrisoida”, tuntui hänen mielestään tarkoituksenmukaiselta keskittää itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaongelmien käsittely psykiatriseen avohoito-organisaatioon, jonka piirissä työskenteli itsemurhavaarassa olevia potilaita auttamaan koulutettua henkilökuntaa.⁸¹⁰

Vuonna 1971 ilmestyneessä psykiatrian oppikirjassa tulevia lääkäreitä opastettiin auttamaan itsemurhavaarassa olevia potilaita:⁸¹¹

Voidaksemme auttaa itsemurhaa suunnittelevaa potilasta meidän tulisi kyetä ymmärtämään hänen psykodynaaminen⁸¹² elämäntaustansa. Fatalistinen ja ulkonaisten ristiriitojen merkitystä väheksyvä asenne ei ole hyväksi. Olisi edullista, jos yleislääkärikin voisi varata kylliksi aikaa depressiiviselle potilaalle. Ymmärtäväinen, kiinnostunut ja osaa ottava suhtautuminen potilaaseen on tärkeintä, eikä il-

⁸⁰⁹ Itsemurhakomitean mietintö, 1974, 18.

⁸¹⁰ Lönnqvist 1972, 340.

⁸¹¹ Achté et al. 1971, 696.

⁸¹² Tässä käsite ”psykodynaaminen” tarkoittanee yksilön psyykkisiä tarpeita ja voimia. Partonen & Lönnqvist 2014.

man positiivista potilaan ja lääkärin välistä suhdetta voitane näissäkään tapauksissa toivoa hoidosta olevan tehokasta apua. Kriisin aikana olisi edullista, jos potilas voisi käydä lääkärin luona tavallista useammin. Lääkäri voisi tällöin täyttää potilaan elämässä sitä tyhjiötä, jossa itsemurhavaarassa elävä potilas usein elää intressipiirinsä kaventuessa. Kuolemanhalun takana on usein elämänpelko. Useimmiten on edullista käsitellä potilaan kanssa avoimesti itsemurhaongelmaa. Monesti somaattinen sairaus näyttää vähentävän itsemurhan vaaraa depressiopotilaalla, ja sen parantuminen vaikuttaa toisin päin. Tämä voitaneen ymmärtää ylimmän määrämäärän rangaistuksen nojalla, joka tyydyttyä jo potilaan elimellisen sairauden aiheuttamissa vaivoissa. Tilanne voi kuitenkin olla toisinkin päin.

Kirjassa mainittiin myös, että uusinta itsemurhien ehkäisyssä ovat itsemurhien preventiokeskukset, joita esimerkiksi Yhdysvalloissa oli toista sataa, ja Suomessakin oli sellainen aloittanut vuonna 1970 Suomen Mielenterveysseuran ja kirkon yhteistyönä. Lisäksi mainittiin, että useissa maissa kehitettiin 1960-luvulla kirkon palvelevien puhelimien verkosto, jossa tehdään itsemurhien ehkäisyä puhelinpalvelun avulla. Tällaiset palvelevat puhelimet toimivat yhteistyössä psykiatrisen alan koulutuksen saaneiden kanssa.⁸¹³ Maininta psykiatrian oppikirjassa kertonee Palvelevan puhelimen nauttimasta arvostuksesta myös kirkon toiminnan ulkopuolella.

Miten sairaalassa sitten hoidettiin sinne päätyneitä itsemurhaa harkitsevia potilaita? Esimerkiksi Kalle Achtén kirjoittamassa Lapinlahden sairaalan 150-vuotishistoriikissa mainittiin, että Lapinlahden sairaalan alaisuudessa toimivassa konsultaatiopoliklinikassa sosiaalityöntekijät tapasivat itsemurhaa yrittäneitä potilaita, jotka muodostivat valtaosan klinikan päivystystapauksista.⁸¹⁴ Kyseinen konsultaatiopoliklinikka aloitti toimintansa vuonna 1972.⁸¹⁵ Tiedossa ei ole, millä tavalla sosiaalityöntekijöitä koulutettiin tällaisten potilaiden kohtaamiseen. *Mervi Ahlan* ja *Lauri Tarvaisen* kirjoittamassa vuonna 1959 ilmestyneessä sosiaalityön oppikirjassa ”Henkilökohtainen huolto” ei ollut mitään mainintaa itsemurhaa harkitsevista asiakkaista. Siinä kerrottiin kyllä yhteiskunnan muutoksista, kuten kaupungistumisesta sekä teollistumisesta ja muutosten aiheuttamasta avuntarpeesta sekä sosiaalihuollon luonteesta ja auttamistavoista, mutta itsemurhakysymystä ei sivuttu.⁸¹⁶

Sairaaloissa toimi hoitohenkilökunnan rinnalla myös seurakuntien palkkaamia sairaalateologeja. *Irja Kilpeläinen*, joka toimi sairaalasielunhoitajana Hesperian sairaalassa vuosina 1961–1970,⁸¹⁷ kertoi Vartija-lehdessä vuonna 1967 julkaistussa artikkelissa joutuvansa päivittäin tekemisiin henkilöiden kanssa, jotka ovat joko yrittäneet päättää elämänsä tai pakenevat ajatuksis-

⁸¹³ Achté et al. 1971, 696.

⁸¹⁴ Achté 1991, 163, 166.

⁸¹⁵ Achté 1991, 162–163.

⁸¹⁶ Alha & Tarvainen 1959, 13–19, 32–33.

⁸¹⁷ Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 180.

saan tähän mahdollisuuteen. Jokainen heistä on erilainen, ja jokaisen kohdalla ajatus kasvaa henkilön koko elämänkentästä ja eletystä elämästä. Siksi sielunhoitajakaan ei voi käsitellä ongelmaa potilaan kanssa jonakin irrallisenä osana, johon voitaisiin saada äkillinen ratkaisu, vaan vaikeasti lähestyttävänä ja komplisoituna asiana.⁸¹⁸

Kilpeläisen mukaan potilaalla oli paljon syyllisyyttä, joka ilmeni kerroksittain. Ensimmäisenä tuli kysymys, tekikö hän anteeksiantamattoman synnin tehdessään itsemurhan. Tämä pelko perustui niihin vanhoihin opetuksiin, joita kirkon piirissä oli esitetty. Kilpeläinen itse ei ollut tätä mieltä, koska Raamattu ei puhunut asiasta mitään, hän ei halunnut olla tuomari, ja hän tiesi, kuinka paljon tällainen ihminen oli kärsinyt. Lisäksi hän piti heikkona sellaista evankeliumia, jonka ainoa keino pitää ihminen hengissä oli helvetin pelko. Toinen syyllisyyden kerros nousi henkilön jo lapsesta alkaen kokemista pettymyksistä. Hän ei kuitenkaan pystynyt suuttumaan, vaan käänsi vihan ja aggressiot itseensä. Tämä viha puolestaan herätti syyllisyyttä. Kolmas syyllisyyden kerros syntyi siitä, että itsemurha olisi kuitenkin kosto näille pettymyksien aiheuttajille, ja koston ajatus herätti syyllisyyttä. Neljäs kerros käsitti vihan Jumalaa kohtaan, joka oli antanut hänelle sellaisen elämän. Kapina Jumalaa kohtaan herätti jälleen syyllisyyttä.⁸¹⁹

Kilpeläisen mukaan joskus tilanne laukesi sillä tavalla, että elämään tuli joku ihminen, joka oli valmis kantamaan osan elämän ristiriidoista ja taa-koista ja kuuntelemaan myös vihaa moittimatta sitä. Tätä avautunutta kanavaa pitkin voi sitten tulla muita ihmisiä ja jollakin käsittämättömällä tavalla myös Kristus, jolle mikään ovi ei aikaisemmin ole ollut auki. Itsemurha-ajatuksista täytyi voida puhua vapaasti. Puhuminen voi katkaista sen noidankehän, jossa ihminen oli. Ihmistä oli mahdotonta pakottaa luopumaan siitä, että hänellä oli ikään kuin varaovena mahdollisuus tehdä itsemurha. Mutta voi kyllä koettaa auttaa häntä siirtämään tätä mahdollisuutta hiukan syrjään tai eteenpäin. Kilpeläisen mukaan tämäkin oli jo apua. Ihmisessä taisteli voimakkaana toisaalta halu kuolla, mutta toisaalta myös halu elää. Itsemurhaa yrittänyt saattoi jälkeensä todeta, että hän ei oikeastaan ymmärtänyt täysin eroa sen toivon välillä, että saisi vain nukkua pitkään ja olla poissa ja sen välillä, että se olisi lopullinen kuolema. *Halu nukkua ja olla poissa täältä* on depressiopotilaan tavallinen tunnelma, joka voi johtaa lääkkeiden väärinkäyttöön. Jos ihminen on todella miettinyt sen loppuun, että hän haluaa kuolla, hän pyrkii varmistamaan sen, että hän todella onnistuu.⁸²⁰

Näistä Kilpeläisen ajatuksista voidaan tiivistää muutama periaate itsemurhavaarassa olevan auttamisessa: Itsemurha on monimutkainen kysymys, ja ajatukset sen toteuttamiseksi ovat pitkän kehityksen tulos. Kysymyksessä on ihminen, joka on kärsinyt pitkään. Hän tarvitsee kuuntelijan, joka on

818 Kilpeläinen 1967, 23.

819 Kilpeläinen 1967, 23–24.

820 Kilpeläinen 1967, 24–26.

kiinnostunut hänen asioistaan. Hänen pitää voida puhua itsemurha-ajatuksistaan avoimesti ilman, että kuuntelija tuomitsisi niitä. Hänen kanssaan voi mahdollisesti myös keskustella siitä, olisiko hän valmis siirtämään itsemurhan toteutusta tuonnemmaksi, koska hänellä on se mahdollisuus aina olemassa. Häntä ei voi pakottaa luopumaan suunnitelmastaan. Tämä oli esimerkki tavasta, jolla sairaalateologit ja mahdollisesti myös sosiaalityöntekijät auttoivat.

Oliko lääkäreillä, myöskään psykiatreilla, muita välineitä kuin lääkkeet? Edellä luvussa 1.1.2 mainittiin Kalle Achtén esittämä ajatus, että Suomessa psykiatreilla oli huomattavat valmiudet terapeuttiseen hoitoon, mikä johtui siitä, että psykoanalyysista oli tullut Suomessa psykiatrian johtava suuntaus. Psykoterapeuttikoulutus oli Suomessa alkanut 1950–1960-lukujen taitteessa.

Edellä luvussa 2.2.2 mainittu julkaisu ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy” toi kysymyksen itsemurhavaarassa olevista ja heidän auttamisestaan yleiseen tietoisuuteen. Kirjan esipuheessa Kalle Achté perusteli itsemurhien ehkäisyn oikeutusta sillä, että elämä itsessään on niin arvokas, että sen säilyttämiseen on yleensä pyrittävä kaikin keinoin ja kaikissa oloissa. Jos ihminen menettää hetkellisesti uskon elämänsä arvoon ja merkitykseen, hänet on pyrittävä saattamaan tämän hetkellisen häiriötilan yli ja autettava saavuttamaan usko oman elämänsä arvoon ja oikeutukseen.⁸²¹ Kirkon näkökulmasta itsemurhien ehkäisyn oikeutus nousi siitä, että elämä oli Jumalan lahja. Kristillisen seurakunnan luonteeseen kuului huolenpito niistä, jotka jostakin syystä kärsivät. Raamatun mukaan seurakunta oli yhteisö, Kristuksen ruumis, jossa jäsenet pitivät huolta toisistaan. Itsemurhayritykseen ajautuvat olivat kärsiviä ihmisiä, jotka olivat jääneet yksin omaan ahtaaseen maailmaansa yhteyden ulkopuolelle. Kristillisen seurakunnan jäsenyys merkitsi yhteisvastuuta, joka kuului diakonian olemukseen. Diakonian tuli kohdistua niihin, joiden hätä oli suurin tai joita ei muulla tavalla autettu. Tämä sopi erityisen hyvin juuri itsemurhaa harkitseviin.⁸²²

7.1.2 Ulkomaiset vaikutteet

Itsemurhavaarassa olevia on pyritty auttamaan jo 1900-luvun alusta alkaen. Lontoossa Pelastusarmeija perusti tällaista toimintaa varten osaston (Anti-Suicide Department) vuonna 1906. Samana vuonna baptistipappi *Harry M. Warren* perusti New Yorkiin ”Save-a-Life League” -nimisen järjestön, joka auttoi itsemurhavaarassa olevia ja itsemurhan tehneiden perheitä monella tavalla, myös aineellisesti. Warrenin järjestön toiminta jatkui 1940-luvulle asti. Se oli pitkään ainoa organisoitu itsemurhien ehkäisytyötä tekevä ryhmä Yhdysvalloissa. Vasta 1950-luvulla Edwin S. Shneidman ja Norman Farberow alkoivat julkaista itsemurhatutkimuksia ja yhdessä Robert Litmanin kanssa

⁸²¹ Achté et al. 1973, esipuhe.

⁸²² Sihvo 1973b, 226–227.

perustivat Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen vuonna 1958.⁸²³ Euroopassa itsemurhien ehkäisyä ensimmäisinä tehnyt yhteisö oli Wienin itsemurhien ehkäisykeskus, jonka *Erwin Ringel* perusti vuonna 1948 yhteistyössä katolisen kirkon ja katolisen Caritas-järjestön kanssa.⁸²⁴ Keskuksesta työskenteli psykiatreja, lääkäreitä, sosiaalityöntekijöitä, terapeutteja, lakimiehiä ja sielunhoitajia. Keskukselle annettiin nimi ”Lebensmüdenfürsorge”, ”elämään väsyneistä huolehtiminen”.⁸²⁵ Vuonna 1953 Chad Varah perusti Lontoossa Samaritans-järjestön, josta kerrottiin luvussa 1.3.1.

Suomessa itsemurhatutkimus ja itsemurhien ehkäisytyö kulkivat käsi kädessä. Tunnetuimmat ulkomaiset itsemurhien ehkäisykeskukset tunnettiin myös täällä. Kuten edellä mainittiin luvussa 2.2.1, Wienin ja Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen johtajat vierailivat Suomessa 1970-luvun alussa. Kalle Achté puolestaan kävi tutustumassa Wienin itsemurhien ehkäisykeskuksen toimintaan vuonna 1967.⁸²⁶ Muitakin yhteyksiä oli. Jouko Sihvo sai elokuussa vuonna 1966 Erwin Ringeliltä Wienistä kirjeen, jonka tämä lähetti IASP:in (International Association for Suicide Prevention) puheenjohtajan ominaisuudessa. Kirje sisälsi kutsun tulla Suomen edustajaksi järjestön kansallisten edustajien komiteassa. Edustajien tehtävinä oli levittää omassa maassaan tietoa itsemurhien ehkäisystä, suunnitella ja toteuttaa alan tutkimustyötä, hankkia jäseniä järjestölle, raportoida kaikista oman maansa toimista itsemurhien ehkäisytyössä järjestölle ja välittää materiaalia Los Angelesissa julkaistavaan järjestön viralliseen ”VITA”-julkaisuun. Ringel kertoi saaneensa Jouko Sihvon nimen järjestön varapuheenjohtajalta, ruotsalaiselta pastori Erik Bernspångilta⁸²⁷. Saman vuoden joulukuussa Sihvo sai kirjeen Los Angelesista Norman Farberowilta, joka ilmaisi ilonsa siitä, että tämä oli suhtautunut komitean jäsenyyskutsuun myönteisesti. Hän selvitti myös VITA-julkaisun merkitystä. Siitä olisi tarkoitus saada syntymään todellinen kansainvälinen julkaisu, jossa olisi tietoa itsemurhien ehkäisystä ja tutkimuksia eri maista.⁸²⁸

Erwin Ringel oli wieniläinen professori. Hänen nimeensä liitetään *presuisidaalisen syndrooman* käsite, jonka hän kehitti itsemurhien ehkäisykeskudessa saamansa kokemuksen sekä tutkimustyönsä pohjalta.⁸²⁹ Presuisidaalinen syndrooma muodostui kolmesta päätekijästä. Ensimmäinen näistä oli lisääntyvä kapeutumien henkilön olosuhteissa, dynaamisuudessa, ihmissuh-

823 Miller & Gould 2013, 12–15; Farberow & Shneidman 1961, 139–141; Shneidman & Farberow & Litman 1961, 6.

824 Farberow & Shneidman 1961, 142.

825 Goldney et al., 3.

826 KA SMSA Hga:3 Itsemurhapreventiokeskuksen perustamisesta Helsinkiin.

827 ”Itsemurhapastori” Bernspångin työ itsemurhavaarassa olevien auttamiseksi ei siis ollut pelkästään herätyskristillistä julistusta. Ks. luku 2.3!

828 KHA PA Hm 3 Erwin Ringelin kirje Jouko Sihvolle 11.8.1966 ja Norman L. Farberowin kirje Jouko Sihvolle 30.12.1966.

829 Goldney et al., 3.

teissa ja arvomaailmassa. Toinen päätekijä oli lisääntyvä aggressio, jota henkilö ei kyennyt purkamaan eikä selvittämään ja joka vähitellen kääntyi häntä itseään vastaan. Kolmas päätekijä olivat itsemurhafantasiat, jotka olivat aluksi tahdonalaisia, mutta vähitellen alkoivat hallita ihmistä täysin.⁸³⁰ Presuisidaalisen syndrooman määrittelyssä, erityisesti kysymyksessä henkilön itseään kohtaan suuntaamasta aggressiosta, näkyy vaikutteita psykodynaamisesta ajattelusta. Tätä presuisidaalisen syndrooman käsitettä opetettiin myös Palvelevan puhelimen päivystäjille, kuten koulutusta käsittelevässä luvussa 5.3 kerrotaan.

Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen perustajat Norman Farberow ja Edwin Shneidmanin julkaisivat vuonna 1961 teoksen ”The Cry for Help”. Siinä käsiteltiin itsemurhakysymystä erityisesti psykoanalyttisesta näkökulmasta sekä itsemurhien ehkäisytoimintaa. Myllykankaan mukaan kyseisen teoksen toimittajilla oli merkittävä vaikutus 1960-luvun lopulla suomalaisessa itsemurhatutkimuksessa muotoutuneeseen itsemurhien ehkäisykeskusteluun sekä heidän kirjallisen tuotantonsa että henkilökohtaisten kontaktien välityksellä.⁸³¹ Teoksessa kuvattiin sillä hetkellä Yhdysvalloissa tai Euroopassa aikaisemmin toimineita tai parhaillaan toiminnassa olevia itsemurhien ehkäisykeskuksia ja muita palveluja ja niiden toimintaperiaatteita. Mukaan on päässyt Englannissa 1950-luvulla aloittanut Samaritans-järjestö, Wienin itsemurhien ehkäisykeskus sekä Yhdysvalloissa ja Euroopan eri maissa toimivat pääasiassa kirkkojen ylläpitämät puhelinpalvelut.⁸³² Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksesta oli oma lukunsa. Lisäksi teoksessa oli artikkeleita itsemurhasta ja itsemurhavaarassa olevien auttamisesta sekä itsemurha-aiheisen kirjallisuuden bibliografia.⁸³³

Myös kirkossa kannettiin huolta itsemurhavaarassa olevista ihmisistä. Kirkon viisivuotiskertomuksessa vuosilta 1962–1966 kysyttiin, mitä kirkko voisi tehdä estääkseen jäseniään vaipumasta ”epäuskoon, epätoivoon ja muihin suuriin synteihin ja paheisiin”.

*Sen opetus- ja julistustyö sellaisenaankin edistää myös mielenferveyttä, tuo sanoman suuresta ilosta ja Jumalan rauhasta. Diakonia- ja katulähetystyö tarkoittaa syvimmissä vesissä olevien auttamista. Ns. palveleva puhelin, joka on seurakunnan toimesta järjestetty eräisiin suurimpiin kaupunkeihin, pyrkii auttamaan toivottomuuden partaalla olevia lähimmäisiä.*⁸³⁴

830 Samulin 1984, 19; Ringel 1969, 51–63.

831 Myllykangas 2014, 156. Psykoanalyttisen viitekehyksen omaksuminen suomalaiseen itsemurhien ehkäisytyöhön näkyi myöhemmin esimerkiksi SOS-palvelun ylilääkärin valinnassa. Kun vuonna 1980 tehtävään valittiin kahdesta hakijasta Juhani Vikkula, hänen ansiokseen katsottiin pitkäaikainen kliininen kokemus sekä hyvä psykoanalyttinen koulutus. KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 10.10.1980, § 43.

832 Farberow & Shneidman 1961, 136–149.

833 Farberow & Shneidman 1961, Contents.

834 Tarvainen 1968, 180.

Palvelevan puhelimen tehtävä itsemurhavaarassa olevien auttamisessa tunnustettiin kirkossa jo 1960-luvun lopulla, vaikka työmuoto oli vasta aivan alkuvaiheessa. Sen sijaan tietoa siitä, missä määrin ja millä tavalla seurakuntien työntekijät mahdollisesti autoivat itsemurhaa harkitsevia ihmisiä, ei ole saatavilla. Kirkossa ei tuohon aikaan vielä kerätty tilastotietoja esimerkiksi pappien tai diakoniatyöntekijöiden käymistä sielunhoidollisista keskusteluista. Ja vaikka olisikin kerätty, tietoa olisi ollut vain keskustelujen määristä yleensä, ei sisällöistä. Pappien rippisalaisuuteen tai vaitioloon vetoaminen olisi estänyt tarkemman tiedon saamisen. Luvussa 1.2 kerrottiin, että vuonna 1965 seurakuntasisaret käyttivät 9,4 % työajastaan hoidollisiin keskusteluihin mielenterveysongelmista kärsivien kanssa. Sihvon mukaan diakoniatyö seurakunnissa alkoi saada uusia ulottuvuuksia 1950-luvulla, kun mielenterveystyötä ja henkistä auttamista alettiin pitää sen tehtäviin kuuluvina.⁸³⁵ Todennäköisesti diakoniatyön asiakkaina oli myös itsemurhavaarassa olevia, vaikka konkreettisia numerotietoja tästä ei olekaan. Edellä on jo kerrottu sairaalasielunhoitajien työstä itsemurhaa yrittäneiden tai sitä suunnittelevien potilaiden keskuudessa.

Edellä viitattiin Myllykankaan väitöskirjaan, jonka mukaan 1960-luvun alussa alkoi itsemurhatutkimuksessa uusi kausi, ja samaan aikaan ruvettiin myös puhumaan itsemurhien ehkäisystä. Näin ajatellen vaikeus löytää tietoja itsemurhavaarassa olevien auttamisesta varhaisemmalta ajalta johtuisi yksinkertaisesti siitä, että tavoitteellista ja organisoitua itsemurhien ehkäisytyötä ei ollut. Kaikesta edellä kerrotusta voidaan päätellä, että itsemurhavaarassa olevia ja itsemurhaa yrittäneitä kyllä autettiin eri tavoilla Suomessa jo 1960-luvulla, mutta apu ei ollut vielä suunnitelmallisesti organisoitua. Ensimmäinen konkreettinen ja tavoitteellinen askel itsemurhien ehkäisytyössä Suomessa otettiin, kun evankelis-luterilainen kirkko perusti Palvelevan puhelimen.

7.2 SOS-palvelu, itsemurhien ehkäisykeskus 1970

7.2.1 Perustaminen ja toimintatapa

Helsingin Palvelevalla puhelimella oli ollut lähes alusta alkaen toive pidentää päivystys 24-tuntiseksi. Asiasta oli keskusteltu puhelinpalvelutoimikunnassa, ja erilaisia vaihtoehtoja oli mietitty.⁸³⁶ Yksi suunnitelma oli, että sairaaloiden sielunhoito ja Palveleva puhelin yhdistettäisiin sillä tavalla, että virka-aikana päivystävä sairaalasielunhoitaja vastaisi myös Palvelevaan puhelimeen.⁸³⁷ Toisena mahdollisena yhteistyötahona nähtiin Meilahden seurakunnan neu-

⁸³⁵ Sihvo 1989, 156.

⁸³⁶ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 14.9.1966, § 2.

⁸³⁷ HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 31.8.1966, § 5.

vottelupalvelu.⁸³⁸ Kirkkoherrojen kokouksessakin oli keskusteltu Palvelevasta puhelimesta ja toivottu sen laajentamista myös päivällä tapahtuvaksi.⁸³⁹

Nämä suunnitelmat eivät kuitenkaan edenneet. Sen sijaan mahdollinen yhteistyökumppani löytyi toiselta taholta. Aikaisemmissa luvuissa on useita kertoja viitattu Suomen Mielenterveysseuran perustamaan itsemurhien ehkäisykeskukseen ja sen ympärillä käytyyn keskusteluun. Suunnitelma keskuksen perustamisesta käynnistyi vuonna 1967, kun Suomen Mielenterveysseuran hallitus asetti toimikunnan, ”suicidijaoksen”, suunnittelemaan itsemurhien ehkäisyä koko Suomessa.⁸⁴⁰ Hallituksen pöytäkirjan mukaan jaos perustettiin ”tutkimusjaoston yhteyteen”.⁸⁴¹ Jaoksen puheenjohtajaksi valittiin dosentti K.A. Achté ja jäseneksi tutkimusjaoston jäsenten lisäksi pastori Jouko Sihvo kirkon ”Palvelevasta Puhelimesta”.⁸⁴² Suomen Mielenterveysseuran vuoden 1967 toimintakertomuksesta kävi ilmi toimikunnan kokoonpano ja myös se, keitä nämä tutkimusjaoston jäsenet olivat. Puheenjohtaja Achtén lisäksi uuden toimikunnan jäseniä olivat ylilääkäri *Matti Apo*, maisteri *Liisa Ollikainen*, pastori Jouko Sihvo ja Mielenterveysseuran toiminnanjohtaja *Irja Rantanen*. Toimikunta kokoontui vuoden 1967 aikana neljä kertaa.⁸⁴³ Jaoksen pöytäkirjoja ei löytynyt Mielenterveysseuran arkistosta, mutta sen toiminnasta kerrottiin Mielenterveysseuran hallituksen pöytäkirjoissa.

Sihvon välityksellä Mielenterveysseuran suunnitelmat tulivat puhelinpalvelutoimikunnan tietoon. Toimikunnan mielestä kirkon mukanaolo itsemurhien ehkäisyn suunnittelussa Palvelevan puhelimen välityksellä oli paikallaan.⁸⁴⁴ Helmikuussa 1968 puhelinpalvelutoimikunnassa tiedettiin jo, että Suomen Mielenterveysseuran suicidijaos suunnitteli Helsinkiin ”jonkinlaista itsemurhien preventiokeskusta”, jonka taustayhteisöksi voisivat tulla Helsingin ev.-lut. seurakunnat. Esimerkiksi Wienissä vastaavalaisen keskuksen rahoittajana oli katolinen Caritas-järjestö.⁸⁴⁵ Kalle Achté oli käynyt loppuvuonna 1967 Wienissä tutustumassa siellä toimivaan itsemurhien ehkäisykeskukseen. Hän kertoi päätyneensä tämän matkan perusteella ja ”muutoin asiaa harkittuaan” ehdottamaan erityisen itsemurhapreventiokeskuksen perustamista Helsinkiin.⁸⁴⁶ Puhelinpalvelutoimikunnassa todettiin Palvelevan puhelimen ja itsemurhien preventiokeskuksen liittyvän tehtäviensä puolesta läheisesti yhteen. Palvelevan puhelimen jatkokeskustelu- ja jatkohoitojärjes-

838 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 12.10.1966, § 4.

839 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 14.12.1966, § 2.

840 Aalberg 1973, 310.

841 KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 28.1.1967, § 4.

842 KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 28.1.1967, § 4.

843 KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 11.3.1968, § 3.

844 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 19.4.1967, § 5.

845 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 14.2.1968, § 6.

846 KA SMSA Hga:3 Itsemurhapreventiokeskuksen perustamisesta Helsinkiin. Tämä 19.3.1968 Suomen Mielenterveysseuran asettaman toimikunnan puolesta Achtén allekirjoitama paperi lienee sama, joka lähetettiin myös Helsingin kirkkoherrainkokoukselle.

telmä oli todettu melko puutteelliseksi. Keskuksen palvelut tulisivat tässä avuksi nimenomaan itsemurhaa suunnittelevien auttamisessa. Puhelinpalvelutoimikunta totesi, että mikäli keskus otetaan seurakuntien työmuodoksi, sen hallinnollisesta järjestelystä vastaisivat asianomaiset seurakuntien hallintoelimet. Puhelinpalvelutoimikunnan tehtävänä olisi huolehtia hyvän yhteistyön aikaansaamisesta.⁸⁴⁷

Keskuksen perustamista käsiteltiin vielä jaoksen järjestämässä asiantuntijakokouksessa, jossa Mielenterveysseuran toimintakertomuksen mukaan oli lääkintöhallituksen, kirkon, Helsingin mielisairaanhuoltopiirin ja Mielenterveysseuran edustajia.⁸⁴⁸ Asiantuntijakokous suositteli, että preventiokeskus tulisi rakentaa Mielenterveysseuran alaisuuteen yhteistyössä Helsingin ev.-lut. seurakuntien, Helsingin kaupungin ja mahdollisesti muiden tällä alueella työskentelevien järjestöjen kanssa.⁸⁴⁹

Vuoden 1968 aikana itsemurhapreventiojaoksen suunnitelmat täsmentyivät. Keskusta varten anottiin Helsingin kaupungilta 69,200 mk.⁸⁵⁰ Jouko Sihvo laati suunnitelmasta lausunnon, jossa hanketta käsiteltiin Palvelevan puhelimen kannalta. Siinä painotettiin muun muassa sitä, että seurakuntien taloudellisen tuen saamiseksi keskus pitäisi osoittaa Kirkkolain hengen mukaiseksi. Tämä ei olisi vaikeaa, sillä tässä oli kysymys seurakunnille kuuluvasta tehtävästä, diakoniasta, jonka tehtävänä oli Kirkkolain mukaan auttaa niitä, joiden hätä on suurin, ja joita ei muulla tavalla auteta. Tältä pohjalta Palveleva puhelinkin oli lähtenyt liikkeelle. Preventiokeskus tulisi nyt vain täydentämään sen aloittamaa työtä.⁸⁵¹

Itsemurhien preventiota suunnittelevan toimikunnan anomus lähti siis SMS:n hallituksen kautta Helsingin kaupungille ja puhelinpalvelutoimikunnan kautta Helsingin seurakuntien kirkkovaltuustolle. Puhelinpalvelutoimikunta laati anomuksen liitteeksi muistion. Siinä kuvattiin Suomen ja Helsingin korkeita itsemurhalukuja ja niitä ihmisiä, joita tällainen itsemurhien preventiokeskus voisi auttaa. Koska itsemurhan tehneistä noin 15 prosenttia oli mielisairaita, pääosa itsemurhavaarassa olevista oli sellaisia, joita voitaisiin auttaa maallikkovoimin. Mielisairaajat olivat vain yksi riskiryhmä. Toisen erityisryhmän muodostivat sellaiset naimattomat, eronneet ja lesket, jotka oli-

847 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 13.3.1968, § 3.

848 KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 10.4.1968, § 22; KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 7.3.1969, § 3, liitteenä SMS:n toimintakertomus vuodelta 1968.

849 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.5.1968, § 7.

850 KA SMSA Cb:4 SMS:n hallituksen ptk 20.11.1968, § 57.

851 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 27.3.1968, § 6, liite. Lausunnon mainittiin mm., että Palvelevan puhelimen tähtäimessä oli ollut päivystyksen laajentaminen 24-tuntiseksi, mikä oli puhelinpalvelujen kansainvälisen liiton suositus. Jos molemmat toimisivat saman katon alla, itsemurhavaarassa olevat Palvelevan puhelimen soittajat voitaisiin kutsua päiväsaikaan henkilökohtaiseen keskusteluun. Yhteiset tilat mahdollistaisivat myös kontaktit Palvelevan puhelimen päivystäjien ja keskuksen asiantuntijoiden välillä. Palvelevan puhelimen yöpäivystys täydentäisi päivällä toimivan preventiokeskuksen työtä. Myös koulutuksessa voitaisiin tehdä yhteistyötä.

vat eronneet kirkosta.⁸⁵² Kolmannen riskiryhmän muodostivat alkoholin ja huumausaineiden väärinkäyttäjät, joilla oli noin 60-kertainen itsemurhariski keskiväestöön verrattuna. Neljännen ryhmän muodostivat yleensä yksinäiset. Koska läheisten kontaktien puute ja elämän tarkoituksettomuuden tunne olivat kaikilla elämään väsyneillä vallitsevana tunnetilana, olisi kirkolla merkittävä panos annettavana heille. Sitä paitsi Kirkkolaki velvoitti seurakuntia kohdistamaan diakonisen huolenpitonsa juuri niihin, ”joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavalla auteta”.⁸⁵³

Muistiossa mainittiin perusteluina myös Palvelevan puhelimen päivystysajan laajentamistarve, yhteistyö Palvelevan puhelimen kanssa samoissa tiloissa, koulutus ja asiakkaiden vastaanotto keskuksessa.⁸⁵⁴ Puhelinpalvelutoimikunta päätti lähettää kirkkovaltuustolle anomuksen, jossa se esitti, että kirkkovaltuusto perustaisi Palvelevaa puhelinta varten kaksi sosiaalihoitajan tai vastaavan tointa, myöntäisi varat palkkiotoimisen teologin saamiseksi sielunhoito- ja ohjaustyöhön sekä varaisi neljän huoneen huoneiston itsemurhien preventiokeskukselle, mikäli mahdollista, samasta talosta, jossa Palveleva puhelin toimi. Seurakunnilta anottava rahasumma huoneistokuluja lukuun ottamatta oli 31 600 markkaa.⁸⁵⁵ Seuraavaksi anomusta käsiteltiin kirkkoherrainkokouksessa, joka totesi keskuksen varsin tarpeelliseksi ja päättyi puoltamaan määrärahaa.⁸⁵⁶ Kirkkovaltuusto hyväksyi anomuksen 9.1.1969 ja myönsi määrärahat anomuksen mukaisesti.⁸⁵⁷

Itsemurhien ehkäisykeskuksen perustamissuunnitelma ja sen eri vaiheet vaikuttavat monimutkaiselta ja vaikeasti hahmotettavalta prosessilta. Oli anomuksia ja niiden tueksi laadittuja muistioita. Asiaa käsiteltiin monessa

852 Käsitys kirkossa eronneiden suuremmasta itsemurhavaarasta perustunee Achtén vuonna 1962 julkaistuun tutkimukseen, jota on selostettu luvussa 2.2.2.

853 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 11.6.1968, § 4, liitteenä anomus ja muistio.

854 Muistiossa oli lisäksi suunnitelmia käytännön asioista: Henkilökuntaan kuuluisivat esimiehenä toimiva puolipäivätoiminen psykiatri sekä neljä kokoaikaista sosiaalihoitajaa, joista kaksi olisi seurakuntien palkkaamia. He vastaisivat puhelinpäivystyksestä päiväsaikaan, ja yöaikaan siitä huolehtisi Palveleva puhelin. Seurakuntien palkkaama palkkiotoiminen teologi osallistuisi keskuksen työryhmään määrättyinä tunteina viikossa. Lisäksi olisi palkkiotoiminen psykologi ja juristi sekä osapäivätoiminen kanslisti. Keskuksen hallinnosta huolehtisi 10-henkinen johtokunta, johon Helsingin ev.-lut. seurakuntien kirkkovaltuusto valitsisi seurakuntien edustajat. Muut johtokunnan jäsenet edustaisivat Helsingin kaupunkia ja Lääkintöhallitusta. Seurakuntien palkkaamat työntekijät olisivat Palvelevan puhelimen työn osalta puhelinpalvelutoimikunnan alaisia, muun työn osalta keskuksen johtokunnan alaisia.

855 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 11.6.1968, § 4, liitteenä anomus ja muistio.

856 HKA HA TA Cf 8 Kirkkoherrainkok. ptk 27.8.1968, § 71.

857 HKA HA Helsingin seurakuntien kirkkovaltuuston kok. 9.1.1969, § 5. Taloushallinto keksi Palvelevalle puhelimelle ja SOS-palvelulle yhteisen nimikkeen ”Sielunhoidollinen hätätilapalvelu”. Se oli pelkästään budjettitekninen otsikko, jonka alla Helsingin seurakuntayhtymän yhteisen sielunhoitotyön budjetissa olivat Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun määrärahat. Nimeä ei käytetty julkisuudessa. Pykälän 5 liitteenä oleva ”Ehdotus Helsingin suomalaisten ja ruotsalaisten evankelisluterilaisten seurakuntien vuoden 1969 tulo- ja menoarvioksi”, 105.

eri elimissä, kuten Suomen Mielensterveysseuran itsemurhien preventiojaoksessa, Mielensterveysseuran hallituksessa, puhelinpalvelutoimikunnassa, kirkkoherrainkokouksessa ja kirkkovaltuustossa. Suomen Mielensterveysseuran arkistossa oli useita erilaisia anomustekstejä ja niiden liitteitä, joista ei käynyt selvästi ilmi, mikä lopuksi lähetettiin eteenpäin. Jossakin vaiheessa perustettavasta keskuksista käytettiin nimeä ”lähimmäisen palvelukeskus”.⁸⁵⁸ Kaikesta sekavuudesta huolimatta hanke eteni seurakuntien elimissä suotuisasti.

Helsingin kaupungin puolella sen sijaan tuli mutkia matkaan. Marraskuussa 1968 puhelinpalvelutoimikunta sai tietää, että Helsingin kaupungin budjettiesityksessä ei ollut varattu preventiokeskusta varten anottua määrärahaa. Asia oli tarkoitus saada vielä esille talousarvion valtuustokäsittelyssä.⁸⁵⁹ Toukokuussa 1969 rovasti Närhi totesi ”joittenkuitten kirkolle eiystävällisten” kaupunginvaltuutettujen vastustaneen määrärahojen myöntämistä Suomen Mielensterveysseuralle, koska itsemurhien ehkäisykeskus eli SOS-palvelu tulisi toimimaan yhteistyössä seurakuntien Palvelevan puhelimen kanssa. Hän totesi näiden vastustajien jäävän kuitenkin vähemmistöön ja uskoi asian päättyvän myönteiseen ratkaisuun.⁸⁶⁰

Aivan vuoden 1969 lopussa puhelinpalvelutoimikunnassa kerrottiin, että SOS-palvelulle oli myönnetty määrärahat vuodelle 1970 toiminnan aloittamiseksi. Suunnitelmaa voitiin siis lähteä toteuttamaan. Työntekijöiden palkkaus ja huoneistokysymys katsottiin kiireellisimmiksi hoidettaviksi asioiksi. Toimikunta halusi löytää sellaisen huoneiston, jossa Palveleva puhelin ja SOS-palvelu voisivat toimia yhdessä niin, että Palvelevan puhelimen jo tunnetuksi tullut puhelinnumero voisi säilyä.⁸⁶¹ Tarvittava huoneisto löytyi samasta talosta kuin Palvelevan puhelimen päivystyspaikka.⁸⁶² Sosiaalityönte-

858 KA SMSA Hga:1–3 SOS-palvelun arkistot 1970–1985; Cb:4 SMS:n pöytäkirjoja 1962–1969.

859 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 20.11.1968, § 3.

860 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 21.5.1969, § 4. Närhi oli kaupunginvaltuuston jäsen vuodesta 1969 alkaen. Suomen teologit ja kirkkomuusikot 1974, 333.

Itsemurhien ehkäisykeskuksen ja seurakuntien yhteistyöhön otti kriittisesti kantaa myös Raija Alho toimittamassaan itsemurha-aiheisessa kirjassa, kuten luvussa 2.3 on kerrottu.

861 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 30.12.1969, § 3. Tuohon aikaan puhelinnumerot määräytyivät alueen mukaan.

862 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 10.1.1970, § 2. Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun hallintojärjestelyistä todettiin, että keskuksen johtajaksi tulisi lääkäri, joka olisi kaikkien työntekijöiden välitön esimies. Seurakuntien palkkaamat työntekijät valitsisi kuitenkin puhelinpalvelutoimikunta, joka olisi edelleen seurakuntien hoitaman yöpäivystyksen johdossa. SOS-palvelulla tulisi olemaan johtokunta, jonka viidestä jäsenestä kahden edellytettiin olevan puhelinpalvelutoimikunnasta. Lisäksi SOS-palvelulla olisi laaja neuvottelukunta, joka kokoontuisi 1-2 kertaa vuodessa. Siihen kuuluisi johtokunnan jäsenten lisäksi 15 muuta jäsentä, jotka valittaisiin lähinnä virka-asemansa perusteella. Näistä kolme valittaisiin kirkollisten viranhaltijain joukosta. Kaikki viisi seurakuntien työmuotojen edustajaa SOS-palvelun hallintoelimiin valitsisi kirkkovaltuusto. HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 10.1.1970, § 3.

kijän toimiin valittiin hum. kand. *Airi Nortia*⁸⁶³ ja diakonioppilas *Tapio Laaksonen*.⁸⁶⁴

SOS-palvelun johtokunnan ensimmäisessä kokouksessa ilmoitettiin Suomen Mielenterveysseuran hallituksen 2.3.1970 tekemistä päätöksistä. Johtokunnan jäseniksi oli nimetty professori Kalle Achté, maisteri Liisa Ollikainen, teologian tohtori Jouko Sihvo, tohtori Sirkka Syväne sekä keskuksen lääkäri. Keskuksen lääkäriksi oli hyväksytty LL Veikko Aalberg. Vastaavaksi sosiaalityöntekijäksi oli valittu sosiaalihoitaja Raili Rinne ja toiseksi sosiaalityöntekijäksi sosiaalihoitaja Liisa Kokko. Myös Palvelevan puhelimen johtokunnan todettiin valinneen kaksi työntekijää.⁸⁶⁵ Ensimmäisen kokouksen esityslistassa oli myös kohta *itsemurhien ehkäisyä koskevan kirjan sisällöksen tarkastelua*. Pöytäkirjassa ei kuitenkaan ollut asiaa koskevaa pykälää.⁸⁶⁶

Airi Nortia vieraili puhelinalvelutoimikunnan kokouksessa 16.4. kertomassa työstään. Toimikunta ilmaisi kantanaan, että sellaisillekin asiakkaille, jotka eivät puhuneet itsemurhasta, tuli antaa puhelimesta aikaa myös päivällä samaan tapaan kuin yöllä. Henkilökohtaiset vastaanotot pyrittäisiin rajoittamaan suisidaalisiin ja muihin vakavista ongelmista kärsiviin.⁸⁶⁷ Toimikunta piti toivottavana, että SOS-palvelun käymistä puhelinkeskusteluista raportoitaisiin samalla tavalla kuin Palvelevassa puhelimestakin.⁸⁶⁸ Päätettiin, että yöllä puhelimeen vastattaisiin edelleen ”Palveleva puhelin”, eikä mainittaisi mitään SOS-palvelusta, koska yöllä ei otettu ketään henkilökohtaisesti vastaan.⁸⁶⁹ Sovittiin myös, että loka-marraskuussa järjestettäisiin päivystäjille koulutusseminaari itsemurhien ehkäisy -aiheesta.⁸⁷⁰ Puhelinalvelutoimikunta otti kantaa SOS-palvelun työtapoihin yllättävän yksityiskohtaisesti. Mahdollisesti tämä johtui siitä, että työ nähtiin Palvelevaa puhelinta täydentävänä, Palvelevan puhelimen ”jatkeena”, eikä erillisenä työmuotona.

SOS-palvelun vihkiäisjuhlaa vietettiin 24.10.1970. Juhlassa oli Kalle Achtén tervehdyspuhe, Veikko Aalberg kertoi keskuksen toiminnasta ja Jouko Sihvo piti esityksen Palvelevasta puhelimesta vastauksena henkiseen hättään.⁸⁷¹ Juhlaan oli kutsuttu Los Angelesin itsemurhien ehkäisykeskuksen johtaja Norman Farberow, mutta hän ei päässyt tulemaan.⁸⁷² Sen sijaan hän tuli Suomeen syyskuussa 1971. SOS-palvelun johtokunta päätti järjestää sil-

863 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 4.2.1970, § 3.

864 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 11.3.1970, § 3.

865 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 12.3.1970, § 4, 5, 6, 7, 11.

866 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 12.3.1970, esityslista. Todennäköisesti kysymyksessä oli kirjan ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy” suunnittelu. Kirja ilmestyi vuonna 1973, ja sen toimituskunnassa oli samoja henkilöitä kun SOS-palvelun johtokunnassa.

867 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.4.1970, § 2.

868 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.4.1970, § 3.

869 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.4.1970, § 4.

870 HKA SA Cec 1 Pp.toimik. ptk 16.4.1970, § 6.

871 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 19.9.1970, § 3.

872 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 19.9.1970, § 3.

loin yleisötilaisuuden yliopistolla ja asiantuntijapaneelin esimerkiksi psykiatrisen klinikalla.⁸⁷³ Wienin itsemurhien ehkäisykeskuksen johtajan Erwin Ringelin tullessa Suomeen lokakuussa 1972 psykiatrisen klinikalla suunniteltiin järjestettäväksi itsemurhakysymystä käsittelevä seminaari. SOS-palvelussa pidettäisiin tilaisuus, jossa professori Ringelille ojennettaisiin mielenterveysmitali.⁸⁷⁴ Nämä kaksi vierailijaa ja heidän johtamansa itsemurhien ehkäisykeskukset olivat suomalaisille itsemurhatutkijoille entuudestaan tuttuja. Ehkä Mielenterveysseuran ”tutkimusjaosto”, jota täydentämällä ”suicidijaos” oli syntynyt, oli pitänyt niihin yhteyttä jo ennen SOS-palvelun suunnittelua.

Muutenkin kansainvälisten yhteyksien ylläpito muodostui SOS-palvelussa tärkeäksi. Johtokunta päätti vuonna 1973 esittää Suomen Mielenterveysseuran hallitukselle, että SOS-palvelu voisi liittyä kansainväliseen puhelinauttajien liittoon (IFOTES).⁸⁷⁵ Palveleva puhelin oli jo ollut useita vuosia liiton jäsen. Vuonna 1976 Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun työntekijät valmistelivat yhdessä Berliinissä pidettävään IFOTES-liiton kongressiin ryhmätyöskentelymateriaalia.⁸⁷⁶ Vuonna 1977 SOS-palvelu oli mukana Suomessa järjestetyn IASP:n (The International Association for Suicide Prevention) kansainvälisen kongressin järjestelyissä.⁸⁷⁷ Kun Suomessa vuonna 1988 järjestetty IFOTES-kongressia suunniteltiin, kongressin päätoimikunnassa oli mukana SOS-palvelun ylilääkäri Esko Kärhä.⁸⁷⁸

SOS-palvelun toimintatapa

SOS-palvelun toimintakäytännöt muotoutuivat varsin lähelle sitä, mitä edellä oli kaavailtu. SOS-palvelun ensimmäinen johtaja, ylilääkäri Veikko Aalberg, toimi tässä tehtävässä vuodet 1970–1977.⁸⁷⁹ Hän kuvasi keskuksen toimintaa vuonna 1973 ilmestyneessä kirjassa ”Itsemurhat ja niiden ehkäisy”. Keskus oli sekä Suomen että myös Skandinavian ainoa itsemurhien ehkäisykeskus. Keskuksen perustamisen syynä olivat Helsingin korkeat itsemurhaluvut. Keskuksen rahoittajina toimivat Helsingin kaupunki, Helsingin evankelis-luterilaiset seurakunnat ja Suomen Mielenterveysseura. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että kaupunki palkkasi psykiatrin ja kaksi sosiaalityöntekijää ja seurakunnat antoivat tilat ja palkkasivat toiset kaksi sosiaalityöntekijää. Tullevaisuudessa olisi tarkoituksenmukaista lisätä henkilökuntaa palkkiotoimisella psykologilla, juristilla ja teologilla. Lisäksi keskuksessa oli noin 40 vapaaehtoisen joukko, joka koostui opiskelijoista, teologeista, psykologeista ja psykiatrisen sairaalan henkilökunnan jäsenistä.⁸⁸⁰

873 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 14.5.1971, § 24.

874 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 22.8.1972, § 17.

875 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 6.3.1973, § 7.

876 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 3.11.1975, § 14.

877Achté & Kärhä 1989, 224.

878 KPK:n tk 1988, 138.

879 Niemi 2000, 57.

880 Aalberg 1973, 310.

Keskus teki kolmenlaista työtä: kliinistä, koulutuksellista ja tutkimustyötä. Keskus oli avoinna arkipäivisin klo 10–21, sunnuntaisin ja juhlapäivinä klo 13–21. Koko tämän ajan toimi puhelinpäivystys. Yöllä samassa numerossa vastasi kello kuuteen asti seurakuntien Palveleva puhelin. Puhelinpäivystyksen lisäksi keskuksessa pyrittiin tapaamaan hädässä olevia ihmisiä kahden kesken, ja yritettiin tiiviiden, nopeasti toisiaan seuraavien tapaamisten avulla auttaa henkilöä selviytymään konfliktitilanteestaan. Pitkäaikaisiin hoitosuhteisiin ei ollut mahdollisuuksia, minkä takia osa keskukseseen hakeutuneista ohjattiin muualle apua saamaan. Keskus toimi kiinteässä yhteistyössä muiden hoitopisteiden, sairaaloiden ja myös poliisin kanssa. Keskus kokosi itsemurhakysymystä käsittelevää kirjallisuutta, välitti asiaan liittyvää tietoa, järjesti koulutusta ja välitti luennoitsija-apua. Tieteellisen tutkimuksen avulla pyrittiin lähestymään itsemurhakysymystä nimenomaan suomalaisen kulttuurin näkökulmasta.⁸⁸¹

Keskuksen toimintatavat muotoutuivat käytännön vaatimusten mukaan, joskus myös kokeillen ja oikeaa tapaa etsien.⁸⁸² Samoin kuin Palvelevan puhelimen toiminnan alkaessa, myös SOS-palvelu sai uutena ilmiönä runsaasti julkisuutta. Vuoden 1971 alkuun mennessä SOS-palvelun työntekijöillä oli

881 Aalberg 1973, 310–311. Tämän kirjoittaja työskenteli vuosina 1980–1990 Helsingin Palvelevan puhelin siht. virassa, jonka tehtäviin kuului myös yksi työpäivä viikossa SOS-palvelussa. Tuossa vaiheessa alkuperäinen idea ”yöaikaan keskuksen puhelinpäivystyksestä huolehtisi Palveleva puhelin” oli jo muuttunut. SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen työkentät olivat varsin erillään toisistaan. Yhteistyötä esimerkiksi päivystäjien kouluttamisessa oli kyllä henkilötasolla, ja erilaisissa suunnittelukokouksissa oli mukana toisen osapuolen edustaja.

882 Esimerkiksi aivan toiminnan alkuvaiheessa keskuksessa tuli eteen kysymys menettelystä tilanteessa, jossa soittaja olisi vaarassa otettuaan kuolettavan annoksen jotakin lääkettä tai muuta ainetta. Kysymyksessä voisi olla tilanne, jossa soittajalta ei saada henkilötietoja tai sellainen, jossa soittaja vaatii työntekijää tulemaan luokseen, mutta tällä ei ole mahdollisuutta työtilanteen takia lähteä. Keskusteltiin mahdollisuudesta jäljittää puhelu, jotta soittajalle voitaisiin lähettää apua, sekä keskuksen vastuusta, jos soittajaa ei pystyttäisi auttamaan. Johtokunta päätyi siihen, että asiassa kannattaisi neuvotella Lääkintöhallituksen kanssa. Lääkintöhallitukselle lähetettiin kirje. Vastauksen kerrottiin aiheuttaneen johtokunnassa ”kiihkeitä kannanottoja”. Lääkintöhallituksen vastauksessa sanottiin muun muassa, että SOS-palvelun työntekijä ei saisi jäädä toimettomaksi. Jos hän ei voi itse lähteä paikalle, asia pitäisi hoitaa muulla tavoin, esimerkiksi poliisin kanssa neuvottelemalla. Lääkintöhallituksen mukaan kysymys vastuusta oli vaikea, sillä tilanteesta ei ollut selviä säädöksiä. Jos työntekijä ei ryhtynyt mihinkään soiton jälkeen, ja potilas kuoli, työntekijää voitaisiin jopa syyttää kuolemantuotamuksesta. KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 26.5.1970, § 2; 2.1.1971, § 5; KA SMSA Hga:3 Ylilääkäri Veikko Aalbergin kirje Lääkintöhallitukselle 9.6.1970 ja Lääkintöhallituksen vastaus 28.9.1979.

Tämän jälkeen tähän ongelmaan ei enää palattu johtokunnassa. SOS-palvelussa todennäköisesti laadittiin työntekijöitä varten tilannetta koskevat ohjeet. Vastaavia ohjeita lienee annettu myös Palvelevan puhelimen päivystäjille. Asia liittyi läheisesti Palvelevan puhelimen taustapäivystyskäytäntöön ja avun hälyttämiseen, joista on kerrottu luvussa 3.2.4. Palvelevan puhelimen dokumenteissa ei ole mitään tietoja siitä, keskusteltiinko Palvelevan puhelimen piirissä aiheesta näin vakavasti.

ollut 11 TV- ja radioesiintymistä ja 27 esitelmää. Lehdistöinformaatiota oli annettu 36 kertaa.⁸⁸³ Keskuksen puhelinnumero saatiin puhelinluettelon hätänumerosivulle samalla tavalla kuin Palvelevan puhelimenkin numero.⁸⁸⁴

Vuoden 1977 toimintaa arvioidessaan SOS-palvelun johtokunta totesi, että koulutustoiminta oli ollut vilkasta ja työnohjauksen antaminen lisääntynyt huomattavasti. Toiminnan kannalta kliininen toiminta oli osoittautunut tärkeäksi. Koulutusta ja työnohjausta ajatellen SOS-palvelusta oli tullut ehkä enemmän kriisikeskus kuin itsemurhien ehkäisykeskus. Kävijöistä valtaosa oli hakemassa ensimmäistä kertaa hoitoa mielenterveydellisiin ongelmiin. Näin ollen keskus näytti saavuttaneen sellaisia henkilöitä, joita muut hoitopaikat eivät tavoittaneet. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että kliinistä toimintaa pitäisi ylläpitää sopivasti, mutta ei lisätä. Puhelinpalvelun osalta mietittiin yhteistyötä Palvelevan puhelimen kanssa.⁸⁸⁵ Siitä tarkemmin tuonnempana.

7.2.2 Asiakkaat

Vuoden 1970 aikana eli yhdeksän ensimmäisen toimintakuukauden aikana SOS-palvelussa oli yli 700 asiakaskäyntiä ja lähes 3 000 puhelinkeskustelua. Suomen Mielenterveysseuran 90-vuotishistoriikin mukaan ensimmäisinä toimintavuosina asiakkaissa olivat yliedustettuina naiset ja keski-ikäiset. Nuorimmat ja vanhimmat ikäryhmät sen sijaan olivat aliedustettuina. Yhteydenottojen yleisimmät syyt olivat olleet ristiriidat läheisissä ihmissuhteissa. Ensimmäisinä toimintavuosina itsemurhaan liittyvien ongelmien osuus SOS-palvelun puhelinkeskusteluissa oli korkea. Esimerkiksi vuonna 1970 itsemurha-ajatukset olivat 23 prosentilla soittajista tärkein ongelma. Historiikin artikkelin kirjoittajat tosin totesivat, että itsemurhien ehkäisyä oli selvästi painotettu tiedotuksessa. Myöhempinä vuosina itsemurhaongelmien osuus väheni noin 10–12 prosenttiin.⁸⁸⁶ Suuntaus oli sama kuin Palvelevassa puhelimesakin. Itsemurha-aiheisten puhelujen osuus pysyi kuitenkin korkeampana kuin Palvelevassa puhelimesissa, jossa itsemurha-aihetta ei ollut pidetty samalla tavalla esillä tiedotuksessa. Olisiko Palvelevaan puhelimeenkin tullut enemmän puheluita itsemurhaa harkitsevilta, jos tiedotusta olisi selvemmin suunnattu tälle ryhmälle? Mahdollisesti olisi, mutta siitä on vaikea tietää mitään varmaa. SOS-palvelun puhelinkeskustelujen sisältöä eriteltiin keskuksen toimintakertomuksissa. Keskeisimpiä aiheita 1970-luvun alkupuolella olivat ristiriidat perhe-elämässä (noin 21–28 %), mielenterveydelliset ongelmat (18–25 %) ja masentuneisuus (19–24 %). Itsemurha-aiheisten puhelujen osuus vuosina 1970–1974 oli 20–23 %.⁸⁸⁷

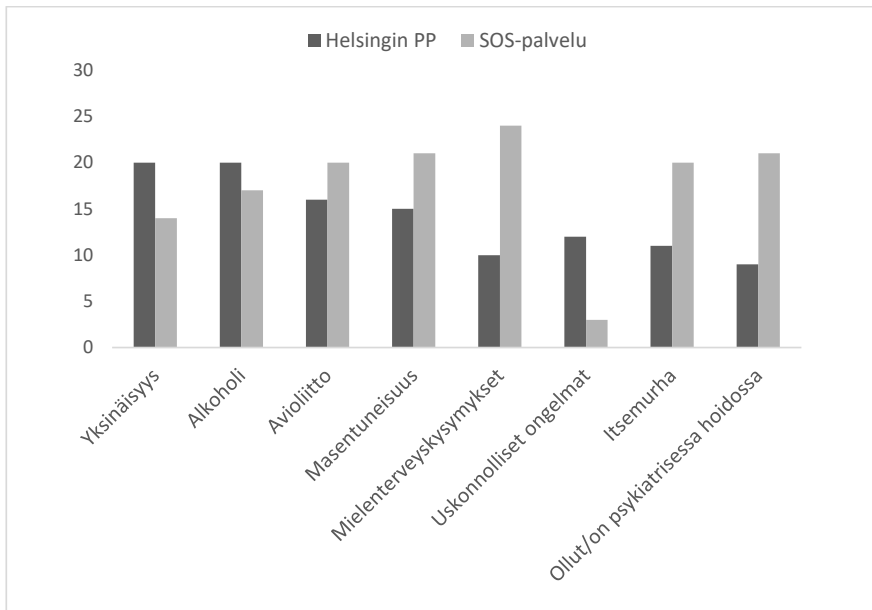
883 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 2.1.1971, § 2.

884 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 19.9.1970, § 9; Hels. puhelinluettelo 84/1971, 1.

885 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 21.11.1977, § 17.

886 Achté & Kärhä 1989, 220.

887 KA SMSA Hga:2 SOS-palvelun toimintakertomukset 1970–1974.

Kuvio 9 Helsingin Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun soittajien ongelmia prosentteina vuonna 1972.

SOS-palvelu käytti samaa tilastointilomaketta Palvelevan puhelimen kanssa.⁸⁸⁸ Vuositilastoja ei kuitenkaan laadittu ihan samalla tarkkuudella kuin Palvelevassa puhelimesta, joten tarkkaa vertailua soittojen sisällöistä ei voi tehdä. Jouko Sihvo selvitti SOS-palvelun ja Helsingin Palvelevan puhelimen puhelinkeskustelujen sisältöä ja niiden eroja vuonna 1972. *Kuviossa 9* on esitetty keskustelujen keskeisimpiä aiheita.⁸⁸⁹ Kuvioon on koottu erityisesti sellaisia aiheita, joissa näiden kahden palvelun asiakaskunnissa näkyi eroja. SOS-palvelussa olivat itsemurhakysymys ja mielenterveyden ongelmat selvästi enemmän esillä. Sen soittajista suurempi osa oli tai oli ollut psykiatrisessa hoidossa. Palvelevassa puhelimesta taas yksinäisyys ja uskonnolliset kysymykset tulivat useammin esille. Se, että SOS-palvelussa oli suhteellisesti enemmän itsemurha-aiheisia puhelinkeskusteluja, on ymmärrettävää. Olihan keskuksen nimessä sanat ”itsemurhien ehkäisykeskus”, jotka mainittiin aina, kun keskuksen toiminnasta tiedotettiin.⁸⁹⁰ Psykkisten ongelmien esiintymisen runsaus saattaa liittyä siihen, että keskuksen työntekijät olivat mielenterveysalan ammattilaisia ja keskusta johti psykiatri. Nämä asiat olivat myös yleisesti tiedossa, mikä saattoi herättää psykkisistä ongelmista kärsi-

888 KHA PA Deb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1972, 9.11.1972; k.kirje 6/1973, 27.7.1973.

889 Sihvo 1973a, 203.

890 Tämän kirjoittaja päivysti SOS-palvelun puhelinpalvelussa viikoittain työskennellessään Helsingin Palvelevan puhelimen sihteerinä vuosina 1980–1990. Jotkut soittajat saattoivat aloittaa keskustelun sanoilla ”en minä ole itseäni tappamassa, mutta voin silti puhua?”

vissä avun etsijöissä luottamusta ja odotuksia keskusta kohtaan. Palveleva puhelin taas kohdisti mainontaansa enemmän yksinäisyydestä kärsiville, ja se tunnettiin kirkon palveluna.

Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeessa oli vuosina 1973–1990 sarakke, johon päivystäjä voi merkitä, että soittaja oli ohjattu ottamaan yhteyttä SOS-palveluun. Näiden merkintöjen määrä vaihteli vuosittain 90 ja 190 välillä.⁸⁹¹ Luvut ovat koko maata koskevia, eikä ole tiedossa, mistä Palvelevasta puhelimesta edelleen ohjaus oli tehty ja oliko ohjattu soittamaan vai tulemaan henkilökohtaisesti paikan päälle. Voidaan olettaa, että ainakin jälkimmäisistä suurin osa oli Helsingin Palvelevasta puhelimesta tai aivan lähimmistä toimipisteistä. Soittaminen oli tietenkin mahdollista kauempaakin, mutta muissa Palvelevissa puhelimissa SOS-palvelua ei välttämättä tunnettu yhtä hyvin kuin Helsingissä, jossa toimittiin samoissa tiloissa ja yhteistyössä. Luvut kertonevat siitä, kuinka paljon oli sellaisia soittajia, joiden päivystäjä arvioi olevan itsemurhavaarassa. Luvut eivät ole kovin suuria. Helsingin Palvelevassa puhelimesta käytiin vuosittain 6 000–9 000 puhelinkeskustelua,⁸⁹² joten SOS-palveluun ohjattiin keskimäärin pari prosenttia soittajista.

Taulukkoon 13 on koottu joitakin SOS-palvelun asiakastietoja 1970- ja 1980-luvuilta.⁸⁹³ Vuonna 1975 Suomen Mielenterveysseuran hallitus toivoi SOS-palvelun kiinnittävän huomiota koulutus- ja työnohjaustoimintaan ja mahdollisesti vähentävän kliinistä toimintaa.⁸⁹⁴ Ehkä tämä selitti sen, että 1970-luvun loppupuolella puhelinkeskustelut ja asiakastapaamiset vähenivät.

Taulukko 13. *SOS-palvelun puhelinkeskustelut ja asiakkaat 1970–1980-luvuilla.*

Vuosi	Puhelinkeskustelut	Asiakkaat	Käynnit
1972	5 187	370 (naisia 60 %, miehiä 40 %)	1 500
1974	5 362 (naisia 69 %, miehiä 31 %)	430	2 390
1976	3 600		1 426
1977	4 223		1 455
1978	4 955	331	n. 2 000
1980	5 800		2 297
1983	9 000		2 287
1986	8 086		1 012

⁸⁹¹ KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001.

⁸⁹² KHA PA Kb 1 PP:n tilastotiedot 1972–2001.

⁸⁹³ HKA SA Dd 22 Helsingin PP:n tk:t 1972, 1974, 1976, 1977 ja 1978. Vuosien 1980, 1983 ja 1986 tiedot: Achté & Kärhä 1989, 221.

⁸⁹⁴ KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 3.11.1975, § 12.

7.2.3 SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen yhteistyö

Muulla tässä tutkimuksessa on viitattu SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen yhteistyöhön useissa yhteyksissä, kuten esimerkiksi kansainvälisiin yhteyksiin, puhelintekniikkaan ja Palvelevan puhelimen hallintoelimiin liittyvissä kysymyksissä.⁸⁹⁵ Palvelevan puhelimen taholla oli odotuksia siitä, että yhteistyöllä SOS-palvelun kanssa päästäisiin melkein ympärivuorokautiseen puhelinpäivystykseen. Samoin odotettiin koulutusta ja tukea päivystäjille. SOS-palvelun johtokunnassa käsiteltiin vuosien varrella keskuksen toimintaan ja kehittämiseen liittyviä kysymyksiä sekä myös yhteistyötä Palvelevan puhelimen kanssa. Kesällä 1971 Jouko Sihvo ilmoitti eroavansa Palvelevan puhelimen johtokunnan sihteerin virasta. Yhteistyön kannalta pidettiin välttämättömänä, että SOS-palvelun johtokuntaan kuuluisi Palvelevan puhelimen edustaja.⁸⁹⁶ Uudeksi edustajaksi tuli Kaarle Viika.⁸⁹⁷ Seuraavassa johtokunnan kokouksessa Jouko Sihvo kertoi Palvelemaan puhelimeen suunniteltavasta sihteerin virasta. Tämä tulisi hoitamaan myös SOS-palvelun teologin tehtävät, jotka siihen asti oli hoidettu palkkiotoimisesti. Samalla heräsi keskustelua SOS-palvelun ja Palvelevan puhelimen suhteesta ja yhteistyöstä. Sirkka Syväne ehdotti mietittäväksi, millä tavalla SOS-palvelun informaatioissa voitaisiin tuoda esille enemmän kirkon osuutta SOS-palvelun toiminnassa.⁸⁹⁸ Ilmeisesti Palvelevan puhelimen taholla oli koettu, että SOS-palvelu ei tuonut riittävästi esille seurakuntayhteyksiään.

SOS-palvelulla ja Palvelevalla puhelimella oli yhteistyötä myös koulutuksessa. Ensimmäiseksi järjestettiin seminaari niille seurakuntien yhdyshenkilöille, jotka tulisivat toimimaan SOS-palvelun kontaktihenkilöinä, mikäli joku asiakas haluaisi yhteyttä seurakuntaansa.⁸⁹⁹ Palvelevan puhelimen päivystäjiä eri puolilta maata osallistui vuonna 1973 Uudenmaan lääninhallituksen ja Suomen Mielenterveysseuran järjestämiin kahteen itsemurhakysymyksiä käsittelevään seminaariin Helsingissä.⁹⁰⁰ Samana vuonna SOS-palvelun ylilääkäri Veikko Aalberg piti alustuksen Palvelevan puhelimen johtajien ja sihteerien valtakunnallisessa neuvottelu- ja koulutustilaisuudessa. Sen ohjelmassa mainittiin raportti SOS-palvelusta.⁹⁰¹ Palvelevan puhelimen sihteeri työskenteli SOS-palvelussa kymmenen tuntia viikoittain osallistumalla puhelinpäivystykseen ja henkilökunnan konsultointi- ja koulutustiimeihin.⁹⁰²

895 Ks. esim. luvut 5.8, 4.2.2 ja 4.1.

896 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 14.5.1971, § 25.

897 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 15.11.1972, § 25.

898 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 18.9.1971, § 33.

899 HKA SA Cec 1 PP:n johtok. ptk 28.11.1970, § 2.

900 KPT:n tk 1973, 13.

901 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 5/1973, 14.5.1973. Tilaisuuden ohjelma k.kirjeen liitteenä.

902 HKA SA Dd 22 Helsingin PP:n tk 1973.

SOS-palvelu oli mukana suunnittelemassa Chad Varahin vierailua ja järjesti asiaa koskevan tiedotustilaisuuden.⁹⁰³

SOS-palvelun järjestämistä seminaareista kerrottiin Palvelevan puhelimen sihteerin kiertokirjeissä. Vuonna 1973 Palvelevan puhelimen sihteerin harmitteli koulutuksen Helsinki-keskeisyyttä, jonka hän sanoi johtuvan siitä, että SOS-palvelu ei suostunut järjestämään seminaariaan muualla kuin Helsingissä, koska ”alan tärkeitä ja kiireisiä asiantuntijoita oli vaikea saada – niin väitettiin – lähtemään Helsingin ulkopuolelle.” Hän suositteli kuitenkin paikallisia Palvelevan puhelimen toimipisteitä lähettämään seminaariin 1-2 edustajaa, vaikka siitä koituikin kustannuksia. Jo pelkkä osallistumismaksu oli 50 markkaa.⁹⁰⁴

Vuonna 1975 päivystäjiä kutsuttiin SOS-palvelun järjestämään kaksipäiväiseen koulutustilaisuuteen, jonka aiheena oli ”Asiakas itsemurhavaarassa”. Ensimmäisenä päivänä käsiteltäisiin itsemurhakäyttäytymisen taustaa ja toisena itsemurhien ehkäisytyötä käytännössä. Tämä seminaari aloitti itsemurhien ehkäisyä käsittelevän koulutussarjan, joka käsittäisi kaksi koulutuspäivää vuodessa. Niissä käsiteltäisiin itsemurhakäytymisen eri osa-alueita. Palvelevan puhelimen päivystäjät olisivat näihin tervetulleita. Seminaarin hinta oli 100 markkaa, mikä saattoi rajoittaa päivystäjien osallistumismahdollisuuksia.⁹⁰⁵ Edellä luvussa 5.8 on mainittu Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun yhteistyöstä vuonna 1976 Berliinissä pidetyssä IFOTES-liiton kongressissa. Palvelevan puhelimen toimipisteille ilmoitettiin myös Suomen Mielen-terveysseuran järjestämästä kansainvälisestä itsemurhien ehkäisyä ja kriisihoitoa käsittelevästä kongressista, joka järjestettiin Helsingissä kesäkuussa 1977. Korkea 400 markan osanottomaksu ja kongressikieli englanti saattoivat rajata päivystäjien osanottoa kongressiin.⁹⁰⁶

Palvelevan puhelimen ja SOS-palvelun yhteistyö aiheutti vuosien varrella päänvaivaa ilmeisesti molemmille osapuolille. Vuonna 1978 järjestettiin yhteinen aivoriihi, johon osallistui koko SOS-palvelun henkilökunta sekä Palvelevan puhelimen johtokunnan jäseniä ja sihteerin. Tavoitteena oli kartoittaa ja selvittää, miten yhteistoimintaa voitaisiin kiinteyttää ja parantaa. Keskeisimmät aihepiirit olivat toimitilakysymys, vapaaehtoisten työntekijöiden koulutus ja käyttö sekä työmuotojen identiteetti. SOS-palvelulla oli tarvetta lisätiloihin, ja Helsingin seurakuntayhtymän kiinteistötoimiston kanssa oli jo käyty neuvotteluja. Kokouksessa oltiin sitä mieltä, että samoissa tiloissa toimiminen olisi hyödyllistä ja voisi parantaa yhteistyötä. Olisi hyvä, jos Helsin-

903 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 21.2.1974, § 6.

904 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1972, 9.11.1972. Seuraavassa kiertokirjeessä Palvelevan puhelimen sihteerin tarkensi, että seminaarin osanottomaksu olikin 30 mk, ei 50 mk. KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 1/1973, 8.1.1973. Seminaari järjestettiin vielä uudelleen, koska kaikki halukkaat eivät mahduneet ensimmäisellä kerralla mukaan. Palvelevan puhelimen päivystäjille varattiin siinä 40 hengen kiintiö. KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 2/1973, 7.3.1973.

905 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 6/1975, 4.9.1975.

906 KHA PA Dcb 1 PP:n siht. k.kirje 4/1976, 29.7.1976.

gin Palvelevan puhelimen sihteerikin voisi toimia läheisessä yhteydessä SOS-palvelun kanssa. Työmuodoilla oli yhteiset puhelimet, mikä puolsi samoissa tiloissa toimimista.⁹⁰⁷

Työmuotojen identiteettiä käsiteltiin perusteellisesti. Palveleva puhelin oli toiminut jo kauan, ja sillä oli esikuvia ympäri maailmaa. Se halusi säilyttää perusideansa, joka oli vapaaehtoisten hoitama, kristillisellä pohjalla toimiva puhelinpalvelu. Sitä edellyttivät seurakunnat, jotka antoivat rahoituksen. Työ keskittyi puhelinpalveluun, joka oli suurin yhteinen tekijä SOS-palvelulla ja Palvelevalla puhelimella. SOS-palvelun identiteetin kannalta keskeistä olivat puhelinpalvelu, koulutus ja itsemurhatutkimus. Koulutusta pidettiin oma-leimaisena, eikä sitä haluttu välttämättä kytkeä seurakuntaan. Vapaaehtoiset päivystäjät kannattaisi kuitenkin kouluttaa yhdessä. Yhteistoimintaa oli jo kokeiltu siinä vapaaehtoisten koulutuksessa, joka Palvelevassa puhelimessa oli juuri alkanut. Ongelmana nähtiin tilastointi ja se, miten puhelimeen vastattaisiin. Molempien työmuotojen osalta pitäisi myös lisätä informaatiota. Muuten olisi vaara, että samat asiakkaat miehittäisivät molempien puhelimet.⁹⁰⁸

Edellä kerrotut asiat edustivat työntekijöiden näkemystä yhteistyöstä. SOS-palvelun johtokunta käsitteli 5.4.1978 pidetyn aivoriihen muistiot. Se kannatti yhteistyön kehittämistä, mutta piti tärkeänä kummankin erityisluontoisen työskentelyidentiteetin säilyttämistä.⁹⁰⁹ SOS-palvelun työntekijät laativat vielä toimitiloja koskevan kirjelmän seurakuntien kiinteistötoimistolle lähetettäväksi. Sen mukaan oli välttämätöntä että Palveleva puhelin ja SOS-palvelu itsenäisinä toimintayksiköinä toimisivat erillään. Yhteistä voisi olla puhelinpalvelu ja kokoustilat. Luottamuksellisuuden takia samoissa tiloissa ei voisi olla muita osapuolia.⁹¹⁰ Tilakysymys ratkesi siten, että osittain yhteiset tilat järjestyivät Annankatu 13:sta. Mielenterveysseuran historiikin mukaan ne olivat ”erinomaiset”.⁹¹¹ Helsingin Palvelevan puhelimen sihteerin ei kuitenkaan muuttanut näihin tiloihin, vaan Kirkon perheasiaintoimistoon,

907 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 24.4.1978, § 2, liitteenä aivoriihen muistio.

908 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 24.4.1978, § 2, liitteenä aivoriihen muistio.

909 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 24.4.1978, § 2, liitteenä aivoriihen muistio.

910 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 24.4.1978, § 4.

911 Aché & Kärhä 1989, 219. Tämän kirjoittaja muistaa, kuinka uusissa tiloissa suunniteltiin päivystyspuhelimien sijoittelua. SOS-palvelun työntekijät olisivat halunneet ulkomaalaisten mallien mukaan yhden päivystyshuoneen, jossa olisi ollut useampia puhelimia, ja päivystäjät olisivat voineet saada tukea toisiltaan, erityisesti vapaaehtoiset vakinaisilta työntekijöiltä. Samalla tavalla myös Palvelevan puhelimen päivystysaikana kaikki paikalla olevat päivystäjät olisivat työskennelleet samassa huoneessa. Jotkut papit ilmaisivat kuitenkin huolensa siitä, että tällaisessa tilanteessa rippisalaisuus vaarantuisi, kun päivystäjät kuulisivat toistensa käymät keskustelut. Niinpä yksi puhelin siirrettiin seinän toiselle puolelle omaan tilaan. Saattoi kuitenkin olla, että rippisalaisuuteen vetoaminen oli vain tekosyy: todellisuudessa papit saattoivat arastella keskustelujen käymistä samassa huoneessa kuvitellun arvos-
telun pelosta.

jossa koko maan Palvelevan puhelimen ja Helsingin Palvelevan puhelimen sihteerit toimivat yhteistyössä vuoden 1980 alusta alkaen.⁹¹²

SOS-palvelun johtokunta ja Palvelevan puhelimen johtokunta pitivät vuonna 1979 yhteisen kokouksen, mutta sen tarkemmasta sisällöstä ei ole tietoa. SOS-palvelun johtokunta totesi kokouksen olleen antoisan ja rakentavan. Se toivoi, että Palvelevan puhelimen päivystäjien ja SOS-palvelun työntekijöiden yhteistyöhön kiinnitettäisiin huomiota, sillä Palvelevan puhelimen päivystäjät tarvitsivat SOS-palvelun työntekijöiden rohkaisua.⁹¹³

Palvelevalle puhelimelle SOS-palvelun perustaminen ja yhteistyö sen kanssa merkitsi sitä, että puhelinpäivystys saatiin lähes ympärivuorokautiseksi, mikä oli ollut Palvelevan puhelimen tavoite. Se merkitsi myös itsemurhakäsymyksen asiantuntemuksen tuleamista lähelle. Tämä toteutui koulutustilaisuuksissa ja myös päivystyspaikalla samoissa tiloissa, joissa vuorojen vaihtuessa oli mahdollisuus keskustella lyhyesti esimerkiksi joistakin yhteisistä asiakkaista. Palvelevan puhelimen päivystäjät ohjasivat soittajia myös SOS-palveluun.

Näyttää kuitenkin siltä, että ihan niin läheiseen yhteistyöhön ei päästy, kuin Palvelevan puhelimen puolella ehkä toivottiin. Tämä johtui luultavasti siitä, että oli kaksi organisaatiota, joilla oli omat toimintatapansa ja intressinsä. Mielenterveysseuran puolella tuli usein esille oman identiteetin korostaminen. Ehkä mukana oli samantapaisia ennakkoluuloja kuin Helsingin kaupunginvaltuustossa määräraha-anomusta käsiteltäessä, ja kysymys ”omasta identiteetistä” oli hienovarainen ilmaus tälle. Seurakunnat taas pitivät kiinni toiminnan teologisista perusteista, joiden mukaan kysymys oli diakoniatyöstä niiden auttamiseksi, joiden hätä oli suurin ja joita ei muilla tavoilla autettu. Työmuotojen ”omaleimaisuus”-kysymys tuli esille muun muassa siinä vaiheessa, kun Palvelevat puhelimet saivat käyttöönsä valtakunnallisen lyhytnumeron 071. Tästä oli puhe luvussa 4.2.2.

7.3 Itsemurhatoimikunta 1974

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 16.5.1973 toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin

1. laatia ehdotukset niiksi toimenpiteiksi, joiden avulla voidaan vähentää itsemurhia ja itsemurhayrityksiin johtavia tekijöitä ja
2. laatia ehdotus tarpeelliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi itsemurhien ehkäisymenetelmäksi ja itsemurhaa yrittäneiden hoitojärjestelmäksi...

Toimikunnan puheenjohtajana toimi LL, kansanedustaja *Ilkka Taipale*. Muita jäseniä olivat osastopäällikkö *Matti Marjanen*, osastopäällikkö, pastori *Terho Pursiainen*, professori *Antti Eskola*, ylilääkäri *Veikko Aalberg*, filosofo

⁹¹² Viika 1994, 178.

⁹¹³ KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 25.4.1979, § 15.

fian lisensiaatti *Sirpa Taskinen* ja toimistopäällikkö *Ilkka Ruoppila*. Toimikunnan sihteerinä toimi LL *Esko Kärhä*. Asiantuntijalausuntoja oli pyydetty keskeisimmiltä itsemurhatutkijoilta ja alan asiantuntijoilta. Näitä olivat muuten muassa professori Kalle Achté, LL Jouko Lönnqvist sekä SOS-palvelu. Toimikunta julkaisi mietintönsä 30.3.1974. Sen esipuheessa toimikunta toteusi, että koska toimeksianto oli varsin laaja-alainen ja itsemurhaongelmiin vaikuttavat tekijät monimutkaisia, se keskittyi lähinnä itsetuhokäyttäytymisen ennaltaehkäisemiseen ja hoidollisiin näkökohtiin.⁹¹⁴

Varsinaisen mietinnön alussa viitattiin muistioon, joka oli ollut esittelyn liitteenä toimikuntaa asetettaessa. Muistiossa oli todettu, että itsemurhat kuuluivat sillä hetkellä kirkon ja lääketieteen ja sen parissa erityisesti psykiatrian toimialaan. Oli kuitenkin havaittu, että pelkästään psykiatrinen ja sielunhoidollinen hoitojärjestelmä eivät kyenneet ratkaisevasti alentamaan itsemurhien määrää. Tästä syystä ulkomailla oli perustettu erillisiä itsemurhien ehkäisykeskuksia. Suomessakin sellainen oli aloittanut Suomen Mielen-terveysseuran perustamana.⁹¹⁵

Mietinnöstä ei käy ilmi, mitä tuolla ”kirkon toimialalla” mahdettiin tarkoittaa. Tekstiä kirjoitettaessa Palveleva puhelin oli ollut olemassa jo useita vuosia ja tullut tunnetuksi. Mietinnön jatkossa todettiin, että ”muista maista saatujen kokemusten mukaan itsemurhien suunnitelmallinen ehkäisy ja tätä tietä niiden vähentäminen on mahdollista kehittämällä esimerkiksi itsemurhien ehkäisykeskuksia, myrkytyskeskuksia, palvelevia puhelimia, itsemurhan tekemisessä käytettyjen välineiden, esimerkiksi lääkkeiden valvontaa”.⁹¹⁶ Ehkä muistiossa tarkoitettiin juuri Palvelevaa puhelinta tällä kirkollisella toimialalla ja sielunhoidollisella hoitojärjestelmällä. Ilmeisesti toimikunta piti Palvelevan puhelimen tapaista auttamismuotoa onnistuneena.

Toimikunnalla oli runsaasti ehdotuksia itsemurhien ehkäisytyön edistämiseksi. Yksi niistä oli itsemurhatutkimus, jota Suomessa jo olikin, mutta jota tulisi edelleen kehittää. Tutkimuksen kohteiksi tulisi ottaa neljä kohderyhmää: itsemurhan tehneet, itsemurhaa yrittäneet, itsemurhaongelmaan apua hakeneet sekä normaaliväestö.⁹¹⁷ Itsemurhan tehneistä pitäisi hankkia sellaista tietoa, joka kuvaisi itsemurhan tehneen elämää ja siinä ennen itsemurhaa tapahtuneita muutoksia. Osa tällaisesta tiedosta tulisi hankkia haastatteleamalla henkilön omaisia ja muita häntä lähellä olevia henkilöitä.⁹¹⁸ Itsemurhaa yrittäneiden kohdalla olisi tärkeä tietää, miten henkilöä oli yritetty auttaa ja kuinka toimenpiteiden vaikutusta oli seurattu. Apua hakeneiden

914 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, johdanto.

915 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 1.

916 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 2.

917 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 57.

918 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 57–58. Tällainen tutkimus toteutettiin myöhemmin Itsemurhat Suomessa 1987 -projektin yhteydessä.

kohdalla tärkeä tieto oli se, oliko hän hakeutunut apua saamaan itse, muiden houkuttamana tai painostuksesta.⁹¹⁹

Tutustuessaan Helsingin itsemurhia koskevaan tutkimukseen toimikunta oli havainnut, että psykkisistä häiriöistä kärsivät ja psykiatriset potilaat muodostivat riskiryhmän itsemurhien suhteen. Riski oli suurin depressiivisissä psykooseissa ja alkoholipsykooseissa. Alkoholin liika- ja väärinkäyttö näyttivät kytkettyvän itsemurhaproblematiikkaan. Yhden riskiryhmän muodostivat itsemurhaa aikaisemmin yrittäneet.⁹²⁰ Toimikunta päättelikin, että itsemurhien ehkäisytyössä saataisiin erityisen hedelmällisiä tuloksia, jos psykiatristen sairauksien ja alkoholismin sekä itsemurhaa yrittäneiden hoitomenetelmiä kehitettäisiin.⁹²¹ Mietinnön lopussa oli 25-kohtainen toimenpide-ehdotusluettelo. Osa ehdotuksista koski itsemurhavälineiden, kuten lääkkeiden ja ampuma-aseiden saatavuuden rajoittamista, osa psykiatrasta hoitoa.⁹²² Toimikunnan jäsen, pastori Terho Pursiainen olisi halunnut, että toimikunnassa olisi käsitelty myös itsemurhaan liittyviä eettisiä kysymyksiä ja itsemurhan oikeutusta, eikä pelkästään itsemurhien ehkäisyä. Toimikunnan mukaan sen saama tehtäväksi anto ei kuitenkaan antanut mahdollisuutta käsitellä tällaisia kysymyksiä.⁹²³

Suomen itsemurhatutkimusta tutkinut Mikko Myllykangas näki itsemurhatoimikunnan kokoonpanossa jaon tieteellisen tutkimuksen ja toisaalta yhteiskuntapoliittisen keskustelun välillä. Edellistä toimikunnassa edusti hänen mukaansa SOS-palvelun ylilääkäri, psykiatri Veikko Aalberg, jälkimmäistä, ei-kliinistä suuntausta sosiaalipsykologi Antti Eskola. Heidän välimaastoonsa sijoittui toimikunnassa psykiatri Ilkka Taipale, joka toimi tuolloin Sosiaalidemokraattisen puolueen kansanedustajana. Pastori Terho Pursiainen, joka oli tullut tunnetuksi vasemmistoradikaalina teologina, toi Myllykankaan mukaan keskusteluun erityisen ärhäkkää yhteiskunnallista ja arvokeskustelun näkökulmaa.⁹²⁴ Myllykangas näki toimikunnassa jakautuneisuutta myös siinä, että mietinnössä oli laaja luku, jossa käsiteltiin itsemurhia yhteiskunnallisena ongelmana, mutta mietinnön päätteeksi esitetyistä toimenpide-ehdotuksista ei löytynyt juuri lainkaan viittauksia yhteiskunnallisiin kysy-

919 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 58–59.

920 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 14–16.

921 Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 16–17.

922 Esimerkiksi jokaisessa mielenterveystoimistossa olisi koulutettava yksi työntekijä erityisesti itsemurhakysymykseen ja itsemurhien ehkäisyyn perehtyneeksi. Jokaiseen keskussairaalaapiiriin olisi luotava mielenterveydellisten kriisitilanteiden hoitoa varten kriisikeskus joko psykiatrian poliklinikan tai jonkin mielenterveystoimiston yhteyteen. Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 72–76.

923 Toimikunta myönsi, että näilläkin asioilla oli oma merkityksensä ja suostui siihen, että Pursiaisen laatima erillinen selvitys otettiin mietinnön liitteeksi, mutta ei halunnut ottaa siihen kantaa. Tosin toimikunnan jäsen, SOS-palvelun johtaja Veikko Aalberg ei olisi halunnut ottaa selvitystä edes liitteeksi. Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 3.

924 Myllykangas 2014, 227.

myksiin ja uudistuksiin.⁹²⁵ Toimikunta näytti Myllykankaan mukaan jakautuneen ainakin jossakin määrin konservatiiviseen, psykiatrisen itsemurhien ehkäisytyön etuja valvoneeseen, ja toisaalta radikaaliin, yhteiskunnallista muutosta ajaneeseen, blokkiin.⁹²⁶

Sosiaali- ja terveysministeriö pyysi mietinnöstä lausunnon myös kirkkohallitukselta, joka antoi sen valmistelutehtävän Perheasiain toimikunnalle. Lausuntoehdotuksen teki työryhmä, johon kuuluivat perheasiain koulutussihteeri Kaarle Viika, Palvelevan puhelimen sihteeri Erkki Kokko sekä Perheasiain toimikunnan konsultoiva psykiatri Reino Huttunen. Apuna käytettiin myös LL Sirkka Syvännettä sekä TT Jouko Sihvoa. Mukana olivat siis Palvelevan puhelimen parhaat asiantuntijat. Lausunnossa kritisoitiin sitä, että itsemurhaproblematiikka tuntui siinä painottuvan yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Itsemurhatoimikunta näytti myös jättäneen vaille huomiota sen merkityksen, joka elämänkatsomuksella ja uskonnolla oli ihmisenä olemisen kokonaiskuvassa. Lausunnon mukaan terveellä uskonnollisella elämänasenteella oli myönteinen merkitys pelkojen ja syyllisyyden poistajana sekä turvallisuuden, elämänuskon ja -mielekkyyden antajana.⁹²⁷

Puutteena pidettiin myös sitä, että toimikunta ei ollut tutkinut ja kuvannut tarkemmin ulkomailla tapahtuvaa itsemurhien ehkäisytyötä. Esimerkiksi Samaritans-järjestön Befriending-menetelmän esittelyn toimikunta jätti muutamaa riviin. Toimikunnan monia käytännön ehdotuksia pidettiin oikeaan osuvina. Puutteena pidettiin sitä, että vapaaehtoisten palvelujärjestöjen, kuten AA-liikkeen, A-klinikoiden, Palvelevien puhelimien ja Punaisen Ristin toimintaa ei otettu huomioon siinä hoito-organisaatiossa, jota toimikunta kaavaili. Itsemurhavaarassa ja kriisissä olevilla pitäisi olla tarjolla helposti lähestyttävää avunsaantipaikkoja. Suunnitelluissa kriisikeskuksissa pitäisi olla aina mahdollisuus yhteydenottoon puhelimitse. Koska kirkon Palveleva puhelin kattoi jo melkein koko maan, voisi se toimia yhteistyökumppanina kriisikeskusten kanssa. SOS-palvelu sopi hyvin koulutus- ja neuvontaorganisaatioksi, kuten itsemurhatoimikunta esittikin.⁹²⁸

Perheasiain toimikunnan lausuntoluonnos toi selvästi esille Palvelevan puhelimen merkitystä itsemurhien ehkäisytyössä. Samalla se osoitti, että Palvelevan puhelimen mallina siinä oli Chad Varahin perustaman Samari-

925 Myllykangas 2014, 241. Kyseisessä luvussa esitettiin mittavia yhteiskunnallisia uudistuksia ja muutoksia, jotka toimikunnan mukaan ”lähimmän vuosikymmenen aikana toteutuessaan vaikuttaisivat ihmisen välittömään asemaan toisiin ihmisiin nähden, hänen perusjärjestäytymiseensä, mahdollisuksiinsa muuttaa asemaansa ihmisten välisen vuorovaikutusjärjestelmän, ihmishuhdeverkon kautta”. Tällaisia uudistuksia olivat perustuslain, kunnallislain, perhe- ja avioliittolainsäädännön sekä sosiaalihuoltoalan lainsäädännön uudistaminen, aluepolitiikan korostaminen, sosiaaliturvan parantaminen, yhdyskuntasuunnittelun voimistuminen, työolosuhteiden ja koulutusjärjestelmän muuttuminen sekä terveydenhuollon kehittyminen. Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974, 21–23.

926 Myllykangas 2014, 241–242.

927 KHA PA Cb 3 KPT:n ptk 6.9.1973, § 24 ja liite.

928 KHA PA Cb 3 KPT:n ptk 6.9.1973, § 24 ja liite.

tans-järjestön työ. Myllykankaan näkemässä ja kritisoimassa jaossa konservatiiviseen ja radikaaliin blokkiin Palveleva puhelin ja sen tekemä itsemurhien ehkäisytyö näyttivät asettuvan ”konservatiiviselle” puolelle. Näin varmaan olikin. Olihan Palvelevan puhelimen työn keskuksessa kerrallaan yksi ihminen ja hänen elämäntilanteensa, ei yhteiskunnan muuttaminen.

Itsemurhatoimikunnan mietintö jäi melko vähälle huomiolle, eivätkä sen ehdotukset päässeet toteutumisvaiheeseen. Vasta seuraavalla vuosikymmenellä aloitettu itsemurhien ehkäisyprojekti käynnisti useiden toimikunnan ideoiden toteuttamisen.

7.4 Muita puhelinpalveluja ja yhteistyötä

7.4.1 Mielenterveysseuran kriisipuhelinprojektit

SOS-palvelun toiminta rajoittui pääasiassa pääkaupunkiseudulle ja sen yhteistyö Palvelevan puhelimen kanssa Helsingin Palvelevaan puhelimeen. Suomen Mielenterveysseuralla oli 1980-luvulla suunnitelmia vastaavan toiminnan laajentamiseksi muualle maahan siten, että muutamille paikkakunnille perustettaisiin kokeiluluontoisesti SOS-puhelin yhteistyössä Mielenterveysseuran paikallistoimikuntien kanssa.⁹²⁹ Kullakin paikkakunnalla tultaisiin ottamaan yhteyttä Palvelevaan puhelimeen tarkoituksenmukaisen yhteistyön aikaansaamiseksi.⁹³⁰ Suomen Mielenterveysseura sai lupauksen Sävallahjan⁹³¹ tuotosta ajalla 15.2.–31.3.1981.⁹³² Suunnitelmat tarkentuivat samana keväänä, jolloin SOS-palvelun ylilääkäri Juhani Vikkula esitteli niitä Palvelevan puhelimen jaostolle. Puhelimia perustettaisiin noin kymmenelle paikkakunnalle terveyskeskusten tai mielenterveystoimistojen yhteyteen. Päivystäjinä tulisivat toimimaan vapaaehtoiset, joiden työskentelyä ohjaisivat yhdyshenkilöt. Toiminnan aloittamisen yhteydessä käynnistettäisiin kolmivuotinen seurantaprojekti. Valtakunnallisena kouluttaja toimisi SOS-palvelun vastaava sosiaaliohittaja Raili Rinne.⁹³³

Rinne vieraili Palvelevan puhelimen jaoston kokouksessa ja kertoi, että kriisipuhelinpäivystystä aloitettaisiin Helsingin lisäksi Espoossa, Pieksämäellä, Porissa, Raumalla, Viitasaarella ja Ruotsissa Jönköpingissä. Päivystyspisteet sijaitsisivat pääasiassa hoitopaikkojen, kuten mielenterveystoimistojen yhteydessä. Helsingin lisäksi Heinolassa, Lahdessa, Oulussa, Savonlinnassa, Tampereella ja Turussa aloitettaisiin etsivää tukihenkilötoimintaa, jossa py-

929 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 9.4.1980, § 14.

930 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 3.10.1980, § 12.

931 Tämän kirjoittaja muistaa, että ”Sävallahja 22 000” oli useita vuosikymmeniä toiminut Yleisradion radio-ohjelma, jolla kerättiin rahaa hyvätekeväisyyteen. Siinä kuuntelijat voivat soittaa ohjelmaan ja esittää musiikkitoiveensa.

932 KA SMSA Hga:1 SOS-palvelun johtok. ptk 10.10.1980, § 29.

933 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 7.5.1981, § 9.

rittäisiin ottamaan yhteyttä mielenterveydellisesti riskiolosuhteissa oleviin henkilöihin. Tukihenkilöiksi otettaisiin vapaaehtoisia, joille valinnan jälkeen annettaisiin koulutusta. Palvelevan puhelimen jaosto totesi hankkeen toiminnallinen erilaisuuden Palvelevaan puhelimeen verrattuna, mutta näki kuitenkin mahdollisuuksia yhteistyöhön.⁹³⁴

Palvelevan puhelimen edustajainkokouksen osanottajat kertoivat samana syksynä, että pääosin yhteistyö kriisipuhelimien ja paikallisten Palvelevien puhelimien kesken oli toiminut ongelmitta ja työnjaosta oli voitu sopia. Sellaisillakin paikkakunnilla, joilla toiminta näytti menevän päällekkäin, kummallakin palvelulla oli oma paikkansa. Vaikka paikkakunnalla aloittikin kriisipuhelin, Palveleva puhelin ei tullut tarpeettomaksi.⁹³⁵ Suomen Mielenterveysseuran kolmivuotinen kriisipuhelinhanke jatkui vuoteen 1984.⁹³⁶ Vuonna 1985 Mielenterveysseura avasi SOS-palvelun toimipisteen Lahdessa Lahden kaupungin taloudellisella tuella.⁹³⁷

Mielenterveysseura käynnisti uuden kriisikeskusprojektin 1990-luvulla. Sen tavoitteena oli kymmenen kriisikeskuksen perustaminen vuoteen 1999 mennessä. Vuonna 1992 toiminnassa olivat Helsingin, Kemin, Lahden, Rauman, Salon ja Savonlinnan kriisikeskukset. Suunnitelmissa olivat vielä Tampereen ja Lappeenrannan kriisikeskukset. Palvelevan puhelimen neuvottelukunta antoi Maj Bonnevier-Tuomelalle tehtäväksi ottaa yhteyttä projektin vetäjänä toimivaan Kirsi Juntuseen lisäinformaation saamiseksi.⁹³⁸ Hän kertoi neuvottelukunnan seuraavassa kokouksessa neuvottelustaan projektisihteerin Kirsi Juntusen kanssa. Siinä oli päädytty siihen, että molemmat osapuolet kehottaisivat paikallisia toimipisteitä yhteistyöhön. Yhteistyö voisi olla tutustumista toisen osapuolen toimintaan, koulutusyhteistyötä, hallinnollista osallistumista toisen toimintaan tai myös tilojen jakamista. Tärkeintä olisi myönteisen asennoitumisen löytäminen toisen työhön. Yhteistyötä oli jo ainakin Lappeenrannassa ja Savonlinnassa.⁹³⁹ Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa todettiin, että samoissa tiloissa toimiminen antaisi Palvelevalle puhelimelle mahdollisuuden asiantuntija-avun saamiseen helpommin. Tästä oli kokemuksia Helsingissä, jossa Palveleva puhelin ja SOS-palvelu olivat toimineet jo kaksi vuosikymmentä samoissa tiloissa.⁹⁴⁰

SOS-palvelun sekä kriisipuhelimien ja Palvelevan puhelimen yhteistyöstä keskusteltaessa tuli tavan takaa esille kysymys kummankin osapuolen identi-

934 KHA PA Cg 1 PP:n jaoston ptk 23.9.1981, § 4.

935 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 8.10.1982, § 15. Tämän kirjoittaja muistaa, kuinka Mielenterveysseuran kriisipuhelinsuunnitelut aiheuttivat Palvelevan puhelimen piirissä huolta ja epäluuloisuuttakin. Erityisesti toiminnan alkaessa herätti ärtymystä se tapa, jolla Mielenterveysseura tiedotti toiminnasta: nyt oltiin aloittamassa Suomessa jotakin aivan uutta.

936 Rinne 1989, 169.

937 Achte ja Kärhä 1989, 224.

938 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 8.4.1992, § 12.

939 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 23.9.1992, § 11.

940 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 16.10.1992, § 12.

teetistä ja sen säilymisen tärkeydestä. Vaikka henkilötasolla yhteistyö yleensä toimi hyvin, jonkinlainen jännite säilyi taustalla. Mahdollisesti Mielenterveysseurassa, joka halusi toimintansa pysyvän neutraalina, arkailtiin Palvelevan puhelimen kirkollisuutta. Palvelevassa puhelimesta puolestaan koettiin joskus Suomen Mielenterveysseuran ”keksivän pyörän” uudelleen, kun se mainosti kriisipuhelimia uutena työmuotona. Tosin Suomen Mielenterveysseura ja seurakunnat olivat kieltämättä hiukan eri asemassa tällaisten palvelujen perustajina ja ylläpitäjinä. Kansalaisjärjestönä Mielenterveysseura joutui hankkimaan rahoituksensa itse ja perustelemaan työnsä merkitystä ja hankkeittensa tarpeellisuutta niiden mahdollisille rahoittajille. Seurakunnan työmuodoilla sen sijaan oli kohtuullinen ja pysyvä rahoitus kirkollisveron muodossa.⁹⁴¹

Vuonna 1997 eri puolella maata toimivien kriisikeskusten puhelinpalvelut yhdistettiin yhteen puhelinnumeroon, joka päivysti joka päivä kello 15–06. Näin syntyi Suomen Mielenterveysseuran valtakunnallinen kriisipuhelin. Koko yön jatkuvaa päivystystä perusteltiin sillä, että auttavia puhelimia oli kyllä paljon, mutta yksikään niistä ei toiminut yöllä.⁹⁴² Tässä vaiheessa Pääkaupunkiseudun Palveleva puhelin oli jo luopunut pysyvästi aamuun asti jatkuvasta päivystyksestä.

7.4.2 Puhelinauttamisen eettiset periaatteet

Helsingissä toimi 1980-luvun puolivälissä yli 20 erilaista puhelinauttamispalvelua.⁹⁴³ Joidenkin palvelujen kesken oli ollut epävirallista yhteydenpitoa silloin tällöin. Vakiintuneemman yhteistyön aikaan saamiseksi Opiskelijoiden ja koululaisten Palveleva puhelin kutsui kaupungissa toimivat puhelinauttajat vuonna 1983 yhteiseen neuvotteluun ja teki niille kyselyn yhteistyötoiveista.⁹⁴⁴ Jatkossa Helsingissä järjestettiin eri puhelinpalvelujen edustajille säännöllisesti yhteisiä neuvottelutilaisuuksia. Palvelevan puhelimen edustajainkokouksessa vuonna 1985 todettiin tärkeäksi tiedon välittäminen puolin ja toisin. Näin eri puhelinpalvelut voisivat löytää paikkansa ja tehtävänsä.⁹⁴⁵

Maaliskuussa 1993 Palvelevan puhelimen neuvottelukunnassa kerrottiin, että Pääkaupunkiseudun puhelinauttajien syyskokouksessa tultaisiin käsittelemään soittajan oikeusturvaa. Oli syntynyt monenlaisia puhelinpalveluja, maksuttomia ja maksullisia. Toisissa oli koulutettuja päivystäjiä, toisissa ei. Pääkaupunkiseudun puhelinauttajien pyrkimyksenä oli saada aikaan yhtei-

⁹⁴¹ Näistä asioista ei ole olemassa varsinaisesti mitään dokumentoitua faktaa. Tämän kirjoittaja, joka 1980-luvulla toimi Helsingin Palvelevan puhelimen sihteerinä, perustaa nämä otaksumat pelkästään omiin kokemuksiinsa ”mutu”-pohjalta.

⁹⁴² Lappalainen 2001, 7, 11.

⁹⁴³ KPK:n tk 1985, 11.

⁹⁴⁴ HKA SA Cc 1 1.1 Pääkaupunkiseudun puhelinauttajien kokous 14.9.1983.

⁹⁴⁵ KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 11.10.1985, § 8.

nen normisto, jolloin yleisölle voitaisiin ilmoittaa, mitkä puhelimet noudattivat tiettyjä perusnormeja palvelun laadun takaamiseksi.⁹⁴⁶ Puhelinauttajien yhteisessä kokouksessa päätettiin perustaa ”normityöryhmä”, jonka tehtävänä oli laatia lista niistä asioista, jotka tekivät auttavasta puhelimesta laatu-puhelimen. Työryhmässä olivat mukana muiden muassa SOS-palvelu, Ortodoksinen kirkko, Vapaaseurakunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä Palveleva puhelin. Tarkoituksena oli myös perustaa erityinen elin, joka päätäisi, mitkä puhelimet täyttävät laatuvaatimukset.⁹⁴⁷

Keväällä 1994 työryhmä järjesti neuvottelun, johon se kutsui edustajat Sosiaali- ja terveysministeriöstä, TELE:n kuluttajapalveluista, Puhelinlaitosten liitosta, Tietosuojavaltuutetun toimistosta, Suomen kuluttajaliitto Ry:stä sekä Kirkon perheasiain keskukselta.⁹⁴⁸ Puhelinauttajien eettiset periaatteet julkistettiin 19.9.1994 pidetyssä seminaarissa.⁹⁴⁹ Järjestöjen yhteisen työskentelyn pohjalta syntyi Puhelinauttajien eettinen neuvottelukunta, joka aloitti työskentelynsä vuonna 1994. Siihen kuului julkisen vallan ja puhelinauttamisjärjestöjen edustajia. Puheenjohtajana toimi professori Jouko Lönnqvist ja Palvelevien puhelimien edustajana Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri. Eettisiin toimintaperiaatteisiin kuuluivat muun muassa velvoitteet puhelunmaksujen kohtuullisuudesta, luottamuksellisuudesta, asiakaskeksyydestä sekä päivystäjien koulutuksesta ja työnohjauksesta. Kaikki Palvelevat puhelimet hyväksyttiin yhdessä sen jäseniksi. Vuoden 1995 aikana puhelinauttajien eettisten periaatteiden piiriin hyväksyttiin 15 puhelinauttamistyötä tekevää yhteisöä.⁹⁵⁰

7.5 Itsemurhien ehkäisyprojekti 1986–1996

7.5.1 Projektin vaiheet

Korkean ja jatkuvasti lisääntyvän itsemurhakuolleisuuden takia Suomessa käynnistettiin 1980-luvulla kansallinen itsemurhien ehkäisyprojekti. Sen keskeisiä päämääriä oli vähentää itsemurhakuolleisuutta ja lisätä tietoa itsemurhasta monimutkaisena henkeä uhkaavana haasteena sekä kehittää toimintatapoja itsemurhien vähentämiseksi. Projekti johti ohjelmaan ja suosituksiin vuonna 1991 ja vuosina 1992–1996 monipuolisiin käytännön toimenpiteisiin itsemurhien ehkäisemiseksi.⁹⁵¹

Lääkintöhallitus asetti toukokuussa 1985 itsemurhien ehkäisyn asiantuntijaryhmän, joka sai tehtäväkseen hankkeen suunnittelun ja toteutuksen oh-

946 KHA PA Cg 2 PP:n neuv.k. ptk 16.3.1993, § 9.

947 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 29.10.1993, § 4.

948 HOSA Kutsu puhelinauttamisen eettisiä periaatteita käsittelevään neuvotteluun.

949 KHA PA Dcb 2 PP:n siht. k.kirje 3/1994, 12.10.1994, § 7, liite.

950 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 6.10.1995, § 11; KPK:n tk 1995, 7.

951 Hiltunen et. al. 2009, 1802–1803.

jauksen. Ensimmäinen vaihe oli "Itsemurhat Suomessa 1987" -projekti, jonka päätavoitteena oli antaa itsemurhien ehkäisytyön perustaksi luotettava kuva suomalaisesta itsemurhasta.⁹⁵² Projektin johtajaksi nimettiin tutkimusprofessori Jouko Lönnqvist.⁹⁵³ Asiantuntijaryhmä hyväksyi projektille toimintaohjelman 2.9.1986. Se päätti hankkia ensiksi riittävästi tietoa itsemurhaky-symyksestä, arvioida sen jälkeen tilannetta kriittisesti ja suosittaa harkiten toimenpide-ehdotuksia. Projektissa tutkittiin kaikki Suomessa 1.4.1987–31.3.1988 välisenä aikana tehdyt itsemurhat ja sellaiset epäselvät kuolemantapaukset, joissa itsemurha oli mahdollinen. Tutkimus toteutettiin lääneittäin.⁹⁵⁴ Lääninhallitukset huolehtivat tutkimuksen organisoinnista omalla alueellaan.

Tiedonkeruu

Tiedonkeruu ja -käsittely toteutettiin kahdeksassa vaiheessa, joita olivat poliisitutkimus, oikeuslääketieteellinen tutkimus, omaishaastattelut, vainajaa viimeisen vuoden aikana hoitaneen työntekijän haastattelu, hänet viimeksi tavanneen työntekijän haastattelu, asiakirjatietojen keruu, tapausselostus ja projektiryhmän kokous. Kenttätutkijoille järjestettiin koulutusohjelma, jonka toteutuksessa oli mukana Suomen Mielenterveysseuran SOS-palvelu.⁹⁵⁵

Kenttätutkijat laativat kokoamansa aineiston pohjalta jokaisesta tapahtuneesta itsemurhasta tapausselostuksen, joka sisälsi myös preventiosuosituksia. Siihen sisältyi tiedot itsemurhatapahtumasta, kuvaus itsemurhaprosessin etenemisestä, avun hakemisesta ja ongelmien ratkaisuyrityksistä. Jokainen kuolemantapaus käsiteltiin lääninhallituksen nimeämässä asiantuntijaryhmässä. Tutkimustiedot kerättiin lääneittäin ja tallennettiin Kansanterveyslaitoksen Mielenterveyden osastolle.⁹⁵⁶ Tämän materiaalin pohjalta valmistui vuosina 1988–1993 toista sataa artikkelia, tutkimusta ja opinnäytetyötä sekä suomen että englannin kielellä.⁹⁵⁷

Tutkittuja itsemurhatapauksia oli yhteensä 1397. Itsemurhan tehneistä 1077 (77 %) oli miehiä ja 320 (23 %) naisia. Miehistä yli puolet (59 %) oli alle 45-vuotiaita ja naisista selvästi yli puolet (57 %) yli 45-vuotiaita. Alle 35-vuotiaiden itsemurhista 84 % oli miesten tekemiä. Neljännes kaikista itsemurhista tehtiin pelkästään Uudenmaan läänissä ja puolet kolmessa suurimmassa läänissä, Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen läänissä. Naisien itsemurhat korostuivat Etelä-Suomessa ja miesten Itä- ja Pohjois-

952 Lönnqvist et al. 1993b, 1.

953 Upanne et al. 1992, esipuhe. Lönnqvist toimi Psykiatrian klinikalla apulaisprofessorina. Projektin aikana hän oli tästä työstä virkavapaana, mutta projektiin kuuluva tutkimusyksikkö toimi psykiatrian poliklinikan tiloissa, ja klinikan henkilökuntaa oli mukana projektin eri tehtävissä. Achté 1991, 166.

954 Tuohon aikaan Suomessa oli 12 läänää: Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaan, Hämeen, Kymen, Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion, Keski-Suomen, Vaasan, Oulun ja Lapin läänit.

955 Achté & Kärhä 1989, 224; Lönnqvist et al. 1993b, 7–8.

956 Lönnqvist et al. 1993b, 11–12.

957 Lönnqvist et al. 1993, 171–183.

Suomessa.⁹⁵⁸ Kaikista itsemurhan tehneistä runsas kolmannes ja naisista 48 % asui kaupunkien lähiöissä. Naimattomia oli miehistä 44 % ja naisista 27 %.⁹⁵⁹

Itsemurhan tehneistä 46 %:lla miehistä ja 25 %:lla naisista oli veressään alkoholia. Vahvassa humalatilassa oli ollut 21 %.⁹⁶⁰ Miehistä 28 % ja naisista 33 % oli jättänyt viestin. Niissä ilmaistiin tavallisimmin perusteluiksi itsemurhalle erilaiset ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat, toivottomuus omasta tulevaisuudesta tai halu päästä eroon sietämättömästä tunteesta.⁹⁶¹ Yli puolet oli tehnyt elämänsä aikana ainakin yhden itsemurhayrityksen. Naisilla yritykset olivat yleisempiä kuin miehillä. Osittain tätä eroa selittää se, että miehet käyttivät väkivaltaisempia menetelmiä, jotka johtivat usein heti kuolemaan.⁹⁶²

Itsemurhan tehneistä 61 % oli kertonut itsemurha-ajatuksistaan. Useimmiten itsemurha-aikeista kerrottiin perheenjäsenille. Miehistä 30 % ja naisista 24 % oli kertonut niistä aviopuolisolle tai kumppanille.⁹⁶³ Viimeisen elinvuotensa aikana itsemurhan tehneistä miehistä 38 % ja naisista 65 % oli ollut hoitosuhteessa⁹⁶⁴. Kaikista hoitosuhteessa olleista miehistä 31 % ja naisista 42 % oli kertonut työntekijälle itsemurha-aikeistaan.⁹⁶⁵ Läheisistä 80 % oli kokenut tapahtuneen itsemurhan yllätyksenä. Aikaisempien itsemurhayritysten lukumäärän kasvaessa teon yllätyksellisyys väheni.⁹⁶⁶

Haastattelussa omaisilta kysyttiin myös itsemurhan tehneen henkilön alkoholin käytöstä. Omaisten arvion mukaan lähes puolet itsemurhan tehneistä miehistä ja runsas kuudennes naisista oli alkoholiongelmaisia. Sekä miehillä että naisilla omaisten arvioimat alkoholiongelmat olivat yleisimpiä 35–49 -vuotiailla.⁹⁶⁷ Eronneilla tai asumuserossa eläneillä keski-ikäisillä miehillä oli alkoholiongelmia useammin kuin muilla siviilisäätyryhmillä. Alkoholiongelma ja ihmissuhdemenetys liittyivät siis usein yhteen. Vaikka omaisten arvion mukaan niin monella itsemurhan tehneellä oli ollut alkoholiongelma, heistä vain kolmannes oli ollut sen takia hoidossa.⁹⁶⁸

Elämäntapahtumat ja -vaikeudet, kuten esimerkiksi erokokemukset ja taoudelliset vaikeudet saattavat toimia laukaisevina tekijöinä itsemurhayrityk-

958 Salovainio & Lönnqvist 1993, 27.

959 Salovainio & Lönnqvist 1993, 30.

960 Lönnqvist et al. 1993c, 34.

961 Lönnqvist et al. 1993c, 35.

962 Lönnqvist et al. 1993c, 38.

963 Lönnqvist et al. 1993c, 45–46.

964 Hoitosuhteella tarkoitettiin sellaista ammatillista hoito- tai asiakassuhdetta, jossa pyrittiin tavoitteellisesti ongelman selvittelyyn ja joka sisälsi sopimuksen tapaamisista tai muista yhteydenotoista. Lönnqvist et al. 1993c, 49.

965 Lönnqvist et al. 1993c, 49.

966 Lönnqvist et al. 1993c, 51.

967 Lönnqvist et al. 1993d, 57.

968 Lönnqvist et al. 1993d, 62–63.

sissä. Itsemurhan tehneillä ne ovat olleet yleisiä. Omaishaastattelujen mukaan näistä 80 % oli kokenut eron, taloudellisia vaikeuksia, työelämän vaikeuksia tai työttömyyttä viimeisten kolmen kuukauden aikana, miehet yleisemmin kuin naiset.⁹⁶⁹ Vaikeat elämäntapahtumat saattavat muuttaa sosiaalisen vuorovaikutusverkoston rakennetta ja toimintaa, ja tällaiset muutokset saattavat liittyä itsetuhokäyttämiseen. Itsemurhan tehneistä 28 % oli asunut yksin, miehistä 26 % ja naisista 33 %. Ilman parisuhdetta eli miehistä 30 % ja naisista 24 %. Lapsettomia oli miehistä 46 % ja naisista 31 %. Ilman ystäviä eli miehistä 40 % ja naisista 52 %. Yksinäisyyttä oli tuonut esille 36 % miehistä ja 46 % naisista.⁹⁷⁰

Projektin koko aineistosta tutkittiin itsemurhan tehneiden mielenterveyden häiriöitä. Jonkin psykiatrisen diagnoosin oli saanut 93 %, naisista hiukan useampi kuin miehistä. Kolmanneksella todettiin vakava masennustila. Tämän diagnoosin oli naisista saanut 46 % ja miehistä 25 %. Miesten kohdalla yleisin diagnoosi oli alkoholiriippuvuus. Sen oli saanut 39 % miehistä ja 18 % naisista. Muita melko usein esiintyneitä psyykkisiä häiriöitä olivat tarvemmin määrittelemättömät masennustilat (23 %) ja ahdistuneisuushäiriöt (11 %).⁹⁷¹ Monella henkilöllä oli useampi diagnoosi. Vakavan masennustilan yhteydessä useimmin samanaikaisesti esiintynyt mielenterveyden häiriö oli alkoholiriippuvuus (24 %). Noin puolella oli jokin merkittävä ruumiillinen sairaus tai vamma. Tutkijat pitivät itsemurhien ehkäisyn kannalta tärkeänä sitä, että päihdeongelmien ja fyysisten sairauksien yhteydessä esiintyvät masennustilat tunnistettaisiin ja hoidettaisiin.⁹⁷²

Hoitosuhteessa olleista 45 % oli hakeutunut hoitoon omasta aloitteestaan. Yli puolet oli esittänyt hoitoon tulon syyksi psyykkiset oireet tai häiriön, viidennes itsemurhayrityksen tai -ajatukset.⁹⁷³ Kaikista itsemurhan tehneistä naisista 76 % ja miehistä 48 % oli joskus elämänsä aikana ollut psykiatrisessa hoidossa. Hoidon aikana naisista 54 %:lta ja miehistä 40 %:lta oli kysytty itsemurha-aikeista tai -ajatuksista.⁹⁷⁴ Vakavaa masennusta sairastavista vain vähemmistö oli ennen kuolemaa saanut asianmukaista hoitoa. Itsemurhien ehkäisyn kannalta vakavien masennustilojen tunnistaminen ja hoidon kehittäminen ovat psykiatrisen hoitojärjestelmän ja perusterveydenhuollon keskeisimpiä tehtäviä.⁹⁷⁵ Omaisten haastattelussa tuli esille, että lähes neljännes itsemurhan tehneiden omaisista oli kokenut saaneensa liian vähän tukea läheisiltään. Ammattiapua oli hakenut vain runsas kolmannes.⁹⁷⁶

969 Heikkinen et al. 1993, 65–66.

970 Heikkinen et al. 1993, 67–68.

971 Henriksson et al. 1993, 71–72.

972 Henriksson et al. 1993, 75–76.

973 Lönnqvist et al. 1993a, 79.

974 Lönnqvist et al. 1993a, 80–81.

975 Isometsä et al. 1993, 88–89.

976 Marttunen et al. 1993, 91.

Itsemurhien ehkäisyohjelma

Projektissa kerätystä tutkimusaineistosta ja siinä esitetystä suosituksesta laadittiin vuonna 1991 itsemurhien ehkäisyohjelma. Ohjelman valmistelussa sovellettiin projektissa omaksuttua näkemystä itsemurhasta elämänprosessin tuloksena ja systeemisenä ilmiönä. Tämä tarkoittaa sitä, että itsemurha on päätös elämänprosessille, jolle on ominaista ”psykkisesti tärkeiden ihmisarvoa, itsetuntoa ja elämänotetta rakentavien kokemusten puute ja monenlaiset traumaattiset kokemukset”, kuten toimintaohjelman perusteluissa määriteltiin.⁹⁷⁷ Prosessimallissa itsemurhan tehneen elämää tarkastellaan kokonaisuutena menneisyydestä nykyhetkeen. Tarkastelun kohteena ovat yksilöpsykologisten ja biologisten tekijöiden lisäksi myös vuorovaikutus lähiympäristön kanssa ja ympäristö koko laajuudessaan. Itsemurhariskin kannalta ympäristötekijöillä voi olla myös suojaavia vaikutuksia. Riski- ja vaaratekijöiden sekä suojaavien tekijöiden yhteisvaikutus vaihtelee elämässä koko ajan. Itsemurhayritystä on usein edeltänyt yksi tai useampi laukaiseva tekijä. Tällainen tekijä on yleensä luonteeltaan jokin ihmisiä yleisesti kuormittava rasitetekijä, ehkä viimeinen ja ratkaiseva negatiivinen tekijä henkilölle, joka muutenkin on jo ”kuilun partaalla”. Se voi olla jokin hyvin merkittävä elämäntilanteen muutos, kuten ero tai menetys tai vaarallisena koettu uhkatekijä tulevaisuudessa.⁹⁷⁸

Ohjelman päätavoite oli käynnistää mahdollisimman laaja-alainen ja monimuotoinen itsemurhien ehkäisyyn tähtäävä toiminta eri aloilla yhteiskunnassamme.⁹⁷⁹ Toimintasuositukset julkaistiin vuonna 1992 nimellä ”Itsemurhan voi ehkäistä. Itsemurhien ehkäisyn tavoite- ja toimintaohjelma.” Sen mukaan

itsemurhien ehkäisy on korjaavaa tai rakentavaa vaikuttamista ongelmien kehityskulkuun ja ihmisen omiin voimiin eri vaiheissa:

- *jotta itsemurha ei pääsisi tapahtumaan,*
- *jotta ongelmat eivät vaikeutuisi ylivoimaisiksi kestää ja jotta selviytymiskeinoja löytyisi,*

⁹⁷⁷ Upanne et al. 1992, 12.

⁹⁷⁸ Lönnqvist 1989, 181–184.

Ajatuksen itsemurhasta pitkän prosessin tuloksena esitti jo Irja Kilpeläinen vuonna 1967 Vartija-lehden artikkelissa ”Itsemurhakierre ja evankeliumi”. Hän totesi siinä itsemurhaan päätyneistä tai siitä puhuvista ihmisistä, että ”...jokainen on erilainen ja jokaisen koko elämänhistoriasta nousee tämä pakkomielle esiin. Silloinkin, kun on kysymys ”äkillisestä mielenhäiriöstä”, tämä kasvaa sairaan koko elämänkentästä ja eletystä elämästä.” Kilpeläinen 1967, 23. Toinen Irja, SOS-palvelun sosiaalityöntekijä Irja Korhonen toi myös ”Puhelu auttaa”-kirjan artikkelissaan vuonna 1984 esille ajatuksen itsemurhasta pitkän kehityksen tuloksena. Korhonen 1984, 90.

⁹⁷⁹ Upanne et al. 1992, 19.

- jotta ei pääsisi kehittymään olosuhteita ja vuorovaikutussuhteita, jotka aiheuttavat ongelmia,
- jotta kehittyisi elämänhallintaa ja vaihtoehtoja ja olisi tukea tarvittaessa.

Nämä asiat voitaisiin tiivistää kolmeksi pääkohdaksi:

1. *Pyri poistamaan tai lieventämään tekijöitä, jotka lisäävät suoraan itsemurhan mahdollisuutta.*
2. *Pyri poistamaan tai lieventämään sellaisia vaikeuksia tai elämänongelmia, jotka johtavat epäedullisissa olosuhteissa umpikujaan.*
3. *Pyri aikaansaamaan sellaisia olosuhteita ja kokemuksia, jotka lisäävät elämänhallintaa ja psyykkistä selviytymistä.^{98o}*

Tutkimusprojektin suositusten pohjalta laaditun itsemurhien ehkäisyn tavoite- ja toimintaohjelman mukaan

voimme pysäyttää itsemurhalukujen kasvun ja vähentää itsemurhien määrää, jos

- *jokainen itsemurhaa yrittänyt ihminen saa niin tehokasta apua kuin suinkin mahdollista,*
- *ihmisen masennus havaitaan ja hänelle tarjotaan tarpeellinen tuki; ja jokainen vakavasti masentunut saa tehokkaan ja monipuolisen hoidon,*
- *alkoholinkäytön kehittyminen elämänongelmien ratkaisuksi kyetään välttämään ja tilalle saadaan selviytymistä paremmin tukevia keinoja,*
- *ruumiillisten sairauksien hoitokäytäntöihin lisätään psyykkistä ja sosiaalista tukea,*
- *elämänkriisissä on saatavilla tukea läheisiltä ja tarpeen mukaan myös ammattiauttajilta,*
- *nuorten miesten ja poikien syrjäytymisriski kyetään välttämään ja riskitilanteessa olevalle kyetään turvaamaan selviytymisen ja omanarvontunnon kehittämisen mahdollisuus ja*
- *suomalaisessa kasvatusta- ja kulttuuri-ilmapiirissä kyetään vähentämään syyllistämistä, leimaamista ja rankaisevuutta ja*

98o Itsemurhan voi ehkäistä, 14.

lisäämään ihmisille elämänuskoa, rohkeutta, itsetuntoa, yritteliäisyyttä ja keskinäistä tukea. ⁹⁸¹

Tavoiteohjelman valtakunnallisessa toteuttamisessa tuli yhteiskunnan eri osa-alueitten olla mukana. Kunnat, sairaanhoitopiirit ja kansanterveystyön kuntainliitot, lääninhallitukset, kansanterveyslaitos, sosiaali- ja terveyshallitus sekä sosiaali- ja terveysministeriö olivat vastuussa omalta osaltaan. ⁹⁸²

7.5.2 Itsemurhien ehkäisyprojekti ja evankelis-luterilainen kirkko

Projektin tavoite- ja toimintaohjelman perusteissa todettiin myös kirkolla olevan keskeisiä mahdollisuuksia itsemurhien ehkäisyssä. Kirkon työntekijät kohtasivat varsin usein ihmisiä, joilla oli itsemurhamahdollisuutta lisääviä elämänongelmia. Kirkolla oli luonnolliset yhteydet omaisensa menettäneisiin. Heidän tukemiseen kirkko voisi kehittää yhteistyössä terveys- ja sosiaalipalvelujen kanssa henkilö- ja ryhmäkohtaisia tuen muotoja. Kirkko voisi myös tehostaa perhekohtaisia ja lapsia ja nuoria koskevia toimintamuotojaan siten, että avioero- ja muissa perhekriiseissä kyettäisiin antamaan selvitysapua ja tukea. Vanhusten tukeminen elämänkriiseissä ja heidän olosuhteisiinsa vaikuttaminen olisivat luontevia tehtäviä seurakunnille ja erityisesti diakoniatyölle. Kirkolle esitetyt haasteet edellyttäisivät henkilöstön koulutusta itsemurhaan liittyvien tekijöiden tunnistamiseksi ja itsemurhauhkausten ja -kriisien käsittelemiseksi. ⁹⁸³

Kirkko olikin mukana projektissa alusta alkaen. Yhteistyötahona kirkon puolelta oli aluksi Kirkon sairaalasielunhoidon keskus, jonka pääsihteeri *Seppo Häyrynen* oli jäsenenä projektin asiantuntijaryhmässä 10.12.1986–29.4.1988. ⁹⁸⁴ Hänen erottuaan ryhmästä kirkon edustajaksi tuli Kirkon perheasiain keskuksen pääsihteeri *Martti Esko*. ⁹⁸⁵ Samalla projekti siirtyi kirkkohallituksessa Kirkon perheasiain keskuksen tehtäväalueelle. ⁹⁸⁶ Kirkolla oli projektissa myös omia tutkijoita. Kirkolliskokous myönsi vuonna 1988 Kirkon sairaalasielunhoidon keskukselle määrärahan tutkimusaineistojen käsittelyä varten. Tutkijoina toimisivat perheasian neuvottelukeskukseen johtaja *Lasse Klemola* ja perheneuvoja *Seija Arajärvi*. ⁹⁸⁷ *Lasse Klemola* kuitenkin erosi tehtävästä. Hänen sijalleen kirkon toiseksi tutkijaksi nimettiin *Palvellevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri*. Hänen tutkimusaiheekseen sovittiin kirkon työntekijän rooli itsemurhakuoleman synnyttämän elämäntilanteen kohtaamisessa ja itsemurhakäyttäytymiseen vaikuttavat uskonnolliset asen-

⁹⁸¹ Itsemurhan voi ehkäistä, 18.

⁹⁸² Itsemurhan voi ehkäistä, 20–21.

⁹⁸³ Upanne et al. 1992, 78–79.

⁹⁸⁴ Lönnqvist et al. 1993, 186.

⁹⁸⁵ KPK:n tk 1988, 152; Lönnqvist et al. 1993, 185.

⁹⁸⁶ KHA PA Cb 6 KPK:n johtok. ptk 18.5.1988, § 6.

⁹⁸⁷ KHA SA Cb 10 Kirkon sairaalasielunhoidon johtok. ptk 13.10.1988, § 8.

teet. Seija Arajärven aiheena oli suku- ja perhetekijöitten vaikutus itsemurhakäyttäytymiseen.⁹⁸⁸ Projektille anottiin määrärahaa myös vuodelle 1990.⁹⁸⁹

Projektista tiedotettiin myös Palvelevan puhelimen kenttäväelle. Vuoden 1987 edustajainkokouksessa vierailivat tutkija *Kirsti Palonen* ja psykologi *Paavo Varpio*. Palonen kertoi projektin liikkeelle lähdöstä ja tavoitteista ja Varpio omasta työstään projektin tutkimusvaiheen kenttätöntekijänä.⁹⁹⁰ Kirkkohallitus ja itsemurhien ehkäisyprojekti perustivat vuonna 1994 yhteisen työryhmän, jonka tavoitteena oli kartoittaa kirkon eri toimialojen mahdollisuuksia itsemurhien ehkäisytyössä.⁹⁹¹ Kirkkohallituksen puolelta työryhmässä olivat mukana puheenjohtajana kirkkoneuvos Heikki Mäkeläinen ja muina jäseninä edustajat nuorisotyön keskukselta, perheasiain keskukselta, diakonia- ja yhteiskuntatyön keskukselta, kasvatusasiain keskukselta ja sairaalasielunhoidon keskukselta. STAKES:in edustajina olivat erikoissuunnittelija Marie Rautava sekä ylitarkastaja Maila Upanne.⁹⁹² Työryhmässä päädyttiin keskittymään erityisesti nuorison ja rippikoulutyön kysymyksiin. Rippikoulutyön sihteeri Antero Rissanen ja Marie Rautava suunnittelivat koulutusohjelman rippikoululeirien isokoulutusta varten. Isokoulutuksen todettiin sisältävän monia elämänhallintaan liittyviä teemoja, joten itsemurhien ehkäisyn näkökulman nähtiin liittyvän siihen luontevasti. Ohjelma julkaistiin vuonna 1996 työkirjan muodossa nimellä ”Kun sydämeen sattuu. Arjen kriisit ja selviytyminen”. Kirjassa oli muun muassa aihekokonaisuus, joka oli otsikoitu sanoilla ”Miten tunnistaa toisen hätä, miten auttaa”. Siinä käsiteltiin muun muassa itsemurhavaarassa olevan nuoren tunnistamista, masennuksen oireita ja itsemurhan muita riskitekijöitä masennuksen ohella sekä sitä, miten toimia, jos epäili nuoren suunnittelevan itsemurhaa.⁹⁹³

Sairaalasielunhoidon johtava sihteeri Kirsti Aalto ja Palvelevan puhelimen sihteeri Hannu Sorri laativat kirjasen ”Yksinäinen kuolema. Itsemurha kirkon haasteena”. Se suunnattiin seurakuntien työntekijöille opastamaan heitä itsemurhakriisissä olevien seurakuntalaisten kohtaamisessa. Se oli yhteenvehto Aallon ja Sorrin kokoamasta materiaalista piispojen epävirallista neuvottelua varten.⁹⁹⁴ Projektin arviointiraportissa todettiin kirkon vastanneen selkeimmin projektin haasteeseen julkaisemalla kyseisen kirjasen. Julkaisun todettiin murtaneen itsemurhatabua ja antaneen kirkon työntekijöille välineitä itsemurhan kohtaamiseen omassa työssään.⁹⁹⁵ Julkaisussa kuvattiin,

988 KHA PA Cb 6 KPK:n johtok. ptk 17.5.1989, § 5, liitteet 3 ja 7.

989 KHA PA Cb 6 KPK:n johtok. ptk 17.5.1989, § 7.

990 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 9.10.1987, § 4.

991 Upanne et al. 1999, 127.

992 KHA KKA Hbe 8 Neuvottelu STAKESin ja kirkon yhteistyöstä itsemurhien ehkäisytyössä 16.2.1995.

993 Rautava & Rissanen 1996, 26–28.

994 Sorri & Aalto 1994, 2.

995 Upanne et al. 1999, 126–127.

kuinka kirkon opetus itsemurhasta oli muuttunut sekä millä tavalla uskonnollisuuden ja itsemurhan yhteyttä oli tutkittu. Siinä kuvattiin itsemurhan tehneiden hautauskäytäntöjen muuttumista, itsemurhien ehkäisyprojektiin liittyviä kirkon toimintoja sekä seurakuntiin perustettujen sururyhmien toimintaa. Julkaisun lopussa oli viisi toimenpide-ehdotusta kirkolle:

1. Kirkon työntekijöiden valmiutta hyvin vaikeissa kriisitilanteissa olevien auttamiseen tulee lisätä.
2. Kirkon työntekijöiden valmiutta mielenterveyshäiriöistä, etenkin masennuksesta kärsivien kohtaamiseen tulee lisätä.
3. Kirkon työntekijöiden tulee kiinnittää huomiota siihen, millaisia käsityksiä kuolemanjälkeisestä elämästä he esittävät opetuksessa ja toimituksissa.
4. Pappien tulee kehittää taitojaan itsemurhan tehneiden hautauksen toimittamisessa sekä omaisten tukemisessa surun aikana.
5. Työntekijöiden ja vapaaehtoisten valmiuksia kotikäynti- ja muuhun etsivään työhön tulee lisätä.⁹⁹⁶

Tampereella syntyi itsemurhaprojektin vaikutuksesta itsemurhan tehneiden omaisille tarkoitettuja ryhmiä. Ne saivat alkunsa Palvelevaan puhelimeen tulleista soitoista, joissa ihmeteltiin sitä, että kukaan ei tee mitään itsemurhan tehneiden omaisten hyväksi. Ryhmien vetäjinä toimi Palvelevan puhelimen toiminnanohjaaja sekä perheneuvoja. Myöhemmin myös yksi ryhmässä mukana olleista toimi vetäjänä. Vuoteen 1992 mennessä ryhmiä oli ollut jo neljä. Ryhmän jäsenet saivat tiedon ryhmästä Palvelevan puhelimen kautta. Ryhmät pidettiin pieninä, ja jäsenet valittiin haastattelujen kautta. Ryhmäläisten ikä oli 17 ja 70 vuoden väliltä. Kokoon tumiskertoja oli seitsemästä yhdeksään. Itsemurhan tehneiden omaiset ovat hyvin haavoittuvia ja usein myös itse itsemurhavaarassa. Heillä on syyllisyyden, avuttomuuden, vihan ja häpeän tunteita, joita toiset ihmiset voivat vielä lisätä tahdittomilla kysymyksillä. Ryhmäläiset kokivat hyvänä sen, että ei tarvinnut selitellä, mitä tuntuu, koska jokainen ryhmäläinen tiesi sen omasta kokemuksestaan.⁹⁹⁷ "Itsemurhan voi ehkäistä" -julkaisu lähetettiin kaikille Palveleville puhelimille kiertokirjeen mukana.⁹⁹⁸

Hannu Sorrin väitöstutkimus "Itsemurha ja uskonnollisuus" valmistui myös osana itsemurhaprojektia vuonna 1993. Tutkimuksesta on kerrottu luvussa 2.3. Sen merkityksestä Palvelevalle puhelimelle Sorri itse sanoi Palve-

996 Sorri & Aalto 1994, 2, 39.

997 KHA PA Ch 1 PP:n edust. kok. ptk 16.10.1992, § 6.

998 KHA PA Dec 3 PP:n siht. k.kirje 3/1992, 9.9.1992.

leville puhelimille osoitetussa kiertokirjeessä seuraavasti: ” Toivon, että se olisi vahvistamassa myös Palvelevan puhelimen identiteettiä ihmisen auttajana tässä äärimmäisessä hädässä. Väitöskirjani on luonut käsitteellistä siltaa itsemurhan, mielenterveyden ja uskonnollisuuden välille. Toivon, että Palvelevassa puhelimesta myös käytännössä ”liikennöitäisiin” tällä sillalla.”⁹⁹⁹ Palvelevan puhelimen tilastojen mukaan itsemurha-aiheesta ei ole keskusteltu puhelimesta kovin usein, päivystäjien merkintöjen mukaan ainoastaan noin 4–7 prosentissa puheluita, kuten luvussa 3.2.5 on kerrottu. Sen sijaan psyykkiset vaikeudet ja uskonnolliset kysymykset ovat olleet esillä huomattavasti useammin. Varsinkin psyykkisten vaikeuksien osuus nousi 1990-luvulle tultaessa voimakkaasti. Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeessa oli mahdollisuus tehdä merkintä myös soittajan masentuneisuudesta. Vuosina 1974–1994 soittajista 12–19 prosenttia oli päivystäjien tekemien merkintöjen mukaan masentuneita, kuten luvussa 3.2.2 on kerrottu. Psykkisten vaikeuksien, erityisesti vaikean masennuksen, on todettu lisäävän itsemurhariskiä. Sorrin tutkimuksen mukaan uskonnolla ja uskonnolliseen yhteisöön kuulumisella saattaa olla itsemurhailta suojaava vaikutus, mutta ne voivat myös lisätä kuormitusta erityisesti silloin, kun henkilöllä on myös psyykkisiä ongelmia. Tästä voisi päätellä, että keskustelu Palvelevassa puhelimesta voi olla itsemurhien ehkäisytyötä silloin, kun soittajalla on masennusta tai muita psyykkisiä ongelmia, ja mukana on mahdollisesti myös uskonnollisia kysymyksiä.

Palvelevan puhelimen toiminnassa itsemurhaprojektin tulokset eivät vielä ehtineet tulla kovin selvästi näkyviin tämän tutkimusjakson aikana. Mainittakoon kuitenkin, että siinä päivystäjien koulutusohjelmassa, joka käynnistettiin vuonna 1994, mutta valmistui vasta vuonna 2000, esiteltiin itsemurhateeman kohdalla itsemurhan prosessimalli, joka tuli tunnetuksi projektin yhteydessä.¹⁰⁰⁰

999 KHA PA Dcb 3 PP:n siht. k.kirje 5/1993, 7.12.1993, § 8.

1000 Kolkki 2000, 112.

8 Tutkimustulokset ja johtopäätökset

Palveleva puhelin perustettiin alun perin auttamaan itsemurhavaarassa olevia. Jo varsin pian kävi kuitenkin ilmi, että itsemurha-aihe ei ollut keskusteluissa kovin yleinen. Toiminnan alkuvuosina keskeisimmät soittojen aiheet olivat avioliitto- ja alkoholiongelmat.

Puhelinkeskustelujen lukumäärä moninkertaistui kolmen vuosikymmenen aikana vuoden 1965 runsaasta kahdesta tuhannesta vuoden 1994 yli 47 tuhanteen keskusteluun koko maassa. Palvelevan puhelimen soittajakunta oli aluksi naisvaltainen, mutta 1990-luvun puolivälissä miesten ja naisten osuudet olivat jo suurin piirtein tasoissa. Ikäjakaumassakin tapahtui selviä muutoksia. Nuorimpien ikäryhmien osuus soittajista vähentyi hiljalleen, vaikka vielä 1980-luvulla 35–44 -vuotiaiden osuus nousi. Seuraavalla vuosikymmenellä alle 44-vuotiaiden osuus kääntyi jo laskuun ja sitä vanhempien ikäryhmien osuus nousuun. Palvelevan puhelimen asiakaskunta vanheni samaa tahtia kuin itse työmuotokin. Soittajien siviilisäätyjakaumassa naimattomat tai muulla tavalla ilman parisuhdetta elävät olivat koko ajan suurin soittajaryhmä. Naimissa olevien tai parisuhteessa elävien osuus laski. Soittajien työelämässä olemisesta tallennettiin tietoja vasta 1990-luvulla. Valtaosa soittajista oli siinä vaiheessa työelämän ulkopuolella. Suurin osa heistä oli eläkkeellä, mutta osa myös työttömänä. Vielä 1990-luvun alkupuolella työelämässä mukana olevien osuus oli lähes 40 prosenttia, mutta sen jälkeen heidän osuutensa väheni.

Koska Palvelevan puhelimen soittajakunta muuttui, on selvää, että myös keskustelujen sisältö muuttui vuosien varrella. Tilastointilomakkeen muutokset tekevät vertailun osin hankalaksi, mutta joitakin yleisiä linjoja voidaan havaita. Yksinäisyyden osuus keskustelujen sisällöissä oli korkea koko tutkimuskauden ajan. Fyysisen sairauden osuus alkoi tutkimuskauden loppupuolella nousta, mikä saattoi liittyä soittajakunnan ikääntymiseen. Myös psyykkisten ongelmien kohdalla nousua oli koko ajan. Vielä 1970-luvun alkupuolella niiden osuus oli alle kymmenen prosenttia. Selvintä nousua näyttää tapahtuneen 1990-luvulla, mutta tilastointilomakkeen muutosten takia selkeän vertailun tekeminen on hankalaa. Psyykkisten ongelmien takia soittavien lisääntymistä selitettiin sillä psykiatrisen hoidon rakennemuutoksella, joka alkoi 1980- ja kiihtyi 1990-luvulla. Koska avohoidon palvelut eivät kehittyneet riittävän nopeasti, joutuivat monet sairaaloista kotiutetut potilaat turvautumaan muihin tarjolla oleviin palveluihin, kuten Palvelevaan puhelimeen. Tämä selitys vaikuttaa oikeaan osuneelta.

Uskonnollisten kysymysten kohdalla 1990-luvulla alkoi tapahtua pientä nousua. Se saattaa liittyä siihen, että tuohon aikaan Suomessa toimi jo joukko muitakin auttavia puhelimia, joista monet keskittyivät johonkin rajattuun aihepiiriin. Siksi oli luonnollista, että sellaiset, jotka halusivat keskustella uskonnollisista kysymyksistä, soittivat kirkon palveluna tunnettuun Palvele-

vaan puhelimeen. Avioliitto- ja parisuhdekysymysten osuus laski, mikä on ymmärrettävää, koska myös parisuhteessa elävien soittajien osuus laski. Samaan aikaan Palvelevan puhelimen laajenemisen kanssa laajeni myös perheasiain neuvottelukeskusten verkosto, joten avioliittokysymyksiin apua tarvitsevat saivat oman avunlähteensä. Ehkä tämä vähensi niiden soittajien määrää, jotka halusivat keskustella avioliittokysymyksistä. Samaan tapaan laski myös alkoholi- ja päihdekysymysten osuus Palvelevassa puhelimesta, vaikka alkoholin käyttö ja myös alkoholiongelmat Suomessa lisääntyivät. Myös alkoholiongelmiin oli saatavissa muuta apua. A-klinikkoja alettiin perustaa 1960-luvulla, ja AA-liike laajeni ja piti yllä myös omaa auttavaa puhelinta.

Tämän tutkimuksen kannalta erityisen huomion kohteena olivat ne puhelinkeskustelut, joissa käsiteltiin itsemurhakysymystä. Näiden suhteellinen osuus pysyi koko tutkimuskauden varsin alhaisena, vain 4-7 prosentina kaikista soittoista. On vaikea tietää varmasti, johtuiko tämä siitä, että itsemurha-vaarassa olevat eivät löytäneet Palvelevaa puhelinta. Tilastojen kertomasta huolimatta itsemurhien ehkäisyyn teema pidettiin Palvelevan puhelimen toiminnassa mukana koko ajan, erityisesti alkuaikoina. Koulutuksessa se pysyi yhtenä peruskurssiohjelman osa-alueena koko ajan, ja myös aiheeseen keskittyviä jatkokoulutustapahtumia järjestettiin. Päivystäjien luettavaksi jaettiin aihetta käsittelevää materiaalia. Ajan mittaan kuitenkin itsemurhasta tuli yksi aihe muiden aiheiden joukossa. Sillä ei näyttänyt olevan erikoisasemaa.

Palvelevan puhelimen valtakunnalliset tilastokoosteet eivät anna tietoja eri aihepiirien keskinäisestä yhteydestä. Joissakin yksittäisissä tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi psyykkisiin ongelmiin liittyi usein yksinäisyys, uskonnolliset kysymykset, alkoholi, fyysinen sairaus ja itsemurha. Alkoholi, yksinäisyys, aviopuolisoiden väliset ongelmat, mielenterveyskysymykset ja itsemurhakysymys kietoutuivat soittajien elämässä monin tavoin yhteen. Naisilla itsemurhakysymykseen liittyivät usein mielenterveydelliset ongelmat ja yksinäisyys, miehillä päihdeongelmat sekä aviopuolisoiden väliset ongelmat. Nämä samat havainnot tehtiin myös valtakunnallisessa itsemurhien ehkäisyprojektissa 1980–90 -lukujen taitteessa.

Palvelevan puhelimen koulutustilaisuuksissa ja neuvottelupäivissä käsiteltiin yleisimmin puhelinkeskusteluissa esille tulleita kysymyksiä. Käytännön työstä nousi tarve käsitellä eri aiheita tarkemmin. Ehkä yleisin koulutustilaisuuden aihe on ollut yksinäisyys, mikä tuntuu luonnolliselta. Onhan yksinäisyys ollut melkein alusta alkaen Palvelevassa puhelimesta useimmin esille noussut keskustelunaihe. Muita usein esille tulleita teemoja ovat olleet uskonnolliset kysymykset, alkoholi, seksuaalikäsitelmät ja erityisesti 1980-luvun loppupuolelta alkaen mielenterveyskysymykset. Toinen aihepiiri ovat olleet päivystäjiä ja heidän kysymyksiään koskevat aiheet. Soittajan kysymysten ohella alettiin pitää tärkeänä myös sitä, mitä päivystäjässä tapahtui keskustelun aikana. Tämä näkökulma alkoi nousta esille 1970-luvun alkupuolella. Kolmas ryhmä ovat olleet keskustelumenetelmiin liittyvät kysymykset. On käsitelty keskustelua auttamisvälineenä, aktiivista ja eläytyvää kuun-

telua sekä ratkaisukeskeistä auttamismenetelmää. Näiden aiheiden kohdalla lienee seurattu sielunhoidon alueella esiintynyttä ajankohtaista keskustelua. Vielä muita koulutustilaisuuksissa esillä olleita aiheryhmiä ovat olleet Palvelevan puhelimen toimintaperiaatteet ja identiteetti sekä erilaiset ajankohtaiset aiheet, kuten abortti ja AIDS. Kouluttajien ja työntekijöiden koulutuksissa ja neuvottelupäivillä on luonnollisesti käsitelty päivystäjien koulutusta, päivystäjärühmien ohjausta ja koko työn johtamiseen liittyviä kysymyksiä.

Itsemurhakysymys ei ole missään vaiheessa noussut kovin keskeisesti esille valtakunnallisten koulutustilaisuuksien sisällössä. Päivystäjien peruskoulutuksen sisältöihin se on kuitenkin aina kuulunut. Valtakunnallisen koulutuksen lisäksi kaikki paikalliset Palvelevan puhelimen toimipisteet ovat järjestäneet omia koulutustilaisuuksiaan. Niiden aiheista ei ole koottu tietoja valtakunnallisesti.

Palvelevan puhelimen teknisissä järjestelyissä tavoiteltiin palvelun hyvää kattavuutta ja helppoa tavoitettavuutta, mikä on tärkeää akuutissa itsemurhavaarassa oleville. Toiminnan alkaessa palvelun haluttiin olevan saatavilla sellaisina aikoina, jolloin yhteiskunnan ja kirkon muut palvelut eivät toimineet, eli yöaikana. Päivystys toimi myös pyhinä ja juhla-aikoina. Aamuun asti jatkuvat päivystykset kuitenkin loppuivat yksi toisensa jälkeen, viimeisenä Pääkaupunkiseudulla. On pidettävä harmillisena sitä, että seurakunnat eivät löytäneet sellaista toimintatapaa, joka olisi mahdollistanut Palvelevan puhelimen joka-aikaisen aukiolon niin kuin on käytäntö useimmissa muissa maissa. Palvelevassa puhelimesta pyrittiin kuitenkin ottamaan käyttöön kunakin aikana mahdollisimman kehittynyt puhelintekniikka, mikä paransi alueellista tasa-arvoa. Tutkimuskaudella ei ehditty päästä vielä täysin yhtenäiseen palveluun koko maassa. Tämä mahdollistui vasta puhelintekniikan kehittyttyä 2000-luvun puolella. Tärkeä uudistus oli 1980-luvulla yhteisen puhelinnumeron saaminen kaikille toimipisteille. Se helpotti yhteistä tiedotusta ja maintenancea.

Tiedotuksessa itsemurhavaarassa olevien auttaminen oli esillä vain aivan alkuvaiheessa, silloinkin vain viitteenomaisesti. Palvelua tarjottiin yksinäisille, umpikujassa oleville ja epätoivoisille. Itsemurha-sanaa ei mainittu. Tosin vuonna 1975 valmistunut Palvelevaa puhelinta käsittelevä filmi rakentui selkeästi itsemurha-teeman ympärille. Samoin myös valtakunnallisen itsemurhien ehkäisyprojektin aikana itsemurha-aihe tuli mukaan Palvelevan puhelimen tiedotukseen. Muuten tiedotuksessa korostettiin enemmän Palvelevan puhelimen tarjoamaa yhteyttä toiseen ihmiseen, mikä oli tärkeää erityisesti yksinäisille. Myöhemmin tiedotuksessa tuotiin Palvelevaa puhelinta esille auttamisvälineenä, joka oli ”avain elämään”. Ei kuitenkaan ole tiedossa, tarkoitettiinko tällä ilmauksella itsemurhien ehkäisyä. Palvelevan puhelimen avoinna oloa myös pyhinä ja juhla-aikoina pidettiin esillä erityisesti jouluna, jolloin monet olivat yksinäisiä.

Vaikka Palveleva puhelin perustettiin auttamaan erityisesti itsemurhavaarassa olevia, tiedotusta ei suunnattu selvästi tälle ryhmälle. Puhe epätoivosta ja umpikujasta ei ehkä tuonut riittävän selkeästi esille sitä, että apua halut-

tiin tarjota nimenomaan itsemurhaa harkitseville. Myöhemmin tiedotuksen kohderyhmänä olivat kaikki, jotka halusivat keventää mieltänsä. Ainoastaan yksinäiset nimettiin erikseen. Siinä vaiheessa yksinäiset olivat jo suurin soittajaryhmä. Tiedotusta suunnattiin siis niille, jotka olivat jo löytäneet Palvelevan puhelimen. Voikin kysyä, missä määrin Palvelevan puhelimen tiedotus vaikutti siihen, millaiseksi soittajakunta muodostui.

Jo 1960-luvulla tehdyt itsemurhatutkimukset ovat osoittaneet, että monet itsemurhan tehneet ovat kärsineet psyykkisistä sairauksista ja häiriöistä, erityisesti masennuksesta. Riskiryhmään kuuluviksi on todettu myös yksinäiset ja päihdeongelmista kärsivät. Itsemurhien ehkäisyprojektissa havaittiin, että masennuksen yhteydessä esiintyneet päihdeongelmat ja fyysiset sairaudet lisäsivät riskiä. Erityisesti nuorten miesten kohdalla kiinnitettiin huomiota syrjäytymisvaaraan, joka pitäisi pystyä estämään. Palvelevan puhelimen tilastot kertovat, että soittajissa on ollut runsaasti yksinäisiä sekä sellaisia henkilöitä, joilla on ollut psyykkisiä häiriöitä. Myös masentuneiden soittoa on kirjattu runsaasti. Mahdollisesti jotkut näistä ovat puhuneet myös itsemurhasta, mutta suurin osa ilmeisesti ei, koska itsemurha-aiheen prosenttiosuus on pysynyt huomattavasti pienempänä kuin psyykkisten häiriöiden osuus. Palvelemaan puhelimeen toistuvasti soittavista suuri osa on luultavasti ollut juuri näitä yksinäisiä ja erilaisista psyykkisistä ongelmista kärsiviä, masentuneita ihmisiä, jotka päivystäjän kannalta ovat usein turhauttavia, koska heitä on vaikea auttaa. Päivystäjä voisi kuitenkin kokea puhelun mielekkäämpänä, jos hän muistaisi, että toistuvasti soittavan kanssa keskusteleminen oli tärkeää itsemurhien ehkäisytyötä. Palveleva puhelin voisi olla heille se *suojaava* tekijä, joka estäisi heitä joutumasta niin pahaan umpikujaan, että sen päätepisteenä saattaisi olla itsemurha.

Vaikka itsemurhasta ei ole puhuttu kovin paljon, on tuettu sellaisia henkilöitä, jotka mahdollisesti saattaisivat ajan kuluessa ajautua itsemurhavaaraan. Palveleva puhelimen ensimmäisessä ilmoituksessa puhuteltiin sellaisia henkilöitä, jotka olivat yksin, epätoivoisina tai umpikujassa. Soittajissa oli myös epätoivoisia ja umpikujassa olevia, mutta enemmän heitä, jotka eivät vielä olleet niin vaikeassa tilanteessa. Heidän kohdallaan Palveleva puhelin teki ”itsemurhavaaraan joutumisen ehkäisytyötä”, antoi apua jo ennen umpikujaa.

Palveleva puhelin oli Suomessa ensimmäinen organisoitu palvelu, joka suunnattiin itsemurhavaarassa oleville. Se oli toiminut jo useita vuosia, ennen kuin muualla yhteiskunnassa ruvettiin pohtimaan itsemurhakysymystä ja itsemurhien ehkäisyä. Palveleva puhelin oli omalla toiminnallaan nostamassa esille tätä tarvetta. Vastaavasti muualla yhteiskunnassa tehdyt toimenpiteet itsemurhien ehkäisyssä, kuten itsemurhakomitean työskentely, SOS-palvelun perustaminen, kriisipuhelimet sekä itsemurhien ehkäisyprojekti antoivat virikkeitä myös Palvelevalle puhelimelle ja auttoivat sitä muis-tamaan alkuperäisen työnäkynsä itsemurhavaarassa olevien auttajana.

Palvelevan puhelimen toiminnan itsemurhavaarassa olevien auttajana voidaan todeta toteutuneen kolmella tasolla: Joissakin tapauksissa on voitu

antaa välitöntä ensiapua akuutissa itsemurhavaarassa olevalle hälyttämällä hänen luokseen apua. Monessa tapauksessa on keskusteltu soittajan kanssa hänen itsemurha-ajatuksistaan ja etsitty hänen kanssaan muita ratkaisuja hänen kriisitilanteeseensa. Kaikkein eniten on keskusteltu sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät ole puhuneet itsemurhasta, mutta joiden elämäntilanne on ollut sillä tavalla vaikea, että pitkään jatkuessaan se olisi saattanut lisätä itsemurhavaaraa. Tällaisia ovat olleet pysyvästi yksinäiset, kroonisista psyykkistä vaikeuksista kärsivät ja masentuneet. Nämä saattavat soittaa hyvinkin usein ja tuntua päivystäjistä vaikeasti autettavilta. Heille Palveleva puhelin on tarjonnut yhteyden kuuntelemaan ja ymmärtävään ihmiseen, ehkä suorastaan avaimen elämään.

Jos Palveleva puhelin haluaisi edelleenkin olla itsemurhavaarassa olevien auttaja, tämä kannattaisi sanoa selvästi julki. Tiedotusta ja mainontaa tulisi suunnata itsemurhaa harkitseville. Toinen ryhmä, joka tiedotuksessa olisi hyvä muistaa, ovat alkoholiongelmista kärsivät. Heidän osuutensa Palvelevan puhelimen asiakaskunnassa on vähentynyt, mutta itsemurhien ehkäisyprojektissa heidät havaittiin merkittäväksi riskiryhmäksi. Ja kolmanneksi: Ei ole väärin mainostaa palvelua edelleen myös yksinäisille, sillä heidänkin kanssaan keskusteleminen voi olla itsemurhien ehkäisytyötä.

9 Lyhenteet

Diss.	väitöskirja
edust. kok.	edustajainkokous, -kokouksen
esim.	esimerkiksi
et al.	(latinankielinen) et alii; ynnä muut
EU	Euroopan unioni
ev.-lut.	evankelis-luterilainen
FT	filosofian tohtori
HA	Hallinto- ja talousarkisto Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa tai Hallintoarkisto Meilahden, Töölön tai Vanhankirkon seurakunnan arkistossa
HKA	Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkisto
HKS	Helsingin Kirkkosanomien
HOSA	Helena Ojanperä-Samulinin tutkimusarkisto
HS	Helsingin Sanomat
HSRKY	Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä
HY	Helsingin yliopisto
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
HYTTK	Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kirjasto
IASP	The International Association for Suicide Prevention
IFOTES	International Federation of Telephonic (nyk. Telephone) Emergency Services
johtok.	johtokunta
KA	Kansallisarkisto
KAVI	Kansallinen audiovisuaalinen instituutti
KHA	Kirkkohallituksen arkisto
KKA	Kasvatusasiain keskuksen arkisto (Kirkkohallituksen ar- kistossa)
k.kirje	kiertokirje
knptk	kirkkoneuvoston pöytäkirja
kok.	kokous, kokouksen
KPK	Kirkon perheasiain keskus
KPT	Kirkon perheasiain toimikunta
ks.	katso
mm.	muun muassa
MSRKA	Meilahden seurakunnan arkisto
neuv.k.	neuvottelukunta, neuvottelukunnan
NNA	Nylands Nations arkiv
ns.	niin sanottu
PA	Palvelukeskuksen arkisto Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa tai Perheasiain arkisto kirkkohallituksen arkistossa

ptk	pöytäkirja
PP	Palveleva puhelin
pp.toimik.	puhelinpalvelutoimikunta, -toimikunnan
SA	Sielunhoitotyön arkisto Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa tai Sairaalasielunhoidon arkisto kirkko- hallituksen arkistossa
siht.	sihteeri, sihteerin
SKSK	Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto
SMS	Suomen Mielenterveysseura
SMSA	Suomen Mielenterveysseuran arkisto
STAKES	Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
suom.	suomentaja
srk	seurakunta
SS	Suomen Sosialidemokraatti 1964
TA	talous(hallinto)arkisto Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa
tk	toimintakertomus
TKA	Tiedotuskeskuksen arkisto kirkkohallituksen arkistossa
toim.	toimittaja, toimittajat
TSRKA	Töölön seurakunnan arkisto
TT	teologian tohtori
työnt.kok.	työntekijäkokous, -kokouksen
vrt.	vertaa
VSRKA	Vanhankirkon seurakunnan arkisto
WHO	World Health Organization, Maailman terveysjärjestö
WSOY	Werner Söderström Osakeyhtiö
yht.	yhteensä

10 Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kirkkohallituksen arkisto, Helsinki	KHA
Perheasiain arkisto	PA
Kirkon perheasiaintoimikunnan pöytäkirjat 1972–1978	Cb 3
Kirkon perheasiaintoimikunnan pöytäkirjat 1979–1983	Cb 4
Kirkon perheasiain keskuksen johtokunnan pöytäkirjat 1984–1987	Cb 5
Kirkon perheasiain keskuksen johtokunnan pöytäkirjat 1988–1990	Cb 6
Kirkon perheasiain keskuksen johtokunnan pöytäkirjat 1991–1993	Cb 7
Kirkon perheasiain toimikunnan pöytäkirjat 1994–2001	Cb 8
Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan pöytäkirjat 1980–1988 (Vuoteen 1983 palvelevan puhelimen jaosto)	Cg 1
Palvelevan puhelimen neuvottelukunnan pöytäkirjat 1989–1998	Cg 2
Palvelevan puhelimen edustajainkokouksen pöytäkirjat 1974–2011	Ch 1
Palvelevan puhelimen työntekijäkokousten muistiot 1973–2011	Ci 1
Palvelevan puhelimen sihteerin kiertokirjeet 1972–1984	Dcb 1
Palvelevan puhelimen sihteerin kiertokirjeet 1985–1991	Dcb 2
Palvelevan puhelimen sihteerin kiertokirjeet 1992–1998	Dcb 3
Palvelevan puhelimen koulutusseminaarit 1965–1992	Hbb 1
Palvelevan puhelimen neuvottelupäivät 1976–2001	Hac 1
Palvelevan puhelimen perustaminen ja kehittäminen 1959 – 1991:	Hl 1
Raportti anonymiin puhelimen toiminnasta 10.2.–26.4.1959.	
Puhelinpalvelun informaatio-tilaisuus Meilahden seurakuntakodissa 25.9.1964	
Puhelinpalvelua muissa maissa. Jouko Sihvon esitys puhelinpalvelun selostustilaisuudessa 25.9.1964	
Palvelevan puhelimen toiminta IFOTES-liitossa 1964–1996:	Hm 3
Erwin Ringelin kirje Jouko Sihvolle 11.8.1966	
Norman L. Farberow'n kirje Jouko Sihvolle 30.12.1966	

Palvelevan puhelimen tilastotiedot 1972–2001, lomakkeet, täyttöohjeet ja työryhmien muistioita 1972–1996	Kb 1
Palvelevan puhelimen juhlat 1984, 1994, 2004	Mcb 1
Palvelevan puhelimen esitteet 1980–2007	Mdb 3
Sairaalasielunhoidon arkisto	SA
Kirkon sairaalasielunhoidon johtok. pöytäkirjat 1988	Cb 10
Kasvatusasiain keskuksen arkisto	KKA
STAKESin ja Kirkon kasvatusasiain keskuksen itsemurhien ehkäisyprojekti 1992–1996	Hbe 8
Tiedotuskeskuksen arkisto	TKA
Tiedotteet 1964	5-3.1.1.4
Tiedotteet 1966	5-3.1.1.7
Tiedotteet lehdille 1979	5-3.1.1.21
Tiedotteet lehdille 1984	5-3.1.1.26
Tiedotteet lehdille 7-12/1987	5-3.1.1.29
Tiedotteet lehdille 1988	5-3.1.1.32
Tiedotteet viestimille 1-9/1991	5-3.1.1.37
Tiedotteet viestimille 10–12/1991	5-3.1.1.38
Tiedotteet viestimille 7-12/1992	5-3.1.1.40
Tiedotteet viestimille 1-6/1993	5-3.1.1.41
Tiedotteet viestimille 7-12/1993	5-3.1.1.42
Tiedotteet viestimille 8-12/1994	5-3.1.1.44
Helsingin seurakuntayhtymän arkisto	HKA
Hallinto- ja talousarkisto	HA
Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1968 III	
Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1954	TA/Ca 31
Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1964	TA/Ca 52
Kirkkoherrainkokouksen pöytäkirjat 1951–1955	TA/Cf 4
Kirkkoherrainkokouksen pöytäkirjat 1956–1963	TA/Cf 5
Kirkkoherrainkokouksen pöytäkirjat 1964	TA/Cf 6
Palvelukeskuksen arkisto	PA
Diakonijahtokunnan pöytäkirjat 9.9.1958–1963	Cea 4
Yhteisen palvelutyön lautakunnan pöytäkirjat 1.1.–31.12.1991	Ca 4
Sielunhoitotyön arkisto	SA
Palvelevan puhelimen päivystyspäiväkirja 1964–1965	Ad 1
Palvelevan puhelimen päivystyspäiväkirja 1966	Ad 6

Pääkaupunkiseudun puhelinauttajat: pöytäkirjat, kysely 1980-1984	Cc 1 1.1
Palvelevan puhelimen virkamiestyöryhmä 1990-1993	Cc 1 1.2
Palvelevan puhelimen johtokunnan pöytäkirjat 1964-1975 ja muita asiakirjoja:	Cec 1
Puhelinpalvelun selostustilaisuus 25.9.1964:	
Jouko Sihvon muistiinpanot	
Päivystäjän ”10 käskyä”	
Palvelevan puhelimen johtokunnan pöytäkirjat 1976-1980	Cec 2
Palveleva puhelin: ohjesäännöt ja toimintaperiaatteet 1980-1990	Dh 1 1.2
Palvelevan puhelimen toimintakertomuksia 1969-1980	Dd 22
Päivystyshuoneessa olevat artikkelit no 1-15	Hc 1
Päivystyshuoneessa olevat artikkelit no 16-30	Hc 2
Luetteloimattomat asiakirjat 1959-1980:	
Auttavasta puhelimesta ja puhelimitse auttamisesta 7.2.1959	
Kansalliskirjasto	KK
Nylands Nations arkiv	NNA
Ordinarie nationmötes protokoll 1959	Cal.78
Ordinarie nationmötes protokoll 1960	Cal.79
Kansallisarkisto, Helsinki	KA
Suomen Mielenterveysseuran arkisto	SMSA
Pöytäkirjoja (1962-1969)	Cb:4
SOS-palvelun johtokunnan pöytäkirjoja (1970-1985)	Hga:1
SOS-palvelun toimintakertomuksia (1970-1985)	Hga:2
SOS-palvelun kirjeenvaihtoa (1970-1985)	Hga:3
Achté, Kalle: Itsemurhapreventiokeskuksen perustamisesta Helsinkiin.	Hga:3
Ylilääkäri Veikko Aalbergin kirje Lääkintöhallitukselle 9.6.1970.	Hga:3
Lääkintöhallituksen vastaus 28.9.1970	Hga:3
Meilahden seurakunnan arkisto, Helsinki	MSRKA
Kirkkoneuvoston pöytäkirjat vv. 1956-1964	II C/c 1
Töölön seurakunnan arkisto, Helsinki	TSRKA
Hallintoarkisto	HA
Kirkkoneuvoston pöytäkirja 1963	II Cb 2
Vanhankirkon seurakunnan arkisto, Helsinki	VSRKA
Hallintoarkisto	HA

Kirkkoneuvoston pöytäkirja 1962	II Cb 3
Piispantarkastuksen pöytäkirja 1961	II Cd 2
Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Helsinki	KAVI
Suomen Kansallisfilmografia	
Palveleva puhelin -filmi. Kirkon tiedotuskeskus 1975.	YSL-1485
Helena Ojanperä-Samulinin tutkimusarkisto, Vantaa	HOSA
Björn Harmsin puhe Palvelevan puhelimen 20-vuotisjuhlassa 6.10.1984. Kopio.	
Chad Varah -lehdistötiedote. Kopio.	
Erkki Kansanahon kirjelmä laajennetulle piispainkokoukselle 4.3.1971. Kopio.	
IFOTES-liiton kansainvälisen komitean pöytäkirja 18.–19.3.2004. Sähköinen kopio.	
Kirje Helsingin apteekkaripiirille. Sähköinen kopio.	
Kutsu puhelinauttamisen eettisiä periaatteita käsittelevään neuvotteluun. Kopio.	
Lehdistölle ja radiolle 28.9.1965. Palvelevan puhelimen yksivuotistiedote. Sähköinen kopio.	
Muistio Palvelevan puhelimen työn kehittämistä koskevasta neuvottelusta 20.11.1990. Kopio.	
Ohjeita päivystäjälle. Sähköinen kopio.	
Sielunhoidollista puhelinpalvelua suunnittelevan toimikunnan raportti. 30.12.1963. Kopio.	
Kirkkoherrainkokouksen pöytäkirjan liite 13.1.1964. (Liitettä ei löydy Helsingin seurakuntayhtymän arkistosta.)	
Tiedoteluonnos 29.9.1994: Palveleva puhelin ihmisten auttajana. Sähköinen kopio.	
Todistus Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan järjestämältä sielunhoidon kurssilta vuonna 1970.	
Vilho Närhin muistiin kirjoitettu haastattelu 2.9.1983. Haastattelija Hannu Sorri.	

Painetut lähteet

Aalberg, Veikko

1973 Itsemurhien ehkäisyydestä ja SOS-palvelun toiminnasta. – Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Toim. Kalle Achté et al. Porvoo: WSOY. 308–311.

Aalto, Kirsti

1974 Työnohjausjakson rakenne. – Työnohjaus, ammatillisen kasvun avain. Toim. Kirsti Aalto. Hämeenlinna: Kirjapaja. 80–95.

- Achté, Kalle et al. (toim.)
1973 Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Porvoo: WSOY.
- Ahla, Mervi & Tarvainen, Lauri
1959 Henkilökohtainen huolto. Porvoo: WSOY.
- Alho, Raija (toim.)
1970 Itsemurha. Huutomerkki-sarja. Helsinki: Tammi.
- Alkoholijuomien kulutus 2015
2016 Suomen virallinen tilasto: Terveys. Terveys ja hyvinvoinnin laitos.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201604189753>. Viitattu 31.5.2016.
- Alkoholinkäyttö Suomessa
Päihdelinkki.fi.
<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholinkaytto-suomessa>. Viitattu 15.6.2016.
- Asuminen Helsingissä 1950–2004
Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisuja 2006: 34.
http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/O6_11_27_vihavainen_vj34.pdf. Viitattu 2.8.2016.
- Bezençon, Eliane
2004 The International Federation of Telephone Emergency Services. Käsi-
kirjoitusluonnos. Kopio Helena Ojanperä-Samulinin tutkimusar-
kistossa.
- Contact USA
<http://www.contact-usa.org/>. Our History. Viitattu 26.2.2016.
- Cooper, Scot
2007 Yhden kerran konsultaatio – hyödynnä hetken mahdollisuudet. Rat-
kes-päivät 2007/Työkirja. Ratkaisu- ja voimavarasuuntautuneiden
menetelmien edistämisyhdistys RATKES ry.
- Cullberg, Johan
1973 Psykkinen trauma. Kriisiteoriasta ja kriisipsykoterapiasta. Käännös
Yrjö Nuorvala, Tarja Summa ja Ingalill Österberg. A-klinikkasäätiön
julkaisu n:o 5. Helsinki.
1977 Tasapainon järkyessä: psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen
tutkielma. Suom. Mirja Rütanen. Helsinki: Otava.
- Farberow, Norman L. & Shneidman Edwin S.
1961 A Survey of Agencies for the Prevention of Suicide. – The Cry for
Help. Ed. by Norman L. Farberow & Edwin S. Shneidman. New
York: McGraw-Hill Book Company, Inc. 136–149.

- Fjellbu, Arne
1936 Sielunhoito. Porvoo: WSOY.
- Goldney, Robert D. & Davis, Anthony T. & Scott, Vanda
The International Association for Suicide Prevention: 1960–2010.
https://iasp.info/pdf/iasp_50th_anniversary_booklet_pdf.pdf. Viitattu 13.4.2016.
- Heino, Harri et al. (toim.)
1997 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 54/1965
1966 Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto.
- Helsingin Kirkkosanommat 1954.
- Helsingin ja lähialueiden puhelinluettelo 107, 1994.
1994 Telefonkatalogen för Helsingfors och närområden 107, 1994.
Helsinki: Helsingin Puhelinyhdistys.
- Helsingin seudun puhelinluettelo. Helsingforsneidens telefonkatalog.
89/1976 -106/1993. Helsinki: Helsingin Puhelinyhdistys.
- Hiltner, Seward
1965 Vapauttava keskustelu. Suom. Tuulikki Palomurto. Helsinki: Kirjapaja.
- Itsemurha
1967 Vartija 2/1967. – 80. vuosikerta. Helsinki. 12–26.
- Itsemurhan voi ehkäistä. Itsemurhien ehkäisyn tavoite- ja toimintaohjelma
1992 Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.
- Itsemurhat
Findikaattori. <http://www.findikaattori.fi/fi/10>. Viitattu 1.3.2016.
- Itsemurhatoimikunnan mietintö
1974 Komiteamietintö 1974:66. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Jokipii, A. E.
1953 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1947–1951: kertomus laajennetun piispainkokouksen toimeksiannosta. Pieksämäki.
1958 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1952–1956: kertomus laajennetun piispainkokouksen toimeksiannosta. Pieksämäki.

Kauppinen, Anni

1994 Itsemurhavaarassa olevan auttaminen puhelimesta. – Kuunnellen autat. Toim. Hannu Sorri. Kirjapaja. 132–139.

Kirkon keskusteluapua

<http://www.kirkonkeskusteluapua.fi/>. Viitattu 10.8.2016.

Kirkon perheasiain toimikunnan toimintakertomukset 1973, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982 ja 1983.

Kirkon perheneuvontatyön toimintakertomus 1971.

Kirkon perheasian keskuksen toimintakertomukset 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 ja 1995 (eripainokset julkaisusta Kirkon keskuksen 1992 ja 1993).

Kirkon perheasiain yksikön toimintakertomukset 2002, 2005, 2007 ja 2011
Helsinki: Kirkkohallitus.

Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005.

Kokko, Erkki

1980 Palvelevan puhelimen päivystäjän opas. Kirkon perheasiain toimikunta.

1994 Kiehtovaa auttamista. Palveleva puhelin 70-luvulla. – Papu. Palvelevan puhelimen päivystäjien lehti 2/1994. Kirkon perheasiain keskus. 12–13.

Kolkki, Helena

2000 Tietoisku itsemurhasta. – Palvelevan puhelimen peruskurssi. Kouluttajan opas. 111–112.

Korhonen, Irja

1984 Itsetuho. – Puhelu auttaa: Palveleva puhelin. Toim. Hannu Sorri. Pieksämäki: Kirjapaja. 87–95.

1994 Päivystäjänä itsemurhavaarassa olevan lähimmäisen rinnalla. – Papu. Palvelevan puhelimen päivystäjien lehti 1/1995. 7.

Kotimaa 1956, 1964.

Laajennetun piispainkokouksen pöytäkirja 11–12.5.1971.

Laki raskauden keskeyttämisestä

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1970/19700239>. Viitattu 10.2.2016.

Lappalainen, Sinikka

2001 Valtakunnallinen kriisipuhelin. Loppuraportti. Suomen Mielenterveysseura.

Lindqvist, Martti et al.

1977 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1972–1975. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Matkapuhelinliittymien määrä

sekä liittymät 100 asukasta kohti vuosina 1980, 1985 ja 1990–2008 . Suomen virallinen tilasto (SVT): Televiestintä [verkkójulkaisu]. 2008, Taulukko 5. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tvie/2008/tvie_2008_2009-06-09_tau_005_fi.html. Viitattu 5.3.2016.

Meilahden seurakunta

Toimintakertomukset 1961, 1962 ja 1965.

Miljoona puhelua

2004 Lasten ja nuorten puhelin 25 vuotta. Lasten ja nuorten puhelimen ja netin raportti 2004. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <http://www.mll.fi/mll/auttavatpuhelimet/lnpn/raportit/>. Viitattu 25.8.2016.

Moisala, U. E.

1977 Toimilupapuhelinlaitokset itsenäisyyden aikana. – Puhelin ja puhelinlaitokset Suomessa 1877–1977. Toim. Eino Jutikkala. Turku: Puhelinlaitosten Liitto r.y. 321–434.

Moisala, U. E. & Rahko, Kauko & Turpeinen, Oiva

1977 Puhelin ja puhelinlaitokset Suomessa 1877–1977. Toim. Eino Jutikkala. Turku: Puhelinlaitosten Liitto r.y.

Mäkeläinen, Heikki & Heino, Harri & Bäckman, Eero

1981 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1976–1979. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos.

Niemi, Hannele (toim.)

2000 Toivoa todellisuuteen. Suomen Mielenterveysseuran SOS-palvelu 30 vuotta. SMS-tuotanto Oy.

Nylands Nations Årsbok 1959

1959 Helsingfors: Nylands Nation.

Nylands Nations Årsbok 1960

1960 Helsingfors: Nylands Nation.

Ojanperä, Helena

1984 Puhelinhoidon erityisongelmat. – Puhelu auttaa: Palveleva puhelin. Toim. Hannu Sorri. Pieksämäki: Kirjapaja. 138–154.

Oulun yliopisto; Humanistinen tiedekunta; Aate- ja oppihistoria: Henkilökunta. <http://www.oulu.fi/aatejaoppihistoria/tyontekijat>. Viitattu 13.3.2016.

Palvelevan puhelimen tilastoja 2015

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content3ED792>. Viitattu 10.8.2016.

Papu-lehti 1990–1994

Paunu Hj. A

1948 Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1942–1946: kertomus laajennetun piispainkokouksen toimeksiannosta. Hämeenlinna: Karisto.

Pulmista saatava puhua

1988 Helsingin Sanomat 7.7.1988.

Ringel, Erwin

1969 Neue Gesichtspunkte zum präsuizidalen Syndrom. – Selbstmordverhütung. Toim. Erwin Ringel. Bern: Verlag Hans Huber. 51–116.

Rinne, Raili

1973 Suhtautuminen itsemurhaa suunnittelevaan asiakkaaseen. – Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Toim. Kalle Achté et al. Porvoo: WSOY. 262–265.

1989 Vapaaehtoistoiminnan kehittyminen. – Yhdeksän vuosikymmentä mielenterveystyötä: 1897–1987. Toim. Achté et al. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. 168–172.

Salo, Seppo

1963 Puhelin sielunhoidon välineenä. Kotimaa 75/27.9.1963.

Santakari, Esa (toim.)

1980 Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980. Helsinki: Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä.

Shneidman, Edwin S. & Farberow, Norman L. & Litman, Robert E.

1961 The Suicide Prevention Center. – The Cry for Help. Ed. by Norman L. Farberow & Edwin S. Shneidman. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc. 6–18.

Sihvo, Jouko & Mäkeläinen, Heikki & Lindqvist, Martti
1973 Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1967–1971. Tampere:
Kirkon tutkimuslaitos.

Sielunhoidollinen puhelinpalvelu seurakuntien työksi
Kirkko ja Kaupunki 3/22.1.1964.

Sorri, Hannu (toim.)
1984 Puhelu auttaa: Palveleva puhelin. Pieksämäki: Kirjapaja.
1994 Kuunnellen autat. Helsinki: Kirjapaja.

Stark ström med egna vågor går genom hafvet
1993 Nylands Nations historia 1643–1993. Redigerad av Joakim Hansson
och Lars-Folke Landgrén. Helsingfors: Nylands nation.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtakunnallinen verkkoauttamispalve-
lu. Esiselvitys. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto.
Sarja C 2003:10.

Suomen lääkärit. Finlands läkare 1997
1998 Helsinki: Suomen Lääkäriliitto.

Suomen Sosialidemokraatti 1964

Suomen teologit ja kirkkomuusikot
1974 Hämeenlinna: Suomen Kirkon Pappisliitto.

Suomen teologit – Finlands teologer 1982
1982 Lahti: Suomen kirkon pappisliitto.

Suomen teologit – Teologer i Finland 1990
1990 Lahti: Suomen kirkon pappisliitto.

Suomen teologit – Finlands teologer 2010
2010 Forssa: Suomen kirkon pappisliitto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1955
1955 Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1960
1961 Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1965
1966 Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1970
1971 Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1992
1992 Helsinki: Tilastokeskus.

Syvänne, Niilo
1959 Pappi vai lääkäri. Keskustelua sielunhoidosta ja sairaudesta. Porvoo:
WSOY.

Tarvainen, Olavi
1963 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1957–1961: kertomus
laajennetun piispainkokouksen toimeksiannosta. Joensuu.
1968 Kirkon työ/ Siveellinen elämä. – Suomen evankelis-luterilainen kirkko
vuosina 1962–1966. Toim. Olavi Tarvainen, Erkki Arhinmäki &
Arvo Haapanen. Helsinki. 170–180.

Telephonic Emergency Service – How and by whom, why and for what
1988 The XI International Congress IFOTES Helsinki, Finland 5-9.7.1988.
Abstracts.

The history of Samaritans
<http://www.samaritans.org/about-us/history-samaritans>. Viitattu
10.4.2015.

Tuomela, Maj
2014 Församlingarnas samtaltjänst 50 år. – Yhteys toiseen ihmiseen.
Kontakt med en annan människa. Palveleva puhelin 50 vuotta.
Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 15. Helsinki: Kirkkohallitus. 44–
58.

Töölön seurakunta
Toimintakertomukset 1963, 1964, 1966 ja 1967.

Upanne, Maila & Arinperä, Helena & Lönnqvist, Jouko
1992 Itsemurhien ehkäisy Suomessa 1992–1995. Tavoite- ja toimintaoh-
jelman perusteet. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja 45/1991.
Helsinki: VAPK-kustannus.

Upanne, Maila & Hakanen, Jari & Rautava, Marie
1999 Voiko itsemurhan ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti Suomessa
1992–96: toteutus ja arviointi. STAKES: Raportteja 227. Helsinki.

Vanhankirkon seurakunta
Toimintakertomukset 1956, 1957, 1958, 1963 ja 1964.

Varah, Chad

1965 Introduction. – The Samaritans to help those tempted to suicide or despair. London: Constable and Company Ltd. 9–87.

Virkkunen, Heimer

1953 Henkilökohtainen sielunhoito. Porvoo: WSOY.

Walker, Alan

1979 Caring for the World. The continuing Story of Life Line. Glasgow: Collins.

WHO Mortality Database. Cause of Death Query online. http://apps.who.int/healthinfo/statistics/mortality/causeofdeath_query/. Viitattu 4.3.2016.

Wise, Carroll A.

1969 Sielunhoidollinen keskustelu. Suom. Tuulikki Palomurto. Helsinki: Kirjapaja.

Haastattelut ja tiedonannot

Vilho Närhin haastattelu 2.9.1983. Haastattelija Hannu Sorri.

Björn Harmsin haastattelu 17.3.2005.

Jouko Sihvon haastattelu 26.1.2006.

Ilmo Pulkamon tiedonanto 2013.

Erkki Kokon haastattelu 19.2.2014.

Jouko Sihvon sähköpostiviesti Helena Ojanperä-Samulinille 21.4.2016.

Kirjallisuus

Achté, Kalle

1962 Sosiaalinen tutkimus Helsingissä 1958–1960 tehdyistä itsemurhista. – Duodecim: lääketieteellinen aikakauskirja 1962: 78. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. 677–682.

1963 Itsemurhat ja itsemurhaviritykset. – Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 2/1963. Tampere: Sosiaalilääketieteen yhdistys. 21–28.

2002 Kaila, Martti (1900–1978). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6847>. Viitattu 19.9.2016.

- Achté, Kalle (toim.)
1991 150 vuotta psykiatria: Lapinlahden sairaalan historia 1841–1991. Recallmed.
- Achté, Kalle & Alanen, Yrjö O. & Tienari, Pekka
1971 Psykiatria. Porvoo: WSOY.
- Achté, Kalle & Kärhä, Esko
1989 SOS-palvelu, itsemurhien ehkäisykeskus. – Yhdeksän vuosikymmentä mielenterveystyötä: 1897–1987. Toim. Achté et al. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. 218–225.
- Achté, Kalle et al. (toim.)
1989 Yhdeksän vuosikymmentä mielenterveystyötä: 1897–1987. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Ahonen, Jukka
2005 Päihdehuoltoa rakentamassa. A-klinikkasäätiö 1955–2005. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 51. Helsinki.
- Alanen, Yrjö O.
2003 Valtakunnallinen skitsofreniaprojekti ja sen vaikutukset. – Suomen Psykiatriyhdistys ry 90 vuotta. Toim. Joukamaa et al. Helsinki: Suomen Psykiatriyhdistys ry. 33–42.
- Anttila, Erkki
2015 Esikaupunkien vuosisata. Paikallinen yhteisöllisyys Helsingin seudun vanhoissa työväen esikaupungeissa 1900-luvulla. Diss. Sosiaali-tieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- Apo, Matti & Lönnqvist, Jouko & Achté, Kalle
1973 Yleistä itsemurhasta. – Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Toim. Achté et al. Porvoo: WSOY. 1–13.
- Aro, Hillevi & Huurre, Taina & Lönnqvist, Jouko
1993 Itsemurhat Suomessa 1987 -projektin tutkimusaineisto. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 14–26.
- Coveney, Catherine M. et al.
2012 Callers' Experiences of Contacting a National Suicide Prevention Helpline. Report of an Online Survey. Crisis. The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention 2012. Vol. 33(6). 313–324.
- Durkheim, Émile
1985 Itsemurha: sosiologinen tutkimus. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi.

Gould, Madelyn S. et al.

2007 An Evaluation of Crisis Hotline Outcomes. Part 2: Suicidal Callers. – *Suicide and Life-Threatening Behavior* 37 (3) June 2007. The American Association of Suicidology. 338–352.

Heikkinen, Martti & Aro, Hillevi & Lönnqvist, Jouko

1993 Elämäntapahtumat ja sosiaalinen vuorovaikutus itsemurhan tekneillä. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki.

Heino, Harri

1988 Uskonnollisuuden ja kirkollisuuden muutoksia toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B, 56. Tampere.

Helle, Harri

1974 Aviolliset ongelmat Helsingin palvelevassa puhelimesta vuosina 1968–1969. Käytännöllisen teologian laudaturtyö. HYTTK.

Henriksson, Markus et al.

1993 Mielenterveyden häiriöt ja itsemurha. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 70–77.

Hiltunen, Laura & Partonen, Timo & Haukka, Jari & Lönnqvist, Jouko

2009 Itsemurhakuolleisuuden käännekohtat Suomessa 1947–2006. – *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 125/2009. 1802–1806.

Himanka, Mikko

1966 Itsemurha siveellisenä ja käytännöllisenä ongelmana Suomessa. Teologisen etiikan pro gradu -tutkielma. HYTTK.

Hoffman, Kai

1997 Elinkeinot. – Helsingin historia vuodesta 1945. 1, Väestö, Kaupunkisuunnittelu ja asuminen, Elinkeinot. Helsinki: Helsingin kaupunki. 245–500.

Huotari, Voitto

1980a Helsingin seurakuntaelämä 1940-luvun puolivälistä 1970-luvun loppulle. – Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980. Toim. Esa Santakari. Helsinki: HSRKY. 169–200.

1980b Helsingin seurakuntien yhteiset työmuodot. – Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980. Toim. Esa Santakari. Helsinki: HSRKY. 201–223.

- Härö, A.S. & Koskela, R & Rasimus, Anja
1976 Aborttilainsäädännön muutos oli tarkoituksenmukainen. – Sosiaalinen Aikakauskirja 5/1976. 27–36.
- Isometsä, Erkki et al.
1993 Itsemurhaa edeltänyt vakava masennustila ja sen hoito. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 86–89.
- Jordan, Anthony J.
2008 The Good Samaritans. Memoir of a Biographer. Dublin: Westport Books.
- Joukamaa et al. (toim.)
2003 Suomen Psykiatriyhdistys 90 vuotta, 1913–2003. Helsinki: Suomen Psykiatriyhdistys ry.
- Julkunen, Raija
1999 Sosiaaliturvan tie leikkauspöydälle. – Puoli vuosisataa. MMM juhla-kirja. Toim. Anne-Maria Latikka et al. Helsinki: Otava. 132–137.
- Kaila, Martti
1966 Psykiatrian historia lääketieteen yleiskehityksen ja kulttuurihistorian valossa. Helsinki: WSOY.
- Kettunen, Paavo
1997 Kehittyvä sielunhoito. – Sielunhoidon käsikirja. Toim. Kirsti Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja Oy. 44–70.
2013 Auttava kohtaaminen I. Sielunhoidon perusteet ja teologia. Helsinki: Kirjapaja.
- Kiiski, Jouko
2009 Sielunhoito. Helsinki: Edita.
- Kilpeläinen, Irja
1967 Itsemurhakierre ja evankeliumi. – Vartija 2/1967. 80. vuosikerta. Helsinki. 23–26.
1969 Osaammeko kuunnella ja auttaa. Lähimmäiskeskeisen sielunhoito-menetelmän opas. Porvoo: WSOY.
- Kivimäki, Ville
2013 Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945. Helsinki: WSOY.
- Klinge, Matti & Kolbe, Laura
2007 Helsinki, Itämeren tytär. Lyhyt historia. Helsinki: Otava.

Korppi-Tommola, Aura

- 2008 Achté, Kalle (1928–). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6941>. Viitattu 25.7.2016.

Kruus, Lauri

- 1980 Potilaan ja teologin keskustelu sairaalassa. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 121. Helsinki.

Kujala, Marjo-Riitta

- 1995 Elämän todellisuus Palvelevassa puhelimessa. Yhteiskunnan muutoksen ja yksinäisyyden tarkastelua. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Luoma, Matti & Junnola, Reijo

- 1977 Ryhmätö ry. – Ryhmätö-lehti 1/1977. 2–7.

Lönnqvist, Jouko

- 1972 Itsemurhan epidemiologia. Sosiaalilääketieteellinen Aikauslehti 6/1972. Tampere: Sosiaalilääketieteen yhdistys. 335–341.
- 1989 Itsemurhakuolleisuus ja itsemurhien ehkäisy Suomessa. – Suomalainen itsemurha. Toim. Kalle Achté et al. Helsinki: Yliopistopaino. 175–187.
- 2003 Itsemurhien ehkäisyprojekti 1986–1996. – Suomen Psykiatriyhdistys ry 90 vuotta. Toim. Joukamaa et al. 45–53.

Lönnqvist, Jouko & Aro, Hillevi & Marttunen, Mauri (toim.)

- 1993 Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki.

Lönnqvist, Jouko et al.

- 1993a Hoitojärjestelmä ja itsemurha. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 78–85.
- 1993b Itsemurhat Suomessa 1987 -projektin suunnittelu ja toteutus. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 1–13.
- 1993c Itsemurhatapahtuma ja itsetuhokäyttäytyminen. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 33–54.
- 1993d Päihteiden käyttö ja itsemurha. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 55–64.
- 2014 Itsetuhokäyttäytyminen. – Psykiatria. Toim. Jouko Lönnqvist et al. Helsinki: Duodecim. 578–594.

- Lönnqvist, Jouko & Lehtonen, Johannes
 2014 Psykiatrian kehitys. – Psykiatria. Toim. Jouko Lönnqvist et al. Helsinki: Duodecim.
<http://www.oppiporssi.fi/libproxy.helsinki.fi/op/pkroo107/do> Viitattu 28.8.2016.
- Mann, John J. & Apter, Alan & Bertolote, Jose et al.
 2005 Suicide Prevention Strategies: A Systematic Review. – JAMA (The Journal of the American Medical Association) 2005; 294. 2064–2074.
<http://dhhm.maryland.gov/suicideprevention/Documents/Suicide%20prevention%20strategies-systematic%20review.pdf>. Viitattu 23.8.2016.
- Marttila, Jouko
 2001 Sonera – mitä todella tapahtui? Helsinki: Arvopaperi.
- Marttunen, Mauri et al.
 1993 Omaisten tuen tarve itsemurhan jälkeen. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 90–95.
- Meinander, Henrik
 2010 Suomen historia. Linjat, rakenteet, käännekohtat. Suom. Paula Autio. Helsinki: WSOY.
 2012 Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle. Suom. Paula Autio. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Miller, David N. & Gould, Kaitlin
 2013 Forgotten founder: Harry Marsh Warren and the history and legacy of the Save-A-Life League. – Suicidology Online 2013; 4:12–15.
<http://www.suicidology-online.com/pdf/SOL-2013-4-12-15.pdf>. Viitattu 9.9.2016.
- Mishara, Brian L. et al.
 2007 Comparing Models of Helper Behavior to Actual Practice in Telephone Crisis Intervention: A Silent Monitoring Study of Calls to the U.S. 1-800-SUICIDE Network. – Suicide and Life-Threatening Behavior 37(3) June 2007. The American Association of Suicidology. 291–307.
- Murtorinne, Eino
 1995 Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Helsinki: WSOY.

Myllykangas, Mikko

2014 Rappautuminen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 120. Diss. Oulun yliopisto.

Nevalainen, Pasi

2014 Virastosta liikeyritys. Posti- ja telelaitoksen muutosprosessi 1930–1994. Jyväskylä studies in humanities. Diss. Jyväskylän yliopisto.

Nuorvala, Yrjö et al.

2004 Muuttuva päihdeasiakkuus. Päihdetapauskennat 1987–2003. – Yhteiskuntapolitiikka 69, 2004:6. 608–618.

Oja-Heininiemi, Laura

2006 Mielenterveyspotilaiden välinpuutoamistarinoita psykiatrisessa palvelujärjestelmässä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Pajuoja, Jussi

1989 Itsemurhat ja laki. – Suomalainen itsemurha. Toim. Kalle Achté et al. Helsinki: Yliopistopaino. 127–139.

Parpola, Antti

2013 Toivo|Häpeä: psykiatria modernissa Suomessa. Helsinki: Suomen Psykiatriyhdistys ry.

Partonen, Timo & Lönnqvist, Jouko

2014 Psykiatrian käsitteitä. – Psykiatria. Toim. Jouko Lönnqvist et al. Helsinki: Duodecim.
<http://www.oppiportti.fi/libproxy.helsinki.fi/op/pkro3101/do>. Viitattu 28.8.2016.

Paukkunen, Timo

1971 Palveleva puhelin alkoholiongelmien kuuntelijana. Käytännöllisen teologian laudaturtyö. HYTTK.

Peltonen, Matti

2006a Alkoholit ja suomalaiset 1900-luvulla. – Alkoholin vuosisata. Suomalaisen alkoholiolojen vaiheita 1900-luvulla. Toim. Matti Peltonen & Hanna Kuusi & Kaarina Kilpiö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 7–13.

2006b Keskioluen vapautus 1969. – Alkoholin vuosisata. Suomalaisen alkoholiolojen vaiheita 1900-luvulla. Toim. Matti Peltonen & Hanna Kuusi & Kaarina Kilpiö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 435–467.

Pietikäinen, Petteri

2013 Hulluuden historia. Helsinki: Gaudeamus.

- Pihkala, Erkki
1982 Liikenteen uusin vallankumous. – Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Toim. Ahvenainen, Jorma & Pihkala, Erkki & Rasila, Viljo. Helsinki: Tammi. 440–452.
- Pirinen, Kauko
1967 Itsemurhan ongelma kirkon opettajien ja kirkkolainsäätäjien pohtimana. – Vartija 2/1967. 80. vuosikerta. Helsinki. 17–22.
- Rahunen, Tuija
1991 Psykkisesti sairaat soittajat Helsingin palvelevassa puhelimesta vuonna 1986 sekä Helsingin palvelevan puhelimen päivystäjien asennoituminen mielenterveysongelmista kärsiviin ihmisiin. Käytännöllisen teologian pro gradu-tutkielma. HYTTK.
- Rautava, Marie & Rissanen, Antero
1996 Kun sydämeen sattuu... Arjen kriisit ja selviytyminen. Koulutusohjelma rippikoulun ryhmänohjaajille. Kirkon kasvatusasiain keskus ja STAKES/Itsemurhien ehkäisyprojekti 1992–96. Kirkkohallituksen erillisjulkaisuja.
- Räisänen, Reijo
1978 Kriisitilanne ja auttamisprosessi palvelevassa puhelimesta. Sosiaalipolitiikan sosiaalihuollon linjan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Salovainio, Anneli & Lönnqvist, Jouko
1993 Tutkimusaineiston demografisia piirteitä. – Itsemurhat Suomessa 1987 -projekti: Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Toim. Jouko Lönnqvist et al. STAKES: Tutkimuksia 25. Helsinki. 27–32.
- Samulin, Erik
1984 Itsemurhakysymystä käsittelevät soitot Helsingin palvelevassa puhelimesta v. 1983. Yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikan tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Samulin, Helena
2007 Suurkaupungin rippituoli. Palvelevan puhelimen synty ja toiminnan alkaminen. Käytännöllisen teologian sivulaudaturtutkielma. HYTTK.
- Shorter, Edward
2005 Psykiatrian historia. Teoksesta A History of Psychiatry; From the Era of the Asylum to the Age of Prozac suom. Eila Salomaa. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto.
- Sihvo, Jouko
1959 Neljännesvuosisata pastoraalipsykologiaa Amerikassa. Pastoraalikirjoitus. Hämeenlinnan maakunta-arkisto. Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin arkisto 802.

- 1973a Henkinen hätä ja ihmissuhteet palvelevassa puhelimesta. – Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A N:o 11. Toinen lisätty painos. Tampere.
- 1973b Uskonto ja itsemurhat. – Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Toim. Kalle Achté et al. Porvoo: WSOY. 203–227.
- 1984 Palveleva puhelin kirkon työnä. – Puhelu auttaa: Palveleva puhelin Toim. Hannu Sorri. Pieksämäki: Kirjapaja. 155–172.
- 1989 Kristinuskon vaikutus itsemurhiin suhtautumisessa. – Suomalainen itsemurha. Toim. Kalle Achté et al. Helsinki: Yliopistopaino. 140–160.
- 1990 Nimenannosta aikuiseksi. Palveleva puhelin 25 vuotta. – Papu-lehti 1/1990. 4–5.
- 1994 Palvelevan puhelimen näky ja todellisuus. – Papu-lehti 2/1994. 15–16.

Sippo, Matti

- 2004 Kävitte katsomassa. Helsingin sairaalasielunhoito 1925–2000. Helsinki: Helsingin seurakuntayhtymä.

Sorri, Hannu

- 1993 Itsemurha ja uskonnollisuus. Itsemurhan tehneiden jäsenyminen uskonyhteisöön. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 61. Diss. Helsinki.
- 1998 Vapaaehtoisuus ja elämäntilanne. Palvelevan puhelimen päivystäjän näkökulma tehtävään ryhtymisestä. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B, nro 78. Jyväskylä.
- 2001 Lama ja ahdinko. Henkinen pahoinvointi Palvelevan puhelimen soittojen valossa. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B, nro 81. Jyväskylä.

Sorri, Hannu & Sihvo, Jouko

- 1994 Ketkä soittavat Palvelevaan puhelimeen? – Kuunnellen autat. Toim. Hannu Sorri. Kirjapaja. 13–46.

Sorri, Hannu & Aalto, Kirsti

- 1994 Yksinäinen kuolema. Itsemurha kirkon haasteena. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:2

Tarnaala, Eerik

- 2006 Kuinka alkoholismista tuli sairaus 1950-luvulla. – Alkoholien vuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen vaiheita 1900-luvulla. Toim. Matti Peltonen & Hanna Kuusi & Kaarina Kilpiö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 218–256.

Toikko, Timo

- 2005 Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vas-tapaino.

Tuomisto, Jukka

- 2004 Harva, Urpo (1910–1994). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8218>. Viitattu 11.8.2016.

Tuori, Timo

- 2011 Psykiatrian rakennemuutos Suomessa. Suuntaaja 1/2011. Asumis- palvelusäätiö ASPA. 4–7. <https://www.thl.fi/documents/10531/1449887/Psykiatrian+rakennemuutos.pdf/>. Viitattu 26.5.2016.

Turpeinen, Oiva

- 1981 Helsingin seudun puhelinlaitos 1882–1982. Helsinki: Helsingin Puhelinyhdistys.
- 1996a Yhdistämme. 200 vuotta historiaa – haasteena tulevaisuus. Lennätinlaitoksesta Telecom Finland Oy:ksi. Osa 1. Helsinki: Edita.
- 1996b Yhdistämme. 200 vuotta historiaa – haasteena tulevaisuus. Lennätinlaitoksesta Telecom Finland Oy:ksi. Osa 2. Helsinki: Edita.
- 1997 Väestö. – Helsingin historia vuodesta 1945. 1. Väestö, Kaupunkisuunnittelu ja asuminen, Elinkeinot. Helsinki: Helsingin kaupunki. 11–243.

Vahtola, Jouko

- 2003 Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho Oy.

Vesikansa, Jyrki

- 1999 Pienviljelystä jälkiteolliseen yhteiskuntaan. – Puoli vuosisataa: MMM juhla- ja toim. Anne-Maria Latikka et al. Helsinki: Otava. 126–131.

Vihonen, Raili

- 1987 Vanhankirkon seurakunta 1956–1985. Helsinki.
- 1992 Meilahden seurakunta 1956–1991. Helsinki.
- 1995 Heimer Virkkunen – nuorisorovasti. Neljä vuosikymmentä seurakuntaelämää Helsingin keskustassa. Helsinki: Vanhankirkon seurakunta.

Viika, Kaarle

- 1994 Kirkon perheneuvonnan viisi vuosikymmentä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:9. Helsinki.

Virtanen, Matti

- 1990 Laaja tutkimus AA-liikkeestä. – Alkoholipolitiikka 55 (1990):3. 158–159.

Virtaniemi, Matti-Pekka

- 1997 Sielunhoidon koulutus ja työnohjaus. – Sielunhoidon käsikirja. Toim. Kirsti Aalto et al. Helsinki: Kirjapaja Oy. 334–363.

Wahlroos, Raili

1978 Palvelevan puhelimen päivystäjien koulutustarve. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.

Waris, Heikki

1980 Helsinki kirkon kenttänä. – Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906–1980. Toim. Esa Santakari. Helsinki: HSRKY. 21–39.

2016 Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. Helsinki: Into.

Ylikarjula, Simo

2005 Kirkon sairaalasielunhoidon neljä vuosikymmentä. – Kirkko sairaalassa. Sielunhoidon aikakauskirja 17. Helsinki: Kirkon Sairaalsielunhoito, Perheasiat ja Koulutuskeskus. 11–135.

11 Liitteet

- Liite 1 Helsingin ev.lut. seurakuntien palvelevan puhelimen toimintaperiaatteita
- Liite 2 Tilastointilomakkeet
- Liite 3 Paikalliset Palvelevat puhelimet 1964–1994

Helsingin ev.lut. seurakuntien

PALVELEVAN PUHELIMEN TOIMINTAPERIAATTEITA

Hyväksytty 1967

TAVOITE

1. Palvelevan puhelimen tarkoitus on palvella ihmistä pyyteettömästi sellaisessa hädässä, jossa hän tarvitsee henkilökohtaista vuorovaikutusta toisen ihmisen kanssa.

PERIAATTEET

2. Palvelevan puhelimen toiminta on lähinnä henkistä diakoniaa. Kärsivälle ihmiselle tarjotaan siinä mahdollisuus saada välitön henkilökohtainen yhteys työntekijään, joka häntä tahtoo kuunnella, keskustella hänen kanssaan ja palvella häntä riippumatta hänen tilanteestaan, mielipiteistään tai suhteestaan kirkkoon.
3. Työntekijä kunnioittaa asiakkaan täydellistä vapautta siten, että tämä saa itse päättää omista asioistaan ilman mitään painostusta työntekijän taholta. Palvelevan puhelimen hyväksikäyttö ei velvoita asiakasta mihinkään taloudellisesti, aatteellisesti, poliittisesti eikä kirkollisesti.
4. Sekä asiakas että työntekijä esiintyvät Palvelevassa puhelimessa ilmoittamatta nimeään. Tästä säännöstä poiketaan asiakkaan aloitteesta ja silloin, kun se kontaktin jatkamisen kannalta on välttämätöntä. Työntekijä voi ilmoittaa asiakkaalle kuitenkin vain oman nimensä, ei koskaan toisen.
5. Työntekijä pitää keskusteluissa kuulemansa luottamuksellisena. Kolmannen henkilön konsultoimiseen tarvitaan asiakkaan suostumus.
6. Työ on todistusta Kristuksesta lämpimän myötätunnon, sydämellisen osanoton, kristillisen rakkauden ja pyyteettömän palvelemisen muodossa. Uskonelämän kysymyksistä keskustellaan yleensä vain silloin, kun asiakas tekee siitä aloitteen tai kun hän näyttää sitä ilmeisesti odottavan.

MENETTELYTAVAT

7. Vaikka palvelun ensisijaisena kontaktivälineenä toimii puhelin, henkilökohtaiseen tapaamiseen pyritään haluttaessa järjestämään mahdollisuus. Jatkokontaktin aloittaminen, jatkaminen tai lopettaminen on asiakkaan vallassa.
8. Palveleva puhelin välittää yhteyttä muihin avun lähteisiin, tarvittaviin asiantuntijoihin, asiakkaan kotiseurakunnan työntekijöihin ja sopiviin seurakunnan työmuotoihin asiakkaan sitä halutessa. Taloudellisen avun antamiseen ja asuntojen välittämiseen ei ole mahdollisuuksia.
9. Palvelua pyritään pitämään tarjolla ainakin niinä vuorokauden aikoina, jolloin muuta vastaavanlaista apua ei ole saatavissa.

TYÖNTEKIJÄT

10. Palvelevan puhelimen työntekijät voivat olla seurakuntien koulutettuja työntekijöitä tai sellaisia seurakuntien jäseniä, jotka oman ammattinsa tai kokemuksensa perusteella tunnetusti kykenevät luomaan lämpimiä, turvallisia ja parantavia kontakteja.
11. Palvelun työntekijöiltä edellytetään jo työhön tullessa, että he hyväksyvät sen tavoitteet ja menettelytavat sellaisina kuin ne näissä toimintaperiaatteissa on ilmaistu.
12. Niin kauan kuin työntekijä toimii Palvelevassa puhelimessa, hänen edellytetään osallistuvan annettavaan koulutukseen ja toimivan työntekijäryhmän solidaarisena jäsenenä.

Palvelevan puhelimen tilastointilomakkeet

28.1.1966–31.8.1973	1.9.1973–1990	1991–1996
Soiton numero Päivämäärä Kello: - Alkoi - Päätyi Sukupuoli: - Nainen - Mies Siviilisääty: - Naimaton - Naimisissa - Leski - Eronnut Ikä: - – 25 - 26–40 - 41–60 - 61– Ongelmat: - Alkoholit, huumausaineet - Taloudelliset ja työasiat, asumisongelmat - Seurustelu, seksuaaliongelmät - Aviopuolisoiden väliset ongelmat - Lasten ja vanhempien väliset ongelmat - Muut sopeutumisongelmat - Fyysinen sairaus - Mielenterveydelliset ongelmat	Soiton numero Päivämäärä Kello: - Alkoi - Päätyi Sukupuoli: - Mies - Nainen Siviilisääty: - Naimaton - Naimisissa - Leski - Eronnut - Avoliitossa - Asuu erillään Sosiaaliryhmitys: - I - II - III - IV Keskustelukieli ruotsi Ikä: - – 19 - 20–24 - 25–34 - 35–44 - 45–54 - 55–64 - 65– Soittajan paikkakunta: - Toimintapaikkakunta - Lähiympäristö - Muu Suomi Työntekijän toimenpiteet: - Jatkokeskustelu työntekijän kanssa - Ohjattu SOS-palveluun - Ohjattu muualle - Apua hälytetty autettavan luo Ongelmat ja tilanteet: - Alkoholit	Soiton numero Päivämäärä Kello: - Alkoi - Päätyi Sukupuoli: - Nainen - Mies Siviilisääty: - Naimaton - Naimisissa - Leski - Eronnut - Avoliitossa - Asuu erillään Ikä: - – 14 - 15–24 - 25–44 - 45–64 - 65– Työ: - ansiotyössä - kotityössä - eläkkeellä - työtön - opiskelija, koululainen Paikkakunta: - oma verkkoryhmä - muu verkkoryhmä Hoito: - asiakkaana auttamispisteessä - ohjattu auttamispisteeseen Usein soittava Neuvottelu toisen asiassa Tiedusteluosoitto Vikasoitto Pilailuosoitto Mykkäosoitto

<ul style="list-style-type: none"> - Opilliset ja älylliset uskonnolliset ongelmat - Synnintunto, muut uskonnolliset kokemukset - Yksinäisyys - Itsemurhakysymys - Omaisen kuolema - Hengellisen, henkisen tuen tarve - Juridiset ongelmat - Tiedustelut <p>Päivystäjän työskentely ja toimenpiteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ongelman pohdintaa yleisesti - Ongelman käsittelyä hengellisesti - Synninpäästö tai armonvakuutus - Rukous - Jatkokeskustelun sopiminen päivystäjän kanssa - Toiseen avunlähteeseen ohjaaminen - Avun hälyttäminen autettavan luo <p>Keskustelukieli:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Suomi - Ruotsi <p>Soittajan paikkakunta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Helsingistä - Lähiympäristöstä - Muualla (mainitse paikkakunta) <p>Soittajan ammatti, perhesuhteet</p> <p>Lisätietoja</p> <p>Päivystäjän nimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Yksinäisyys - Avioliitto - Uskonnolliset kysymykset - Itsemurhakysymys - Ollut/On psykiatrisessa hoidossa - Psykkinen sairaus - Fyysinen sairaus - Seurustelu - Seksuaalivaikeudet - Työ, opiskelu - Asunto, taloudelliset vaikeudet - Lapset – vanhemmat - Lääkkeet, huumeaineet - Merkitsevän henkilön tai kohteen menetys - Päihtynyt, tokkurassa <p>Mieliala:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Masentunut - Aggressiivinen - Tuskainen, ahdistunut - Epäluuloinen - Sekava <p>Neuvottelu toisen asiassa</p> <p>Tiedustelu tms. soitto</p> <p>Lisätietoja</p> <p>Työntekijän nimi</p>	<p>ONGELMAT JA TILANTEET:</p> <p>Yksinäisyys:</p> <ul style="list-style-type: none"> - juttelunhalu - tilannekohtainen yksin. - jatkuva yksinäisyys <p>Seksuaalisuus:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parisuhteen seksuaaliset vaikeudet - itsetyydytys - poikkeava seksuaalinen käyttäytyminen <p>Ihmissuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - seurustelu - avio-, avoliitto - lapset – vanhemmat - muut ihmissuhteet - väkivalta - merkittävä menetys <p>Olosuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - työ, opiskelu - taloudelliset vaikeudet - asunto <p>Perimmäiset kysymykset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kuolema - uskonnolliset kysymykset <p>Sairaus:</p> <ul style="list-style-type: none"> - psykkinen häiriö/sairaus - fyysinen sairaus - AIDS <p>Päihtet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - alkoholinkäyttö - lääkkeet, huumeet - päihtynyt <p>Itsemurha:</p> <ul style="list-style-type: none"> - itsemurha-ajatuksia - itsemurha-aikomus <p>Mieliala:</p> <ul style="list-style-type: none"> - masentunut - tuskainen - aggressiivinen <p>Päivystäjän nimi ja lisätiedot</p>
--	---	--

Liite 3

Paikalliset Palvelevat puhelimet 1964–1995

Paikkakunta	Aloitusvuosi	Päivystysaika alussa ¹	Päivystysaika v. 1995	Muita tietoja
Helsinki (myös ruotsinkielinen)	1964	21-06	21-03, ruotsinkielinen 21-24	Suomenkielinen kesästä 1992 alkaen 21-03
Turku	1966	20-23	18-24	
Imatra-Joutseno-Lappeenranta (Etelä-Karjala)	1966	19-22	19-23	
Savonlinna	1966	la-ma 21-06	pe-su 20-24	1981 alkaen pe-su 21-01
Tampere	1968	21-24	su-to 17-24, pe, la 17-02	
Lahti	1968	21-01, loka-joulu ma-pe 9-21	17-01, kesällä 21-01	
Hyvinkää	1968	21-06	21-01	1981 alkaen 21-01
Jyväskylä	1969	tammii-touko la, ma, to 21-06, kesä-elo ma 21- 24, syys-joulu jokap. 21-24	18-23	Syksystä 1972 alkaen 21-24
Mikkeli	1969	pe, la 20-24	ma-to 20-23	
Hämeenlinna	1969	21-24	18-21	
Jämsä	1970	tammii-huhti la, su 20-23		Päätttyi 1972
Oulu	1970	21-01	20-24	
Mänttä	1972	20-22		Päätttyi 1976

Vaasa	1971–1974 (kaksikielinen)				Uudelleen suomenkiel. 1977, ruotsinkielinen 1980
Kouvola (Pohjois-Kymenlaakso)	1972	tamm-touko, syys-joulu ma, pe, su 21–24	20–23		
Pori	1972	21–24	21–24		
Seinäjoki	1972	21–06	18–24		1987 alkaen 21–01
Kemi-Tornio	1972	ke-su 20–24	18–21		
Rovaniemi-Kemijärvi	1972	21–01	18–24		
Kuopio	1974	21–01	18–24		
Joensuu	1974	pe-ma 20–24	20–23		Kokeilu 1967–1968
Lohja	1974–1986	20–23	20–23		
Kotka (Etelä-Kymenlaakso)	1975	pe-su 21–24			
Valkeakoski	1975	21–01	21–24		
Maarianhamina (ruotsinkielinen)	1975–1976	21–24			
Saarjärvi	1976	pe-la 22–01			Uusi kokeilu 1986
Pietarsaari (myös ruotsinkielinen)	1977	pe-la 21–24	18–23		Yhdistyö Jyväskylän kanssa 1982 alkaen
Kajaani	1977	la-ma 20–24	20–23 vain ruotsinkiel.		
Heinola	1977	21–24	20–24		
Forssa	1977	21–01			1987 Lahden PP:n ryhmäksi
Uusikaupunki	1978	pe, ti 20–22	18–24		
		pe-su 21–24			Päätyi 1989

Varkaus (Leppävirran rovastikunta)	1978	pe-la 21-01		
Ylivieska (Kalajoen rovastikunta)	1978	ti-su 21-24	20-23	
Porvoo (myös ruotsinkielinen)	1979	20-23	ti, to, pe, su 20-23	
Kokkola	1980	20-24	20-24	
Raahel	1980	21-01, kesä-elok. pe-su	20-24	
Iisalmi	1981	pe-su 20-24		Päätyi 1988
Kuusamo	1981	pe-su 21-24		1983 puhelut siirrettiin Ouluun, päivystys loppui 20.3.1983
Salo	1982	pe-ma 19-23		
Vihti	1982	pe-la 20-23		Päätyi 1988
Kangasniemi	1983	pe-la 20-23		1986 liitettiin Varkauteen
Rauma	1986	21-24		
Pieksämäki	1994	to-su 21-24		

¹ Vuosi 1972 on ensimmäinen, jolta Jouko Sihvo on koonnut tiedot kaikista toimipisteistä. Sihvo 1973, 193, 194. Joidenkin paikkakuntien päivystysajassa, mm. Turun ja Lappeenrannan, tapahtui muutoksia jo ennen vuotta 1972, esimerkiksi siirtyminen osaviiikkoiseen koko viikkoiseen. Sihvo 1973, 5. Myöhemmin aloittaneiden toimipisteiden tiedot ovat asianomaisen vuoden valtakunnallisesta toimintakertomuksesta. Päivystys on jokapäiväinen, ellei muuta mainita. Vuoden 1995 kohdalta eivät käy ilmi kaikki yhteistyö- ja työnjakojärjestelyt.